

Dr. MUHAMMAD YAKUB MUGHUL

KANUNÎ DEVRİ

OSMANLILARIN
HİNT

OKYANUSU
POLİTİKASI
VE

OSMANLI-HİNT
MÜSLÜMANLARI
MÜNASEBETLERİ
1517-1538

Prof. Dr. Halil İnalcık'ın
giriş yazısıyla

655 T

ABDURRAHMAN DİLPAK

FETİH YAYINEVİ

Ticarethane Sokak, Selâmi Ap. No : 3-1
Cağaloğlu - İstanbul

Genel Yayın No : 7
Tarih Dizisi : 1

**KANUNİ DEVRİ OSMANLILARIN HİNT OKYANUSU
POLİTİKASI VE OSMANLI - HİNT MÜSLÜMANLARI
MÜNASEBETLERİ** 1517 - 1538 * Eser : **Dr. Muhammad
Yakub Mughul**, (Pakistan Sind Üniversitesi Öğretim
Üyesi ve İstanbul Üniversitesi Öğretim Görevlisi) *
Yayınlayan : **Abdurrahman Dilipak** * Grafik Düzen :
Şadan Memişoğlu * Bu kitap 1974 yılında **Fetih Ya-
yinevi** tarafından **Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşlet-
mesinde** dizdirilmiş ve bastırılmıştır *

Giriş Yazısı : Prof. Dr. Halil İnalçık
Kitap hakkında birkaç söz :

- * Prof. Dr. Muhammad Hamidullah
- * Prof. Dr. Şehabeddin Tekindağ
- * Prof. Dr. Tahsin Yazıcı
- * Zafer Hasan Aybek
- * Doç. Dr. Salih Tuğ

Her Hakkı Mahfuzdur

DR. MUHAMMAD YAKUB MUGHUL

Pakistan Sind Üniversitesi Öğretim Üyesi
ve
İstanbul Üniversitesi Öğretim Görevlisi

KANUNİ DEVRİ

**OSMANLILARIN HİNT OKYANUSU POLİTİKASI VE
OSMANLI - HİNT MÜSLÜMANLARI MÜNASEBETLERİ**

1517 - 1538

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	17926
Tasnif No:	256.0729 MUG.K

Prof. Dr. Halil İnalçık'ın giriş yazısıyla

FETİH YAYINEVİ

TEMMUZ 1974

İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ Prof. Dr. Halil İnalcık	8
ÖNSÖZ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Portekiz Keşiflerinin Sebepleri ...	17
II. 15. Yüzyılın Sonu ve 16. Yüzyılın başında Hint Memleketlerindeki Politik durum	19
III. Portekizlilerin Hint Sularına gelişi ve faaliyetlerine Umumi bir Bakış (1498 - 1505)	25
IV. Portekiz Tehlikesi ve Hint - Memlûk Münâsebetleri	33
V. Portekizlilere Karşı Birinci Memlûk Seferi	41
VI. Portekizlilere Karşı İkinci Memlûk Seferi	66

İKİNCİ BÖLÜM

- I. Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiye-
tinin Başlangıcı: Hindistan Yolu... 76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- I. Türk Amirali Emir Mustafa İbn
Behram Bey'in Hindistan Seferi 102
II. Emir Mustafa Kumandasındaki Türk
Donanmasının 1531 Şubatında Hin-
distan'a varışı 106
III. Süleyman Paşa'nın Hint Seferin-
den evvel Gücerat'taki vaziyet ve
hadiseler 111
IV. Bahâdur Şah ve Portekizliler 112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- I. Süleyman Paşa'nın Hindistan Se-
feri 122
II. Bahâdur Şah'ın Veziri Âsaf Han'ın
Sultan'ın haremi ve hazinesi ile
birlikte 1533'de Mekke'ye gelişi... 123
III. Bahâdur Şâh'ın Osmanlı Sarayına
gönderdiği elçi 125
IV. Türk Amirali'nin hayat hikâyesi ... 132
V. Sultan Süleyman'ın Portekizlilere
karşı tertiplemediği sefer 134
VI. Aden ve Şihr hükümdarlarından ita-
at etmelerinin istenmesi 136
VII. Bahâdur'un katlinden sonra Hint-
Portekiz münâsebetleri 141
VIII. Garcia da Sa kalésinin işgal edil-
mesi 147

- IX. Küçük St. Thomas kalesi tahrip
ediliyor 148
X. Deniz istihkâmına hücum 149
XI. Türk kaynaklarına göre Süleyman
Paşa'nın Seferi 156
XII. Türk Seferinin Başarısızlığının Se-
bepleri 156 (a)
XIII. İki Müttelik Arasındaki Ayrılıklar 159
XIV. Süleyman Paşa tarafından Sultan
Mahmûd'un vezirine hakaret edil-
mesi 161
XV. Sultan'a kaftan gönderilmesi 162
XVI. Bahâdur'un hazinelerine el konul-
ması 163
XVII. Âmir'in katledilişi ve Adne'in ilhakı 164
XVIII. Süleyman Paşa'nın dönüşte Moha
ve Zebid'i işgal Edişi 167
XIX. Portekiz esirlerinin öldürülmesi ... 170
XX. Sonuç 173
Dipnotlar ve açıklamalar
Birinci bölüm 175
İkinci bölüm 186
Üçüncü bölüm 193
Dördüncü bölüm 197
Bibliyografya 210
Kısaltmalar 229
Umumi İndeks 231
KİTAP HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ
I. A Few Words About the Book
Prof. Dr. Muhammad Hamidullah 245
II. Prof. Dr. Şehabeddin Tekindağ ... 249
III. Prof. Dr. Tahsin Yazıcı 251
IV. Zafer Hasan Aybek 252
V. Doç. Dr. Salih Tuğ 255

İ G İ R İ Ş

Bir ulusun varlık gücü, kendi tarihi üzerinde bilinciyle orantılıdır. Şu da acı bir gerçektir ki, Türklüğün yakın yüzyıllardaki tarihi bile karanlıklar içindedir.

Anadolu Türklüğü ile Hindistan'da kurulmuş Türk İslâm Sultanlıkları arasındaki bağıllık, sadece politik ve ekonomik ilişkiler çevresinde kalmaz, onun üstünde yakın bir kültür akrabalığına dayanır. Başka bir deyimle, Anadolu'da ve Hindistan'da kurulan Türk İslâm devletleri, kültür ve devlet gelenekleri bakımından ortak bir kaynağa, yani Orta Asya Türklüğüne bağlanırlar. Hindistan'da kurulmuş Türk Devletlerinden Tuğluk Şâhiler saltanatında Ziyâeddin Bârânî'nin 1359.a doğru siyaset ve idare sanatı üzerinde yazdığı **Fetava-i Cihândâri** adlı eserde devlet ve kanun kap-samları, **Kutadgu Bilig**'deki (yazılışı 1069) düşüncelere o kadar yakındır ki, bunu ancak Orta Asya Devlet geleneğine inmek suretiyle açıklamak mümkündür sanıyorum.

Daha sonraları 16. yüzyılda Babur'un kurduğu Büyük Hint-Türk İmparatorluğunda Şeriat yanında Sultanın bağımsız iradesiyle koyduğu Devlet Kanunları, İslâm Dünyasında tamamiyle özel bir nitelik gösterir. Bunun bir benzerini bulmak için Osmanlı İmparatorluğuna gelmek gerektir. İslâm tarihinde sırf hükümdarın iradesine dayanan resmî kanunlar, bu iki İmparatorlukta raslanır ki, bunu, kanımca, devletin kuruluşunu ve dayanağını **törü (türe veya tüzük)** bağlayan Orta Asya Türk Kağanlıklarının eski geleneğinin bir devamı biçiminde açıklamak mümkündür. Bu iki İmparatorlukta Devlet anlayışı ve örgütler bakımından sıkı benzerlikler İslâmî veya İranî kaynaklarla açıklanamaz. İşte tarihimizin tap-taze bir araştırma alanı ki, şimdiye dek üzerinde derinliğine hiç bir inceleme yapılmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun Afrika, Hint Okyanusu kıyıları, Hindistan, Endonezya ile ilişkileri üzerinde son zamanlarda ortaya çıkarılan dokümanlar ve yapılan araştırmalar, bu ilişkilerin Türk tarihi ve Dünya tarihi bakımından ne ölçüde önemli ve anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Meselâ, şimdi biliyoruz ki, ticarî ilişkiler daha Fâtih çağında başlar. Bursa kadı sicillerinden öğreniyoruz ki, o dönemde Hindistan'da Behmenî Sultanlığı veziri Mahmud Gâvân, Bursa'ya her yıl Hint malları ile ajanlarını göndermekte, bu ajanlar oradan Rumeli'ye geçip ticaret yapmakta idiler. Mahmud Gâvân, aslen İran'da Gilân bölgesinden olup oradan Osmanlı ülkesine yapılan ipek ihracâtı ve Bursa ile eskiden beri sıkı ticaret ilişkileri bilinmektedir. Açıkça görülüyor ki, Mahmud, Behmenî Saltanatında vezârete yükseldiği zaman Bursa ile Hindistan arasında doğrudan doğruya ticaret ilişki-

leri kurmuştur. Kendisi idâm edildikten sonra çocuklarının Osmanlı Ülkesine sığındıklarını da biliyoruz.

Portekizlilerin 1500 lerden bu yana Hint Okyanusunda bir deniz İmparatorluğu kurarak Yakın-Doğu ile Hindistan arasındaki bağları kırmaya çalışmaları sonucunda Osmanlıların Hindistan'la ilgileri iktisadî, dinî ve siyasî yönden geniş ölçüde artmıştır. Portekizlilere karşı mücadelenin ilk döneminde, 1500 - 17 yılları arasında Mısır Memlûk Sultanları, bütün çabaları ile ön plânda savaşa girmişlerdir. Kızıldenize giren Portekizliler, saldırılarını İslâm dünyasının kalbine yöneltmekte idiler. Bu saldırılar yalnız ticareti değil, Müslümanların Hac vazifelerini de imkânsızlaştırıyordu. O zaman İslâm dünyasının ümit gözleri, Hristiyan Dünyasına karşı 200 yıldan beri başarı ile savaşan Osmanlılara, Anadolu gâzilerine döndü. Bizat Memlûk Sultanları, Osmanlılardan yardım istediler. Bu dönemde çok dikkate değer bir olay, tarihçinin derinlemesine araştırmalarını beklemektedir. Bu olay, bu tarihlerde Portekizlilere karşı İslâmın bu gaza cephesine Batı Anadolu'dan Karaman'dan **Levend** adı altında birçok savaşçıların koşuşmasıdır.

Daha sonra Osmanlılar bu cephede savaşı ellerine aldıkları zaman, onları **Levend** veya **Rûmî** adı ile Yemen'de ve Gücerat Sultanlığında yerleşmiş bulacaklardır. Bunlar, II. Bâyezid'in Memluk Sultanlarına yardımcı olarak gönderdiği Osmanlı eksperleri dışındadır. Herhalde 1500 - 1517 yılları arasında Kızıldenize ve Hindistan'a kendiliğinden giden Rûmî'ler, Anadolu gâziler, Batı Akdeniz'de, Cezâyir'de aynı tarihlerde faaliyet gösteren gâzilerle aynı menşedendirler.

Öyle görünüyor ki, bunların çoğu Osmanlı fetihleri üzerinden veya daha sonraları deniz aşırı memleketlere gidip yeni bir hayat, yeni bir aksiyon alanı

arayan askerî elemanlardır. Özellikle Karaman'da, Osmanlı Askerî Kadrolarına girememiş - bu gibi elemanların Osmanlılara karşı kanlı ayaklanmalarda, meselâ 1511 Şahkulu ayaklanmasında önderlik ettiklerini bilmekteyiz. Bu arada Hindistan'da Babur'un hizmetine girerek onun zaferlerinde kesin bir rol oynayan **Rûmî Topçu Mustafa'yı** anmadan geçmek mümkün değildir. Büyük Türk hükümdarı hatıralarında onun büyük hizmetlerini daima şükranla anar.

1517 den sonra Portekizlilere karşı savaşı, Osmanlılar üzerlerine alırlar. Memlûklar yanında hizmet eden Osmanlı Amiralî Selman Reis'in o tarihten sonra Yavuz Selim'in hizmetine girdiğini, böylece Kızıldeniz ve Hindistan'da doğrudan doğruya Osmanlı Devletinin sahneye girdiğini görmekteyiz. İşte bu yeni dönemin 1517 - 1538 tarihleri arasında ilk aşaması, Dr. M. Yakub Mughul'un bu eserine konu olmuştur. Daha önce bu aşama üzerinde orientalist D. Ross'un ve başkalarının yaptıkları incelemeler, Doğu ve Batı kroniklerine dayanıyordu. Rahmetli Safvet Bey'in ve Fevzi Kurdoğlu'nun yayınladıkları Osmanlı vesikalarından bu araştırmacılar habersiz kalmışlardır. Dr. Mughul, arşivlerimizde araştırmaları sonucunda yeni dokümanlar bularak konuyu birçok noktalarda aydınlatmış ve bu önemli aşama üzerinden bu orijinal eseri meydana getirmiştir.

1517 den bu yana Osmanlılar, Hint Okyanusu meselesi ile dinî, siyasî ve iktisadî yönlerden kesin bir biçimde ilgilenmişler ve bu meseleyi Osmanlı İmparatorluğu lehine kökünden çözmek üzere harekete geçmişlerdir. O zaman Kanunî Süleyman, bütün İslâm dünyasının koruyucusu sıfatını **Halife-i Rûy-i Zemîn** sıfatını benimsiyor. Hac yollarını korumayı

ve açık bulundurmayı en büyük ödevi sayıyordu. Bundan başka o, Hint ticaretinin Osmanlı devlet Hazinesi ve genellikle İmparatorluğun ekonomisi için önemini hakkıyla kavramış bulunuyordu. Uzun hazırlıklardan sonra 1538 de Osmanlı Donanması Hindistan'a vardı ve Diu'da Portekizlilere saldırdı. Dr. Mughul bu incelemesinde açıkça ortaya koymuştur ki, Osmanlıların siyasî amaçları, Hindistanda fetih ve yerleşmedir. Bu durum, yardıma gittikleri Müslüman hükümdarını korkutmuş ve işbirliğinden alıkoymuştur.

1517 - 1538 döneminde Osmanlılar, Kızıldeniz'den Portekiz tehlikesini kesin olarak uzaklaştırdılar. Hindistan'daki başarısızlığa karşılık Aden'in zaptı, büyük bir stratejik başarı idi. Daha sonra Osmanlılar Basra körfezinde Portekiz egemenliğinin yerleşmesine karşı yeni bir uğraş dönemine girdiler. Portekizlilere karşı savaş 1550 - 1554 lerde yeniden alevlendi. Bu aşamanın tarihi üzerinde C. Orhonlu, S. Özbaran'ın değerli incelemeleri yanında yine D.T.C. Fakültesinde Rızâulhak'ın doktorasını burada anmak gerekir. Osmanlıların bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmakla beraber, bütün 16. yüzyıl boyunca Portekizlilerin, daha sonra İspanyolların Orta Doğu - Hindistan yolunu kesme çabaları boşa gitti. Yakın - Doğu, bütün bu dönem boyunca Hint mallarını yeterince ithal imkânını sağladı. Ancak 1590 larda Hollandalılar ve İngilizlerin Hint okyanusuna girmelerinden sonra bu yol kesilmiştir. Dikkate değer ki, Osmanlı İktisadî-siyasî çöküşü de bu tarihten sonra hızlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun Hindistan Timurlu İmparatorluğu ile siyasî ilişkileri sanıldığından çok daha sıkıdır. Bu ilişkilere ait yazışmaları, arşivlerimizde ve münşeât kitaplarımızda bulmaktayız. Gerek Dr. Mughul'un burada ele aldığı dönem, gerek daha

sonraki gelişmeler Türk ve Portekiz arşivlerindeki doküman ve Hint yerli kaynaklarının incelenmesi sonucunda daha ayrıntılı bir biçimde aydınlığa kavuşacaktır. Dr. Mughul'un bu değerli incelemesi, şüphesiz bu yolda atılmış önemli bir adımdır.

Dr. Mughul bugün Pakistan'da Sind Üniversitesinde Tarih ve Türk Dili okutmaktadır. Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde doktorasını yaptıktan sonra bu kardeş ülkede Türk tarih ve kültürünü temsil eden ve yayan Dr. Mughul alanında değerli bir araştırmacıdır. Osmanlı kaynaklarını hakkıyla kullanma yetkisine sahip olan Dr. Mughul'un ileride bu alanda bir çok yeni yeni değerli eserler vereceğinden şüphe yoktur.

Prof. Dr. Halil İNALCIK

Ö N S Ö Z

Bilindiği üzere Osmanlı-Hind Müslümanları ilişkileri hakkında şimdye kadar derli toplu müstakil bir araştırma yapılmamıştır.

XVI. asırda artık hemen hemen tamamiyle İslâm âleminin hâmisî, gazâ ve cihadın temsilcisi olarak kendisini bu âleme kabul ettirmiş bulunan Osmanlı'ların; Portekizlilerin Arap memleketleri ve Hindistan'ı tehdidi karşısında takınmış oldukları tavır ve güttükleri politika, şüphesiz, çok ehemmiyetlidir. Bu hususu gözönüne alarak bu konuyu doktora tezi olarak seçtik. Konu; Türk, Arap ve Portekiz kaynakları esas alınmak suretiyle incelenmiştir. Bu hususta İran ve Hind kaynakları pek az olup, Uluğ Hânî ve el-Mabârî gibi belli başlı Hind kaynakları da Arapça olarak kaleme alınmıştır. Süleyman Paşa'nın Hint seferi hakkında şüphesiz en mühim kaynak, mektupları ve onunla birlikte sefere iştirak etmiş olan Venedikli Robert Kerr'in hatıratıdır. Hindistan'la ilgili kaynakların büyük bir kısmı İngiltere başta olmak üzere Avrupa arşiv ve kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bu yüzden dört ay kadar Londra, Paris ve Viyana arşiv ve kü-

tüphanelerinde çalışılmış, ilgili kaynakların fotoğrafları alınmıştır.

Çalışmalarım esnasında kıymetli vakitlerini benim için cömertçe sarfetmiş, kaynakların değerlendirilmesi ve onlardan istifade etme yollarını göstermiş, okunması ve çözülmesi zor eski metinlerin kullanılmasında değerli yardımlarını esirgememiş olan sayın hocam **Prof. Dr. Halil İnalcık'a** bu vesile ile teşekkür ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım esnasında değerli zaman ve yardımlarını esirgemeyen sayın **Doç. Dr. Muzaffer Arıkan'a**, sayın **Prof. Dr. Cengiz Orhonlu'ya** ve sayın **Prof. Dr. Şehabeddin Tekindağ'a** şükranlarımı arz ederim.

Londra'da, Paris'te ve İstanbul'da araştırma yaptığım zamanlarda yakın ilgi gösteren ve hertürlü yardımda bulunan İslâm Araştırmaları Enstitüsü profesörlerinden sayın **Dr. Muhammed Hamidullah'a**, Pakistan Sind Üniversitesi Rektörü sayın **Prof. Dr. N. A. Baloch'a** ve **Prof. Dr. Bernard Lewis'e** de teşekkür etmek isterim. Ayrıca son tetkikte gerekli tenkitlerde bulunarak yardımcı olan arkadaşım **Doç. Dr. Ali Alparslan'a**, **Mehmet Lüker**, **R.C.D. Kültürel Enstitüsü** (Pakistan Branşı) **Müdür Muavini**, **Dr. Nasim Zia**, **Mustafa Uslu'ya**, **Murat İbak'a** ve **Lâtif Boluğur'a** da teşekkür ederim.

Dr. M. Yakub MUGHUL

BİRİNCİ BÖLÜM

PORTEKİZ KEŞİFLERİNİN SEBEPLERİ

Deniz yolunun Vasco da Gama tarafından keşfi ve Portekiz'in Hint Okyanusuna açılması bir tesadüf eseri olmayıp; Rahip John'un ülkelerini ve baharat memleketlerini keşfetmek gayesiyle 7 Mayıs 1487'de bu bölgelere seyahate çıkan Portekiz'li maceraperest João Peres de Covilhão'nun yazmış olduğu raporların bir neticesidir. Covilhão; Kahire'den Hindistan'a Aden yoluyla Keynnanor (Cannanore), Kaliküt ve Goa şehirlerini ziyaret etmiş ve dönüşünde Hürmüz ve Cidde limanlarına uğramıştır. 1490 senesinde Habeşistan'a vararak çok büyük bir hüsnü kabûl görmüş ve evlenerek hayatının sonuna kadar orada kalmıştır.

Covilhão; Habeşistan'a gelmeden evvel Portekiz Kralına deniz yolu ve Hint Okyanusu'ndaki ticaret merkezleri hakkında geniş tafsîlâtlı bir rapor göndermiştir. Bu, Hindistan'a yapılacak seyahatin plânlanmasında Krala çok yardımcı olmuştur¹.

Hindistan; deniz yolunun keşfinden sonra, Portekiz, Arap ülkeleriyle ticareti durdurmayı plânlamış ve neticede Arap ülkelerinin ticaretini tamamiyle sekteye uğratmıştır. Portekiz politikasının gayeleri Bruce'ye² göre «Hindistan mahsûllerinin Arabistan ve İran

körfezi yoluyla Avrupa'ya geçişine mâni olmak ve bu tarihî yolları kendi ticaret filoları için ele geçirmek, bütün Hindistan ticaretini kendi inhisarları altına almak, dolayısıyla malı çoğaltarak fiatları düşürmek ve eski ticaret yolunu kesmek; böylece Portekizli'lerin Avrupa harp sanatı sayesinde elde ettikleri Hindistan etrafındaki memleketler ve Hint Okyanusu ötesindeki adalar üzerinde politik tesire bu ticareti tâbi etmektedir.»

Ortaçağ âdetlerine bağlı olarak Portekizli'ler Hristiyanlığı, Asya ve Afrika'da yayma fikrine yabancı değillerdi ve gayelerine ulaşmak için her çeşit metodu tatbik etmişlerdi.

15. YÜZYILIN SONU ve 16. YÜZYILIN BAŞINDA HİNT MEMLEKETLERİNDEKİ POLİTİK DURUM :

1498 Mayıs'ında Portekizli'ler Hint sularında göçtükleri zaman bu memleketler zayıf ve siyasî birlikten mahrum idiler. Bu devir yerli Hindu ve Müslüman devletlerin kuvvetlerinin sarsıldığı bir anarşi devri olmuş, Delhi'deki merkezî hükümet dağıldığı gibi eyaletleri kendi idaresi altında toplayabilecek kuvvetli bir hükümdar da ortaya çıkmamıştır.

Lûdi Hanedânı zamanında hükümdârdan olan en muktedit üç hükümdârdan biri olan Sikender Lûdi (1498-1517) de merkezî bir hükümet kurmağa ve bütün Hindistan'ı bir araya toplamaya muvaffak olamamıştır. Behmenli Devletinin kurucusu Alâüd-Din Behmen Şâh (1347-1359) da, 1347 tarihinde kendini Dekkan Sultanı ilân etmiş ve Gulburga'yı başkent yapmıştır. Behmenli Sultanlığının son büyük Sultanı III. Muhammed Şâh (1463-1482) Goa'yı zaptederek Sultanlığın sınırlarını denize kadar genişletmiştir. Hoca İmâdüd-Din Mahmûd Gâvân (1461-1481), Şâhın büyük ve-

ziri, çok zeki ve muktedir bir devlet adamı idi ve onun sıkı çalışmaları neticesinde krallığın sınırları çok genişlemiş ve Behmenli krallığı büyük bir refaha kavuşmuştur. Mahmûd Gâvân aynı zamanda Hindistan ticaretinin Osmanlı topraklarına ve hattâ Balkanlar'a kadar gelişmesini mümkün kılmıştır.³

İstanbul'un 1453 yılında, Fâtih Sultan Mehmet tarafından fethi, Osmanlı'ların şüphesiz büyük bir muvaffakiyeti olduğunu burada zikretmek yerinde olur. Bu, Fâtih Sultan Mehmet'e İslâm dünyasında büyük bir şeref ve nüfuz sağlamış, onu cihanşümül bir şöhrate ulaştırmıştır.

Açıkça görülüyor ki, İstanbul'un düşmesinden sonra, Hindistan yarımadasının Müslüman devlet adamları, Bâb-ı Âli ile ilk defa diplomatik münasebetler kurmağa çalıştılar. Osmanlılarla Hindistan yarımadasının Müslüman devlet adamları arasında, ilk kaydedilmiş diplomatik elçi mübadelesi Bernard Lewis'e göre⁴: «Behmenî Sultanları Muhammed Şâh (1463-1482) ve Mahmûd Şâh (1482-1518) ve Osmanlı Padişahları II. Mehmet (1451-1481) ve II. Bayezid (1481-1512) arasında 1481-1482 yıllarında başlamıştır.»

Mahmûd Gâvân'ın Riyazü'l-inşasında Osmanlı'larla ilgili dört mektup bulunmaktadır⁵. Bu mektupların bir kısmı bazı Türk münşeatlarında da mevcuttur⁶.

Bu mektuplardan başka, Fâtih Sultan Mehmet'in ve onun halefi II. Sultan Bayezid'in, Hindistan devlet adamlarına yazdığı mektuplardan birkaçı da, Türk kütüphanelerindeki kitaplarda bulunmaktadır.⁷

Her ne kadar bu mektupların çoğu tarihsiz ise de Bursa'nın kadı sicillerinde bulunan mektuplar gösteriyor ki muhtemelen Gâvân, evvelce Osmanlı İmparatorluğu ile ticarî münasebet kurmak ve kuvvetlendirmek için Osmanlı Pâdişah ve devlet adamlarına mek-

tup yazmış olmalıdır. Çok muhtemeldir ki Osmanlı-Hint münasebetleri Mayıs 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra başlamıştır.

Bâb-ı Âli ile Hindistan'ın Müslüman devlet adamları arasında siyasî münasebet kapısını ilk olarak açmak, iki kardeş memleketin yakınlaşmasını temin etmek şerefini kazanan, şüphesiz Dekkan'ın Behmenli Devleti'nin büyük veziri, Hoca Mahmûd Gâvân'dır.

Buna rağmen, Mahmûd Gâvân aleyhinde Muhammed Şâh'a arzedilen yanlış haberler onu yanıltmış ve 1481 tarihinde Baş vezirin öldürülmesi için Muhammed Şâh emir vermiştir.

1482'de III. Muhammed Şâh öldüğü zaman devlet çok kötü bir duruma düşmüş ve eyalet valileri arasında iç mücadele başlamıştı. Memleketin büyük eyaletlere bölünmesi, neticede parçalanmasına sebebiyet vermiştir.⁸ Mahmûd Şâh'ın (1482-1518) ölümünden hemen sonra Behmenli Devleti, beş müstakil beyliğe ayrılmış ve bu küçük beyliklerin liderleri sürekli olarak birbirleri ile mücadele etmişlerdir. Bu beylikler şunlardır:

1 — Bicâpûr : Âdil Şâhî hanedanlığının kurucusu Bicâpûr Valisi Yusuf Âdil Hân'dır.⁹ Mahmûd Şâh'ın (1482-1518) hükümdarlığı sırasında memleket işlerinin zayıf ve düzensiz oluşundan istifade eden Yusuf Âdil Hân (1489-1511) kendisini 1489'da Bicâpûr Hükümdarı olarak ilân etmiş ve halk bunu hemen kabul etmiştir.

2 — Berâr : Berâr Valisi İmadüd-Mülk, Yusuf Âdil Hânî örnek alarak 1490 tarihinde Behmenli Sultanı II. Mahmûd Şâh'ın¹⁰ hükümdarlığı sırasında İmad Şâhî devletini kurmuştur.

3 — Ahmet Nagar : Ahmet Nagar'ın Behmenli Devleti'nin valisi Melik Ahmed de, 1490 yılında bağım-

sızlığını ilân etmişti. Onu takip eden Burhân Şâh, memleketi 45 sene idare etmiş ve diğer birçok Müslüman eyaletlerle savaşmış ve hattâ Hindu (Viceya Nagar) Kralı ile Bicâpûr'a hücum etmek için birleşmiştir.

4 — **Bidar** : Mahmûd Şâh Behmeni'nin bir valisi olan Kâsım Barid, 1492 yılında, Barid Şâhî hükümdarlığını kurmuştur.

5 — **Golconda** : Mahmûd Şâh, dikkatsiz ve sefahat düşkünü bir şahıs idi ve 1495 yılında Kutbül-Mülk Kuli'yi, batı Telingana valiliğine tayin etmiştir. Kuli Şâh, Golconda'yı eyaletin merkezi yapmış ve şehri yeniden tahkim etmişti. Sultan Kutbül-Mülk Kuli Şâh (1512-1543) diğerlerini takip ederek 1512 yılında Kutb Şâhî hükümdarlığını kurmuş ve Golconda'yı başkent yapmıştı.

1518 yılında Mahmûd Şâh öldükten sonra Behmenî saltanatı hemen hemen bütün eyaletlerini kaybetmişti. Gerçi; Mahmûd Şâh'dan sonra 8 sene içinde aynı sülâleden 4 kişi daha hükümdârlık etmişse de bu müddet zarfında Behmenî hükümdarlığı sadece sembolik mahiyette kalmıştı. Bunlardan sonuncusu Kalim Ullâh Şâh 1527 yılında sürgünde iken ölmüştür.¹¹

6 — **Gücerat**: Evvelce Tuğluk Sultanlığının Gücerat Valisi olan Zafer Hân, 1398 yılında Timur'un istilâsından sonra Delhi'deki merkezî kuvvet dağılınca, kendisini 1407 yılında¹² Gücerat hükümdârı ilân etmiş ve Muzaffer Hân ismini almıştır. Çok değerli bir asker olup memleketine birçok topraklar kazandırmıştır. Onu takip edenler de aynı şekilde imparatorluğun sınırlarını genişletmişlerdir.

Portekizliler Hindistan'a geldikleri zaman (Mayıs 1498) Gücerat çok muktedir ve enerjik bir hükümdâr

olan Begara (1458-1511) tarafından idare edilmekteydi. O devirde deniz gücüne sahip bir devlet olarak sadece Gücerat bulunmaktaydı. Kambay, Surat ve Diu limanları Gücerat¹³ hükümdârının idaresi altındaydı.

7 — **Malabar**: Malabar Eyaleti, birçok küçük kısımlara ayrılmış olup, bunlardan her biri Raca ismi verilen idareciler tarafından idare edilmekteydi. Fakat Kaliküt hâkimi Zamorin veya Zamurî imparator olarak kabul edilmişti. Zamurî'nin Keynnanor (Cannanore) Raca'sı Kolatiri ve kuzey eyaletleri üzerinde otoritesi belki pek azdı, fakat güney eyaletleri ve Koçin (Cochin) üzerinde sağlam bir otorite tesis ettiği anlaşılmaktadır. Zira Zamorin, zaman zaman Koçin (Cochin) Raca'sını değiştirmekteydi. Bu husus, neticede Koçin (Cochin) Raca'sı ile Zamorin¹⁴ arasında daimî bir mücâdelenin doğmasına sebep olmuştur. Daha sonra Portekizli'ler bu durumdan istifade ederek imparatorluğun bölünmesi politikasını gütmüşlerdir ve Malabar sahillerinde bir eyaleti diğerine karşı kıskırtarak Hindistan içindeki kendi politikalarının kuvvetlenmesini mümkün kılmışlardır.¹⁵

Viceyanagar Racası ile Dekkan'ın diğer Müslüman eyaletleri arasındaki münasebetler çok gergindi. Behmenî Devletinin parçalanmasından sonra meydana çıkan Müslüman eyaletlerin, kendi aralarındaki münasebetleri de iyi değildi. Bu ihtilâflar neticede Viceyanagar Raca'sına Müslüman eyaletleri birbirine düşürme politikasını gütmeye şansını kazandırmıştır. Bu ahval içinde Hindistan idarecilerinin, Portekizlilere karşı koymaları imkânsız gözüküyordu. Bundan başka onlar (Portekizliler), Güney Hindistan idarecileri tarafından sadece tahrik edici korsanlar¹⁶ olarak kabul edilmekteydiler. Gerçi 1258'de Bağdat'ın zaptı İslâm dünyasına indirilmiş bir darbe olup, İslâm Medeniye-

tine sonradan büyük tesirleri olmuştur, fakat; Moğol hâkimiyetinin Portekizli'lerin Hindistan sularına gelişine kadar, ticaret ve çok kârlı deniz yolu trafiğini inhisarı altında bulunduran Arap tüccarlarının deniz kuvvetine direk veya endirek bir tesiri olmamıştır.¹⁷

Kaliküt liman şehri, Arap tüccarlarının merkeziydi. Zamorin; sadece bu ticaretin emniyetini temin etmekle kalmamış, aynı zamanda onlara şefkat ve adalette muamele etmiştir. 15. asırda Kaliküt, Malabar'ın en önemli bir şehri olarak gözükmekteydi.¹⁸

PORTEKİZLİLERİN HİNT SULARINA GELİŞİ VE FAALİYETLERİNE UMUMİ BİR BAKIŞ (1498 - 1505)

VASCO DA GAMA HADİSESİ

1497 senesinde, Portekiz Kralı Don Manuel, Vasco da Gama'nın kumandanlığı altında 4 gemiyi sadece Hindistan'a giden direk deniz yolunu bulmak için değil, aynı zamanda baharat ve oralardaki Hristiyanları da bulmak maksadıyla teçhiz edip göndermiştir. Portekiz donanması, Portekiz'den 1497'de denize açılmış ve Ümid Burnu'nu dolaştıktan sonra nihayet Mart 1498 de Mozambik'e varmıştı.¹⁹ Araplar büyük bir dostluk göstermişler ve mahallin şeyhi, Vasco da Gama'nın gemisine bir nezaket ziyaretinde bulunmuştu. Buna rağmen Kilvah ve Mambasa'da iyimserlikle karşılamamışlardı. Zira; bu zaman zarfında Araplar, Portekizli'lerin sadece kâfir olmayıp aynı zamanda Hindistan tiacretine müdahale etmek istediklerini anlamışlardı. Buna rağmen Mambasa'nın düşmanı olan, Malindi'de,

Da Gama hükümdâr tarafından hüsnü kabûl gördü. Hükümdâr aşırı memnuniyetini izhâr için Portekiz gemilerini ziyaretten çekinmedi. Burada Portekiz donanmasının gerekli ihtiyaçları temin edilmekle kalmadı, ayrıca iki gemi de onlara Hindistan seyahatinde rehberlik etmek için birlikte gönderildi. Meşhur bir kapitan olan Ahmet İbn Mâcid'in rehberlerden biri olduğu ve Da Gama'nın ilk seyahatinde Portekizli'lerin Malindi'den Hindistan'a gitmelerinde rehberlik ettiği söylenmektedir.²⁰

Böylece Portekiz donanması Hindistan'a gitmek için denize açıldı ve 18 Mayıs 1498 Cuma günü Kaliküt'ün 8 mil kuzeyinde Kapuket (Capucate) şehrinin açıklarında demir attı.²¹

O zaman Kaliküt (Calicut), Zamorin tarafından idare edilmekteydi. 22 Mayıs 1498 yılında Kaliküt'a geldikleri zaman Da Gama ve maiyetindekiler Zamorin tarafından nezaketle karşılandılar. Bir Nair (Emir) Raca tarafından, Portekizlilerin ziyaretinin maksadını öğrenmek için gönderilmiş, onun vasıtası ile Kaliküt hükümdarına, Portekizli'lerin baharat²² ve ilâç ticareti için geldiklerini malûmatı verilmiştir. Ticaret yapmakta bir zarar görmiyen Zamorin, istedikleri kadar baharat ve ilâç vermeyi teklif etti ve Da Gama'ya birçok hediyeler gönderdi. Kaliküt'te, asırlardan beri yerleşmiş olan Müslüman tüccarlar, Da Gama'nın Hindistan'a ziyaretinin maksadını bildiklerinden kendi ticaretlerinin tehlikeye düşeceğini hemen fark ettiler. Müslüman tüccarlar, yabancılara Kaliküt'e ticaret yapma müsadesi verilirse onların sadece bu limanda kalmıyacakları ve ticaretlerini Hindistan'ın diğer limanlarına da genişletecekleri fikrindeydiler. Bu sebeple hükümete müracaat ederek, Portekizlilerin

ticaret teşebbüsünden doğacak neticeleri izah ve maksatlarının sadece ticaret olmayıp memleketi zaptetmek olduğunu, işte bu maksatla keşiflerde bulunduklarını ilâve etmişlerdir²³.

Böylece Zamorin ile Vasco Da Gama arasında bir görüşme yapılmış ve Vasco Da Gama Zamorin'in sarayında hükümdâr tarafından merasimle kabul edilmiştir. Da Gama, Zamorin'e Portekiz kiralından bir mektup takdim etmiş ve kendisine Hindistan'da ticaret yapma müsaadesinin verilmesini istemişti. Buna mukabil Zamorin, ziyaretinden memnun olduğunu söylediği gibi onun bir arkadaş olarak kabul edileceğine dair teminat vermiş ve kendisiyle beraber Portekiz'e elçiler göndereceğini vaad etmişti²⁴.

Anlaşıldığına göre Vasco Da Gama'nın Kaliküt'teki ikâmeti esnasında kendisiyle yerli idareciler arasında bir ihtilâf zuhur etmiş, bu yüzden orada bir müddet tevkif edildikten sonra serbest bırakılıp gemisine dönmesine müsaade edilmişti²⁵. Kaliküt'ten ayrılmadan evvel; Vasco Da Gama, yerli idarecilerin davranışlarından memnun kalmadığını beyan etmiş ve eğer bir gün tekrar Kaliküt'e gelirse, intikâmını alacağını ikaz etmişti. Bunun üzerine Kaliküt hükümdarının hatasını anlayarak derhal tamiri cihetine gitmesinden memnun olmuştu²⁶.

Vasco Da Gama Kaliküt'ten memleketine dönüş yolunda Keynnanor'a (Cannanore) uğramış ve orada hediye teatisinde bulunmuştu. Da Gama 20 Kasım 1498 yılında Malindi'ye gitmek için oradan denize açılmış ve 1499 yılının Ocak ayı başlarında Malindi'ye varmıştı. İki hafta kaldıktan sonra 22 Ocak 1499 yılında gemileri baharat ve diğer mallarla yüklü olarak oradan Lizbon'a müteveccihen yola çıkmış ve 1 Eylül 1499 yılında hedefine ulaşmış ve kiral ta-

rafından şerefle karşılanmıştı²⁷. Ertesi sene (1500) Pedro Alvarez Cabral kumandasında 1200 kişilik bir kuvvet ve silahlarla donatılmış 13 gemilik bir donanma hükümdarlara verilecek kıymetli hediyelerle yüklü olarak Hindistan'a sevk edilmişti.

Bu seyahatin gayesi, Kaliküt kralı ve batı Hindistan'ın diğer prensleri ile ticari münasebetler kurmaktır. Cabral bir çok Afrika limanlarına uğradıktan sonra nihayet 30 Ağustos 1500 yılında tahminen Lizbon'dan hareketinden 6 ay sonra Kaliküt'e vasil oldu. Cabral, o zaman Kaliküt kralı ile arkadaşlık tesis etti ve bir sulh muahedesi imzalayarak orada bir ticarethane kurulması için müsaade temin etti²⁸.

Şunu belirtmek yerinde olur ki, Portekizli'lerin gelişinde Kaliküt ticareti, Arap tüccarlarının kontrolü altındaydı ve onlar yeni gelenlerle ticarete pek ilgi göstermediler.

Muhtemelen bu yüzden, Portekizliler iki ay içinde ancak iki gemi yükleyebilmişlerdi. Cabral, Kaliküt kralına durum hakkında şikayette bulunarak Portekizli'lere hususî kolaylıkların gösterilmesini istedi, fakat Zamorin şikâyeti yersiz görerek tüccarları Portekizli'lere baharat ve ilâç satmağa zorlamayı kabul etmedi.

Bunun üzerine, Cabral, kızarak sebepsiz yere, 17 Aralık 1500 yılında limanda yük yükleyen bir Müslüman gemisine hücum ederek içindekilerini müsadere etti. Hakikaten bu, Kaliküt'teki Müslüman tüccarlara karşı aşikâr bir şiddet hakaretiydi ve onlar da karşılığında Kaliküt'teki Portekiz ticarethanesine hücum etmişlerdi. Ertesi gün, Cabral, 10 Mısır gemisini tahrip ve yağmalamış ve iki gün müddetle bombardımana devam ederek Müslüman tüccarların hayatı sayılır derecede can ve mal kaybına sebebiyet

vermişti. Bu arada Kaliküt'e ait iki gemi de parçalanmış ve yanmıştı. Bu durum Keynnanor'da (Cannanore) bir ticarethane kurmak müsaadesi temin etmekle telafi edilmişti²⁹.

1501 yılı Nisanında, Joao da Nova 4 gemi ile Hindistan'a gitmek için denize açıldı. Hindistan'a giderken ilk olarak Ancediva'da demir attı ve buradan Keynnanor'a (Cannanore) giderek hüsnü kabûl gördü. Koçin'e (Cochin) giderken yolda Zamorin'in küçük bir donanmasıyla karşılaştı ve Kaliküt Kralının 5 gemisini ve dokuz parosunu batırdı³⁰.

Zamorin gemilerinin kaybına üzülen mütecaviz Portekizli'lere hücum etmek için başka bir donanma hazırladı. Bu karşı hücumda Da Nova, Keynnanor Raca'sının yardımıyla Zamorin'in bir çok gemilerini batırdı ve onu geri çekilmeğe icbar etti.

Bu muvaffakiyetlere Portekiz kralı çok memnun olmuş; bir gün buralarda Hristiyanlığın yayılabileceği, ticarî münasebetlerin genişleyeceğini ve bu memleketler üzerinde Portekiz kontrolünün tesis oluna bileceğini düşünmeye başlamıştı³¹.

Ertesi sene 25 Mart 1502 de Vasco Da Gama'nın kumandanlığında Portekiz'de hazırlanan 20 gemilik bir donanma Hindistan'a doğru denize açıldı. Hindistan yolu üzerinde doğu Afrika kıyılarının bir limanı olan Kilvah'ın hükümdarını Portekiz'e tâbi kıldı. Battikala'ya muvasalatında oranın kralını Türkler³² aleyhine bir muahede imzalamaya zorladığı söylenmektedir. Muahede, Türklerin o bölgedeki ticaretten men edilmesine ve aynı zamanda bu limanda Türk gemilerinin Kaliküt'e gitmelerine müsaade edilmeyeceğine dairdi. Bununla yetinilmeyecek Battikala Kralı her sene 1000 yük pirinç vermeğe zorlanmıştı. Da Gama'nın geliş haberi Kaliküt'te

duyulduğu zaman, Zamorin, Da Gama'nın intikam almasından korkarak Portekizli'lere bir sulh muahedesi imzalamaya ve dostluk kurmağa gayret etti. İyiniyetinin bir ifadesi olarak, evvelâ oradaki Müslüman tüccarlar tarafından tahrip edilen Portekiz ticarethanesinin zararını tazmin maksadıyla 20.000 kruzados gönderdi. Ertesi gün Zamorin Müslüman tüccarların kefalet parası olarak 20.000 parados daha gönderdi. Buna rağmen Da Gama, şehri bütün gün bombalayarak bir çok ölüme ve şehrin büyük çapta tahribine sebep oldu.

Ertesi gün, Koromandel'den gelen 24 küçük ve 2 büyük Hint gemisinden müteşekkil bir ticaret filosu Da Gama'nın emriyle hemen zaptedilmiş ve 800'e yakın tayfa merhametsizce katledilmişlerdi. İntikam hırsı o kadar fazla ve düşmanı korkutma arzusu o kadar kuvvetliydi ki, Da Gama; ellerini, kulaklarını kestiği kurbanlarının cesetlerini vahşice parçalayarak küçük bir gemiye doldurup, bir mektupla beraber, Portekizli'lerin hediyesi olarak Kaliküt Kralına göndermişti.

Bu gayrî insanî hareket Kaliküt sâkinlerini ve bilhassa Müslüman tüccarlarını hiddetlendirmiş ve ciddi bir müzakereden sonra, mütecaviz Portekizli'leri Hint Okyanusundan atmak gayesiyle kuvvetli bir donanma kurmağa sevketmişti³³.

Portekizli'lerin müşkül durumunu ve Batı Hindistan'da Hintli hükümdarlar arasındaki gerginliği farkederek Vasco Da Gama, hemen Keynnanor (Cannanore) Racası ile bir anlaşma imzalamış ve 200 Portekizli'yi orada bırakmıştı³⁴. Diğer yandan da, Koçin (Cochin) Raca'sı ile dostça münasebetler kurarak Batı Hindistan'da Müslüman tüccarlarının hamisi

olan Kaliküt Hükümdârına karşı da bir ittifak meydana getirmişti.

Aynı sene, Kaliküt donanmasının hazırlıklarından haberdar olan Da Gama, Müslümanların ve Kaliküt Hükümdârının kuvvetini çoğaltmak için Vicente Soodre'nin donanmasıyla birlikte kendisine katılmasını temin maksadıyla Keynnanor'a süratli bir gemi gönderdi. Soodre'nin gelişiyile kuvvetlenen Portekizli'ler süratli ve enerjik bir hareketle donanmanın büyük bir kısmını tahrip ettiler. Bu zaferden sonra Vasco Da Gama, kıymetli eşyalarla yüklü 10 gemi dolusu zengin ganimetlerle Lizbon'a hareket etti³⁵.

Alfonso da Albuquerque kumandanlığındaki 9 gemiden müteşekkil beşinci Portekiz donanması, 6 Nisan 1503 yılında Hindistan'a hareket etti. (Cochin) Koçin'e geldikleri zaman kiralılığını tekrar ele geçirebilmesi için Raca'ya yardım ettiler. Bundan çok memnun olan Raca, Eylül 1503 yılında Portekizli'lerin Koçin (Cochin) de ufak bir kale inşa etmelerine müsaade etti.

Bunun, Hint Okyanusundaki ticareti kontrol etmek ve böylece Okyanusu Arap tüccarlarına kapatmak maksadıyla, Portekizli'ler tarafından Hindistan'da kurulan ilk kale olduğu söylenmektedir.

1504 yılında Zamorin Portekizli'ler tarafından o kadar çok tazyik edilmişti ki neticede onlarla bir sulh muahedesi yapmağa mecbur kalındı. Muahedenin maddeleri; Mısır, Arap ve Kaliküt'lü tüccarların arzusu hilafına ve hatta zararlarına idi. Fakat, başka bir hal çaresi de yoktu. Muahede tam bir sulh getirmedi, zira Portekizli'ler mükerreren muahedeyi ihlâl ettiler. Kısa bir müddet sonra Portekizli'ler anlaşmaları hilafına Kaliküt'e ait bir gemiyi zaptettiler. Buna çok fazla sınırlanan Zamorin Portekizli'leri Hint kı-

yılarından atmak için onlarla savaşmaya karar verdi. Zamorin tarafından süratle yapılan hazırlıklar neticesinde meydana getirilen donanma 1504 yılında Portekizli'lere hücum etti. Koçin kıralının Portekizli'lere yardım maksadıyla gönderdiği 500 kişinin kaçmaları başlangıç için ümit verici idi. Fakat bunu takip eden ciddi bir çarpışmada Zamorin'in kuvvetleri bir netice elde etmeğe muvaffak olamadı ve geri çekildi. Aynı sene vukubulan başka bir çarpışmada Zamorin'in kuvvetlerinin büyük bir kısmı imha ve gemilerinin mühim bir kısmı tahrip edilmişti.

Portekiz kaynaklarına göre, Kaliküt kuvvetlerinin bu çarpışmadaki insan kaybının yekûnü 19.000 kişi olarak gösterilir³⁷.

Portekizli'lerin; Kaliküt Kıralına karşı düşmanlığı, Kaliküt'ün deniz yollarının kesilmesine sebep olduğu gibi bundan bu bölgedeki Arap ticareti de geniş ölçüde müteessir olmuştur.

Aynı sene (1504) Lopo Soares de Algabaria büyük bir donanma ve 1200 kişiyle Lizbon'dan Hindistan'a hareket etmişti. Lopo Soares'in Lizbon'a dönmenden evvel, Pantalayisi Kollam'da Arap donanmasını imha ettiği ve 17 gemiyi zaptedip 2.000 Müslümanı öldürdüğü rivayet olunur.

Ertesi sene (1505) Dom Francisco de Almedia idaresinde 22 gemi ve 1500 savaşçıdan ibaret diğer bir donanma, Afrika, Hindistan yolu üzerindeki altı stratejik ve ticari mahaldeki Portekiz kuvvetlerini takviye maksadiyle Hindistan'a gönderilmişti³⁸.

Kilvah'a gelince Almedia orada bir kale inşa etti ve 550 kişiyi müdafaa için kalede bıraktı. Aynı zamanda Mozambik'te de başka bir kale inşa edilmiş ve Malindi'de bir ticarethane kurulmuştu.

PORTEKİZ TEHLİKESİ VE HİND — MEMLÛK MUNASEBETLERİ

Portekizlilerin, Hindistan'ın Malabar sahillerinde bu suretle ilerleyişlerinden, Hintlilerin ateşli silâhları kulanmasını bilmedikleri sebep gösterilebilir. Hintli'ler bu avantajdan mahrum oldukları için, Portekizliler, Batı Hindistan'da nüfuzlarını genişletmeye muvaffak olmuşlar ve kendilerine karşı koymaya çalışan Hintlileri mağlubiyete uğratmıştı. Batı Hindistan'ın yerli hükümdârları ilk defa olarak kuzey geçitlerinden değil de denizden gelen yeni tehlikeye karşı koymak için kendilerini yeterli derecede kuvvetli bulmayarak Mısır'daki Memlûklular ve daha sonra Osmanlı Sultanını yardıma çağırmışlardı. Böylece onların yardımıyla Hintli'ler Portekizli'leri Hint Okyanusundan atabilecek ve aynı zamanda bu bölgenin ticaretini tekrar kurmağa muktedir olabileceklerdi³⁹.

Hindistan deniz yolunun Vasco Da Gama tarafından keşfinden sonra, Hindistan yarımadasındaki

ticareti kontrol etmek ve bu ticareti Mısır ve Doğu Akdenizden Lizbon'a yöneltmek için iyi bir fırsat buldular.⁴⁰ Hindistan'ın Malabar kıyılarına geldikleri zaman, bu yarımadanın ticareti, ticarî refahta olduğu kadar misyonerlikte de Portekizli'lerin en büyük rakibi olan Müslüman tüccarların ellerinde idi. Kendilerine karşı koyabilecek kuvvete sahip olan yegâne gurup bu tüccarlardı. Gayelerine erişebilmek için Müslüman tüccarlar ve diğer rakiplerine karşı baskı siyaseti takip ettiler ve onlara tesadüf ettikleri her yerde taaruz ettiler.

Bu politikanın takip ve tatbiki cümlesinden olarak Müslüman tüccarların Hint Okyanusundaki ticaretlerini engelemeye başladılar. Bu engellemeler, Mısır Memlûklarının, Arabistan ve Hindistan'daki, Müslüman tüccarların servet ve ticaretlerine ciddi olarak tesir etti.

Portekizliler, Kızıldeniz'e giden Müslüman gemilerini durdurmaya ilk defa 1502 yılında teşebbüs ettiler ve Hindistan'a giden zengin mallarla yüklü büyük bir Mısır gemisi, Vicerete Sarte tarafından zaptedildi⁴¹. Bütün tayfalar ve gemilerdeki yolcular Portekizli'ler tarafından öldürülmüşlerdi. Tarih-i Şihri'nin yazarı H. 908 (1502 - 1503) yılında da yedi geminin Portekizli'ler tarafından zaptedilerek gemilerdekilerden bazılarının öldürüldüğünü ve bazılarının esir edildiklerini yazar⁴².

Böylece 1502 yılında Hint Okyanusunda kuvvet üstünlüğünün temini için Müslümanlarla Hristiyanlar arasında uzun savaşlar olmuştu. Başlangıçta Müslümanlar, Portekizli'lerle savaş yapacak durumda olmadıklarından her şey Portekizli'lerin lehinde idi⁴³.

Portekizliler, Müslüman gemilerin Kızıldeniz'e çıkmalarına mani olma politikasına devam ettikle-

ri gibi bir tarafta Müslüman hacıların Kabe'yi ziyâretlerine Umman (Uman) Denizi'nde gemilerini tahrip etmek suretiyle mani olmağa çalıştılar⁴⁴.

Kansuh el-Gürî (1501 - 1516); Mısır'a büyük kazanç sağlayan ticaretin tehdit edildiğini anlayarak, Portekizli'leri Umman (Uman) denizinden çıkarmağa karar verdi. Kansuh el-Gürî, ilk olarak meseleyi diplomatik ve sulh yoluyla haletmek istedi. Bu sebeple Sion dağındaki Sion manastır muhafızlarından Fra Mauro'yu, Portekiz tecavüzünü ve Hint Okyanusundaki ticareti inhisarları altına almak niyetlerine karşı protesto etmek için Papa II Julius'a, İspanya kralı Ferdinand'a ve Portekiz kralı Manuel'e elçi olarak gönderdi⁴⁵. Aynı zamanda, Papa'ya, Hint Okyanusundaki tahribatlarının hesabını sormazsa, Memlûk Sultanlığında olup, bütün Hristiyanlarca mukaddes sayılan yerleri tahrip edeceğine ve Hristiyanlara, Hristiyan ülkelerindeki Müslümanlara yapıldığı gibi muamele edileceğini tehdit yollu bir ifade ile bildirip, kendisinin Portekiz ve İspanya kraları ile teması geçmesini istedi⁴⁶. Papa II. Julius bu tehditlerden dolayı büyük bir endişe duymuş ve meseleyi Portekiz kralı ile müzakere etmişti. Bu durum karşısında Kral Manuel, Portekiz kuvvetlerinin kâfi derecede kuvvetli olduğunu ve kısa zamanda Mekke'yi işgal edebilecek ve Medine'deki Hz. Muhammed'in mezarını tahrip edebilecek durumda bulundukları hakkında Papa'yı ikna etti⁴⁷. Kral Manuel'in teminatının Papa'yı endişelerinden kurtarması, Fra Mauro'nun ziyaretini muvaffakiyetsizlikle sona erdirdi. Bu durum karşısında Kansuh el-Gürî'nin bütün çaba ve tehditleri boşa çıkmış oldu.

Hint Okyanusundaki Portekiz faaliyetleri, Müslümanların ticaretine zarar vermek gayesini güdü-

yordu. 1502 yılında Venedik, Mısır'dan çok zorlukla baharat temin edebilmişti. Alman tüccarları öteden-beri Venedik'ten almış oldukları bu gibi maddeleri buradan temin edemeyince gerekli malı almak için Lizbon'a gitmek mecburiyetinde kalmışlardı⁴⁸. Aynı zamanda bu durum Mısır ve diğer Arap Müslümanlarının ticareti üzerinde fena tesirleri olmuştur. 1504 yılında ticarî durum o derece bozulmuştu ki Memlûk Sultanlığına gelen baharatlar ihraca kâfi olmayıp ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadardı⁴⁹.

1505 yılında Portekizli'ler, Müslümanların mukaddes şehirlerini harab etmek maksadiyle Mekke'nin limanı olan Cidde'ye kadar geldikleri söylenmekte ise de, bunların burada Müslümanlara her hangi bir şekilde zararları olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat kötü niyetle Cidde'ye kadar gelen Portekizli'lerin bu tehlikeli hali bütün Müslümanlar tarafından hissedilmiş olmalıdır⁵⁰.

Bunun üzerine Kansuh el-Gûrî, mukaddes Mekke ve Medine şehirlerinin koruyucusu olarak Portekizli'lerle savaşmak ve onları Umman (Uman) denizinden atmak için büyük bir donanma kurmağa karar verdi. Aynı zamanda gelecekteki herhangi bir Portekiz hücumuna karşı koymak gayesiyle de Kızıl Deniz sahillerinde ve etrafındaki bölgelerde geniş miktarda birçok müstahkem yer inşaatı için emir verdi⁵¹. Çağdaş bir kaynağa göre Kansuh el-Gûrî Eylül 1505 yılında (H. 911 Rebi-ülâhır) Hindistan'a Portekizlilere karşı öncü bir kuvvet göndermişti. Bu öncü kuvvetin Kasım 1505 yılında Cidde'ye doğru hareket ettiği zannedilmektedir. Bu kuvvetlerde Evlâdün-nas ve bir kaç Memlûk kiralı ailesinden zevat vardı. Fakat umumiyetle mağribîlerden, silâhlı siyâhîlerden, Türkmenlerden ve diğerlerinden müteşek-

kildi. Emir Hüseyin, kuvvetlerinin komutanı ve Hoca Nur'd-Din de mağribîlerin başına tayin edilmişti. Cidde'deki istihkâm yerlerini inşa ettirmek için Emir Hüseyin'in maiyetinde yeter miktarda kaliteli duvarcı ustaları, marangozlar ve diğer işçiler vardı⁵².

Kuvvetler, söylenen ayda Süveyş ve oradan gemilerle Cidde'ye hareket etmişlerdi. Emir Hüseyin, Cidde'ye vasil olduktan sonra, şehri Portekizli'lere karşı koruyabilmek için, istihkâm yerleri yaptıрмаğa başladı. Cidde limanında, duvarlarla çevrili kaleler Emir Hüseyin tarafından inşa ettirildi. Çağdaş yazar İbn İyâs'a göre yapılan tahkimat fevkalâde idi⁵³.

Tahminen aynı tarihlerde Kansuh'da Kervansaraylar, depolar ve Akaba kalesini inşa ettirmiş ve limana giden bir de yol yaptırmıştı. Bunlara ilâve olarak, Nahl'da, Arcud'da ve Azman'da birer kale ve Yenbu da bir kale ve sur inşa etmişti⁵⁴. Bütün bu hazırlıklar, beklenen bir Portekiz hücumuna karşı korunmak içindi. Kansuh, bunlarla tatmin olmayarak, Nisan 1506 (H. 911-Zilkade) yılında tercümanı Emir Tağrı Birdi'yi donanmanın hazırlanması için teknik yardım ve stratejik materyal almağa Venedik'e gönderdi⁵⁵. Ne yazık ki on kişilik Venedik parlamentosunda, bu mevzuu üzerindeki fikir ayrılıkları dolayısıyla Emir Tağrı Birdî, herhangi bir yardım almağa muvaffak olamadı. Bununla beraber Venedik parlamento heyeti Osmanlı Sultanı II. Bayezid'den yardım istemesini tavsiye etti.

Ağustos, Eylül 1507 (H. 913 Rebiül-âhır) yılında Kansuh, Şâh İsmail kuvvetlerinin Suriye'ye doğru ilerledikleri söylentilerinden dolayı çok endişe duymuştu. Fakat Şâh İsmail, Memlûkluların himayesi altında olan Zul-Kadr oğulları tarafından yenildiği için maksadını gerçekleştirmeğe muvaffak olamamıştı.

Kansuh el-Gûrî durumun vahametini idrak ederek Osmanlılarla daha yakın münasebet kurmağa karar verdi. Belki de Mısır Sultanı ile Osmanlı Sultanı'nın yarımı ve birlikte çalışması olmadan Portekiz kuvvetlerini ezmeğe muktedir olamayacağını anlamıştı. Tesadüfen o zaman Kahire'de bulunan Osmanlı elçisine, Memlûk Sultanı tarafından içten hüsnü kabul gösterilmişti.

Aynı zamanda (Eylül 1507) Emir Tağrı Birdi muvaffakiyetsizlikle neticelenmiş olan bir vazifeden Kahire'ye döndü. Bu zamandan sonra Kansuh, topçu kuvvetlerin inkişafında büyük alâka gösterdi⁵⁶.

Emir Hüseyin Cidde'nin istihkâm işleri ile meşgulken Albuquerque ve Tristão da Cunha, emrindeki Portekizli'ler de Hindistan'la Cidde arasındaki hac yolunu kapatmak ve gemilerin Bâb-ül-Mendeb boğazına girişlerini kontrol etmek gayesiyle Aden Körfezinde Kızıldeniz'in ağzına yakın bir ada olan Sokotra'yı 1507 yılında zaptettiler⁵⁷.

Aynı yılda Hürmüz adası da Portekizli'ler tarafından zaptedilmişti. Fakat Portekizli'ler vergi vermek şartı ile adada yerli idarecilerin iktidarda kalmasına müsaade ettiler⁵⁸.

Emir Hüseyin'in ilk Hindistan seferini ele almadan önce Hindistan ve Yemen Prensliklerinden bir çok elçilerin askeri yardım istemek için Memlûk Sultanı Kansuh el-Gûrî'ye geldiklerini belirtmek yerinde olur.

Buralarda muhkem kaleler inşa ederek her sene inci avcılarını ve vergi alınabilecek mal sahiplerini, muayyen bir vergi vermeğe zorladılar⁵⁹.

Priuli'ye göre; 1507 yılı, Mısır'a Hindistan'dan hiç mal gelmediği için, belki de Arap tarihinin en karanlık bir yılı idi⁶⁰. İbn İyâs Priuli'yi teyid ederek 1507

H. 912 yılında Mısır'da ve diğer yerlerde ipekli mallar ve kumaşlar bulunmaz oldu diye kaydeder⁶¹.

Çağdaş tarihçi Zeynüd-Din'e göre; Portekizli'ler tarafından müteaddit defalar hücum edilen ve tahrip edilen Kalikût'un kiralı Zamorin, yardım elde etmek için bazı Hint Prenslerine ve Mısır'ın Memlûk Sultanı Kansuh'a elçiler göndermeğe mecbur kalmıştı⁶². Diğer bir çağdaş tarihçi, Ad-Deyba da Portekiz'lilere karşı yardım isteyen bir çok Hindistan Prenslerinin ve Yemen Sultanı tarafından gönderilen elçilerin Kansuh sarayına geldiklerinden bahseder⁶³. Çağdaş diğer bir tarihçi olan Uluğ Hânî 1508 yılındaki deniz savaşını anlatarak Memlûk Sultanı el-Gûrî'ye, Hint idarecilerinin ve bilhasa Gücerat Sultanı Mahmûd Şâh'ın (1458 - 1511) Portekiz tecavüzlerine karşı yardım istemek maksadıyla müracaat ettiklerini söyler. (64) Diğer bir tarihçi Kutbüd-Din el-Mekki, 1511 yılında Sultan Muzaffer Şâh'ın, Sultan el-Gûrî'ye bir elçi göndererek kuvvetlerini Portekizlilere karşı Yemen idarecisi Âmir İbn Abdülvahâb'a göndermesini istediğini kaydeder⁶⁵. Kutbüd-Din, Emir Hüseyin'in Hindistan seferini buna bağlar. Çağdaş kaynakların bu mesele ile ilgili olarak daha yakından tetkiki, Kutbüd-Din'in bunu, Kansuh'un Ekim 1515 yılındaki ikinci seferi ile karıştırdığı neticesinde götürmektedir.

İbn İyâs, Sultan Mahmûd ve diğer Hint Prenslerinin elçilerinin (H. 916 Safer), Mayıs 1510 yılında bazı mühim mektuplarla Mısır'a geldiklerinden bahseder. ⁶⁶ Elçiler, Emir Hüseyin'in Diu'da mağlubiyetinden sonra, Müslümanlara karşı olan hareketlerini şiddetlendiren Portekizli'lere karşı, bir kuvvet gönderilmesini Mısır Sultanı Kansuh'dan istemekte idiler. Mısır donanması hazırlık safhasında olduğu için,

Sultan hemen bir kuvvet gönderememişti. Fakat İbn İyâs'ın yazdıklarına göre (11 Rebiülevvel 916) 21 Haziran 1510 yılında Sultanın emirleriyle Sucubaşı Hadım Beşir, Hindistan'a gönderilmişti. Kansuh, ayrıca Hindistan sularında Portekizli'lere karşı girişilen savaştan kendileriyle teşriki mesai etmeleri için Hint idarecilerine de mektup yazmıştı⁶⁷. Tarihçi İbn İyâs, (Ramazanın sonunda H. 918) Aralık 1512 yılında halifeden bir şeref unvanı tevcihini temin maksadı ile Gücerat hükümdarı Muzaffer Şâh'ın bir elçi göndermiş olduğunu kaydeder⁶⁸.

Muzaffer Şâh ve diğer Hint idarecileri tarafından gönderilen elçilerin esas gayelerinin bir taraftan Memlûk Sultanı ile diplomatik ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve diğer taraftan Sultanı Portekizli'lere karşı kıskırtmak olması mümkündür.

Hindistan ticaretinin bloke edilmesiyle aynı şekilde menfatleri zedelenen Kansuh'un bir elçi göndererek, Portekiz hâkimiyetine karşı koyması ve limanını Portekizlilere kapatması için Kalikût kralı Zamorin'i ikna ettiği söylenmektedir⁶⁹.

Bu müracaatlarının neticesinde, Cidde Valisi Emir Hüseyin el-Kürdî kumandasındaki büyük bir donanma Hint Okyanusunda Frenklerle savaş etmek için gönderildi⁷⁰. Çağdaş tarihçi Abu Mahreme (H. 913) 13 Mayıs 1507 yılında Hüseyin'in Cidde'den Hindistan'a doğru üç gurâb ve üç Kalyeta (Barça) ile yola çıktığını söyler⁷¹. Tarih-i Şihri'nin yazmış oldukları, Abu Mahreme'nin müşahedelerini destekler. (72) Zeynüd-Din al-Mâbarî, Kansuh'un Emir Hüseyin'i bazı kuvvetler ve 13 gemi ile gönderdiğini söylerse de 16. asrın Portekizli tarihçisi Faria Y Souza; Sultan, Emir Hüseyin'in kumandasında 1500 kişi ve on iki gemi gönderdiğini yazar⁷³.

Emir Hüseyin kumandasındaki donanma Cidde'den Mayıs 1507 (H. 912) yılının sonunda hareket etmiş, Savakin'e⁷⁴ hücum ederek işgal etmiş ve Cizan, Kamaran, Matina ve Moha yoluyla Aden'e vasil olmuştur⁷⁵. O zaman Aden valisi Emir Mircan al-Zafîri idi⁷⁶. Aden'e gelince Emir Hüseyin küçük bir gemiyle elçi göndererek limana girme müsaadesi ve verilmesini istedi ve bu müsaade Mircan tarafından verildi. Limana girildiğinde de Emir Hüseyin ve adamları Mircan'ın iki subayı tarafından karşılandılar. Emir Hüseyin Aden'e girilmesi hususunda kendisine emir verilmediğini söyleyerek Emir Mircan'ı ziyaretten imtina etmiştir. Yalnız gemilere, içilecek su, yakacak odun v.s. almak için müsaadeyi Emir Mircan'dan istemiştir.

Emir Mircan, bu istek üzerine sadece istedikleri şeyleri almaları için müsaade vermekle kalmamış aynı zamanda Emir Hüseyin'in adamlarını büyük hüsnü kabulle karşılamış ve onlara kaftanlar giydirmiştir⁷⁷.

Abu Mahreme aynı hâdiseyi biraz daha değişik olarak aksettirir. O, Emir Hüseyin'in Aden'e geldikten sonra, Emir Mircan al-Zafîri'den Hukkat'a girmesi için müsaade istediğini, müsaadenin verildiğini ve Hukkat'a girdikten sonra Emir Mircan tarafından büyük misafirperverlikle karşılandığını ve istedikleri her şeyi yükleyebileceklerine dair müsaade verildiğini söyler⁷⁸.

Aden'den gerekli ihtiyaçları aldıktan sonra Emir Hüseyin bu esnada tekrar Hind Okyanusunda gözükerek Müslüman ticaret yollarını felce uğratan Frenk'lerle savaş etmek için Diu'ya doğru denize açıldı⁷⁹.

Hindistan'da da Portekizli'lere karşı yapılacak

bir deniz savaşı için hazırlıklar yapılmıştı. Gücerat Sultanı Mahmûd Şâh, (1458 - 1511) Cunagar ve Diu Valisi Melik Ayâz'a Gücerat kuvvetlerini organize etmesi için emir verdi. Portekiz kaynaklarına göre, Melik Ayâz, Rus asıllı olup genç yaşında Türkler tarafından esir alınarak Hindistan'da esir pazarında satılmış ve orada büyük prestij ve kuvvet sahibi olmuştur⁸⁰. Hüseyin, Diu'ya geldiği zaman Melik Ayâz tarafından samimiyetle karşılanmıştı. Uluğ Hânî'ye göre, Melik Ayâz bütün merasim hazırlıklarıyla onu karşılamağa gitmiş, gelişinden dolayı olan memnuniyetini ifade ederek bütün ihtimam ve hürmeti göstermiştir⁸¹. O zaman Don Francisco da Almeida, Malabar sahillerinin Portekiz umumi valisi idi. Mısır donanmasının gelişini haber alınca, oğlu Don Lorenço'yu sekiz gemi ile Keynnenor (Cannanore) ve Koçin (Cochin) deki ticarethaneleri müdafaaya gönderdi⁸².

Don Lorenço donanmasıyla Çaul (Chaul)'a doğru yol alarak şimdiki Bombay'ın iki mil güneyinde vaziyet aldı⁸³. İki Müslüman kumandan donanmasıyla Çaul istikametinde, Portekizli'lerle savaşmak gayesiyle yol aldılar. Emir Hüseyin, öncü kolu durumundaydı⁸⁴. Faris Y Souza, Emir Hüseyin'in Çaul limanına sevinç gösterileriyle girdiğini, çünkü Portekizli'leri şaşırtarak zaferi kazanacağından emin olduğunu yazar⁸⁵. Emir Hüseyin'in Portekiz amiral gemisini batırmak için sarfettiği gayretler Portekizlilerin şiddetli top ateşi yüzünden akim kaldı. Her iki taraf da bir netice almak için geceye kadar çok şiddetli şekilde savaştılar. Netice alınmayınca yeniden muhabereye hazırlanmak için ara verdiler. Ertesi günü Don Lorenço aynı şekilde Emir Hüseyin'in gemisine hücum ederek batırma gayretlerinde bulunmuş ise de, muvaffak olamamış-

tır. Her iki taraf da şiddetli ateş teatisinde bulundular. Fakat Faria Y. Souza'ya göre, Don Larenço'nun üstünlüğü elde ettiği anda Melik Ayâz bir çok küçük gemilerle Emir Hüseyin'in yardımına gelmişti.

Don Lorenço, bu gelen yardımı dağıtmak için iki galley ve üç Caravel gönderdi. Netice olarak Melik Ayâz kendini kurtarmak için kaçmağa mecbur olmuştu. İkinci gün de savaş geceye kadar devam etti⁸⁶.

Savaşın uzamasından endişelenen Portekizliler, bir toplantı tertipliyerek durumu gözden geçirdiler ve uzun münakaşalardan sonra savaşa devam etmeğe karar verdiler. Üçüncü gün savaş tekrar başlamış ve Portekizlilerin tam mağlubiyetiyle nihayet bulmuştu. Muharebede Portekiz donanmasının kumandanı Don Lorenço, vurularak öldürülmüş ve donanması da batırılmıştı⁸⁷. Ölü ve yaralı adediyle zarar ziyanın hakiki miktarını her iki tarafında kendi lehlerine olarak şişirmeleri sebebiyle tesbit etmek zordur. Meselâ Uluğ Hânî'nin kaynaklarına göre Melik Ayâz'ın 7000 Portekizliyi öldürdüğü ve daha fazlasını da esir aldığı ve böylece genel kaybın 10.000'e yaklaştığı, Emir Hüseyin'in idaresindeki kuvvetlerde ise 400 Türk ve 600 kadar da Hintli Müslümanın şehit olduğu ifade edilmektedir⁸⁸. Zeynüd-Din ise Portekizlilerin en büyük gemilerinin zaptedildiğini ve Müslümanların tam bir zafer elde ettiklerini yazar⁸⁹. Bunun aksine Faria Y Souza, Don Lorenço'nun tahminen 100 adamı olduğunu bunun 19 unun kaçtığını Portekizli'lerin kaybının 140, buna rağmen, düşman kaybının 600 olduğunu yazar⁹⁰. Aslında Portekiz kuvvetlerinin bir kısmının kaçmış olmasına rağmen onların, Hindistan'daki kuvvetlerine indirilen darbe çok büyüktü. Portekizli'lere karşı kazanılan zaferi bildirmek için Gücerat Sultanı

Mahmûd Şah'a bir mektup gönderilmişti. Mahmûd Şâh, Allah'a şükrederek mücahitlerini karşılamak için Bassein limanına doğru yola çıkmış, ⁹¹ onlara karşı her çeşit kolaylığı göstermiş ve Emir Hüseyin'e Muh-sim vâililiğini teklif etmişti. Fakat O, Sultan Kansuh el-Gûri'den Hürmüz'e giderek orada hücum etmek em-rini aldığını söyleyerek mazur görülmesini istemiş-tir ⁹². Çağdaş tarihçi Zeynüd-Din, bu muvaffakiyetin-den sonra Emir Hüseyin'in donanması ile yağmur ay-larında Diu'ya geri döndüğünü yazar fakat Hürmüz'e hareketinden bahsetmez ⁹³.

İbn İyas, Çaul (Chaul) savaşını tafsilatlı olarak anlatmamasına rağmen Kasım 1508 (H. 914 Şa'ban) yılında gelen haberlere göre Memlûk donanmasının Emir Hüseyin kumandasında Hindistan'a giderek Por-tekizli'leri mağlup edip büyük ganimet elde ettikleri-ni söyler. Portekizli'lere karşı elde edilen bu büyük muvaffakiyetler, Sultan Kansuh el-Gûri'yi çok mem-nun eder ve zaferin kutlanması için emir verir ⁹⁴.

Emir Hüseyin'in Çaul (Chaul) savaşından sonra Hürmüz'e gidip gitmediği kat'i değildir. Uluğ Hânî hariç, bütün Müslüman ve Portekiz kaynakları, Emir Hüseyin'in Hürmüz'e hareketinden bahsetmez. Bu duruma göre Emir Hüseyin'in savaştan sonra yağmur-lu bir mevsimde Diu'da kaldığına dair Zeynüd-Din'in yazdıkları doğru gözükmemektedir ⁹⁵.

1508 de Portekiz donanmasının mağlubiyetinden sonra Hindistan'da bulunan Portekiz Vâlisi Francisco de Almeida, Müslümanlardan intikam almağa karar verdi. Bu sebeple yeni bir savaş için hazırlıklara baş-ladı. Kâfi derecede kuvvet topladıktan sonra De Al-meida Emir Hüseyin'le karşılaşmak için Keynnanor (Cannanore) den denize açıldı. Portekiz kaynaklarına göre, Ameida'nın donanması on dokuz gemiden ve

1500 kişiden müteşekkildi ve Faria Y Souza'ya göre tayfalardan 800 ü yerlilerden ibaretti ⁹⁶. Portekizli'ler ilk intikâmlarını Dabul'da aldılar. 1500 Müslümanı öl-dürdükleri ve 150.000 Düka ganimet aldıkları söylen-mektedir. Yerli halk, Mısır donanmasına yardım etti-ği için Portekizli'ler şehri yerle bir ettiler. Yerli hal-kın dağlara kaçmış olması ve Portekizli'lere karşı ko-nulmaması yüzünden Mahim (Mahaim) den gerekli ihtiyaçlarını temin ederek, Dabul'dan Diu'ya hareket et-tiler ⁹⁷. Portekiz donanması nihayet Şubat 1509 yılın-da Diu'ya erişti. Bu esnada Emir Hüseyin, Gücerat ve Kalikût fustaları ve Mısır donanmasıyla birlikte Por-tekizli'lere hücum ettiği zaman sahile doğru geri çe-kilip, Melik Âyâz kuvvetleri ile desteklenebilmek ga-yesiyle gemilerini Gücerat ile Diu arasındaki boğazda demirledi. Bu strateji ile Portekizli'lere çok yakından savaşa girerek kuvvetlerinin fazlalığı ile muvaffaki-yete ulaşabileceğini düşünmüştü ⁹⁸.

Fakat; Almeida bu taktiğin farkına varmış ve Emir Hüseyin'in tasarladığı sularda savaş etmeğe ya-naşmamıştı. Savaş; sabahleyin rüzgâr, Portekiz donan-masını yakına getirdiği zaman başladı. Ve çok şid-detli cereyan etti. Savaşta pekçok gemi battığı gibi, Emir Hüseyin ve çok adamı da yaralandı. Durumunun kötüleşmesiyle büyük ümitsizliğe düşen Emir Hüse-yin, Melik Âyâz'ın kendisini Portekizli'lere teslim et-mesinden korkarak Gücerat Sultanına sığınmayı uy-gun buldu ⁹⁹.

Savaş esnasında, uzakta kaldığı söylenen Melik Âyâz'ın işbirliği yapmaması, Emir Hüseyin'in yenil-mesine sebep olarak görülmektedir. Portekiz tarihçi-leri genel olarak Almeida'nın Melik Âyâz'la gizli an-laşma yaptığı fikrindedir ¹⁰⁰. Fakat Müslüman tarihçi-ler bu fikre iştirak etmemektedirler.

Her iki tarafında kayıpları adeti veçhile izam edilmiştir. Portekiz kaynakları kendi kayıplarının az olduğunu iddia etmektedirler. Gois, Portekiz zayıatının 32 ölü ve 300 yaralı olduğunu bildirir. Buna mukabil Castanheda'ya göre Müslümanlar 4.000 nin üs- yünde ölü vermiş ve sadece 22 Memlûk sağ olarak kaçabilmiştir. Gois, adedi 800 den 22 ye düşen Mem- lûklar hariç kaybın 3.000'in üzerinde olduğunu söy- ler. Barros 440 Memlûk dahil, kaybın 1500 olduğunu söyler¹⁰¹. Fakat diğerleri daha yüksek rakamlar ve- rir. Tarih-i Şanbal'ın yazarı, Emir Hüseyin'in 600 adam kaybettiğini kabul eder¹⁰². İbn İyâs, Emir Hüseyin'- in 1509 yılında, Diu'daki mağlubiyetini izah ederek derki: «Hüseyin Müşrefin maiyetinde Hindistan'a gönderilen askerlerin öldürüldüğü, bütün gemilerin yağma edildiği haberi geldi. Sultan (Kansuh el-Gûri) buna çok üzüldü»¹⁰³.

Emir Hüseyin, Şubat 1509 yılında Diu'daki mağ- lûbiyetinden sonra, Goa'da kuvvetlerini yeniden teş- kil gayesiyle Süveyş'ten gelecek yeni kuvvetler için can kaybı bekledi¹⁰⁴. Çok geçmeden Albuquerque ta- rafından 4 Mart 1510 yılında Goa'nın alındığını öğren- di, seferini iyi bir neticeye bağlayabilmek ümidinden vazgeçti ve böylece Gücerat Sultan Mahmûd Şâh'- dan (1487-1511) Cidde'ye gitmek için müsaade al- dı¹⁰⁵.

Çağdaş bir tarihçi olan De Barros, Emir Hüse- yin'in Hindistan'dan ayrılış sebebini çok enteresan ve teferruatlı olarak şu şekilde anlatmaktadır: «Mir Hoçem (Emir Hüseyin), Dio (Diu) daki mağlubiyeti ile Hindistan'a geldiği zamanki kuvvet ve durumdan şimdi çok şey kaybetmiş olduğunu görerek Soldao'- nin (Memlûk Sultanı) huzuruna çıkmak için geri dön- meğe cesaret edemedi»¹⁰⁶.

De Barros, Emir Hüseyin'in Gücerat Sultan ve Hindistan'ın diğer Müslüman kaptanlarını Mekke ve Medine gibi mukaddes şehirler kadar Cidde'nin de Por- tekiz donanmasının bu bölgelerdeki üstünlüğü sebe- biyle büyük tehlike altında olduğuna ikna ettiğini ya- zar. Cidde'nin ve mukaddes İslâm şehirlerinin müda- faası için Cidde şehrinin etrafında bir sur inşa etmek zaruri idi. Mahmûd Şâh, Melik Âyâz ve diğer asiller durumun vehametini idrak ederek, Emir Hüseyin'e yardımda bulundular ve böylece o da bir miktar ba- harat, elbise ve diğer malları 3 gemisine yükledikten sonra Kızıldeniz'e doğru yelken açtı¹⁰⁷.

Aynı kaynağın bildirdiğine göre: «Nihayet Emir Hüseyin, bu 3 gemi ve refaketindeki diğer tüccar ge- mileriyle Cidde'ye geldiği zaman büyük bir bayram havası ve neşe içinde karşılanmıştı. Zira onlar Emir Hüseyin'in ne yapmak için geldiğini biliyorlardı ve şehrin tahkimi ile onlar sadece Portekiz donanmasın- dan değil aynı zamanda onları rahatsız eden Cidde'- deki Bedevilerden de korunmuş olacaktı¹⁰⁸.

Başka bir çağdaş tarihçi Duarte Barbosa, fazla olarak Emir Hüseyin Cidde'ye geldikten sonra bu malları satarak elde ettiği para ile kaleyi inşa ettiği malûmatını verir¹⁰⁹.

Bu konuda İbn İyâs'taki malûmat mufassal de- ğildir. Evvelce belirttiğimiz gibi, o Cidde'nin tahkima- tının H. 912/1506-1507 senesinde, 1507 Hindistan seferinden önce Emir Hüseyin tarafından yapıldığını söyler¹¹⁰. Emir Hüseyin'in 1509 Şubatında Cidde'ye dönüşünden sonra tarafından Cidde'nin tahkim edil- diğinden bahsedilmiştir. Biz bunu şu şekilde izah ede- biliriz: Emir Hüseyin, H. 912/1506-1507 yıllarında tahkimat yapmıştı. 1510 yılında ise tahkimat kuvvet- lendirilmiş veya ilâve duvarlarla takviye edilmiş ol-

malıdır. Mısır donanmasının Diu'da yenilmesinden müteessir olan Sultan Kansuh, Memlûk Sultanlığının olduğu kadar İslâm âleminin refah ve selâmeti için Hint Okyanusundaki Portekiz kuvvetine her zamandan daha fazla inanmıştır. Kansuh'un daha kuvvetli yeni bir donanma inşa etmeğe karar vermesi, Memlûk Sultanlığında nadir bulunan kereste ve diğer gerekli malzemeye ihtiyaç gösterdi 111.

Bu ihtiyaçları karşılamak gayesiyle Kansuh, Osmanlıların yardımını aradı. İbn İyâs'a göre; Emir Alân H. 915/1509-1910 yılında Portekizli'lere karşı hazırlanmakta olan donanmaya, Sultan Bayezid'den yardım almak için Osmanlı İmparatorluğuna gönderilmişti 112.

Bu esnada Antalya Valisi ve Sultan Bayezid'in oğullarından biri olan Korkut, Memlûk Sultanından yardım elde etmek gayesiyle (Muharran 915 H) Nisan 1509 yılında Mısır'a yelken açmıştı 113.

29 Mayıs 1509 yılında Şehzade Korkut, bidayette İskenderiye ve Kahire'de nezaketle karşılanmışsa da mukaddes yerlere gltme arzusu göstermesi üzerine Kansuh el-Gürî tarafından kibarca reddedilmişti.

Bayezid tahta çıktıktan sonra Kansuh'la aralarında cereyan eden mektuplaşmalardan anlaşıldığı üzere, 1510 yılına kadar Bayezid ve Kansuh arasındaki münasebetler iyi idi 114.

Kansuh, Portekizli'lerle harp halinde olduğundan, Osmanlılardan askeri yardım elde etmek ümidinde olduğu için Memlûk Sultanı, Korkut'un istediği yardımı reddetti. Aşıkâr olarak Sultan Korkut'a yardım ederek Sultan Bayezid'i gücendirmek istemedi 115.

Buna ilâve olarak Molin'in 116 yazdığı gibi şehzade Korkut Mısır'a vasil olduktan sonra Memlûk Sul-

tanı Bayezid'den bir tehdit mektubu aldı. Mektupta, eğer Korkut'a her hangi bir yardım yapacak olursa bunun Osmanlı İmparatorluğuna bir hücum telakki edileceği kaydedilmekte idi. Emir Alân'ın 1510 yılında Edirne'ye giderek, Hindistan'da Portekizli'lere karşı Osmanlıların yardımını temin ettiği anlaşılmaktadır 117.

8 Kasım 1510 tarihli Edirne'deki Venedik elçisinin raporuna göre gerekli malzeme ve uzmanlarla beraber ufak bir donanma Kemal isminde bir Türk kumandası altında İstanbul'dan İskenderiye'ye gönderilmişti. Fakat bu donanma fırtına dolayısıyla Samor yakınlarında parçalandığından İskenderiye'ye vasil olamadı 118. Her nasılsa bu hadise, İbn İyâs tarafından belirtilmemiştir. O bize malzemelerle yüklü bir donanmanın aynı senede gönderildiğini aşağıdaki şekilde anlatmaktadır:

«H. 916, Cemazi-yel âhira'nın 10 uncu pazar günü (14 Eylül 1510) Trablus naibinin gönderdiği haberlere göre, Frenkler, Sultanın (el-Gürî) akrabası olan ve Cuna'ya ağaç getirmek için giden Emir Mehmet Bey üzerine saldırmışlardı. Frenklerden bir grup Ayas 119 kalesi sahibi yakınlarına yaklaşmışlardı. Emir Mehmet bizzat bunlarla savaşmış, askerinin bir kısmı kaçmış, bir kısmı da kendisi ile birlikte şehit olmuştur. Frenkler, Emir Mehmet'in emrinde bulunan silah ve cephane yüklü 28 gemiyi alıp götürmüşlerdir. Bu haberi duyan Sultan Kansuh el-Gürî pek üzül-müş ve iki gün yemek yememiştir» 120.

Şunu kaydetmek yerinde olur ki, Ekim 1510 (H. 916 Recep) yılında Emir Mehmet'in ölümünden sonra Sultan el-Gürî tarafından Hristiyan kiliselerinin 20 Piskoposuna, Frenk kiralına (herhalde Rodos Şovelyeleri) zararların derhal tazmin edilmesi aksi

takdirde Hristiyan kiliselerini imha edeceği ve Pontiflerin öldürüleceği hususunda bir mektup yazmaları emredildi. Aynı sene İskenderun Emiri, 50 Frenk tüccarını yakalayarak onları Mısır'a gönderdi¹²¹. İbn İyâs aynı sene içinde cereyan eden hadiseleri ve Portekiz faaliyetlerini ilgi çekici bir şekilde anlatmaktadır, şöyle ki :

«Mekke'den gelen haberlere göre, Mekke Emiri, Şerif Berekât, kıyafet değiştirip Mekke'ye giren üç Portekizli'yi yakaladı. Bunların sünnetsiz oldukları tesbit edildiği gibi Portekizli oldukları ve bazı Frenk kırıllıklarına casusluk yaptıkları da anlaşıldı. Bunları yakalayan Emir Şerif Berekât, kelepçeleyip Sultan'a gönderdi»¹²².

Osmanlı yardımı hakkında Priuli, Sultan II. Bayezid'in Kansuh'a 30 gemi inşa ve techiz edebilecek ke-
reste, demir silah ve malzemeler verdiğini söyler. Ayas Körfezine gelen Mısır¹²³ gemileri Rodos kuvvetleri tarafından hücumu uğrayarak zaptedildiler¹²⁴. Bu gerekli malzemeyi Memlûkların kaybedişi donanma hazırlıklarının gecikmesine sebep oldu. Bu hadiseden sonra 1511 yılının başlarında Osmanlı Sultanı II. Bayezid (1481 - 1512), bir kere daha Sultan Kansuh'a Portekizli'leri Hint Okyanusundan atması için gemi malzemesi vermişti¹²⁵. Sultan, Yunus al-Adili'ye mukabilinde ağaç, bakır ve demir alması için pek çok mal ile Osmanlı Sultanına göndermişti. Osmanlı Sultanı bu malları iade ettiği gibi, İbn İyâs¹²⁶ tarafından tafsilatlı bir şekilde kaydedilmiş bulunan aşağıdaki malları Memlûk Sultanına hediye olarak gönderdi: «H. 916 Zilkade (Ocak - Şubat 1511) inde Osmanlı devletinin bir kaç gemisi geldi. Bu gemilerde Sultan (Kansuh) için bir zırh vardı... Gönderilen eşyalar arasında üç yüz adet tüfek, üç bin ok, kırk kan-

tar, iyi cins barut, iki bin gemi küreği ve bunlardan başka bakır, demir, makara, halat, urgan, demir kanca ve gemiler için lüzumlu olan birçok malzeme vardır.»

Son zamanlarda, Sayın Prof. Dr. Halil İnalcık tarafından ilim âlemine tanıtılan on altıncı yüzyıla ait resmi bir vesika¹²⁷ gerçek görünüşleri ile bir türlü belli olmayan bir çok olayları anlayıp tahlil etmemize büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bu önemli vesika¹²⁸ 918 Muharremi'nin (29 Mart - 7 Nisan 1512) ortalarında Mehmet İbn Abdullah¹²⁹ tarafından Veziri Azam Mustafa Paşa'ya¹³⁰ yazılmış bir mektuptur. İbn Abdullah'ın Veziri Azam'ın yardımcısı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu mektubun ışığında aşağıdaki noktalar bilhassa belirtilebilir :

1 — Türk Sadrazamı daima Memlûk Sultanlığının meseleleri ile alâkadar olmuş ve bu alâkayı açıkça belirtmiştir.

2 — Hâmid Re'is¹³¹ ve Hasan. H. 918/1512 yılından önce Mısır'a gönderilmişlerdi. Kendilerinin Mısır'a vardıkları tarihi kesin olarak söylemek güçtür. Bu tarihi veren en eski kaynak, İbn İyâs'ındır. 1511 Temmuz'undan önce, İbn İyâs¹³² şöyle demektedir:

«27 Rebiül evvel 917/24 Haziran 1511 de Re'is Hâmid el-Magribî yanında 200 Frenk (askeri), olduğu halde geldi. Bunlar Burlus da bir takım kötülükler yapıyorlardı. Re'is Hâmid bunları yakaladı, zincir ile bağlayıp Kahire'ye getirdi. Sultan ileride durumu incelemek üzere bunların hapsedilmesini söyledi»

Memlûk Sultanı tarafından, Portekizli'lerin yok edilmesi için Hindistan'a gönderilecek olan donanmanın kumandanlığına Hamid Reis tayin edildi. İlk önce,

donanmanın inşaatı için gerekli malzemeyi getirmesi için Osmanlı Sarayına gönderildi. Hâmid Re'is İstanbul'da Sadrazamın âdeti olan nezaketle karşılandı ve Mısır Sultanının kayıtlarında belirtildiği gibi kendisine her türlü yardım vaad edildi.

Mısır Sultanı ve memurları, Sadrazam tarafından Memlûklere gösterilen âlicenaplık ve iyilik karşısında minnettar oldular.

3 — Bu mektuptan açıkça anlaşıldığına göre, Hâmid Re'is'den önce Mısır'a gelen Osmanlılar Mısır'da muhtemelen tüccar olan Ahmed oğlu Aydın Çelebi tarafından himaye edilmekteydi.

Memlûk Sultanı, bir lütuf olarak Ahmed oğlu Aydın Çelebi'ye bir kaftan tevcih etti.

4 — Memlûk Sultanı, ayrıca Osmanlı Sultanından kendi adına Hâmid Re'is'e uygun bir timar verilmesini talep etmesini de Sadrazam'a bildirmişti.

5 — Ayrıca, bu mektuptan, Hicri : 918/M. S. 1512 tarihinde, mektup sahibinin akrabaları olan Huma, Nasir ve Mehmet Çelebi'lere de ki bunlar da daha önce Mısır'da bulunyorlardı, «Timar» lar verileceğine dair teminat verildiğini öğrenmekteyiz. Mektubun yazarı, akrabalarının henüz kendilerine vaad edilen timarları almamış olduklarını hatırlatmakta ve burada, bir an önce vatanlarına dönebilmeleri için bunun temin edilmesinde ısrar etmekteydi ¹³³.

Sultan yeni donanmanın hazırlığıyla meşgulken, Portekizli'ler, Hint Okyanusundaki kuvvetlerini arttırmaktaydılar. 4 Mart 1510 da Albuquerque tarafından alınan Goa, Bicâpûr Şâhı Yusuf Adil (1487 - 1511) tarafından geri alındı ve Portekizli'ler 20 Mayıs 1510 da burayı terke mecbur oldular. Fakat Goa'nın düşüşünden sonra Bicâpûr'da isyan çıktı ve bu vaziyet Âdil

Şâhı, isyanı bastırmak için Goa'dan ayrılmak zorunda bıraktı ¹³⁴.

Albuquerque, Âdil Şâh'ın yokluğu sırasında Goa'yı tekrar işgal edip, 1510 senesi Kasım ayının sonunda ele geçirdi. Muharebede 300 Türk ve aşağı yukarı 6000 yerlinin öldürüldüğü ve Albuquerque'nin 100 büyük top, hatırı sayılır miktarda daha küçük toplar, 200 at ve savaş malzemesi ele geçirdiği söylenir ¹³⁵.

Ertesi yıl, Malaya yolunda büyük bir antrepo olan ve baharat, ipek ve diğer ürünlerin değiş tokuş edildiği ve ticareti Araplarla Mısır'lıların kontrolünde bulunan Malakka, 25 Temmuz 1511 de Albuquerque'in hücumuna uğradı ve 1511 Ağustosunda işgal edildi. Ganimetler arasında 3000 parça top (ki bunlardan 2000 tanesi bronzdan yapılmıştı) ve birde Kaliküt kıralının Malakka kıralına ¹³⁶ göndermiş olduğu ¹³⁷ çok büyük bir top bulunduğu kanaati yaygındır. Malakka'nın işgalinden sonra Portekizli'lerin burayı ellerinde tutabilmeleri için, 1511¹³⁸ yılı sonunda «The Famous» adlı çok kuvvetli bir kale yapıldı. Albuquerque, 1512 senesi başında Hindistan'a döndü. Kendisinin on iki aylık yokluğu esnasında, Hindistan'daki düzen bozulmuştu. Goa'da ise Türk donanmasının geleceği dedikoduları yayılmıştı.

Albuquerque'in 1 Nisan 1512 tarihinde Portekiz kıralına yazdığı mektup şöyledir : ¹³⁹ «Kızıldeniz'e gidip de bu halkı Rûmî diye yaratıkların var olmadığına inandırmadıkça Majestelerinin teb'ası için bu bölgelerde ne emniyet ne de sulh olabileceğini Majestelerine saygı ile bildiririm».

Şüphesiz ki Albuquerque kabiliyet ve olağan üstü bir kuvvet ve enerjiye sahip bir adamdı. Bu yüzden, Portekiz, kıralına yazdıklarını gerçekten arzu etmekteydi. O, kafasında İslâm dünyasını yok etme

plânları bulunan amansız bir Müslüman düşmanıydı.

Tasavvurlar şöyleydi : 140

1 — Hindistan'daki Portekiz sömürgelerini muhafaza etmek ve kuvvetlendirmek için Diu ve Goa'yı fethedip elinde tutmak.

2 — Basra yollarına hâkim olmak için Hürmüz'ü muhafaza etmek.

3 — Kızıldeniz'de hâkimiyet kurmak için Aden'i fethedip, muhafaza etmek.

4 — Rahip John'un memleketinde, Nil kıyısı boyunca uzanan çok küçük bir dağ silsilesi arasında kanal açarak nehrin akıntısını değiştirmek ve böylece Mısır'ın sulama sistemini bozmak.

5 — Kudüs'teki Kutsal mabedlerini ziyaretlerinde Müslümanların vergi almaları karşısında, (Hz) Muhammed'in mezarını Hristiyan topraklarına kaçırarak.

Albuquerque, plânlarını tatbik edebilmek için 1513 Şubatında Kızıldeniz'e hareket etmeye karar verdi. Albuquerque, Goa'nın yönetimi için gerekli tertibatı aldıktan sonra, 7 veya 8 Şubat 1513'de¹⁴¹ yirmi gemi ile Kızıldeniz'e hareket etti. Albuquerque'nin kumandasındaki gemilerin sayısı da bir münakaşa mevzuudur. De Barros'a göre Albuquerque'nin kuvvetleri 1000 Portekizli ve 400 Malabarlılardan ibaretti¹⁴².

Sefere çıkmadan önce, Albuquerque, komutanlarına Don Manuel l'den Aden'i fethetmek ve sonra Kızıldeniz'de Mısır donanmasına hücum etmek emrini aldığını söylemişti¹⁴³. Portekiz donanması, Sokotra'ya vardı ve Müslümanların evlerini tahrip ettikten sonra, Aden'e doğru yoluna devam etti¹⁴⁴. Portekiz donanmasının 17 Muharrem 919 (22 Mart 1513) de Aden limanına varmış olması pek muhtemeldir¹⁴⁵.

Portekiz donanmasının Aden'e varışından sonra, şehrin valisi Emir Mircan, ziyaretin maksadını öğrenmek için bir haberci göndermiş ve Albuquerque donanması için herhangi bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sordurtmuştu. Albuquerque, Türkleri aramak maksadıyla Cidde'ye gitmek için yola çıktığını ve onları orada bulmadığı takdirde, Kahire Sultanının Portekizli'lere karşı bir donanma hazırlamakta olduğunu¹⁴⁶ doğru olup olmadığını anlamak için Süveyş'e gitmek niyetinde olduğu cevabını verdi. Albuquerque, Mircan'ın iltifatlarına karşılık verdikten sonra, kendisinden Portekiz kiralının hâkimiyetini tanımamasını istedi. Mircan bunu kesinlikle reddetti¹⁴⁷.

Buna rağmen, Abu Mahreme ve diğer Arap kaynakları, Portekiz donanmasının amacının «Rûmî donanmasını» aramak olduğundan bahsetmemektedirler. Abu Mahreme, Emir'in misafirperverlik göstermek için onlara bir elçi ile koyun ve meyva gönderdiğini ama onların, şehri almak için geldiklerini söyleyerek reddettiklerini anlatmaktadır. Portekizli'ler şöyle demişlerdir:

«Eğer şehri teslim ediyorsanız ne alâ, eğer böyle değilse o zaman onu kuvvet kullanarak alacağız¹⁴⁸».

De Barros, Albuquerque'in hücumu tasarlayarak üç gün limanda kaldığını bildirmektedir¹⁴⁹. Buna rağmen, Arap kaynakları, 18 Muharrem 919 (26 Mart 1513) Cumartesi gününün sabahında, Portekizli'lerin muharebeye hazır vaziyette gemilerini terkettiklerini iddia etmektedirler¹⁵⁰. De Barros, Portekiz kuvvetlerinin küçük kayıklarla kıyıya gittiklerini bildirmektedir. Yanlarında altı insanın yanyana tırmanabileceği kadar geniş merdivenler taşımaktaydılar¹⁵¹. Abu Mahreme'ye göre «merdivenlere tırmandılar ve bir kısmı şehre indi, bir kısmı da el-Hadra kale-

sinin bulunduğu dağa çıktılar. Ama bir gurup Müslüman toplanarak onlara taş attılar ve neticede dağdan inmeye mecbur ettiler 152.

Emir Mircan'ın Portekizlileri şehir surları içine çekmek ve onlarla dışarıda muharebe etmekten sonra, burada çatışmak istediği anlaşılmaktadır. Zira dışarıda Müslümanlar üstün Frenk toplarına hedef olacaktı 153.

Emir Mircan atına bindi 154 ve adamlarıyla birlikte Portekizli'leri Sirah adasındaki şehirden top ateşine tuttu ve bir çoğunu öldürüp yaraladı. Emir Mircan'ın kumandasındaki Aden garnizonu şehri o kadar yitirince müdafaa etti ki Portekiz kuvvetleri dört saatlik bir çarpışmadan sonra gemilerine dönmek zorunda kaldılar 155. Portekizli'ler, bir kaç gün top ateşine devam ettiler ve şehre çok büyük zarar verdiler ama hiç bir şey elde edemediler 156. Portekiz kaynakları kayıplarının kesin sayısını vermemekte, Arap kaynakları belirli bir şey söylememektedirler. Tarih-i Şihri, bize savaş alanında 200 Frenk'in öldüğünü söylemektedir 157. Uluğ Hânî ve Ad-Deyba ise sayı vermemekte, sadece dördünün esir olduğundan bahsetmektedir 158. Abu Mahreme'nin naklettikleri daha güvenilir gibi gözükmektedir. O, şöyle der:

«Kurtulmuş olanlar, gemilerine dönmek üzere (Sanbuk) kayıklarına bindiler. Limandan topları ile ateş ettiler, bazıları vuruldu bunlar yirmi kadardı. Bir çoğu öldürüldü. Fakih Abdullah İbn Hüseyin, bana dokuz Frenk'in öldüğüne şahit olduğunu söyledi. Dördü şehrin içinde, beşi de şehir dışında, kıyıda» 159.

Albuquerque, ciddi bir teşebbüs yapmaktan çekinmiş görünüyordu. Sonradan kiral Manuel'e yazdığı mektubun da gösterdiği gibi, kendisi bu seferi da-

ha sonraki ciddi bir istilâ hareketi için bir hazırlık olarak kabul ediyordu.

Müslümanların muvaffakiyeti son derece ehemmiyetliydi. Eğer mağlup olmuş olsalardı. Portekizli'lerin Kızıldeniz'e girmelerine önlemek güç olurdu. Aden'in düşüşünden sonra, Mekke ile Medine de tehlikeye girmiş olacaktı. Başka bir ihtimal de Albuquerque'in kötü emellerinde muvaffak olması idi.

Arap kaynakları, Portekizli'lerin başarısız seferden sonra, Bâbü'l-Mendeb'e doğru yollarına devam ettiklerini ve sonra Moha ve Hudeyde (Hodeida) ye doğru yelken açtıklarını bildirmektedir. Portekizli'lerin bu limanları işgal etmeye çalıştıkları fakat her yerde mahalli garnizon'un onları geri püskürttüğü anlaşılmaktadır 160.

Portekizli'ler, mükerrer başarısızlıklarından sonra, Kamaran'a doğru ilerlemişlerdi. Yolda, Albuquerque, dört gemi ele geçirmiştir. Bunlardan biri Cidde'ye gitmekte olan ve Mısır Sultanına ait kıymetli mallarla dolu bir tekne idi 161.

Portekiz donanması, Safer 919 (Nisan 1513) de Kamaran'a vardıktan sonra, burayı istilâ etti. Yerli-lerden bir çoğunun mallarını yağma ederek 162 bir çoğunu öldürdü. İbn İyâs'ın Kamaran istilâsı ve beklenen Cidde tecavüzü hakkında naklettikleri şunlardır:

«22 Rebi ül evvel 919 Cumartesi (26 Temmuz 1513) de Mekke'den bir deve suvarisi geldi ve Frenkler Kamaran'ı ele geçirdiklerini, Savakin'i de muhasara edeceklerini, Mekke Emiri ve Mekke'deki mücâvir Memlûkların başı Şerif Berekât'ın Cidde'ye gelip Frenk'lerin Cidde'ye saldırmalarından korktuğu için orada ikâmet ettiğini ve kendisini Sultana bilgi ver-

mek üzere gönderdiklerini söyledi. Sultan bu habere çok üzüldü»¹⁶³.

İbn İyâs'ın anlattıklarından, Süveys'te yapılmakta olan gemilerin de Portekizli'lerin buraya bir taarruzda bulunacakları beklendiği sırada büyük bir tehlike ile karşı karşıya kaldıkları açıkça anlaşılmaktadır. Bu yüzden, Sultan el-Gûrî at-tabaka tu'l Hâmise'den üç yüz çakmaklı tüfeği, Emir Erkmas'ın kumandasındaki bir asil Memlûklar gurubu ile birlikte limanı müdafaa etmek üzere Süveys'e gönderdi¹⁶⁴.

Abu Mahreme'nin Portekizli'lerin Kamaran'ı işgal edişleri hakkında anlatıkları gerçeğe uygun gibi gözükmemektedir. Şöyle ki: «Onlar (Portekizli'ler) Safer'in ilk günlerinden Cemaziyelevvel'in ortasına kadar (5 Temmuz - 20 Temmuz 1513) Kamaran adasında kaldılar. Sonra Kamaran'dan ayrılıp, on altı gemi ile Aden'e gitti. İki gemi ise Zayla'ya doğru yola çıktı. Zayla limanındaki gemileri ateşe verdikten sonra, Aden'de arkadaşları ile buluştular. Onlara, savaş, kıyıda kalmış olan gemileri yakmak için bir çıkartma yapmak mevzuunda ısrar ettiler. Böylece gene, kayıklarına bindiler (Sanbuk). Ama şehir halkı onların niyetlerini sezdiğinden sahil; denizciler, gemilerde çalışan kara askerleri ve başkaları tarafından tahkim edilmişti. Bunlar, (Portekizli'lere) birden hücum ettiler ve bir çoğunu yaralayıp, bir çoğunu da öldürerek bozguna uğrattılar. Şehir (şehri almak) ümitleri kaybolduğu zaman, Tanrı'nın taraftarlarına karşı, Şeytan'ın taraftarlarının dayanamıyacağını idrak ettiler ve rezilâne bir şekilde geri çekildiler»¹⁶⁵.

De Barros buna Albuquerque'in Cidde'ye doğru gitmek istediğini fakat namûsait rüzgâr yüzünden arzusundan vazgeçmek mecburiyetinde kaldığını söyleyerek şunları eklemektedir:

«Albuquerque, Kamaran'ı tamamiyle tahrip ettikten sonra, Cidde Müslümanları, istikbalde Portekiz donanmalarının karaya çıkmalarına mani olacak tahkimatlar yapmasınlar diye, adayı yerle bir etti»¹⁶⁶.

Daha önce bahsettiğimiz kaynakların verdikleri bilgilerden namûsait rüzgârların Albuquerque'in Kamaran'a alakoydukları ve bu yüzden Albuquerque'in daha evvel tasarladığı gibi ne Cidde ne de Süveys'e gidebildiği açıkça anlaşılmaktadır. Böylece kendisinin «Rûmî donanması» ve Müslümanlara karşı yaptığı sefer kesin bir mağlûbiyete uğramış oluyordu.

Albuquerque, durum karşısında son derece hayal kırıklığına uğrayarak bütün donanması ile birlikte 1 Cemazi-yel-âhır 919 (4 Ağustos 1513)¹⁶⁷ te Aden'den ayrıldı ve doğru Hindistan'a yelken açtı.

Gerçi Albuquerque Rumi'lere karşı istediklerini tatbik sahasına koyamamıştı ama, Kızıldeniz'deki Müslüman ticaretini bloke etmekte muvaffak olduğu hakkında pek az şüpheyi mahal vardır. İbn İyâs'ın o devirde, Memlûk kiralılığında ticaretin durumu hakkında çok mühim bir yazısı mevcuttur ki, onda şöyle denmektedir: «Muharrem 920 (Şubat - Mart 1515) bu günlerde... İskenderiye limanı gemiler giremeyecek kadar harap olmuştu. Cidde limanı da aynı durumda idi. Çünkü Hint Denizindeki tüccarlara rahat vermeyen Frenk'ler bu limanları işlemez hale getirmişlerdi. Takriben altı seneden beri Cidde limanına ticaret gemisi gelmiyordu. Dimyat taraflarında aynı şekilde idi»¹⁶⁸.

İbn İyâs, bir de Sultan'ın Süveys'i ziyaretini ve hazırlanmakta olan donanmayı teftiş edişini teferruatlı olarak anlatmaktadır. Bu tarihte, burada, Selmân Re'îs'in kumandası altında 2000 Osmanlı askeri

de bulunmakta idi. İbn İyâs'ın¹⁶⁹ naklettikleri şöyledir:

«Safer 920 (Mart - Nisan 1514) de Sultan yanında maiyeti olduğu halde Süveyş'e geldi. Burada bulunan 2.000 kadar Osmanlı askerlerini beğendi. Daha önce burada 20 kadar gemi yapılması ve silâh ve toplarla donatılması için 400 bin dinar sarfetmişti. Selman Re'is de bu gemilerin yapılması için vazifelenirilmişti. Bu gemiler Sultanın huzurunda indirildi. Bundan çok memnun olan Sultan, Selmân Re'is'e çok ikramda bulundu. Bu arada ona bir takım samur elbise ve bin dinar para verdi. Ayrıca, marangozlara, demircilere, v.s. usta ve işçilere hediyeler verdi.»

Sultan seferi hazırlığı içindeyken, Cidde Valisi Emir Hüseyin Cemazi-yel-evvel 920 (Haziran - Temmuz 1514) tarihinde kendisine bir mektup yazarak Portekizli'lere karşı takviye istemekteydi. İbn İyâs daha teferruatlı bilgi vermektedir:

«Cidde nâibi Emir Hüseyin, Sultana şu haberi gönderdi: Portekizli'ler kötülüklerini Hint sahillerinde artırdılar. Hint taraflarındaki topraklarından Kamaran'ı ele geçirdiler ve Sultanı, Portekizli'ler Hint sahillerini ele geçirmeden önce sür'atle bir müfreze göndermeğe teşvik etti. Belki Portekizli'lerin Cidde'ye hücumundan korkuluyordu. Bu ay içinde her yönden Sultan için vaziyetler karışmış idi»¹⁷⁰.

Şunu da belirtmek lâzımdır ki, Emir Hüseyin'in aldığı tedbirler korkusu sebepsiz değildi. Bu Albuquerque'nin 20 Ekim 1514 tarihinde Kiral Don Manuel'e yazdığı mektuptan¹⁷¹ da açıkça anlaşılmaktadır. Mektup şöyledir:

«Aden'in işgal ve bir kale (sur) vasıtasıyla muhafaza edilmesi lâzımdır. Burada, gemilerimizin kışı geçirmesine elverişli ve onlara bir sığınak teşkil ede-

bilecek iyi bir liman vardır. Orada su olmadığı gerçektir ama Vinfu'da istifade edilebilecek müteaddit kuyular mevcuttur. Bunlar yakındadır ve evvelâ bunların ele geçirilmesi gereklidir. Majestelerinin, Aden'in alınıp alınmayacağı mevzuunda şüpheye düşmelerine mahal yoktur. Ancak bu maksat için 4.000 veya 5.000 kişiye ihtiyaç olacaktır. Limanda bulunan Sira adası bir kere alındı mı Aden elimizde olacaktır. Benim fikrimce, en başarılı taarruzumuz, Sira'nın öteki tarafında bulunan Focate limanına karşı olacaktır. Zira burada deniz, surların bütününe kapatmak tadır. Aden'den gelen en son habere göre surlar yükseltilmiş ve tamir edilip kuvvetlendirilmiştir. Ve Diu kumandanı Melik Ayâz buraya büyük miktarlarda topçu kuvveti göndermiştir. Kendisi bunlardan haberim olmadığını sanmaktadır. Yolların girişinde bir kale (hisar) mevzuu bahis değildir; zira burada su yoktur. Fakat Aden bu kapılardan üç günlük mesafede bulunduğuna göre onu (ticarî) yolların kapısı adetmekteyim.

Haşmetmaplarnız ne Barbara ne de Zayla ile ticarî bir anlaşma yapmamalı fakat onları vergi ödemeye mecbur etmeli ve hâkimiyetinizi tanımaya zorlamalısınız. Kamaran adasına gelince, işittiğime göre, ya Rumîler ya da Aden Emiri buraya bir kale yaptırmaktadır. Bu çok büyük bir ehemmiyeti haiz değildir, zira bizim Gısân limanı karşısında, Cidde'ye daha yakın olan ve sahip olduğu iyi suya ilâveten gemilerimiz için emniyetli körfezi olan, Fersah adlı bir kalemiz var. Yine iyi suyu bulunan Dalaka da bizimdir. İlk adımız Rahip John'un¹⁷² sömürgeleri arasında en önemli ticaret limanı olan Massava'dan erzak ve levâzimat alabilmeyi temin etmek için, buradaki durumumuzu emniyete almak olmalıdır. Bunlar yapıl-

diktan sonra, Cidde, Mekke ve Süveys'i düşünmenin zamanı gelmiş olacaktır ve Rahip John'un toprakları üzerinde bol bol cins at bulunduğu için, 500 Portekizli süvarinin Cidde yakınlarında inmek üzere bir kaç tafari'ye (asya tipi tekne) ve Karavel'e binmeleri ve Cidde'den Mekke'ye gidip (bir günlük yolculuk) şehri kül haline getirmeleri kolay bir iştir.»

Albuquerque'in Müslümanlara karşı niyetleri vardı.

Sultan Kansuh, Emir Hüseyin'in haberinin eline geçmesinden hemen sonra, Muharrem 921 (Şubat 1515) de, Portekizli'lerin Kızıldenizdeki faaliyetleri ne karşı bir sefer yapmak üzere donanmasını topladı 173.

İbn İyâs, birliklerin 12 Cemazi-yel-evvel 921 (24 Haziran 1515) tarihinde Portekizli'lere karşı hareket edişini şu sözlerle anlatır:

«12 Cemazi-yel-evvel 921 (24 Haziran 1515), Pazartesi günü Sultan meydana indi, askerleri kontrol etti ve bunlardan 600 Memlûk ayırdı, ve Hindistan tarafına gönderdi. Bunlar arasında Sultan'ın has askerleri ve denizcileri de var idi» 174.

Aynı tarihçi ilerde şunları ilâve etmektedir: «5 Cemazi-yel-evvel, 921 (17 Temmuz 1515) Salı günü, Sultan, Hindistan'a gidecek askerlerin dört aylık maaşını peşin olarak verdi. Askerlerden birisi hasta olduğunu ve gidemeyeceğini söyledi, Sultan onu affetti... Selmân Re'îs'in yanında bulunan Türkmen denizcileri hariç, Hindistan'a giden bu askerinin sayısı 500 idi 175.

Görünüşe bakılırsa, bu ehemmiyetsiz seferi kuvvetler Cidde'ye Emir Hüseyin'i kuvvetlendirmek maksadı ile gönderiliyordu. Zira kendisi daha önce, Portekizli'lere karşı takviye talep etmişti.

Aynı yıl, Nisan ayında, Albuquerque, iç kargaşalıklar olduğu bir sırada Hürmüz'e geldi. Vazifeden istifa ederek, derhal Palmdaki kaleyi işgal etti. Hürmüz kiralının durumu o kadar zayıftı ki, Albuquerque'nin şartlarını hemen kabul etti ve Portekiz kiralının vasallığını kabul etti.

Albuquerque, Hürmüz'deki ikâmeti sırasında, burayı idare etmişti; zira kiral sadece bir kukla idi ve onun istediği her emri veriyordu 176.

Portekizli'ler kısa bir zaman sonra burada bir kale inşa etmeye başladılar ve kiral, adadaki isyan esnasında telef olan Portekiz mallarına karşılık olarak 120.000 Xeraphin'lik bir yekûn ödemeye mecbur edildi. Kale tamamlandığı sırada, Mısır donanmasının Hürmüz'e taarruz etmek üzere gelmekte olduğu haberi geldi. Albuquerque haberin doğruluğundan şüphe etmekle beraber, bunu Mısır tehdidinin varlığı bahanesi ile bütün yerli topçu kuvvetlerini ele geçirmek için bir fırsat olarak kullandı. Böylece, Hürmüz halkının silâhlarını elinden almayı, kurnazca başarmış oluyordu. Şimdi hepsi onun elindeydi 177.

İran Şâhı İsmail (1500 - 1524) ile Albuquerque'in ilk olarak 1513 de, Kambey Sultan Muzaffer Şâh'a (1511 - 1525), Hürmüz'e ve Bicâpûr Sultana elçiler gönderip diplomatik münasebette bulundukları kayda değer 178. Bicâpûr'a gönderilen murahhas, vazifesinden dönerken Keynnanor (Cannenore) de Albuquerque'i ziyaret etmişti. Buna karşılık, Albuquerque, Miguel Ferreira'yı elçilikle Şâh İsmail Safavi'ye göndermişti. Portekiz elçisi Safavi payitahtında iyi karşılanmıştı 179.

Söylendiğine göre, Şâh İsmail elçi ile görüşürken, Miguel Ferriera'ya Osmanlı Sultanı ve Kâbe'nin imhası mevzuundaki kuvvetli arzusunu izhar et-

miş, hatta bunun gerçekleştirebilmesi için kendi sahasını ve memleketini de seferber etmeyi teklif etmişti.

Bir Müslüman, dini inancı ne olursa olsun, istisnasız en kutsal yer olarak kabul ettiği Kâbe'nin yok edilmesini din veya tarikat düşünmeksizin, nasıl tasavvur edildiğini anlamak zordur. Albuquerque'in 1515'de Şâh İsmail'e gönderdiği Memlûk Sultanına karşı ittifak teklif eden mektubu, bu iddianın eksikliğine dayanarak burada iktibas edebiliyoruz.

Mektup şöyle diyor:

«... Sultanın Majestelerinizin düşmanı olduğunu ve size karşı harp ilân ettiğini öğrenmiş bulunuyorum. Zât-ı âlinize, her nerede ve her ne zaman hücumu uğrayacak olurlarşa, bu düşmanı yenmek için kendimin ve kiralımın donanmasının yardımını takdim ediyorum.

Eğer Majestelerinizin, Sultanın karadaki kuvvetini yok etmek için taarruz etmek arzusunda iseler, kendileri, denizde gemilerimin kıymetli yardımlarına güvenebilirler ve inanıyorum ki pek az bir zahmetle majestelerinizi Kâhire ve civarına kolaylıkla sahip olabilir. Eğer Majesteleriniz, bir ittifaka girecek olup da, bütün kuvvetleri Kahire'ye ve Majestelerinizin topraklarına bitişik olan diğer bölgelere seferber edecek olursanız, kiralım ve efendim, bütün kuvvetlerini Kudüs'e teksif edecek ve böylece Sultan'ın kuvveti yok edilmiş olacaktır»¹⁸⁰.

Yukarıda sözü edilen mektup, Portekiz tarihçilerinin söylediklerini açıkça reddetmektedir. Şâh İsmail, Kâhire Sultan'ına Kâbe'nin tahrip edilmesi arzusuna daha önceki görüşmelerde izhar etmiş olsa idi, Albuquerque bundan mektubunda bahsedebilirdi. Albuquerque'in mektubu, Memlûk Sultanına karşı bir

ittifaka girmeyi kabul ettiği takdirde, Şâh'a yardım ve destek teklif etmektedir. Ve hepsi bundan ibarettir. Üstelik, bu satırların yazarı, elindeki Türk ve Arap kaynaklarında, Şâh'ın Kâbe'yi tahrip etmek yolunda isteğinden bahsedildiğine rastlanmamıştır.

Albuquerque'in mütecaviz siyaseti ve Hürmüz'de¹⁸¹ hâkimiyetini ilân etmesi yüzünden (ki Şâh İsmail buraya kendisi sahip çıkmaktaydı) Şâh İsmail Portekizli'lerle olan münasebetini devam ettiremedi.

Albuquerque, Hürmüz'ün meselelerini hallettikten sonra 5 Kasım 1515 de Hindistan'a hareket etti. 15 Aralık 1515 de Goa'ya vardı ve ertesi gün¹⁸² İslâm dünyasını mahvetmek plânlarını yarım bırakarak, burada öldü.

PORTEKİZLİLERE KARŞI İKİNCİ MEMLÛK SEFERİ:

Albuquerque Hüzmüz'deyken, Kansuh el-Gûri Portekizli'lerin Hint Okyanusundaki faaliyetlerine karşı ikinci büyük seferi kuvvetini techiz etmekteydi. Çağdaş tarihçi,¹⁸³ şöyle demektedir :

«10 Recep 921 (20 Ağustos 1515) Pazartesi günü Sultan meydana indi, Hindistan'a gidecek askeri tef-tiş etti, tek tek isimleri ile çağırdı. Sonra Selmân Re'îs'e samurdan bir takım elbise verdi ve onu bu donanmanın başına getirdi. İkinci Re'îsliğe Yeşbek'i isimli bir onbaşıyı, üçüncü Re'îsliğe Frenk asıllı Demirdaş'ı tayin etti».

Sefere katılan askerlerin sayısı 6000 civarındaydı. Şöyle taksim edilmişti:

«Hassekiyye 50, Cândâriyye 150, at-Tabaka tul-Hâmise (Mamlûk çocukları ve başkaları) 450, denizciler ve diğerleri¹⁸⁴.

Abdüs-Samed Diyarbakırlı, «Mivadir» üt-Tevârih'de Mısır donanması hakkında şunları söylemektedir:

«6 kıta bastarda, 8 kıta kadirga, 3 kıta Kalyata, 2 kıta kayık olmak üzere 19 gemiden müteşekkil olan bu filo, Selmân Re'îs ile Emir Hüseyin'in kumandalarında olduğu halde 21 Ağustos 1515'te Süveys'ten yola çıktı. Cidde'ye uğrayarak Kamaran adasına geldi¹⁸⁵.

İbn İyâs, Mısır filosunun aslında¹⁸⁶ yirmi gemiden müteşekkil olduğunu ve bunlardan birinin yolda, bütün tayfası ile birlikte 18 Şa'ban (27 Eylül 1515) te¹⁸⁷ battığını söylemektedir.

Mısır filosu önce Cidde'ye¹⁸⁸ varmış ve pek muhtemelen iki ünlü kaptan, Emir Hüseyin ile Selmân Re'îs burada buluşmuşlar ve Selmân Re'îs, Emir Hüseyin'in refaketinde, buradan Kamaran'a hareket etmiştir.

Abu Mahreme'ye göre, kendileri Cidde'den Cizan'a gitmişler ve buradan, Yemenli Sultan Âmir'e bir elçi göndererek, ona Frenk'ler ile harbetmek hususundaki niyetlerini bildirmişlerdir.

Ayrıca, Sultan'dan cephaneye ve para yardımı da istemekteydiler. Sultan bundan tedirgin olarak, Mısır elçisine doğrudan doğruya cevap vermekten kaçındı. Bu arada, Mısır donanması, 7 Zilkade (13 Aralık 1515) tarihinde, Kamaran'a varmış bulunuyordu. Buradan Sultan ve Zebîd'de bulunan oğlu Abd ul-Vahhâb'a hediyeler gönderip, Frenklere karşı yardım taleplerini tekrarladılar.

Söylendiğine göre, Sultan Âmir, Emir Ali b. Muhammed el-Be'danî'nin tavsiyesi üzerine, Mısırlılara yardım etmeye razı olmuştu. Ama Ömer al-Cebartı Sultanı yanlış yola sürükledi ve ona Mısır'lılara yardım etmemesi tavsiyesinde bulundu. Bunun üzerine Sultan Âmir onlara herhangi bir şey göndermeyi reddetti. Oğlu Abd ul-Vahhab'a mektup yazarak ona Mısırlılara olan münasebetlerinden tedbirli davranmasını ve Zebîd'den ayrılmasını emretti.

Kamaran'a gelmiş bulunan Mısırlılar burada bir kale ve bir cami inşa ettiler¹⁸⁹.

İbn İyâs şöyle diyor:

«Şa'ban 922 (Ağustos - Eylül 1516) da gelen ha-

berlere göre Hindistan'a giden Cidde nâibi Emir Hüseyin ve Selmân Re'îs Kamaran'a varınca orada bir çok burçlar bulunan bir kale inşa ettiler ve bunun inşaatı beş ayda tamamlandı 190.

Kutbûd-Din el-Mekki, buna ilâveten şunları da anlatmaktadır:

Emir Hüseyin Sultan Âmir'e bir mektup yazmış ve ondan yardım istemişti. Aynı zamanda, kendisi tarafından Sultan el-Gûrî'ye yazılan mektuplardan da bahsetmekte idi. Emir Hüseyin'in elçisi bir çok hediyelerle, limana vardığı zaman, Sultan Âmir onlara erzak ve diğer gerekli levâzımat hususunda yardım etmek istedi fakat emiri buna mani oldu ve «onlara bir kere yardım ederseniz bunu her yıl bekleyebilirler» dedi. Bunun üzerine, Sultan, menfi bir cevap yazdı ve onlara herhangi bir yardım yapmaktan vazgeçti. Bu durum, Emir Hüseyin'i son derece sinirlendirdi ve karşılıklı düşmanlıklarının başlangıcı oldu.

Bu vaziyet karşısında, Emir Hüseyin, Sultan Âmir'i cezalandırmaya ve Yemen'i fethetmeye karar verdi. Refaketindekiler ve leventler onu bu isteğinden desteklemekteydiler. Bundan cesaret alarak gerekli hazırlıkları yapmaya başladı 191.

Emir Hüseyin ile Selmân Re'îs'i Hindistan'a doğru yollarına devam etmeden önce, Yemen Kırallığını fethetmekten kararlı oldukları açıkça bellidir.

Abu Mahreme seferi teferruatlı olarak anlatmaktadır. Onun verdiği bilgiye göre, Luhayya (Luhaiyah) Hükümdârı Ebu Bekir Mısır'lıları desteklemekte ve 922/1516 yılı başlarında, Luhaiyah'de Mısır Sultanı adına hutbe okunmasına izin vermektedir. Memlûklerin diğer bir kolu, Luhayya (Luhaiyah) Hükümdârının desteği ile Safer 922 (Mart 1516) tarihinden Mavr'ı 192 fethetmeye muvaffak olmuşlardı. Aynı an-

da, Emir Hüseyin, Zeydiye kabilesinin desteği ile, Dahi köyünü yağma edip ateşe vermişti 193.

Aynı tarihçi, Rebi ül-evvel (Nisan 1516) da Emir Hüseyin Kamaran adasından, Sultanın Hindistan'daki Frenklerle muharebe etmek gayesi ile gönderdiği bin Osmanlı savaşçısının 194 bulunduğunu ordusu ile birlikte, Beytül-Fakih'e gittiğini söylemektedir. Bununla beraber, Rumî Sultanını bu kuvvetin Yemen'i fethetmekte kullanılacağından haberi yoktu 195.

Emir Hüseyin, buradan Tuheyta'ya oradan da Zebîd yakınlarındaki Nahl Vadi'ye gitti ve burada üç gün kalarak, Selmân'ın Muteyna'dan göndereceği kuvveti bekledi.

Selmân'ın askerleri gelince Emir Hüseyin emrindeki bütün kuvvetlerle birlikte, 19 Cemaziy-el-evvel 196 (20 Haziran) Cuma sabahı Zebîd'e doğru hareket etti ve öğle vakti buraya vararak, Bâbül-Nahl dışına konakladı.

Mısır kuvvetleri; Türklerden, Türkmenlerden, Mağribilerden ve Cizan'dan kendilerine katılan bir çok Arap kabilesi mensubu ile, Zeydiye ve Kureysî'ye kabilesi mensuplarından müteşekkildi. Emir Hüseyin kara kuvvetlerinin, Selmân Re'îs de deniz kuvvetlerinin kumandanları idiler.

Muharebe, Bâbül-Nahl'in dışında cereyan etti. Her iki taraf da cesaretle savaştı fakat Mısır kuvvetleri Yemen ordusunu ezerek şehre girdiler 197. Âmir'in oğlu Abdul-Vahhâb, aldığı yaralara dayanamayarak, kısa bir süre sonra öldü 198.

İbn İyâs, 199 bu olayı anlatırken şöyle der:

«Daha sonra Emir Hüseyin ve Selmân Re'îs askerle birlikte Zabîd'e gittiler. Bu şehrin emiri Seyh-Âmir'in kardeşi Melik'i muhasara ettiler, şehrin onun

elinden aldılar. Bu olay, 20. Cuma, Cemaziyel-âhır 922 (21 Temmuz 1516) de oldu».

Abu Mahreme Mısır'lıların üç gün müddetle şehri yağma ettiklerini söyler. Birlikler Zebîd'de memnuniyetsizliklerini izhar ve Emir Hüseyin'den Zebîd'in fethinden sonra vermeyi vaad ettiği, parayı talep etmişlerdir 200.

Türk tarihçisi A. Râşid, Emir Hüseyin'in vaadlerini yerine getirmediğini gören ordunun onu öldürmeyi tasarladığını fakat Emir Hüseyin'in hoşnutsuz unsurları memnun etmeye çalıştığını ve askerlerinin umumi şikâyetlerini, vaadlerini Bagaa'da yerine getirmeye söz vererek ortadan kaldırmayı denediğini söylemektedir 201.

İbn İyâs 202 şöyle der:

«Zebîd'i ele geçirdikten sonra, Eşref el-Gûrî'nin Memlûklardan olan Emir Barsbay, yanında bir çok Memlûk ve diğer askerler bulunduğu halde burada kaldı. Araplardan 10.000 kadar insan bunlar etrafında toplandı. Zebîd'in idaresini eline alan Barsbay birçok vazife taksimi yaptı».

Emir Hüseyin Barsbay'ı 203 Zebîd valiliğine, Şerif İzüd-Din'i de yardımcılığına tayin etti.

Emir Hüseyin ile Selmân Re'îs, bütün ordu ile birlikte, Zayla'ya doğru yola çıktılar ve buradan un, tereyağı, koyun, para ve diğer şeylerle techiz edildiler. Burada bir ay kadar kaldılar ve gemilerini tamir ettikten sonra, Aden'e doğru yola çıktılar 204.

Aden'e vardıkları sırada, limanda Sultanın al-Haşimî adlı gemisi de dahil bir kaç ticaret gemisi Hindistan'a hareket etmek üzere idi. Selmân Re'îs Sultan Âmir'in gemisini ele geçirdi ve öteki gemilere zarar verilmedi 205. Selmân Re'îs, gemilerin kaptan ve tayfalarını kendi adamlarıyla değiştirdikten sonra,

onları «Hindistan hükümdârlarına» yazdığı bir mektupla birlikte Hindistan'a gönderdi. Bu mektupta, Aden'i fethettiğini iddia etmekteydi 206.

Halbuki, Selmân'ın bütün muvaffakiyetinin birkaç müdafaasız ticarî gemiyi ele geçirmeye münhasır olduğunu söylemeye bile lüzum yok.

Emir Hüseyin'in kendi donanmasının başında aynı derecede faaldi. Limana vardıktan sonra iki gün müddetle şehri topa tuttu. Böylece Mısır askerlerinin Âmirî hükümetinin, şehri tecavüzlerden savunmak gayesi ile Sirah'ı (Cabl-ı) bağlamak için yaptıkları bende çıkmalarına fırsat hazırladı. Garnizon dışarı çıktı ve Mısır kuvvetlerinin mağlup edildiği büyük bir muharebe oldu. Bir çok Mısır askeri öldü ve Emir Hüseyin gemilerine dönmek zorunda kaldı 207.

Aynı tarihçi, ertesi gün, Selmân Re'îs'in, yanında bulunanlardan bir gurupla, Sirah kalesini fethetmeye muvaffak olduğunu ve buraya Mısır bayrağını diktiğini eklemektedir. Bu taktik avantajlı, ona Aden şehrini topa tutmak imkânını vermişti. Fakat Selmân, pek az muvaffakiyet ihtimali görerek kaleden indi ve topçularını yukarıda sözünü ettiğimiz bendin üstüne yerleştirdi. Buradan surlara daha yakın mesafeden ateş edebilirdi. Surların büyük bir kısmını yıkmaya muvaffak olduysa da Âmirî'ler gece bunu tamir ettiler. Ertesi gün de Selmân surları topa tutmakta devam etti ama bir netice elde edemedi. Bunun üzerine muharebe için hazırlık yapmaya başladı. Mısır'lılar, şehre ok, kurşun ve top atmaktaydılar. Mısır'lı askerlerden biri duvara tırmandı ve buraya bir Mısır bayrağı dikti. Fakat kendisi Âmirî askerleri tarafından öldürüldüğü gibi bayrak da çıkarılıp atıldı. Ertesi gün Âmirî'ler ile Mısır'lılar arasında savaş devam

etti. Fakat Mısırlılar mağlup oldu ve Selmân çekilmek zorunda kaldı 208.

Sultan Âmir Mısır donanmasının Aden'e vardığını öğrenince kardeşi Şeyh Abdül-Melik'in kumandasında takviye kuvvetleri gönderdi. Bu kuvvetler, Selmân Re'îs'in Sirah'da mağlup edilmesinden sonra Aden'e vardılar. Mısır askerleri, Abdül-Melik'in geldiğini işitir işitmez, derhal toplarını gemilerine aldılar ve bir cumartesi sabahı limandan çıkarak Rubak'a hareket ettiler 209.

Rubak'ta bulundukları sırada Emir Hüseyin ile Selmân Re'îs arasında rekabet baş gösterdi 210. Anlaşmazlıklarının sebebini öğrenmemiz mümkün olmamışsa, da bunun muhtemelen Aden'deki mağlubiyetlerinden sonra ortaya çıktığı düşünülebilir. İbn İyâs 211. İkisi arasındaki anlaşmazlıklar hakkında çok ilgi çekici bir açıklamada bulunmaktadır:

«Hindistan'dan gelen haberlere göre, Sultan el-Gürî'nin gönderdiği gemiler içinde bulunan bütün silah top, v.s. ile batmıştır. Selmân Re'îs ile Cidde nâibi Emir Hüseyin arasında anlaşmazlık çıkmış ve ikisi de Hindistan'a ayrı ayrı taraflardan gitmişlerdi. Ve bunlar hakkında başka hiç bir haber gelmemiştir».

Buna rağmen, Selmân Re'îs'in Rubak'dan Zayla'ya gittiğini ve burada gemisine erzak yükledikten sonra, Babül'l-Mendeb'e gidip oradan da Kamaran yolu ile Cidde'ye döndüğünü biliyoruz 212.

Başka bir kaynak ise biraz farklı bilgi 213 vermektedir:

«... ve bir kaç gün sonra Emir Hüseyin ganimetle yüklü olarak Cidde'ye döndü ve Selmân Re'îs'i ümitsiz görevini ifa etmeye terk etti».

Abu Mahreme'nin söyledikleri ise daha güvenilir gibi gözükmektedir. Kendisinin söylediğine göre, Emir

Hüseyin Aden'den çekildikten sonra Moha'ya gelmiş ve burada Barsbay tarafından karşılanmıştır 214. Bu sebepten, Emir Hüseyin'in buradan Cidde'ye döndüğü zannedilmektedir 215.

Müneccim Başî'ye göre, Sultan Selim Hân, Mısır'ın fethi ve Memlûkların yıkılışından sonra, Emir Hüseyin'in zulmünden haberdar olmuş ve Mekke Şerifi'ne Emir Hüseyin'in katli için emir vermişti. O da, Emir Hüseyin'i adamlarının nezaretinde bir gemiye bindirilmiş ve yolda denizde boğdurtmuştu. 216

Buna rağmen, İbn İyâs, Emir Hüseyin'in katlini Selmân Re'îs'e atfetmektedir; Bu hususta şöyle der: 217

«15 Cemaziyel ahir 923 (5 temuz 1517) de Mekke muhtesibi Karagöz geldi. Bunun gelmesi üzerine halk arasında Cidde nâibi Emir Hüseyin'in Selmân Re'îs tarafından öldürüldüğü haberi yayıldı. Başka bir rivayete göre, Selmân Re'îs Emir Hüseyin'i denizde boğdurmıştır. Hüseyin, Sultan Kansuh el-Gürî zamanında Cidde ahalisine çok zulmetmişti. Bunlardan halk onu hiç sevmiyordu. O kötü bir adam idi ve onun için öldürüldü.»

Süveyş'te bir kaç yılda inşa edilen ve aslında Hindistan'daki Portekiz nüfuzunu ortadan kaldırıp buradaki Müslümanları kurtarmak için yola çıkan Mısır donanmasının Aden'den ileri gidememesi gerçekten hayret vericidir. Daha fazla ilerlemeden, vaziyeti gözden geçirmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Söylendiğine göre, 1513 yılında Sultan Âmir, Kansuh el-Gürî'den Portekiz tecavüzüne karşı yardım istemiş 218 ve karşılığında toprak vermeyi kabul etmiştir. Buna rağmen Sultan el-Gürî askerî yardım göndermeden, Portekizli'ler Âmirî'ler tarafından sürülmüş ve Âmir'in artık yardıma ihtiyacı kalmamış-

tır. Fakat Sultan şartların yerine getirilmesini talep etmiştir. Bu talep, Âmir tarafından reddedilmiştir.

Bu, Sultan Kansuh el-Gûrî'yi kızdırmış, Selmân Re'îs'e gidip Yemen kiralığını fethetmesini emretmişti²¹⁹. Portekizli tarihçi Gois de aynı görüşleri paylaşmakta ve öfkelenen Memlûk Sultanının, Selmân'a Hindistan'a doğru yoluna devam etmeden önce, Yemen'in fethine teşebbüs etmesini emrettiğini söylemektedir²²⁰.

Türk Tarihçisi Ahmet Râşit, (Kaynak vermemekle beraber) farklı bilgi vermektedir. Onun söylediğine göre, Memlûk Sultanı, Emir Hüseyin'e gidip Yemen'in bütünü fethetmesini emretmiştir. Böylelikle, Mısır Osmanlılar tarafından fethedildiği zaman, Memlûklar Yemen'e sığınabilecek ve belki burada kuvvetlerini yeniden kazanabileceklerdi²²¹.

Buna rağmen, bu görüş, herhangi bir başka çağdaş kaynak tarafından paylaşılmamaktadır. Abu Mahreme, İbn İyâs, Kutbûd-Din el-Makkî, Zeyn-üd-Din el-Ma'bari ve diğer çağdaş tarihçiler, Sultan el-Gûrî'nin Yemen üstündeki mütecaviz emellerini ima edecek bir şeyden bahsetmemektedirler.

Kanaatimce, Mısır'lılar, Hindistan'a doğru yollarına devam etmeden önce aşağıdaki sebeplerden ötürü, Yemen'i fethetmeye karar vermiş bulunuyorlardı.

1 — Mısır askerlerinin erzaklarının kıt olması pek muhtemeldir. Bu güçlüğü yenmek için Sultan Âmir'e Mısır elçileri gönderilmiş ve tekrar tekrar yardım talep edilmiştir. Fakat, Sultan'ın menfi tavrı ve red cevabı Emir Hüseyin'i kızdırmış ve bu yüzden, Yemen'i fethederek Sultan Âmir'i cezalandırmaya karar vermiştir.

2 — Selmân Re'îs ile Emir Hüseyin, donanmalarının kudretini düşünerek, Hindistan'a doğru yollarına devam etmeden önce Yemen'i bir üs olarak fethettikleri takdirde, bunun kuvvetlerini arttıracığı ve Portekizli'leri Hindistan'dan sürmelerine çok yardım edeceği kanaatine varmış olmaları da muhtemeldir.

3 — Tunuslu Oruç Reîs'in maceralarının Selmân Re'îs'e Yemen kiralığını fethederek meşhur selefinin unutulmaz hatıralarını canlandırmak ilhamını vermiş olması da pek muhtemeldir.

Sebepler ne olursa olsun, İbn İyâs'ın söylediklerine dayanarak, Sultan el-Gûrî'nin Mısır donanmasının Yemen'e taarruzundan habersiz olduğunda ve her iki kumandanın da kendilerine has sebeplerden ötürü Yemen'i fethetmeye karar verdiklerinde ısrar edebiliriz. Ne var ki, Yemen'i fethetmeye karar veremeleri onlara hiç bir avantaj sağlamamıştır. Zira, bu onları zayıflatmış ve Hindistan seferinden vazgeçmelerine sebep olmuştur.

Sultan Kansuh el-Gûrî'nin, Hint Okyanusundaki Portekiz nüfuzunu yok ederek buradaki hâkimiyetini tekrar elde etme gayretleri de boşa gitmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KIZILDENİZ'DE OSMANLI HÂKİMİYETİNİN BAŞLANGICI : HİNDİSTAN YOLU

Memlûkların 1517 başlarında yenilgiye uğramaları ile Şam, Halep, Suriye, Filistin ve Mısır'ın tamamının Osmanlı'ların eline geçmesine yol açılmıştı. Bu fetihler, İslâm dünyasının Hristiyanlara karşı en önde gelen savaşçıları olarak tanınan Osmanlı'ların nüfusunu daha da artırdı. Yavuz Sultan Selim, iki mukaddes şehir olan Mekke ve Medine'nin hizmetkârı unvanını almış olmaktan gurur duymakta idi. (Hadimül-Heremeyn-iş Şerifeyn).¹ Bu ünvan, onu İslâm dünyasının en büyük hükümdârı haline getiriyor ve onun imparatorluğu, daha önce bir halifeye nasib olmayan toprakları içine alıyordu.²

Mısır fethinin hemen akabinde idi ki, Hicaz Emiri II. Ebul-Berekât İbn Muhammed (1497 - 1525), oğlu Ebu Numey'i, Yavuz Sultan Selim'e sadakatını bildirmek üzere Mekke'nin anahtarları ile birlikte, Kahire'ye göndermişti. Emir, Kutsal şehirlerin, Osmanlı himayesine girişini kabul ediyor ve Osmanlı Sultanının hâkimiyetini tanıyordu. Hicaz şehrinde Sultanın adına hutbe okundu.³

Bu durumu, o devirde (1517 başlangıcında), Cidde'de Memlûk Sultanı Kansuh el-Gürî'nin hizmetin-

de bulunan Türk Amiralî Selmân Reîs derhal Osmanlı Sultan'ına bildirdi. Bu, Cidde üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini bir kat daha arttırdı.⁴

Cidde'deki Memlûk Valisi Emir Hüseyin al-Kürdi'nin vatandaşlarını ağır vergiler ödemeye mecbur bırakması ve onlara işkence etmesi, onun şehir halkı tarafından sevilmemesine yol açmıştı. Emir Hüseyin'in denizde boğdurulmasından sonra, Sultan Selim'in emri ile bütün mallarına el kondu.

Emir Hüseyin'in denizde boğulmasından sonra, Selmân Reîs, Mısır donanmasının büyük kısmını Süveyş'e gönderdi ve Cidde'de bir kaç kadirga alakoydu.⁶

Memlûkların mukadderatını tayin eden Kâhire yakınlarındaki Ridaniye savaşından (22 Ocak 1517)⁷ bir kaç hafta sonra, 1517 yılının Şubat ayında, Albuquerque'in zayıf halefi Lopo Soares, Kızıldeniz'e yeni bir sefer yapmak üzere kuvvetlerini topladı. Donanması; 2000 savaşçı kölenin de katıldığı 1800 silâhlı asker, 600 Portekiz denizcisi, Hindistan bölgesinden gelen 1000 denizciden ve kürek, tulumhada çalıştırılan öteki köleleri taşıyan 37 gemiden ibaretti.⁸ Portekiz donanması, bu hali ile Kızıldeniz'e doğru yelken açtı ve 6 Mart 1517 de Aden'e vardı.

Mısır donanmasının hücumunu henüz püskürtmüş olan Aden'in Tahiri Valisi, kale duvarlarının çatlamış olduğunu ve yeni bir hücumla mukavemet etmeye, asla muktedir olmadığını görerek kaleyi, Portekizlilere teslim etmek teklifinde bulundu. Buna karşılık kendisinden, fazlasıyla emin olan Lopo Soares, bu durumda şehire sahip olmanın çok kolay olacağını ve teklifi kabul ederse bunun kendisinin nüfusunu zayıflatacağını düşünerek, valinin teklifini red-

detti⁹ ve Selmân Reîs'i aramak üzere Aden'den ayrıldı.

Lopo Soares, Selmân Reîs ve kumandasındaki Mısır donanmasının, hava şartları sebebiyle Cidde'ye sürüklendiğini işiterek onların peşinden Cidde'ye gitmeye karar verdi¹⁰.

Gerçi Abu Mahreme, Emir Mircan'ın şehri Portekizlilere teslim etmek teklifinden bahsetmez ama, yazdıklarından, Emir Mircan'ın Portekizlilere karşı mukavemet göstermediği anlaşıyor. Çünkü, bu hususta Abu Mahreme şöyle der:¹¹

«Bu yılda (923/1517) 30 tekneden müteşekkil bir donanma ile Hindistan'a geldiler, Portekizliler... Aden halkına, Mısırlılara karşı yardım edeceklerini söylemekteydiler. Limana'hiç bir zarar vermediler.

«Aralarından bir grup karaya çıktı ve Emir Mircan kendileri ile burada görüştü ve gemilerinde muazzam bir ziyâfet verdi. Sonra Cidde'ye gittiler.»

Bu noktada Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki belge¹² 21 Rebi ül-evvel 923/13 Nisan 1517 tarihinde, bir arap yolcunun Cidde'ye gelerek, Selmân Reîs'e Cidde Limanına doğru gelmekte olan 32 Portekiz gemisi gördüğünden bahsetmiş olduğunu, bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Aynı günün akşamı gelen ikinci bir haber, donanmada 45 gemi bulunduğunu bildiriyordu. Yukarıda sözü geçen yazı, bize, o sırada Cidde'de bulunan Mekke Emiri Şerif ül-Berekât'ın, Portekiz donanmasının gelmekte olduğu haberini alınca, Ailesiyle beraber derhal şehri terk ettiğini de söylemektedir.

Portekiz donanması, Cidde yakınlarına varınca, şehirden bir fersah kadar mesafede demirledi. Portekiz donanmasının Cidde'ye gelişi üzerine, Selmân Reîs'in Lopo Soares'e haber gönderip kendisine özel

bir muharebe teklif ettiği, fakat, Lopo Soares'in bunu reddettiği söylenir¹³.

Yukarıda sözü edilen orijinal vesika çok ilgici çekici bilgiler vermektedir. Şöyle ki :¹⁴

«Rebi ül-evvel ayının 26. günü (18 Nisan 1517) 30 pâre gemi ile gelip denderde lenger kondu, altısı kadirga ve ikisi kayık ve bakisi ve dört pâre gemi dahi o geldiği gün yandı.»

Portekiz donanması dört gün limanın girişinde kaldı ve bütün muhasara boyunca, Türkler, Portekizli'leri çekilmeye mecbur bırakıncaya kadar, top atışına devam ettiler¹⁵.

Portekiz kaynaklarına göre,¹⁶ Lopo Soares sadece donanması ile muharebe etmek emri aldığı ve şehre hücum emri almadığı için, şehri topa tutmadan çekilmişti.

Portekiz kaynaklarının verdiği bu kısa bilgiye rağmen, Abu Mahreme¹⁷ şöyle demektedir :

«Frenklerden bir teki bile karaya çıkmadılar; buna karşılık, Selmân Reîs iki tekne ile onlara doğru açıldı. Onlara, ateş mesafesine girince, topları ile ateşe başladı ve gemilerinden iki üç tanesini tahrir etti. Sonra topçu (Müdafii) baruta bir madde karıştırdı ve top çalışmaz oldu, teknenin Selmân'ın bulunduğu kısmı ise yanmağa başladı; topçunun Selmân'ın hizmetinde bulunan bir Hristiyan olduğu söylenir. Ama Selmân topçuyu katlettirdi ve sağ salim Cidde'ye döndü. Frenkler Yemen istikâmetine yönelerek, Cidde limanından çekildiler (taraffâ).»

Selmân Reîs tarafından tahrir edilen iki veya üç Portekiz gemisi, hakikatte, Osmanlı vesikalarına göre, «yakılan dört gemi» idi.

Lopo, Cidde'den Kamaran'a gitti ve burada üç ay kalmak zorunda kaldı¹⁸. Kamaran'da yiyecek ye-

tersizliği yüzünden bir çok güçlüklerle karşılaştılar ve kıtlık yüzünden açlık tehlikesi bariz bir hal aldı¹⁹.

Bu durum karşısında, Lopo Soares Arabistan kıyılarından yiyecek satın almak üzere bir tekne gönderdi. Selmân Reîs'de, Portekiz teknesini esir almak üzere, iki yelkenli gemi gönderdi. Selmân Reîs'in arkadaşları, yerli Arapların yardımı ile, Luhayya yakınında 17 tayfayı esir ettiler ve onları Cidde'ye getirdiler²⁰. Bunların hepsi, o sırada Kahire'de bulunan, Osmanlı Sultan'ı Selim'e²¹ gönderildi.

Lopo Soares, Kamaran'dan ayrıldıktan sonra, Zeyla şehrini tahrip ederek, Aden'e doğru yoluna devam etti. Aden'de, Emir Mircan'ın, sur duvarlarını tamir etmiş bulunduğunu ve, şehir halkının şehri Portekizlilere teslim etmek fikrini gülerek karşıladıklarını gördü²².

Nihayet, Portekiz donanması, pek çok sıkıntılar çektikten ve epeyce tahribata uğradıktan sonra, kayda değer bir şey yapamadan Hindistan'a doğru yelken açtı²³.

Portekiz donanmasının Cidde'den çekilmesinden sonra Rebi ül-evvel 923/1517 Nisanının sonunda ve Memlûk Valisi Emir Hüseyin al Kürdi'nin katlini müteakip şehrin efendisi mevkiinde bulunan Selmân Reîs, Mısır'da bulunan Dîvân-ı Hümâyûn'a, Cidde'deki vaziyet hakkında geniş bilgi veren bir mektub gönderdi²⁴.

Ridâniye savaşından (22 Ocak 1517) sonra, Sultan Selim, Mısır'da Osmanlı hâkimiyetini tesis edebilmek için, 10 Eylül 1517 ye kadar burada kaldı. Kendisinin Mısır'daki ikâmeti sırasında, Selmân Reîs, Sultanla görüşmek üzere Cidde'den geldi. Şunu da söylemek lâzımdır ki, Selmân Reîs Portekizliler gel-

meden önce Sultan'ın ordusuna çağırılmış, ama o vaziyeti tehlikeli gördüğü için, Portekiz donanması geri püskürtülene kadar Cidde'de kalmıştı. Bu iş bittikten sonra, Sultan'ın emirlerine uyarak Mısır'a hareket ettiği anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a hareket etmeden tam iki hafta evvel, 10 Şaban 923/28 Ağustos 1517 de²⁵ Selmân Reîs'i kabul etmiştir. Selmân Reîs'in Sultanla görüşmesi esnasında, ona Cidde ve komşu bölgelerdeki durumu anlatmış olması muhtemeldir. 29 Rebiül-âhir 924/10 Mayıs 1518 de Nasuh Ağa'nın Selmân Reîs'e irade-i hümâyûn'a binaen²⁶, İstanbul'a hareket etmesini bildirdiğini de öğreniyoruz, Devlet, meşhur denizcinin tecrübelerinden istifade edebilsin diye Selmân Reîs'in İstanbul'a gitmesi istendi.

Selmân Reîs'in, 1518 ile 1520 yılları arasındaki durumu hakkında kesin bir şey söylemek zordur. 1518 den sonra İstanbul'a gönderildiğine göre, Cidde'de fazla kalmadığı anlaşılmaktadır. İstanbul'a ise, ya Osmanlı Saltanatına hizmet etmek, ya da Fevzi Kurtoğlu'nun hiç bir otoriteye atıf yapmadan söylediği gibi, mahkûm olarak gönderilmiştir. Sultan Süleyman Han'ın 17 Şevval 926 H./30 Eylül 1520 de tahata geçmesine kadar Selmân Reîs İstanbul'da kalmış ve aynı yıl 1520 Mısır'a gitmiştir²⁷.

Bu satırların yazarı, araştırmaları esnasında, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde, Cidde Valisi Emir Kasım Şîrvânî'nin, Gücerat hükümdarı Muzaffer Şah'a Sultan Selim'in emri ile yazdığı bir mektubunu bulmuştur²⁸. Mektubun kat'i tarihi bilinmemekte, fakat, Selim'in 10 Eylül 1517 de Mısır'dan ayrılışından önce yazıldığı tahmin edilmektedir.

Bu tarihi mektup, bize şu bilgileri vermektedir:

1 — Kasım Şîrvânî, Cidde valiliğine, Sultan Se-

lim tarafından tayin edilmiş ve Mısır'ın fethini bildiren mektubu, Gücerat hükümdarı Muzaffer Şah'a yazması emri de, yine Sultan tarafından verilmişti.

2 — Suriye, Mısır ve Arabistan, doğrudan doğruya Osmanlı nüfuzu altına girmiş bulunuyordu.

3 — Yemen, Dahakan ve Savakin²⁹, Osmanlı ordusu tarafından fethedildi ve Yemen'de Sultan Selim'in adına, bir hutbe okutuldu.

4 — Osmanlı hakimiyeti mahalli halk tarafından memnuniyetle karşılanıyor, adaletsizlikleri ortadan kaldırıyordu.

5 — Mektup, aynı zamanda bize, el-Gûrî zamanında yapılan ve Selmân Reîs ile Emir Hüseyin kumandasında, Portekizlilere karşı çıkarılan donanmanın, o sırada Cidde'de bulunduğunu bildirmektedir.

6 — Buna ilâveten, mektuptan, Sultan Selim'in Mısır fethinden sonra, elli gemilik bir donanma yapılmasını emrettiğini öğreniyoruz³⁰.

Mektubun muhteviyatı, Frenkleri Hindistan'dan çıkarmak için yakın gelecekte, donanmayı göndermek arzusunu belirtmektedir.

Yukarıdaki mektubun ışığında, Sultan Selim'in Hindistan'daki Müslümanların meseleleri ile, son derece alâkadar olduğu ve Portekizlileri Hindistan'dan çıkarmayı arzu ettiği söylenebilir. Hindistan politikasında, Memlûk hükümdârlarının izinden gitmek-teydi.

Gücerat Hükümdarı Muzaffer Şah, Sultan Selim'e cevap olarak, 10 Şevval 924/15 Eylül 1518 de, Sultan'ın zaferlerini kutlayan bir mektup gönderdi³¹. Muzaffer Şah, aynı zamanda kâfirlere karşı (meselâ Racput'lara) 924 H/1518 de Mandu ve diğer bölgelerde elde ettiği kendi muvaffakiyetlerinden de bahsediyor

ve hem kendisinin hem de Sultanın başarılarının devamına dua ediyordu.

Sultan Selim'i son zaferlerinden dolayı tebrik eden başka bir mektup da³², Diu valisi Melik Âyaz tarafından, 924/23 Kasım 1518 de gönderilmişti. Mektup, o devirde şark saraylarında âdet olan medhiyelerle başlamaktaydı. Meselâ, «Tanrı'nın dünyadaki gölgesi, İslâm dinin ve Müslümanların desteği, Tanrı'nın dünyasının bekçisi, insanlığın yardımcısı, Tanrı yolunun muharibi, Sultanlar Sultanı (Sultan İbn Sultan), Sultanlıkta, Halifelikte ve Dinde eşsiz, Abu al-Gâzi Selim Şâh» gibi. Buna halifeliğin yeryüzünde ebediyen devam etmesini dileyen bir dua da ilâve edilmiştir. Bu muhaberat Mısır'ın fethinden sonra, Osmanlılar ile Hindistan'ın Müslüman hükümdarları arasında, vasıtasız münasebetlerin başladığını göstermektedir.

Beri yandan, Kızıldeniz'de nüfuzlarının artması, Osmanlıları ilk defa olarak, Hindistan Yarımadası ve bu bölgenin meseleleri³³ ile doğrudan doğruya temas haline getirdi.

Emir Kasım Şîrvânî'nin 1519 da ölümünden sonra, Sultan Selim'in Mısır'daki ordusunda bir Sancak Beyi olarak tanıdığımız Emir Hüseyin al-Rumî Cidde valiliğine tayin edildi³⁴.

Emir Hüseyin al-Rumî'nin Kızıldeniz'deki faaliyetlerini müzakere etmeden önce, Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethedilişinden sonra, Yemen'deki siyasî şartları izah etmek daha doğru olur. Mısır donanmasının, 1516'da Aden'den çekilmesinden sonra, Bârsbây, mes'ul şahıs olarak Zebid'de bırakılmıştı. 1517 yılının başında, Yemen'deki topraklarını genişletmeye karar verdi. Bârsbây'ın kumandasındaki Mısır ordusu, Taiz'e doğru hareket etti ve 16 Safer³⁵

923/10 Mart 1517 de buraya vardı. Sultan Âmir, kendi ordusundan gelecek bir ihanetten korkarak İbb'e kaçtı³⁶. Kaçtığı için de hiç bir mukavemet görmeden, şehir işgâl edildi. Bârsbây, bundan sonra Makrana'ya girerek, geri kalan hazineleri ve diğer şeyleri ele geçirdi³⁷.

Taiz'in fethinden sonra, al-Ammâr kabilesinden bir gurup Bârsbây'a gelip, onunla ittifak yapacaklarına dair yemin ettiler ve memleketlerine gelip, onları faydalı olacak bir şekilde idare etmesini talep ettiler. Bu sebepten, Bârsbây, büyük bir kuvvetle birlikte yola çıktı, ama kabilenin topraklarının tam ortasında hücumu uğradı ve öldürüldü. Beraberinde bulunanlardan, ancak bir tanesi kaçıp kurtulabilmiş, trajik hikâyeyi nakledebilmişti³⁸.

Bârsbây'ın katlinden sonra, Mısır ordusu ve Osmanlı leventleri 1515 Hindistan seferinde Sultan el-Gûrî'ye esir düşen, İskender adlı birini kendilerine emir yaptılar³⁹.

Yeni Emir İskender, birlikleri ile beraber, Makrana'dan San'a'ya doğru ilerlemeye başladı. Gafara yakınlığında, Âmir'in ordusu ile karşılaştılar. Âmiriler ve Mısırlılar arasında korkunç bir muharebe oldu. Bu muharebede, Mısır ordusundaki askerlerin büyük bir kısmı, Memlûklar ve Cizan Şerifleri dahil olmak üzere öldüler. Mısır'lıların Gafara muvaffakiyetsizliklerinin haberi karşısında heyecanlanan Sultan Âmir, San'a da ki Mısır hâkimiyetine de son vermek için, buraya hareket etti. Sultanın geldiğini öğrenen Mısırlılar onunla derhal, 22 Rebi ül-âhir 923/14 Mayıs 1517 M. de muharebeye girdiler.

Sultan'ın kardeşi Abdül Melik, kölelerinin ve askerlerinin çoğu ile beraber, muharebe sahasında öl-

dü ve böylece Tahirî'lerin mukadderatı belli olmuş oldu.

Ertesi gün, Sultan Âmir, Damarmar'a kaçmaya çalışırken, Mısır askerleri tarafından tutuldu. Askerler, son Beni Tâhir hükümdarını, Sultan Selim'in, son Memlûk Sultanı Tomanbay'ı, Kahire'de astırmasından (21 Rebi I 923/13 Nisan 1517), tam bir ay sonra, 23 Rebi II 923/15 Mayıs 1517'de bilmeden öldürdüler⁴⁰. Emir Ramazan adındaki bir Osmanlı leventi, efendisi Sultan Selim tarafından, Mısır ve Arabistan'ın fethedildiğini işitince, Osmanlı kıyafetini benimsedi. İskender dahil olmak üzere, öteki leventler de onu takip ettiler. Selim'in adına bir hutbe okundu ve Yemen Emirlerinin ismi, Selim'in isminden sonra zikredildi. Bu suretle, Osmanlı hâkimiyeti, 1517 Haziranında kabul edilmiş ve bu Osmanlı Sultan'ını, Arabistan'ın bütün batı kıyılarının hâkimi yapmıştı⁴¹.

Osmanlı otoritesini kabul etmiş bulunan İskender, Hâyir Bey tarafından, merkezî Zebîd olan, Yemen valiliğine tayin edildi. Hâyir Bey, Mısır'ın ilk Osmanlı valisi idi⁴².

Yukarıda söylediğimiz gibi, 1519 da Amir Kasım Şirvânî'nin ölümünden sonra, Emir Hüseyin al-Rumî, Cidde valiliğine getirildi. Kendisi Cidde'ye vardığı zaman, burada daha önce Sultan el-Gûrî tarafından, Hüseyin el-Kürdî kumandasında gönderilmiş olan küçük bir donanma, toplar ve mühimmat ile karşılaştı. Yemen'de, sağlam bir hükûmet bulunmadığını öğrenince, Yemen'i, hâkimiyeti altına almaya karar verdi. Ve Hâyir Bey'e mektup yazarak, izin istedi⁴³. Hâyir Bey'den 926/1520'de müsaade aldıktan sonra,⁴⁴ Emir Hüseyin al-Rumî, beş altı Gurab ile Zebîd'e doğru yola çıktı⁴⁵. Burada Sultan Selim'in ölüm haberini (8 Şevval 926/21 Eylül 1529) aldı ve Süleyman'ın 17

Şevval 926/30 Eylül 1520 de tahta çıktığını öğrendi.

Yemen'de bulunduğu sırada Yemen vâlisi İskender'in de kendisinin hâkimiyetini kabul etmeye istekli olmadığını ve büyük bir ordu ile mukavemete hazır bulunduğunu öğrendi.

Emir Hüseyin, yeni Sultan'ın tasavvurlarını tasvip edip etmeyeceğinden emin olmadığından, hiç bir şey elde edemeden Cidde'ye döndü ⁴⁶. Bu tarihte, Abu Mahreme ⁴⁷ bize Portekizli'lerin gelmekte olduklarını haber vermektedir. Emir Hüseyin, bu yüzden Portekizli'lerin geldiğini haber verebilmek için Cidde'ye dönmüştür.

Gerçekten de, o yıl 1800 Portekizli ile 24 gemilik bir Portekiz donanması, Diogo Lopez de Sequeria'nın kumandasında, Kızıldeniz'e doğru yelken açtı ⁴⁸. Portekiz donanması Aden kıyılarına vardığı zaman, Habeşistan'ın, Hıristiyan imparatoruna verilecek olan sayısız hediyeleri taşıyan büyük bir gemi kayalarda kayboldu. Bu durum, elçilerin Habeşistan sarayına gelince utanmalarına ve müşkül durumda kalmalarına sebep oldu ⁴⁹.

Portekizli amiral De Sequeria, yoluna devam ederek Cidde'ye gitmeye karar verdi ama kıyıya yaklaştığı zaman, Türkler, Rumî'ler ve Mağribî'lerden müteşekkil kuvvetli bir ordunun mevcudiyetini haber alarak cesareti büyük ölçüde kırıldı. Tam bir mağlubiyeti hissi içinde Dahlak'a çekildi ⁵⁰.

Portekiz donanması, Dahlak'a gelmeden önce, yolda, Portekizli elçilerin karaya çıkmış oldukları, Massava'dan demir aldı. Buradan ayrıldıktan sonra, donanma, Dahlak adasına gitti ve burayı yaktı. Sonra Hüzmüz'e doğru yelken açtı ⁵¹.

Bu muvaffakiyetsiz sefer, Portekizli'lerin şöhretini, fena halde zedelemişti. On altıncı yüzyılda ya-

şamış bir Portekiz tarihçisi olan Correa'ya göre, Portekizli'lerin Türk'lere mukavemet etmeye cesaret edemeyeceklerine dair genel bir kanaat mevcuttu ⁵¹. Selmân Re'is'in lâyihası da ⁵³ Portekizli'lerin gelişinin, Osmanlı donanması yüzünden tehir edildiğini bildirmektedir.

Sultan'ın Cidde'deki vâlisinin otoritesini kabul etmeyi reddetmiş olan Yemen vâlisi İskender de bölgeyi müstakil olarak idare etmekte devam ediyordu.

Emir Hüseyin al-Rumî'nin Cidde'ye çekilişinden sonra, Sultan Selim'le birlikte Mısır'a gelmiş ve daha sonra Leventlere katılmış olan Kemal Bey adında bir yeniçeri Emir İskender'i hainane bir şekilde katletti. Daha sonra Kemal Bey, İskender'in Osmanlı Sultan'ına ihanet ettiğini ve Emir Hüseyin'e itaati reddettiğini, bu sebepten ötürü, Emir Hüseyin'in kendisine âsî vâliyi öldürmesini emrettiğini açıkladı. Bu olay 927 (1521 - 1522) yılında vuku buldu ⁵⁴.

Bununla beraber, İbn İyâs, değişik bilgi vermektedir. Zilhicce 927/Kasım 1520 tarihi altında şöyle der: ⁵⁵ Mekke'den gelen bir murahhas, içinde iki baş bulunan bir kutu getirmişti. Bu başlardan biri İskender'e aitti. Kendisi Sultan el-Gürî tarafından Hindistan seferine gönderilen bir Memlûktu, Şeyh Âmir'in Zebid, Aden ve Kamaran'daki mukavemeti yüzünden bu bölgelere hücum etmesi gerekmekteydi. Âmir öldürüldükten sonra İskender bir idare kurarak memleketini idare etmeye başladı ve Sultan el-Gürî'ye başkaldırdı. Şeyh Âmir'in ülkesindeki minberlerde kendi adına hutbeler okuttu. Selim Mısır'ı fethettiği zaman ona baş eğmedi, Hutbe ve Sikke Osmanlı Sultanı'nın adına yapılmıyordu. Ama, Cidde naibi onu öldürtüp başını Kahire'ye gönderene kadar aleyhinde

dolaplar çevirdi. İskender, ele geçirilen Ganime'ti askerlerine dağıtan, cesur bir adamdı.

Bundan sonra Kemal Bey, İskender'in yerine memleketi idare etmeye başladı ve onun bütün mallarına el koydu. İskender'in katlinden sonra, Osmanlı hakimiyeti kabul edildi ve Sultan Selim'den sonra tahta geçen Sultan Süleyman Han adına hutbe okundu. Kemal Bey, Zebîd ve civarındaki toprakları işgâl etti. Bu sırada, Taiz ve civarındaki bölgeler, Emir Ramazan'ın elinde bulunmakta devam ediyordu ⁵⁶.

Bu sırada, Leventler grubu, Yemen'de çok kuvvetlenmişti, ve memleketin idaresini ele geçirmeye kararlı bulunmaktaydılar. Bu yüzden, Leventler ⁵⁷ Zebîd'e gelip Kemal Beyi öldürdüler ve Leventlerden biri olan İskender Bey Karamanî'yi yerine geçirdiler. Bu Leventlerden bir kısmı, Taiz'in Emir Ramazan Beyini de öldürüp, yerine Ali Bey Tavil'i geçirdiler. Bu olay Safer 930 un ⁵⁸ ortasında vuku buldu (19-20 Aralık 1523).

Kemal Bey'in indirilişinden sonra, hutbede, Emir İskender Karamanî'nin ismi de Sultan Süleyman'ın isminden sonra okunmaya başladı.

Bu iç savaşlar Zebîd'in iktisadiyatı üstünde ters tesirler yapmaktaydı ⁵⁹.

Yemen'de yukarıda anlatılan olaylar cereyan ederken, Diu Valisi Melik Ayâz Portekizli'lerin Hindistan'daki nüfuzlarının gittikçe arttığını ve bunun Diu'nun ticareti üzerinde aksi tesir yaptığını fark ederek, Portekizli'lerin Hindistan'daki nüfuzlarını kırmaya karar verdi. Bu gayeyle, 1521 de elli teknelik donanmayla denize açıldı ve kısa bir zaman önce Hürmüz'den gelmiş olan büyük bir Portekiz gemisini batırmaya muvaffak oldu. Yirmi günlük kısa bir müd-

det içinde, Don Aleixo de Menez'in donanmasına hatırı sayılır ölçüde zarar verdi.

Hindistan'ın yeni valisi Don Duarte de Menez 1522 yılının 22 Ocağında iş başına gelmişti. Kendisi Simão de Andrade'i kumandan tayin etti. Simão, bu göreve tayininden kısa bir süre sonra, iki Türk kadirgasını ele geçirdi ve Dâbûl'u işgal ederek halkını haraç vermeye mecbur etti. Don Luiz kumandasında takviye kuvvetlerinin de geldiğini gören Melik Ayâz, donanmasını geri çekmek zorunda kaldı.

Aynı sene, Hürmüz kiralı, Portekiz boyunduruğundan kurtulmaya karar verdi (1522). Onun kışkırtması ile, Hürmüz, Bahrein, Muscat, Kayrat ve Sohar'da aynı zamanda isyan çıktı. Bu bölgeler bir gece âniden, Hürmüz kiralının emriyle, hem karadan hem de denizden hücumu uğradı ve Portekizli müdafilerin bir çoğu öldürüldü. Hürmüz kalesinin kumandanı olan Dom Garcia Coutinho, muhasara edildi ama Muscat'dan gelen iki tekne onu kurtardı ve kısa bir zaman sonra ilâve takviye de geldi ⁶⁰.

Kiral muhasarayı kaldırdı ve şehri terketti, fakat daha sonra, kendi adamları tarafından öldürüldü. Onun ölümünden sonra, on üç yaşında bir genç olan oğlu Muhammed Şah, Hürmüz kiralılığına getirildi. Hindistan valisi Dom Duarte'nin erkek kardeşi Dom Luis de Menezes, dokuz gemi ile Hürmüz'ün yardımına gönderilmişti ⁶¹. Ama bu gemilerden biri Sokotra'da parçalandı ⁶². Bunun üzerine Portekiz donanması Hadramaud'da bir liman olan, Şihr'e doğru yol aldı ve burasını yağma etti ⁶³. Daha sonra, Portekiz donanması, hava şartları yüzünden hızla Kızıldeniz'e doğru uzaklaştı ⁶⁴.

Tarih-i Şihri'nin yazarı, aynı hadiseden bahsederken, çok ilgi çekici bilgiler vermektedir. Şöyle ki ⁶⁵:

«Rebiül ahır'ın dokuzu olan Perşembe günü (929/25 Şubat 1523), terkedilmiş Frenk «ki onu Tanrı Terket-sin» aşağı yukarı dokuz yelkenli, hafif kadirge ve tekne ile Şihr limanına geldi. Şehre, Cuma günü vardı ve şafak söktükten biraz sonra, şehri ateşe verdi. Halkın içinden bir teki bile mukavemet edemedi, aksine, acı bir şekilde bozguna uğradılar. Şehir önce Frenkler sonra da yerli silâhşörler, askerler ve sokak serserileri (Şayatün al-balad) tarafından, utanç verici bir şekilde yağma edildi ve bunun neticesinde halk sefaletle düştü.

Portekiz donanması, 1513'den beri her sene Kızıldeniz'de seyrüsefere çıktığı halde, Memlûkların 1517 de yıkılışından sonra, Portekizliler, çok tedbirli hareket etmeye başlamış ve Osmanlılarla doğrudan doğruya çatışmaktan kaçınmışlardı.

Muasır bir kaynaktan öğrendiğimize göre, Ahmed Paşa Mısır'da iken, Selmân Reîs, Yemen'i fetretmek için izin almak gayesi ile Cidde'den Mısır'a onu görmeye gitmişti ⁶⁶.

Başka bir muasır kaynağa göre ⁶⁷ Ahmed Paşa, Mısır valiliği yaptığı esnada Selmân Reîs'i, Süveys'li iki güvenilir köle ile birlikte, Yemen'deki şartlar hakkında bilgi edinmek üzere, önce Cidde'ye, sonra Yemen'e göndermişti.

Mekke'ye vardıldıktan sonra, Selmân Reîs, Cidde valisi, Emir Hüseyin al-Rumî'yi Yemen'e bir sefer yapmaya razı etti. Gerekli olan savaş malzemesi Cidde'de mevcuttu. Emir Hüseyin ile Selmân, kuvvetlerini birleştirdikten sonra, Yemen'e doğru ilerlemeye başladılar. Bu, sözü geçen iki generalin ikinci seferi idi. Generaller, sefer esnasında, Portekizli'lerin, Kamaran adasında hâkimiyet kurduklarını ve ellerine geçen Müslümanları soyup mallarını yağma ettik-

lerini öğrendiler. İki general Yemen'e vardıldıktan sonra adaya hücum etmeye karar verdiler.

Selmân Reîs, bir kaç tekneyle, Portekizli'lere hücum etti ve fazla bir mukavemet görmeden Kamaran adasını işgal etti ve düşmanlarından bir çoğunu öldürdü ⁶⁸. Her nedense, Portekiz kaynakları bu olaydan bahsetmemektedirler ⁶⁹.

Kamaran adasındaki Portekiz kuvvetlerinin bütünüyle tahrip oluşundan sonra Selmân Reîs, Emir Hüseyin al-Rumî'nin kuvvetlerine katıldı. Sonra Zebîd'in asî valisi İskender Bey Karamanî'ye bir mektup yazarak teslim olmasını istedi. İskender Bey Karamanî teslim olmaya taraftar bulunduğu halde, kuvvetleri buna muhalefet ettiler ve onu savaşılmaya zorladılar. Bununla beraber, o, teslim olmaya hazır olduğundan, Selmân Reîs ve Emir Hüseyin al-Rumî'yi gizlice haberdar etti. Bu arada, Selmân Reîs Cizanlı İzüd-Din Şerif'inden ve Yafi ve Mahra kabilelerindeki bazı Araplardan yardım aldı. Birleşmiş kuvvetler, Zebîd'e hücum ettiler ve İskender Karamanî'nin mağlûbiyeti, Selmân Reîs'i Zebîd'in efendisi yaptı. Böylece Zebîd ve civarındaki bölgeler, Osmanlı idaresinin doğrudan doğruya kontrolü altına girmiş oldular. Selmân Reîs zalimane idaresi yüzünden Zebîd halkını kendinden soğuttu ve halk; sonradan, Receb 930/Mayıs - Haziran 1524 de ⁷⁰ Zebîd'in mes'ul şahsı olarak tayin edilen, Emir Hüseyin al-Rumî'ye meyletti.

Şu da söylenmeye değer ki; Sultan Süleyman Han tarafından Mısır valiliğine tayin edilen Ahmet Paşa, 20 Ramazan 929/2 Ağustos 1523 de kendisini Mısır Sultanı ilân etmiştir. Fakat Veziri tarafından öldürülmüş ve kafası, Osmanlı Sarayına gönderilmişti ⁷¹. Ahmet Paşa'nın katlinden sonra, Osmanlı İmparatorluğunun vezir'i Azamî, İbrahim Paşa, Mısır olaylarını

yatırtmak ve bir düzene koymak göreviyle, Mısır'a gönderildi. Veziri Azam, Zilhicce 930/30 Eylül 1524⁷² tarihinde, on teknelik bir filo ile İstanbul'dan hareket etti. Fakat, hava muhalefeti yüzünden donanmasını Marmaris'te bırakmaya mecbur oldu ve Mısır'a, Suriye yoluyla, 2 Nisan 1525/8 Cemaziyül-âhir'da vardı⁷³.

İbrahim Paşa, Mısır'a vardıktan sonra, vergi sisteminde halkı memnun eden bazı Memlûk kaidelerini yeniden iade ederek idari mekanizmayı tamir etti. Böylece, Osmanlı idaresi, bu münasip tedbirler sayesinde yeniden kuvvetlenmiş oldu⁷⁴.

Selmân Reîs⁷⁵, İbrahim Paşa'nın Mısır'a geldiğini işitince, Süveyş ve Kahire'ye gitmek üzere yola çıktı. Gayesi, Vezir-i Azam ile Yemen meselesi ve civar bölgeler hakkında görüşmekti⁷⁶.

Selmân Reîs, Kahire'ye gelince, Vezir-i Azam ile görüşmüş ve ona meşhur layihasını sunmuştur⁷⁷. Bu lahiya, yıllarca Osmanlı'ların, Kızıldeniz ve Hint Okyanusunda takip ettikleri siyaset için, bir mihenk taşı teşkil etmiştir. Selmân Reîs, bu görüşmede, Vezir-i Azam'ı Yemen eyaletinin fethi ve daha sonra Frenklerin Hindistan'dan sürülmesi için, bir seferi kuvvet göndermeye iknâ etmişti⁷⁸.

10 Şaban 931/2 Haziran 1525'de yazılan bu meşhur Lahiya, Cidde'de mevcut olan, savaş malzemesi ve gemiler hakkında bilgiler ihtiva etmekte ve on altıncı yüzyılın başında Kızıldeniz ve Hint Okyanusundaki Askerî vaziyetin mütalâasını yapmaktadır. Layihada yazarın ismi geçmediği halde, bunun Selmân Reîs'den başkası tarafından yazılmadığı muhakkaktır. Buna delil olarak, şu sebebler ileri sürülebilir :

1 — Selmân Reîs, devrinin meşhur bir kaptanı idi ve hayatının büyük bir kısmını Kızıldeniz'de geçir-

mişti. Kızıldeniz ve Hint Okyanusu hakkında çağdaşlarının hepsinden fazla bilgi sahibi idi.

2 — Memlûk Sultanı Kansuh el-Gûrî'nin emrinde de hizmet etmiş ve Portekizli'lere karşı yapılan bir çok sefere katılmıştı.

3 — Gemi inşaatı sanatında ustaydı ve 1515'de Portekizli'lere karşı çıkarılan yirmi gemilik Memlûk donanması onun nezareti altında yapılmıştı⁷⁹.

4 — Layiha'da, yukarıda mevzuu bahs edilen donanmanın yapılışına hususi bir ehemmiyet atfedilmektedir. «Tanrısız Portekizli'lerin imhası için, daha önce Cidde limanında bulunan gemiler ve toplar.» Layiha'da, donanmanın maliyet fiatı aşağıdaki şekilde verilmektedir :

«Gemilerin ve diğer ihtiyaçların masrafı el-Gûrî'nin 120.000 altını aşmaktaydı ve donanma can siperane gayretlerle meydana getirilmişti.»

İbn İyâs⁸⁰ donanmanın fiatını dört yüz bin dinar olarak vermektedir. Donanmanın fiatındaki büyük farkı, ancak gemi inşaatının, Memlûkların yıkılışından sonra da devam ettiğini (mutlaka Selmân Reîs'in nezaretinde olarak) düşündüğümüz zaman anlayabiliriz. Bundan dolayı bu lahiyanın yazarının Selmân Reîs olması büyük bir kuvvetle muhtemeldir.

Bu Layiha açıkça göstermektedir ki, Mısır ve Batı Arabistan kıyılarının fethinden sonra, Osmanlı hükümdarları ve idarecileri, Habeşistan ve Hindistan yarımadası gibi, Kızıldeniz'de cereyan eden hadiselerle de kuvvetle alâkalanmışlardır. Portekizli'lere karşı Osmanlı siyaseti bu layihada izah edilmektedir. Daha önce sözü geçen gemilerin ve harp malzemesinin yardımıyla, Portekizli'lerin Hindistan'daki liman ve kalelerinin ele geçirilebileceği ve devamlı olarak işgal edilebileceği söylenmektedir.

Lahiya, Donanmanın inşa edilışinden dolayı, Portekizli'lerin Güney Kızıldeniz'e (Tür Deniz) girmeye cesaret edemediklerini de söylemektedir. Bu sırada Portekizli'ler, İran Körfezinde nüfuzlarını arttırmaya çalışıyorlardı. Hürmüz'de küçük bir kale inşa etmiş, burada 200 askerlik bir garnizon bulundurmaktaydılar. Portekiz ticaret filosu, her yıl, elli ile altmış arasında tekneyi ihtiva etmekteydi. Ve tahsil edilip, Portekiz'e gönderilen vergiler (Tariff), aşağı yukarı yüz bin altın kadardı.

Lahiya, aynı zamanda Portekizli'lerin, Hindistan'ın ilk limanı olan Diu'dan iki günlük mesafede bulunan bir yerde (isim zikredilmiyor), iki yıl önce bir kale inşa ettiklerini ve buraya 100 asker yerleştirdiklerini bildirmektedir; böylece, Portekizli'ler, Hindistan ve civar bölgelerden gasp yoluyla elde ettikleri, mücevher, hediyelik eşya ve diğer kıymetli malları Portekiz'e göndermekteydiler.

İlaveten yukarıda bahsedilen yerden beş günlük mesafede bulunan Göge'de (muhtemelen Goa, burası Portekizli'lerin Hindistan'daki merkez karargâhları idi.) bir kale yapılmış ve bu kaleye 1000 asker yerleştirilmişti. Portekiz kuvvetlerinin esas merkezi bu kale idi. Kale civarındaki bölge son derece müreffeh olmakla beraber, halkı, Portekizli'lerin düşmanı idi. Portekizli'lere karşı isyan etmek için, müsait bir an beklemekte olan halk, böyle bir fırsatı, bir Osmanlı filosu bu denizlere gönderildiği takdirde bulabilirdi.

Goa kalesinin güneyinde iki günlük mesafede bulunan bir yere Kaliküt (Calicut) deniliyor. Portekizli'ler bir kale inşa etmiş ve 300 asker koymuşlardı. Bu onlara, mahalli tüccarları, bizzat sorguya çekme imkânını sağlıyor ve böylece tüccarlar, mücevherlerini saklayamaz oluyorlardı. Portekizli'ler, pırlanta ve ben-

zeri kıymetli mücevherleri topladıktan sonra, mühürleyip Portekiz'e gönderiyorlardı.

Aynı şekilde, Portekizli'ler, Calicut'un öteki tarafına gidildikçe, iki günlük mesafede bulunan Güci adıyla tanına (Cochin) bir mevkiye 300 kişilik bir kuvvet yerleştirmiş bulunuyorlardı. Burada da, ellerine geçen her türlü ticari metaı gaspederek, Portekiz'e gönderiyorlardı.

Lahiya, Portekizli'lerin Güney Doğu Asya'daki müstemlekeleri olan Seylan, Sumatra ve Malaka hakkında da bilgi vermektedir. Buralar baharat ticaretinin merkezleridir. Şunu da işaret etmeliyiz ki, Portekizliler bu adaları işgal etmeden önce, baharat Mısır'a gönderiliyordu ve bu da memleket için büyük bir varidat kaynağı teşkil etmekteydi. Şimdi, denge, Portekiz lehine bozulduğundan, Mısır, ticarî bakımdan mahvolmuştu.

Osmanlı Donanmasının, Portekizli'leri Hint denizlerinden atabileceğinden vesikada emniyetle bahsedilmiştir. Böylece, Selmân Reîs, ticaret ve alışverişe, hususî ehemmiyet atfetmektedir. Aynı zamanda, Portekizli'lerin, dağınık ve bölük pürçük askeri kuvvetleri dolayısıyla, stratejik bakımdan, avantajsız durumda idiler. Selmân Reîs, bir hücum zuhurunda, Portekizli'lerin müstemlekelerini koruyamayacakları hususunda teminat vermektedir.

Vesika (Lahiya) aynı zamanda, Yemen eyaletindeki şartları da izah etmektedir. Vesika, Yemen'in Mısır'dan daha müreffeh olduğu, fakat bir talihsizlik eseri olarak sâhipsiz kaldığı söylenmektedir. Yemen vilâyeti, kesinlikle Osmanlı hâkimiyeti altında bulunduğu takdirde, Vilâyeti Hindistan da onların hâkimiyetini kabul edecek ve böylece her yıl, Yüce Osmanlı Sara-

yına, külliyetli miktarda altın ve mücevherat göndermek mümkün olacaktır.

Vesika, Aden limanı hakkında, teferruatlı mütalâalar ihtiva etmekte, bu limanın eşinin, Hindistan'da bile bulunmadığı söylenmektedir. Her yıl, Hindistan'dan gelen, elli ilâ altmış gemi, bu limanda demirler. Aden hükümdârı Abdül Melik, acı bir şekilde tenkit edilmekte ve onun zalim idaresine son vermenin, Allahsız Portekizli'leri Hindistan'dan atmak-tan bile, daha ehemmiyetli olduğu mevzuu bahis edilmektedir. Böyle zalim bir hükümdârı, katletmek pa-hasına da olsa, bertaraf etmek müminlerin görevidir.

Vesikanın söylediğine göre, Cidde limanının tam karşısında ve Mısır kalesinin 250 mil uzağında, Şevakin limanı bulunmaktadır. Hindistan'dan gelen tüccarlar, çoğu zaman, Cidde'de karşılaştıkları adalet-sizliklerden dolayı, bu limana gitmektedirler. Aynı zamanda, çıplak göçebe Arapların, teknelerin limana gelişi esnasında gelip, gümrük resmi mahiyetinde vergiler topladıkları ve bunları aralarında paylaştıktan sonra ortadan kayboldukları belirtilmektedir. Şeriful Berekat'ın payı da tespit edilmiştir. Bu gümrük resminden Osmanlı hazinesine giden bir şey yoktur. Vesikada, elli silâhlı askerle donatılmış bir gemi temin edildiği takdirde, limanın gümrük vergilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmek üzere ele geçirilebileceği de söylenmektedir.

Vesikada, Portekizli'lerin Kızıldeniz ve Hint Okyanusundaki faaliyetleri hakkında hissedilen endişe de ifade edilmekte ve Portekizli'ler, Savakin limanı üstünde, 400 mil mesafede, Dahlak diye bilinen bir mevkiye bir kale inşa etmeye muvaffak oldukları takdirde, (Dahlak, Habeşistan'ın limanı ve bir ban-

liyösüdür,) hiç bir geminin Bâb (ül-Mendeb) i geçemeyeceği ve böylece Portekizli'lerin Tûr limanına kadar bütün Kızıldeniz'e hâkim olacakları işaret edilmektedir. Böyle bir durumda, Arap ülkeleri ile Hindistan arasında sefer yapan gemilerin bu seferleri kesecekleri, kaçınılmaz bir hakikattir.

Vesikada, yerli Müslümanlar ile Habeşistan Hristiyanları arasındaki münasebetten de endişe ile bahsedilmektedir. Zayla Müslümanları, her yıl Habeşistan kâfirleri ile Allah yolunda savaşırken, Savakin halkı, onların düşmanlarına, bin at satmaktaydılar. Zeyla Müslümanları, Savakin Araplarına, yazılı bir protesto çekerek, Habeşistan kâfirlerine, at satmamalarını, Tanrı adına talep ettiler. Yemen'de çok zayıf olan Ammare kabilesi, Habeşistan kâfirlerine, yılda dokuz bin deve haraç vermektedir.

Vesikada, Bailül Müslümanları hakkında söylenlere göre, bunlar tamamiyle kuvvetsizdirler ve Habeşistan kâfirlerine, güzel bakire kızları ve oğlanları da ihtiva eder mahiyette haraç vermek zorundaydılar. Habeşistan'ın kudretini zayıflatmak için, bin kişilik bir Osmanlı ordusunun, büyük ehemmiyete haiz Tabara şehrine hücum ve bu şehri işgal etmek üzere gönderilmesi, teklif edilmektedir.

Vesikanın, Osmanlı sarayını, Kızıldeniz ve Hint Okyanusunda daha aktif bir politika takip etmeye ikna etmek için yazıldığı açıkça belli olmaktadır. Yazar kendisi, Osmanlı Sultanı tarafından, böyle bir politikanın takip edildiğini görmeye heveskâr gözük-mektedir.

Vesikaya göre, Süveyş'de toplanmış olan Osmanlı donanması, aşağıdaki teknelerden ibarettir :

6 bastard, 8 kadirga, 3 hafif kadirga, 1 kayık ve ondokuz teknenin her birinde birer kayık⁸¹.

Savaş malzemesinin ve diğer aletlerin teferu atından aşağıdaki şekilde bahsedilmektedir.

7 Şahmeran, 13 top, 57 çeşitli (darbozen), 29 sayka (50-60 asker taşıyan, bir kaç toplu, tekne), 95 demir topu, 97 pranga, 400 kantar barut. (her bir kantar 14.400 dirhem veya 36 okka barut ihtiva etmektedir), bakırdan yapılmış 530 gülle (basiliska taşı), 900 gülle (başka çeşit), yine bakırdan yapılmış (darbozen taşı).

Vesikada gösterildiğine göre, şu takviyenin gönderilmesi gerekmektedir :

On bin arşın yelken bezi, 500 kürek, 200 kantar urgan, 500 Mısır kantarı zift, kalafat için 200 kantar üstüpü, 200 kantar iç yağı, 2 tezgâh.

Vesikada verilen teknisyen ve diğer işçilerin listesi de şöyledir :

50 kalafat, 50 gemi marangozu (neccar), 2 bıçkıcı ve bin topçu.

Bu tarihi vesika üzerinde teferruatlı olarak çalışıldığı zaman şu önemli bilgiler elde edilmektedir :

1 — Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Güney Doğu Asya'da mevcut şartlar bu vesikanın yazarı tarafından analiz edilmektedir. (Bu yazar Selmân Reîs'dir.) Gayesi besbelli, Hint Okyanusunda bir Osmanlı te-cavüzü tertip etmektir.

2 — Bu teferruatlı vesika, Portekizli'lerin, Hint Okyanusundaki kolonizasyon ve yayılma politikalarının gerçek emellerinden haberdar etmek ümidi ile, o zaman Kahire'de bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun, vezir-i azamına sunulmuştur.

3 — Dağılmış ve çeşitli yerlere yerleştirilmiş olan düşman kuvvetleri, yeter derecede kuvvetli değildir.

4 — Bu vesikanın yazarı (Selmân Reîs) tatbika-tının muvaffak olacağına kesinlikle inanmaktadır. Onun, Hint Okyanusundaki, Portekiz faaliyetleri aley-hinde büyük bir sefer tasarladığı mevzuunda, şüphey-e mahal yoktur.

Osmanlı Sultanı'nın, Mısır'ın fethinden sonra, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu meseleleri ile yakinen alâkadar olduğu açıkça bellidir. Muhakkak ki, yeni fethettikleri Arap Vilâyetleri için zararlı olan Portekiz faaliyetlerinden, devamlı olarak haber almaktaydılar.

Vezir-i Azam, Portekiz kuvvetini zayıflatmak gayesi ile Yemen ve Hint Okyanusu meselelerine müdahale etmeye karar verdi. Bu yüzden, İbrahim Paşa, Kahire'den ayrılmadan önce, on dokuz teknelik bir donanmayı, Türkler ve Leventlerden müteşekkil 4000 adamla birlikte, Portekizlilerin üstüne gönderdi.

Hayr ud-Din Hamzâ kuvvetlerin kumandanı, Selmân Reîs'de donanmanın amirali yapılmıştı⁸². Bu Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı kuvvetlerinin, Hint Okyanusuna ilk gönderilişi idi⁸³.

Donanma, Süveyş'ten yola çıktı ve Ramazan 932/20 - 30 1526 nın⁸⁴ ortasında Cidde'ye vardı.

İbrahim Paşa, donanmayı, Hint Okyanusuna gönderdikten sonra, Mısır'daki olayları yatıştırdı ve Süleyman Paşa'yı, Vali olarak tayin etti. Kahire'den 22 Şaban 931/14 Haziran 1525⁸⁵ tarihinde ayrıldı ve aynı yılın 7 Eylülünde İstanbul'a vardı⁸⁶.

Selmân, Cidde'ye vardığı zaman, Mekke Şerifi, Ebu Numey Muhammed II. (931/974/1525 - 1566), henüz babasının yerine geçmiş bulunuyordu⁸⁷.

Çağdaş bir kaynak olan Kutbüd-Din-al-Mekkî, Selmân Reîs'i, zalimname faaliyetlerinden ötürü, tenkit etmektedir. Bize verdiği bilgilerde Selmân Reîs, Cidde'ye

vardıktan sonra bir çok gayri adilâne hareketlerin yapıldığı bu zulümkâr davranışlarından dolayı, Müslüman cemaatinin, çok sıkıntı çektiği belirtilmektedir⁸⁸.

Selmân Reîs, ayrıca Cidde'nin, bütün geliri olan doksan bin dinara da sahip çıkmıştı ki bu evvelce Osmanlı Sultanı ile Mekke Şerifi arasında, müsavi olarak pay edilmekteydi.

Bu keyfi hareketler, Mekke'de, genel bir kıtlığın doğması ile sonuçlandı⁸⁹.

Yemen'e vardıkları zaman, Emir Hüseyin al - Rumi'nin ölümünden sonra yerine Mustafa Bey'in geçmiş bulunduğunu gördüler. Bunun üzerine, Mustafa Bey'e Selmân Reîs ve Hayrud-Din derhal bir elçi gönderdi. Bu kendisine, yerine Hayr ud-Din'in geçeceğini bildirecekti.

Ama, Mustafa Bey, yeni valinin otoritesini kabul etmeyi reddetti ve silâh kuvveti ile mukavemet etmeye hazırlandı. İki ordu arasındaki savaş, Mustafa'nın kesin mağlûbiyeti ile son buldu. Ordu birlikleri gibi vatandaşlar da Zebîd'e gelip teslim oldular.

Zebîd civarındaki bölgeler, Emir Yunus'un idaresine verildi. Taiz de fethedildi.

Bu arada, Mustafa Bey, Aden'e doğru kaçmıştı, bu yüzden Selmân, onu kovalamaya karar verdi. 937/1527 yılının sonunda, Aden yakınlarında, bir savaş daha oldu ve bu savaşta Mustafa Bey öldürüldü, başı da, teşhir edilmek üzere, büyük bir kapıya kondu.

Böylece Selmân Reîs ve Hayr ud-Din Bey, Yemen'in bütününe hakim olmuşlardı⁹⁰. Bu bölgede yaşayan, Şeyhler ve Araplar, sayısız hediyelerle Selmân'a geldiler ve ona hizmette bulunmak istediklerini bildirip, vergilerini ödemeyi kendiliklerinden kabul ettiler⁹¹. Görünüşe göre, Yemen'in, tamamıyla

zapt edilışinden sonra, iki şef birlikte, bir kaç yıl barış içinde yaşamışlardır⁹². Hayr ud-Din, memleketin Valisi, Selmân Reîs ise 4000 birliğin kumandanı idi⁹³.

Hayr ud-Din, Yemen'de idi. Selmân Reîs ise, Kamaran limanına yerleşmişti ve gemi inşa etmekle meşgûldü. Gemiler, Kamaran'dan bir saatten az bir mesafelik bir pasajla ayrılmış bulunan ve mevkiin tam karşısına düşen, as-Salif kıyılarında yapılmakta idi.

Bununla beraber, kısa bir zaman sonra, hem Selmân Reîs'i, hem de Hayr ud-Din'i, son derece öfkeliendiren bir entrika başladı. Bir gün, Selmân Reîs, satranç oynarken, Hayru'd-Din Yemen'i tek başına idare edebilmek için, onu hainane bir şekilde öldürdü. Bu hilekâr olay, 935/1528 - 1529 da vuku buldu⁹⁴.

Kudbûd-Din'e göre⁹⁵, Selmân'ın, kız kardeşinin oğlu, Mustafa İbn Behram, dayısının ölümünü haber alınca, orduyu toplamış ve Hayr ud-Din'den intikam almaya karar vermişti. Emir Mustafa, Selmân'ın, kölelerinden biri olan, Hoca Sefer, Selmânî ile birlikte, Zebîd'e doğru yola çıktı. Bir muharebe sonunda, Hayr ud-Din, öldürüldü.

Selmân Reîs'in intikamı alınmıştı, ama, tam Portekizlilere karşı bir sefer tasarladığı bir sırada, hainane bir şekilde, öldürülmesinin, Osmanlılar için büyük bir kayıp olduğu muhakkaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK AMİRALİ EMİR MUSTAFA İBN BEHRAM BEY'İN HİNDİSTAN SEFERİ (1531)

Selmân Reis'in ölümünden sonra, yeğeni Emir Mustafa İbn Behram Bey, Yemen hâkimi oldu. İleri-yi gören ve tecrübeli bir kimse olarak, bir çok defalar şu ya da bu sebepten ötürü, Emir ve Nâiblerin, leventler tarafından öldürüldüğünü görmüştü. Bu yüzden, Yemen'de kalmayı reddetti ve Kamaran'a doğru ilerlemeye karar verdi¹.

Uluğ-Hânî-ye² göre, Mustafa Bey, bu sırada İstanbul'da bulunan babası Behram Bey'den, görevinden uzaklaştırıldığına ve Yemen Nâibliğine başka birinin tayin edildiğine dair haber almıştı. Bu sebepten dolayı, babası ona, yeni Yemen Nâibi gelmeden, Hindistan'a hareket etmesini tavsiye etmekteydi. Bununla beraber, bu görüşler başka bir çağdaş kaynak tarafından benimsenmemektedir.

Söylendiğine göre; bu sırada, Emir Mustafa, güney Kızıldeniz (Yemen Denizi) nin herhangi bir Portekiz hücumuna karşı müdafaa edilebilmesi için, Kamaran'da bir kale yapmak afzusunda olduğunu açıklamıştı³ ve muhtemelen, 1528 Ocak ayı sonunda, Kamaran'da bulunan Türk kadirgalarını yakmak gayesi ile, Kızıldeniz'e doğru, yelken açmış bulunan Por-

tekiz donanması hakkında, bilgi almıştı. Bununla beraber, Portekizli'ler aksi istikamette esen rüzgârlardan dolayı Kamaran'a varmaya muvaffak olamamışlardır⁴.

Emir Mustafa, hareket etmeden önce, Seydi Ali al-Rumî'yi, Yemen'deki vekilliğine, Selmân Re'is'in kölelerinden olan, Ahmet Bey'i de, al-Rumî'nin idâri işlerde danışmanlığına tayin etti. Kamaran'a varınca, burada bir kale inşa etmeye başladı ve müteakkip deniz mevsimine kadar kaldı⁵. Buna rağmen, Mustafa'nın, Kamaran'daki ikâmeti hakkında, diğer çağdaş kaynaklar bir bilgi vermemektedirler.

Tanınmış bir çağdaş kaynağa göre; Türkler, (937/1530 Ağustos 1531 Ağustos) ta muhasara edip, limanı bloke ettiler. Ama, Eitor de Silveira kumandasında, on teknelik bir Portekiz filosunun gelmekte olduğunu işitince, Emir Mustafa, 1530 Şubatında Aden limanındaki muhasarayı kaldırdı ve başka ufuklara doğru yelken açtı⁶. Bu durum Portekizlilere kaleyi muhasara etmek fırsatını verdi.

Osmanlılardan son derece korkan Aden hükümdârı, Portekizlilerle bir dostluk anlaşması yaparak, onlara yılda 10.000 eşrafi altınlık bir vergi ödemeyi ehveni şer buldu. Portekiz kumandanı Silveria, ayrıca Antonio Betelho kumandasında bir brigantin ile otuz Portekizli bıraktı⁷.

Muvaffakiyetsizlikle neticelenen, Aden muhasarasından sonra, Emir Mustafa'nın, Şihr'e gittiği kabul edilmektedir. Ertesi yılın başlangıcında (4 Muharrem 937/28 Ağustos 1530) Emir Mustafa, Hoca Sefer ve ötekilerle birlikte, Şihr'den ayrıldı. Fakat ters esen muson rüzgârları yüzünden, tekrar Şihr'e dönmek zorunda kaldılar. Mustafa, Şihr'deki ikâmeti sırasında,

Sultan'a, yukarı Vadi, Hadramaut'daki savaşlarında hizmet etmek üzere yüz asker bıraktı⁸.

Bu bilgileri aldığımız kaynak⁹, yazının devamında, Emir Mustafa'nın, Hoca Sefer ve ötekileri Sultan Badr'ın, otağında bırakarak, Portekizli'lerin geleceği korkusu ile, 13 Rebi II.937/4 Aralık 1530 da Şihr'den, Hindistan'a hareket ettiğini söylemektedir. Ertesi ay, (15 Cemaziyel evvel/3 Ocak 1531) bir Portekiz gemisi Şihr limanına girdi, fakat Hoca Sefer tarafından mağlup edilip uzaklaştırıldı. Bundan sonra, 15 Recep/4 Mart, 1531'de Sefer Şihr'den ayrılarak, Hindistan'a hareket etti. Başka kaynakların¹⁰ ışığında, Emir Mustafa ile Hoca Sefer'in, Hindistan'a gitmek üzere Şihr'den, birlikte ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

Mısır ve Arabistan'ın, siyasî yapısındaki bu ehemmiyetli değişiklikler esnasında, Batı Hindistan'da, bir kiralık olan Gücerat, Sultan Bahâdur Şâh (1526 - 1537 M.S.) tarafından idare edilmekteydi. Kendisi, bazı Hint limanlarını ellerinde bulunduran Portekizli'lerle iyi geçinmekteydi. Portekizli'lerin, 1529 Ekiminde Goa'ya gelmiş olan, enerjik bir valileri vardı. Bu vali, Nuno da Cunha idi. 1530 yılı başında, yeni vali¹¹, Portekizli'lerin Batı Hindistan'daki topraklarının merkezini, Koçin (Cochin) den Goa'ya nakletti. Goa, bu tarihten itibaren Hindistan'daki Portekiz topraklarının merkezi oldu. Cunha, bir liman şehri olan, Diu'yu da, ele geçirerek, Portekiz Hindistan'ına dahil etmek arzusundaydı. Portekizli'lerin, noktai nazarından, bu bölgedeki topraklarının emniyeti bakımından gerekli idi, zira, Diu Portekizli'lerin, Hindistan'daki kolonizasyonları aleyhinde faaliyetlerin merkezi ve Türkler için de bir sığınak¹² teşkil etmekteydi.

Portekizli vâli, Diu'ya yapılacak hücum için, bütün hazırlıkları yaptı. İdari teşkilât, askeri teçhizat depoları ve tezgâhlar (doklar) bütün randımanlarıyla çalıştılar ve neticede Diu'yu işgal etmek için, 190 savaş gemisini ihtiva eden, 400 teknelik bir filo hazırlandı. Portekiz kuvvetleri, 3600 Portekizli asker, 2000 kadar Malabarlı, 8000 köle ve 5000 yerli denizcinin dahil olduğu 6460 denizciden müteşekkildi¹³.

Nuno da Cunha, 6 Ocak 1531'de¹⁴, böyle heybetli bir filo ile Goa'dan Diu'ya hareket etti.

Portekiz filosu, nihayet, 7 Şubat 1531'de Bete¹⁵ adasına vardı. Bu kayalık ada, tabiat şartları yüzünden kuvvetliydi ve 1000 rençberin yanı sıra, 800 askerlik küçük bir kuvvet tarafından muhafaza edilmekteydi. Muhasara edilenler, şerefli şartlarla teslim olmaya razıydılar, fakat Portekizli vâli, onları esir etmekte ısrar etti. Bütün yaşama ümitlerini kaybeden ada ve garnizon halkı karılarını ve çocuklarını öldürerek, büyük bir gayretle son ferdine kadar savaş- tılar¹⁶.

EMİR MUSTAFA KUMANDASINDAKİ TÜRK DONANMASININ 1531 ŞUBATINDA HİNDİSTAN'A VARİŞİ

Bete adası, Portekizlilerin tecavüzüne uğradığı sırada, Emir Mustafa Paşa ve Hoca Sefer kumandasındaki bir Türk donanması, Portekizli'ler tarafından hiç bir güçlükle karşılaşmadan, Diu'ya vardı. Emir Mustafa'nın kuvvetlerinin, 600 Türk ve 1300 Arap'tan 17 müteşekkil olduğu söylenir. Çağdaş bir kaynağa göre¹⁸; Türk maceracıları beraberinde; 7 top ve hatırı sayılır bir topçu kuvveti de getirmişti. Muhakkak ki, kendi kendilerini müdafaa etmek zorunda bulunanların böyle bir yardıma bilhassa ihtiyaçları olduğu kritik bir anda, Emir Mustafa'nın, Diu limanına gelişi, hadiselerin görünüşünü tamamiyle değiştirmişti.

O devirde, Diu adası, Melik Togân ibn Melik Ayâz, tarafından idare edilmekteydi. Kendisi, Güccerat Kıralı Behâdur Şâh'ın temsilcisi idi¹⁹. Uluğ Hânî'ye göre; Türk Amirali, Melik Toğan tarafından samimiyetle karşılanmış, büyük saygı ve hürmet görmüştü.

Emir Mustafa, Diu adasına varır varmaz, adanın müdafaa mesuliyetini üstüne aldı. Üstün Türk topçu birliği adaya yerleştirildiği gibi, şehrin etrafına tahkimat çukurları kazıldı ve diğer mümkün olan bütün

tedbirler alındı. Emir Mustafa, bu tedbirlerle şehrin müdafaa imkânlarını büyük ölçüde kuvvetlendirmiş oluyordu.

Portekiz filosu, Bete adasını, tahrip ettikten sonra, Diu önünde demirledi ve limanın önündeki denizi kapladı ²⁰.

Portekiz donanması, tekrar tekrar şehre hücum etti, fakat Emir Mustafa, onlara topçularının kuvvetinin tadını öyle bir tattırdı ki, Nuno da Cunha'nın gemisi, manevra yapıp yerini değiştirmek mecburiyetinde kaldı. Ertesi gün, şehir, on iki librelik mermi atan 40 toplu, 50 kademelik bir mesafeden, aralıksız olarak, şiddetle topa tutulmasına rağmen, Portekiz gemileri ağır kayıplar vererek, Diu'dan ayrıldılar.

Düşman ümitsizlik içinde, muhasarayı kaldırdı ve 31 Şubat 1531 gününün akşamında, arkasında, muazzam bir top bırakarak geri çekildi. Portekizli'ler, mağlubiyetlerinden dolayı o kadar ümitsizliğe kapılmışlardı ki, Müslümanlar zaferlerinin şerefine top atınca, tayfalar sakatlanmış gemilerini terkettiler ve geri dönmeye güçlükle ikna edilebildiler ²¹.

Kayıplara gelince; bu konuda Portekiz kaynakları rakam vermemektedir. Buna rağmen, çağdaş bir tarihçi olan Uluğ Hânî ²², bu deniz savaşı hakkında şu bilgiyi vermektedir: Mustafa, portekizlilerin gemilerinden bir çoğunu batırdı ve bunu, Diu kıyılarında, eşi görülmemiş bir muharebe takip etti. Portekizli'ler kendilerini bozguna uğratan bu gemilerin, Diu'ya mı, yoksa başka bir memlekete mi ait olduğunu anlayamadan, Diu'dan Pattan'a kaçtılar. İçlerinden biri, karaya çıkıp, bu gemilerin kime ait olduğunu sordu. Bu gemilerin; Emir Selmân'ın kız kardeşinin oğluna ait olduğunu öğrenen Portekizli'ler,

«Ona mukavemet edemeyiz» diyerek Goa'ya döndüler.

Zayıat hakkında, Tarih-i Şihri²³ aşağıdaki malûmatı vermektedir :

«Tanrı, Müslümanları, onlara muzaffer kıldı ve dönme Hristiyanlarla, taraftarları ve Malabarlılar sayılmayacak olursa, içlerinden 1500 tanesi öldürüldü, kırk kadar yelkenli gemi batırılıp, yirmi tanesi de ele geçirilerek, bir çok esir alındı. Öyle ki, Frenkler bozguna uğrayarak geri çekildiler.

Heybetli bir Portekiz filosunun, Diu'dan geri püskürtülmesi, muhakkak ki, Osmanlı Sultanı'nın nüfuzunu arttırmış ve kat'i olarak, devrin en kudretli Müslüman Hükümdârı olarak kabul edilmişti.

Bahâdur Şâh, Çitor (Chitor) kalesini muhasara ettiği sırada, Portekiz filosu Diu'ya varmıştı.

Bu haberi alınca, Bahâdur Şâh, derhal Çitor muhasarasını kaldırdı ve Çampanir'e geldi. Bu arada, Portekiz hücumu püskürtülmüş ve düşman geri çekilmişti.

Türk Amirali Emir Mustafa'nın, cesaret ve kahramanlığı Diu'yu kurtarmıştı. Mustafa Sultan tarafından Çampanir'e çağırıldı ve burada, Bahâdur Şâh tarafından, büyük bir saygıyla karşılandı. Sultan, Türk kahramanının yiğitliği karşısında çok memnun olmuştu ve Sultan'ın nedimleri mevkiden indirilirken o yüksek bir mevkiye getirildi²⁴. Sultan, Emir Mustafa'ya Rumî Nâsır Hân ve Hoca Sefer Selmani'ye, Hudâvend Hân, payelerini verdi²⁵. Bahâdur Şâh, bununla da kalmayarak, Türk kahramanının hizmetini, ona, Raner, Surat ve Muhaim'e kadar bütün bitişik sahilleri vererek mükâfatlandırdı. Bunlara, daha sonra, Diu'da ilâve edildi. Bu, Diu'nun eski valisi Melik Togân'ı, son derece gücendirmişti. Bunun netice-

sinde Melik Togân ile Emir Mustafa arasında, evvelâ Melik Togân'ın Diu Zeametinden uzaklaştırılması, sonra da Emir Mustafa'nın şikâyeti üzerine, hapsedilmesi ile sonuçlanan entrikaların başlamasına sebep oldu. Daha sonra Sultan Çitor üzerine, ikinci bir sefere çıkmaya karar verince, Rumî Hân'ın teveccühünü kazanmak için, Melik Togân öldürüldü²⁶.

Gücerat Hükümdârı Bahâdur Şâh, (1257 - 1537) tahta çıktıktan birkaç yıl sonra, devrinin en büyük Müslüman hükümdârlarından biri olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Birçok Hint Prensleri, düşmanlarına karşı onun yardımını istemekteydiler. Bu kadarla da kalmıyordu. Gücerat, Gücerat Kralının himayesine sığınan, herkesin barınağı olmuştu. Diğer taraftan, Bahâdur Şâh, saltanatının en parlak yıllarında, ileride Portekizli'leri Batı Hindistan'daki nüfuzlarını kuvvetlendirme fırsatı verecek olan siyasî bir hata yaptı.

Muhammed Zaman Mirza adındaki bir âsi, Delhi'den kaçarak, Gücerat'a geldi ve Bahâdur Şâh tarafından himaye edildi. İmparator Hümayûn, bir elçiyle mektuplar göndererek âsi Muhammed Zaman Mirza'nın iade edilmesini istedi. Bahâdur Şâh, meseleyi diplomatik yollarla halledeceğine, müztehzi bir cevap gönderdi. Bu hakaretâmez cevap, Hümayûn'un canını sıktı ve derhal, Bahâdur Şâh'ı cezalandırmak üzere, üzerine yürümeye karar verdi²⁷.

Bahâdur Şâh, Çitor muhasarasıyla meşgulken, Hümayûn, büyük bir orduyla Gvalyor'a vardı. Bahâdur Şâh, Çitor'u, muhasara ederken, Hümayûn Gvalyor'da, onun gazasını bitirmesini bekledi. Bahâdur Şâh, Çitor muhasarasına devam etti ve nihayet hücum ederek burayı ele geçirip, muazzam ganimetler elde etti. Bundan sonra, Bahâdur Şâh, Mandasor kalesine doğru ilerledi ve Emir Mustafa Rumî Hân'ın ku-

mandasındaki üstün bir topçu birliği ile birlikte ordusuna karargâh kurdu. İki ay, İki islâm hükümdârının orduları, karşı karşıya kaldılar, fakat askerler top ve silâhların menziline girmekten kaçınıyorlardı. Hümayûn, Bahâdur'un karargâhına gelen erzakları bloke etmek için, kesin tedbirler almış ve bu Bahâdur'un kampında kıtlık başlamasıyla sonuçlanmıştı. Bahâdur Şâh, esir edilebileceğini anlayarak, cesaretini kaybedip kaçmış; onun kaçışından sonra da, Gücerat birlikleri dağılmıştır 28.

Burada, 1531 yılında Portekizli'lerin, Diu'yu muhasara edişi sırasında, ehemmiyetli bir rol oynamış olan Türk kahramanı, Emir Mustafa Rumî Hân'ın, Bahâdur Şâh'ı, Mandasor'da terk edip, kendisini samimiyetle karşılayan, Hümayûn'a gittiğini işaret etmek de, alâka çekici olacaktır. Bu terkediş, bazı Müslüman kaynaklar tarafından tenkit edilmekte, bazıları ise! Bahâdur Şâh'ın vaatlerini tutmamış olması dolaşısıyla, onu haklı görmekte ve neticede Mustafa Rûmî Hân'ın, kırık bir kalple ondan ayrıldığını söylemektedirler 29.

SÜLEYMAN PAŞA'NIN HİNT SEFERİNDEN EVVEL GÜCERAT'TAKİ VAZİYET VE HÂDİSELER

Bahâdur Şâh, Mandasor'dan kaçtıktan sonra evvelâ, Mandu'ya geldi ve oradan da Çampanir'e kaçtı. Bu sırada, Hümayûn Mandu'yu ele geçirdi. Mandu'nun düşüşünden sonra Hümayûn, Gücerat Kırallığının peşinden Çampanir'e gitti. Bahâdur, Hümayûn'un gelişini haber alınca, Kambey'ye gitmek üzere, aceleyle buradan ayrıldı. Kambey'de Portekizlileri, Hindistan'dan atmak için hazırlanmış olan 100 gemi ile, başkaca harp malzemesinin bulunduğu söylenir. Hümayûn'un peşinden gelmekte olduğu böyle ehemmiyetli bir anda, Bahâdur Şâh, Hümayûn'un eline geçmesini önlemek için, herşeyin ateşe verilmesini emretti. Bundan sonra da, acele Diu limanına gitti 30.

BAHÂDUR ŞÂH VE PORTEKİZLİLER :

1531'de, Portekiz filosunun, Diu'dan geri püskürtülmesinden sonra, Nuna da Cunha, harpte kaybettiklerini anlamıştı. Şimdi, kaybedilen nüfuslarını yeniden kazanmanın bir tek yolu vardı : Siyaset yoluyla Diu'yu ele geçirmeye muvaffak olabilirdi.

Portekizli'lerin ertesi yıl, Batı Hindistan'daki bir çok sahil şehirlerini tahrip ettikleri, bir çok kişiyi öldürüp, dört bin kadar esir aldıkları söylenmektedir. Ayrıca, Bassein şehrinde³¹, 400 top ile fazla miktarda mühimmat elde ettiklerine de inanılmaktadır.

Buna rağmen, 1533 yılında, Bahâdur Şâh ile Nuno da Cunha arasında bir görüşme tertiplenmiş, taraflar anlaşmanın hükümleri üzerinde anlaşamadıkları için, bu görüşme olmamıştır³².

Ertesi yıl (1534) Martin Alfonso kumandasındaki Portekiz filosu Daman'ı muhasara etti ve müdafilerden çoğunu öldürerek, Daman kalesini yerle bir etti³³.

Görünüşe göre; Bahâdur, Çitor seferine çıkmadan önce, Portekizli'lerin dostluğunu kazanmak için, Bassein adasını onlara vermeyi teklif etmiş, muhtemelen, sefer esnasında, onların tehdidinden kurtulmak istemişti.

Bahâdur Şâh, Türk - Moğol ordusuna karşı, mükerrem mağlûbiyetlere uğradıktan sonra, Surath harış, hemen hemen, topraklarının bütününi kaybetmişti. Büyük bir ümitsizliğe kapılarak, Sultanlığı yeniden elde etmesine yardım edebilecek her kaynaktan yardım sağlamaya çalışıyordu. Bu arada Mekke'ye kaçmak için de plânlar yaptı. Fakat; sonra bundan vazgeçti.

Diu şehrine iltica ettikten sonra, buradaki ikâmeti esnasında, hükümdarlığını yeniden elde etme yolunda, yardımlarını sağlamak için Portekizlilerle görüşmelere başladı. Nihayet, elçiler gönderildi ve anlaşmanın şartları ve hükümleri müzakere edildi. Sonunda, Portekizli vâli, 30 yelkenli gemi ile Diu'ya geldi ve burada Sultan'la buluştu. Bunun üzerine, 25 Ekim 1535'de Gücerat Hükümdârı ile Nuno da Cunha arasında bir anlaşma yapıldı³⁴. Bu muahede, bilhassa Portekizlilerin menfaatleri üzerinde durmakta ve Bahâdur Şâh'ın meselelerine ikinci derecede ehemmiyet atfetmektedir. Muahedenin³⁵ belli başlı hususiyetleri şu şekilde sıralanabilir :

1. Bahâdur Şâh, toprak üzerinde hak iddia etmek ve vergi toplamak şartıyla, Portekizli'lere, Diu'da bir kale yapabilmeleri için istedikleri bir yeri bahşetmekten bahtiyarlık duymaktaydı.

2. Muahedede, Bassein'in teslim oluşu, Bahâdur tarafından teyit edilmekteydi.

3. Bahâdur Şâh ile Portekizlilerin, karşılıklı olarak dostlarının dost, düşmanlarının düşman sayılması hususunda anlaşmaya varılmıştı. Vali, Portekiz Kralı adına, Bahâdur Şâh'a karada ve denizde yardımcı olacak, Gücerat Hükümdârı da, ihtiyaç olduğu zaman adamları ve donanması ile onu destekleyecekti.

4. İki taraf da, ihtidalar (din değıştirme) mâni

olmak için tedbirler almak, uygun vasıtalara baş vurmakta anlaşılmışlardı.

5. Muahedede, Gücerat Hükümdârının, Portekizli'lere, Diu'dan başka, Bassein ve Reyz Bates bölgeleri arasında, iki kaleyi daha, bütün hakları ile beraber ve devamlı mülk olarak vereceğine de işaret edilmekteydi.

Çağdaş Şark kaynaklarından çoğunun bu muahede hakkında hiç bir şey söylememeleri hayret vericidir. Bu yüzden, görüşleri zaman zaman tarafgirane olan Portekizli'lere bağlı kalmak zorundayız. Bununla beraber, Uluğ Hânî ³⁶, meşhur eserinde, muahedeyi şöyle anlatmaktadır :

«Bahâdur 500 Frenk askerinin emrinde olması şartı ile adayı (Frenklere) verdi. Bahâdur'un fikri, Hümâyûn tarafından anlaşıncı bu anlaşmaya yerli halkın muvafakatını önlemek istediği için Bahâdur, Cagat valisine hücum etti. Bahâdur, Frenklerin mezkûr şarta göre, kendisinin yanında savaşa katılmadıklarını gördü. Sonra Cagat valisi itaat etti. Bahâdur da Diu'ya döndü. Gördü ki, Frenkler hemen ahşap binayı kaldırmışlar, yerine daha geniş, taştan bir kale yapmışlar. Bahâdur kendi kendine, bunların bir fenalık düşündüklerini hissetti, fakat onlara söylemedi. Frenklerin ne yapacaklarını Diu (şehir) dan takip etti.

Modern tarihçilerden birçoğuna hâkim olan kanaate ³⁷ göre, Bahâdur Şâh, Portekizli'lerin, yalnız bir ticarethane kurmalarına müsaade etmişti. Onlar ise, bunu sonradan heybetli bir tahkimat haline getirmişlerdi.

Muahedenin, esaslı bir şekilde incelenmesi, anlaşmanın imzalanmasından önceki temas ve görüşmelerde, Bahâdur Şâh'ın gerektiği gibi temsil edilmemiş olduğu hakikatini de ortaya çıkarabilir. Kendisinin, mu-

ahedenin muhtevâsından bihaber olması ihtimali de varittir.

Portekizli'lerin, hakikatte kale için bir yer elde etmekle alâkadar oldukları, kiralığını geri aldıktan sonra, kendilerini Diu'dan uzaklaştırmaya çalışması mümkün olan Bahadur'a yardım etmek isteğinde ise samimi olmadıkları söylenir ³⁸.

Muahedenin imzalanmasından sonra, Portekiz valisi, derhal Diu'daki kalenin inşaatına başladı. Deniz kıyısından dağa kadar olan duvar, 17 ayak kalınlığında ve yirmi ayak yüksekliğinde yapıldı ve beş ay sonra, 1536 Martında inşaat işleri tamamlandı. Vali, 900 kişilik bir kuvvet ile 60 top, bir çok fitilli tüfek ve diğer teçhizatı, Diu kalesinde, Manuel de Souza'nın kumandasında bıraktı ³⁹.

Bahâdur Şâh, Portekizli'lerin gerçek gayelerini anlayarak, Güceratlıları, Portekizli'lerden ayıracak bir sur yapılmasını emretti. Buna rağmen, zayıf vaziyette olduğu için sur inşaatının tamamlanmasından vazgeçti ⁴⁰.

Bu arada, Şir Şâh Sûri'nin, Hümâyûn idaresine baş kaldırması ile kuzey Hindistan'ın vaziyetinde dramatik değişiklikler olmuştu. Hümâyûn, Şir Şâh Sûri'nin isyan ettiğini öğrenir öğrenmez, Gücerat'ın idaresini kardeşi Mirza Askari'ye bırakarak buradan ayrılıp, Şir Şâh'a karşı yeni bir sefer tertiplemediği Agra'ya gitmişti. Hümâyûn'un çekilişi, Bahâdur'a bir fırsat sağlamış oldu ve Bahâdur, asillerin yardımı ile kısa bir zaman içinde kiralığını geri almaya muvaffak oldu.

Burada, Bahâdur Şâh'ın, Türk-Moğol ordusu karşısında uğradığı mükerrer mağlubiyetlerden sonra, Mekke'ye gitmeyi tasarladığı fakat; sonradan fikrini değiştirdiğini belirtmek yerinde olur. O, haremmini ve hazinesini veziri Âsaf Hân'a teslim etmiş ve ona Mek-

ke'ye doğru yola çıkması emrini vermişti. Muhtemelen, bu tedbirleri emniyet için almış olsa gerektir. Âsaf Hân'ın⁴¹, Sultan Süleyman Hân'a yazdığı, 17 Zilhacce /7 Haziran 1536 tarihli mektuptan, Bahâdur Şâh'ın, kendisine 13 Mart 1536 tarihinde bir mektup gönderdiğini, bu mektupta, Gücerat kiralığının yeniden kurulduğunu bildirerek, vezire münasebetlerini kuvvetlendirmek için Sultan Süleyman Hân'a bir elçi göndermesini emrettiğini öğreniyoruz.

Bahâdur Şâh'ın, emrinde kuvvetli bir donanma bulunan Osmanlı Sultanı ile, Portekizlileri Hindistan'dan atabilmek için sıkı münasebetler tesis etmek istemiş olması da mümkündür.

Bahâdur Şâh, Portekizlilerden şikâyetçiydi, zira, barış ve dostluk muahedesinden sonra onlar Gücerat Krallığını kurtarmak için kendisine yardım etmek yolundaki vaatlerini tutmamışlardı. Buna ek olarak, Diu'da nüfuz sahibi olduktan sonra, Bahâdur'un kendi gemilerinin bile, Diu limanından ayrılmalarına müsaade etmeyen Portekizlilerin, hakâretâmiz tavırlarından da tedirgin olmaktaydı ⁴².

Beri yandan, Portekizli'ler de, zaaf gösterdikleri ve bu fırsatı değerlendirmeyi bilmedikleri takdirde, Batı Hindistan'da asla kuvvete sahip olamayacaklarının farkındaydılar. Bahâdur'un Sultan ile mektuplaştığından haberdar olmuş olmaları da muhtemeldir. Bu sebepten, Osmanlı Sultanı ile Bahâdur Şâh'ın, kendilerine karşı müşterek bir harekâta girişmeleri ihtimalini ortadan kaldırmak için, Gücerat Sultanını hapsetmeye (nezaret altına almaya) karar verdiler.

Bahâdur Şâh, tahtını tekrar ele geçirdikten sonra, kendisini, Portekizli'lere, Diu'dan çekilmelerini ihtar edebilecek kadar kuvvetli hissetmekteydi. Bu sebep-

ten dolayı, 1536 yılı sonunda, Portekizli'ler ile Diu'nun istikbali hakkında görüşmelerde bulunmak üzere, Çampanir'den Diu'ya geldi. Görünüşe göre Bahâdur Şâh kendisinden fazla emin olduğu için, meseleyi dostane yollardan halledebileceğine inanmaktaydı. Bu yüzden, 13 Kasım 1536 da, muhtemelen Portekizli'lere emniyet telkin etmek için, kalelerini ziyaret etti.

Portekiz valisi, askerî bakımdan Diu kalesini ellerinde tutabilecek kadar kuvvetli olmadıklarını, çoktanberi farketmiş bulunuyordu. Bahâdur Şâh'ın kaleyi ziyaret ettiğini ve kılına bile dogunulmadan çıkıp gittiğini işitince, Portekiz valisi çok sinirlendi ve avlarını kaçırdığı için, Diu kumandanına sert bir azarlama mektubu gönderdi.

Bundan sonra, Portekizli vâli, meselenin halledilebilmesi için, Bahâdur Şâh tarafından Diu'ya davet edildi. Bunun üzerine, Nonu da Cunha, 9 Ocak 1537 günü 300 yelkenliden ibaret bir filo ile Goa'dan hareket etti. Bassein'den kayınbiraderi Antonio de Silveria'yı aldıktan sonra Diu'ya vardı. Bu esnada Bahâdur Şâh avlanmakla meşguldü.

Portekizli'lerin verdikleri bilgiye göre, Nonu da Cunha, hükümdârın kendisine vermeye niyetlendiği bir ziyafette onu esir edeceği ve bir kafes içinde Büyük Türk'e göndereceği hakkında dedikodular işitiyordu. Bu yüzden, şehirde buluşmayı reddedebilmek için hastalık bahanesini ileri sürdü ve Manuel de Souza'yı kendi adına özür dilemek üzere Bahâdur'a gönderdi. Bahâdur Şâh, aklına hiç bir kötülük gelmeden, Portekizli valinin, sıhhatini sormak gayesiyle nedimelerinden bir kaç tanesiyle birlikte onu ziyaret etmeye karar verdi ⁴³.

Bahâdur Şâh'ın ziyareti, tamamiyle beklenmedik bir hadise idi. Sultanın geldiğini işiten vali, der-

hal gerekli vaziyeti aldı ve Bahadır Şah'ı, kabinesinin kapısında karşıladı.

Hükümdâr, Nuno'nun kabinesinde bulunduğu sırada, valinin adamlarından biri içeri girdi ve valinin kulağına bir şeyler fısıldadı. Muhtemelen, bazı emirler hakkında soru sormaktaydı. Bu vaziyet, Bahâdur'un şüphesini celbetti. Hükümdâr, tehlikeyi farkederek, derhal valinin yanından ayrıldı ve kayığına dönerek adamlarına acele sahile doğru kürek çekmelerini emretti.

Neden sonra, Nuno da Cunha'nın akli başına gelmişti. Derhal Manuel de Souza'ya, başka bir kayıkla hükümdârın peşinden gitmesini ve kendisine valinin Portekiz Kralının bir haberini vermeyi unutmış olduğunu söylemesini emretti. De Souza aynı zamanda, onu, yeni tahkimatı ziyaret etmeye davet etmek ve burada valinin gelmesini beklemesini rica etmek emrini de almıştı. Bütün öteki subaylar da, Manuel de Souza'yı takip etmek emrini almışlardı.

Bahâdur Şâh, Manuel'in kendisini takip ettiğini görünce hızını kesti. Manuel, Saltanat kayığının yanına gelince, mesajı verdi. Hükümdârla beraber kayıkta bulunan Hoca Sefer, gitmesini tavsiye etti. Zira; onu alakoyacaklarından şüphelenmişti. Buna rağmen, Sultan, Souza'yı kayığına davet etti ve Souza dikkatsizce atlarken denize düştü ve hükümdârın kayıkçıları tarafından kurtarıldı. Bu hâdise Portekizli'ler arasında heyecanın doğmasına yol açtı. Bu sırada, mavnaları iyice yaklaşmış olan Portekizli'ler, ellerindeki silahlarla Sultanın kayığına doldular. Ciddi bir muharebe başladı. Bir düzineden fazla olmayan Bahâdur'un adamları, kendilerini müdafaa etmek için o kadar şiddetle savaştılar ki, bir ara Portekizli'ler avlarını kaçırabileceklerini bile düşündüler. Bu sırada,

bir çok Portekizli ile beraber, Souza'nın da telef olduğu söylenir. Buna rağmen, çok geçmeden, hükümdârın kayığındaki Hristiyanların sayısı, Müslümanların sayısını aştı. Sultan yaralanmıştı. Bunun üzerine hükümdârın kayığı kaçmaya teşebbüs ettiyse de kayıktaki denizcilerden üçü top atışı ile öldürüldü ve bu kaçmayı imkânsız hale getirdi. O zaman, Bahâdur, kıyıya yüzmek ümidi ile kendini denize attı, fakat birine yaklaşıp, bir küreğe asıldı. Bu esnada birkaç tayfa kargı ile onu öldürene kadar yüzüne vurdular. Vücudu bir süre su üstünde kaldıktan sonra battı. Ne Sultan'ın ne de Souza'nın cesedi bulunabildi⁴⁵.

Bahadır Şah'ın hainane bir şekilde öldürülüşü, Diu halkı arasında korku ve dehşet yarattı ve bir çoğu şehri terketmeye başladı. Bahâdur'un sarayının arandığı ve bu arada da diğer harp malzemeleri arasında şâhmerdân adı verilen üç büyük topun da bulunduğu söylenir.

Portekizliler, Bahâdur Şâh'ın evrakı arasında, yenildiği takdirde, kolaylıkla Hindistan'dan Mekke'ye kaçabilmesini hazırlamak maksadiyle haremi ve hazinesi ile birlikte Mekke'ye gönderilen Âsaf Hân'ın mektuplarını buldular⁴⁶.

Hoca Sefer Selmanî, muharebede yaralanmış olmasına rağmen, daha önce iyilik etmiş olduğu bir Portekizli tarafından kurtarılmıştı. Şehrin işgâl edilmesinden sonra, Portekizliler belki de şehir halkını memnun etmek için, Hoca Sefer'i Diu'nun idaresine memur ettiler. Bunun yanı sıra, valinin, kayınbiraderi olan, Antonie da Silveria da, Diu kalesine kumandan tayin edildi⁴⁷.

Bahâdur Şâh'ın katledilmesinden sonra, onun daha önce himaye etmiş olduğu Mirza Muhiyiddin

Zaman, memleketteki iç karışıklıklardan faydalana-
rak, kendini Gücerat Sultanı ilân etti. Nuno da Cun-
ha, Gücerat toprakları üstündeki hâkimiyeti kuv-
vetlendirmek ve Gücerat tahtı üzerinde hak iddia
eden bu şahıstan geniş topraklar elde etmek mak-
sadı ile Mirza Muhammed Zaman'ı destekledi. Onun,
Bahâdur'un dul kalan karısının mülkiyetindeki hü-
kümdâr hazinesinden 700 sandık altın gaspettiği ve
on iki bin kişilik bir kuvvet toplandığı söylenir ⁴⁸. Mu-
hammed Zaman, Gücerat tahtına çıktıktan sonra, Ne-
vanagar (Delwada) ⁴⁹'ya gitti ve burada 27 Mart 1537'
de, Nuno da Cunha'nın yardımını temin etmek için
onunla bir antlaşma ⁵⁰ yaptı. Bu antlaşma, Portekizli-
lerin Hindistan üzerindeki gerçek emellerine ışık tut-
maktadır. Bu barış muahedesine göre, Portekizliler,
Mirza Muhammed Zaman'a manevi bakımdan destek
olmayı kabûl etmekle kalmayıp, Diu - Gücerat ve Hin-
distan'daki bütün Portekiz müstemlekelerini de onun
adına para basma isteğini izhar etmekteydiler. Muham-
med Zaman, Gücerat'ın meşru hükümdârı olarak ka-
bul ve Diu'daki Sefa camiinde adına hutbe okunması-
na müsaade ediliyordu. Portekizli'lerin desteğine kar-
şılık, Mirza M. Zaman, onlara Manglor şehrinin lima-
nını, Bete Çalagan adasını, Hindistan'ın batı kıyısındaki
bütün liman ve diğer bölgeleri, bütün kira hakları ve
selahiyetleri ile denizden içeri doğru iki buçuk kos
(5 mil) genişliğinde bir şerit halinde bağışlıyordu.
Onlara, Bassein'e kadar olan Daman topraklarını da
veriyordu. Muahadede bunlardan başka, Bahâdur Şâh'
a ait olan bütün savaş ve ticaret gemilerinin, Diu'da,
Portekizlilere teslim edileceği ve Mirza M. Zaman'ın
ileride savaş gemisi yapmasının yasaklandığı da be-
lirtilmekte idi.

Bunlara karşılık olarak, herhangi bir iç ayaklan-

ma zuhurunda, tam bir destek ve yardım göreceği hu-
susunda teminat verilmekteydi.

Bu muahede, Portekizlilerin Hindistan'ın batı kı-
yısındaki vaziyetlerini kuvvetlendirmek arzusunda ol-
duklarını açıkça göstermektedir. Bahâdur Şâh, müs-
temlekelerini genişletmelerine büyük bir engel teşkil
ettiği için, önce onu katletmiş, sonra da kendilerine
geniş topraklar veren, Mirza M. Zaman'ı desteklemiş-
lerdi. Bu toprakları, başka türlü elde etmelerine de
imkân yoktu.

Bu arada, Gücerat asılları, toplanarak, İmâd-ul
Mülk kumandasında, büyük bir orduyu, Mirza M. Za-
man'ın üstüne göndermeye karar verdiler. Diu'dan
üç kos mesafede bulunan, Unah yakınlarındaki bir sa-
vaşta, Mirza kesin olarak mağlup edildi. Ordusu dağıl-
dı ve kendisi de Sinde kaçmaya mecbur oldu.

Gücerat'ın asılları, Bahâdur'un kız kardeşinin oğul-
larından olan, Handeşli Miran Muhammed Şâhı davet
etmişlerdi. Fakat o, her nasılsa, bir kaç hafta içinde
öldü. Bunun üzerine, Güceratlı asıllar, Bahâdur'un baş-
ka bir yeğeni olan Mahmûd Hân'ı tahta çıkarmaya ka-
rar verdiler. Kendisi, tahtın tek meşru varisi idi ve bu
sırada, Burhanpur'da hapiste bulunuyordu.

10 Zilkâde 944/5 Nisan 1538 tarihinde Mahmûd
Burhânpur'dan getirildi ve Ahmedâbâd'da resmen
kendisine taç giydirildi. Prens Mahmûd tahta çıktığı
zaman, on bir yaşında idi. Kendisine Sultan Mahmûd III
unvanı verildi ⁵¹. Süleyman Paşa, çocuk Sultan'ın sal-
tanatının başlangıcında, Portekizli'leri Hindistan'dan
atmak üzere buraya gelmiş bulunuyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜLEYMAN PAŞA'NIN HİNDİSTAN SEFERİ (1538)

Doğrudan doğruya Süleyman Paşa'nın seferine temas etmeden önce, Osmanlı Sultanının Hindistan'daki Portekizlilere karşı bir donanma göndermesine yol açan hadiseleri kısaca gözden geçirmek lâzımdır.

BAHÂDUR ŞÂH'IN VEZİRİ ÂSAF HÂN'IN SULTAN'IN HAREMİ VE HAZİNESİ İLE BİRLİKTE 1535'DE MEKKE'YE GELİŞİ

Bahâdur Şâh, 1535 yılında Hümâyûn'a karşı giriştiği felâketli seferinde, daha önce bahsettiğimiz gibi, mağlup olduğu takdirde haremî ve hazinesi ile birlikte Mekke'ye kaçabilmek için plânlar yapmıştı. Bununla beraber, daha sonra, asillerinin ikna edici ısrarları neticesinde bu fikrinden vazgeçti ama yine de hazineleri ile saray kadınlarını vezirî Âsaf Hân'a teslim etti ve emniyette olmaları için, Önce Diu'ya, sonra mukaddes Mekke ve Medine şehirlerine gönderdi. Âsaf Hân, Hükümdar ve kendi ailesi ve müteaddit asillerle birlikte, 7 yelkenli ve kadirga ile Diu'dan hareket etti ve Ribîülâhar II-942/Ekim 1535'de Şihr'e vararak, buradan Cidde yolu ile Mekke'ye hareket etti. Vezir Cidde'de Bahâdur'un emri ile büyük miktarda altın dağıttı¹.

O tarihte, Hüsrev Paşa, Mısır Valiliğine vekâlet etmekteydi. Bahâdur'un hazineleri ile diğer emvalinin Cidde'ye vardığını işitince, derhal Cidde Emin'ine bir mektup göndererek Gücerat Sultanının bütün mallarına el koymasını emretti. Vali, derhal Saîd Emin tarafından eşyaların cinsinden haberdar edilmişti. Bir kısmı adak (nezr malı), bir kısmı da hediye idi. Bu sırada Âsaf Hân, emrini geri alması için Valiye mü-

racaatta bulunmuştu. Bunun üzerine Hüsrev Paşa, malları geri vermesi için Emin'e emir verdi. Ama yine de Ferhat adlı bir kethüdasını Haccac ile birlikte gönderdi. Bu kethüdanın, kendisi için 6000 altın 'miskal' Hüsrev Paşa için ise 3000 altın 'miskal' aldığı anlaşılmaktadır².

BAHÂDUR ŞÂH'IN OSMANLI SARAYINA GÖNDERDİĞİ ELÇİ

Âsaf Hân, Mısır'da bulunduğu sırada, kiralığını yeniden elde etmiş bulunan Bahâdur Şâh'dan, Osmanlı sarayına, iki memleket arasındaki münasebetleri kuvvetlendirmek gayesiyle bir elçi göndermesi için emir aldı. Ayrıca Bahâdur Şâh, Hacca gitmek arzusunda idi ve bu sebepten ötürü Osmanlı Sultanından izin istemekteydi. Âsaf Hân, efendisinin emirleri gereğince, bir mektup ve Osmanlı Sultanı'na sunulacak kıymetli hediyelerle birlikte bir elçi gönderdi. Ne yazık ki Bahâdur'un Sultan Süleyman'a yazdığı mektup Başvekâlet arşivi veya İstanbul'daki herhangi bir yerde bulunamamıştır. Buna rağmen, Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde, Âsaf Hân'ın 17 Zilhicce 942/7 Haziran 1536 tarihinde Sultan Süleyman'a yazdığı başka bir mektubunu bulduk³. Bu mektup, Bahâdur Şâh'ın gönderdiği elçi ve Osmanlılarla Güceratlı'ları alâkadar eden başka önemli meseleler hakkında bilgi vermektedir. Mektup, Padişah'a dua ve arz-ı tazimattan sonra özetle şöyledir :

«Bu mübarek beldeye gelmek nimet ve şerefine eren kulunuz, büyük sultanımız ve sizin sadık hizmetkârınız Muzaffer Bahâdur Şâh, hanımı ile birlikte Osmanlı topraklarına girmiş bulunuyor. Bu mübarek beldeye gelişimizin sebebi hac farızasını eda etmek

ve bu memlekete sığınmaktadır. Burada gördüğümüz iyilikler ve yüksek iltifatlar size Muzaffer Şâh'ın memleketiniz hakkında düşündüklerinde çok isabetli ve haklı olduğunu göstermiş bulunuyor.

«Kulunuz, yanındakilerle birlikte Cidde'ye geldiği zaman çok kolaylık görmüş ve yanında bulunan para, hediye, kumaş ve diğer eşya kendisine geri verilmiş ve hiç bir zorluk gösterilmemiştir.

«Kulunuzla birlikte Ciddeye gelen Sultan hanımın yanında Sultanımızdan. Devlet Penâhınıza bir mektup vardır. Kulunuz şimdi bu mektubu, yukarıda adı geçen hediye, (Bu Hindistan Kıralları arasında meşhur olan cevherlerle süslü bir kemerdir.) yüksek huzurunuzla göndermiştir. Bu hususta Sultanımızdan gelen son emre uyarak, bunları götürmekle vazifeli arkadaşım ile gönderdim. İnşallah bunlar kabul mahalline (İstanbul) ulaşır. Bundan Sultanımızın maksadı, Hünkâr Hazretlerine muhabbet ve hürmetlerini teyid etmektir.

«Kulunuz, Sultan hanım ve yanındakilerle birlikte, Allahın evine âdil ve şerefli gölgenize sığınmış bulunuyor. Sultanımızdan aldığımız 20 Ramazan tarihli son mektuba göre : Allahın yardımı ile, Sultanımız memleketin her tarafına hâkim olmuştur. Düşman canını zor kurtarmış ve askeri ile birlikte kaçmıştır ve hiç bir yerde tutunamamıştır. Askerlerimiz memleketin her tarafını ele geçirmiştir. Bu habere kulunuz ve Sultan hanım ve bütün Müslümanlar sevinmişlerdir. Mekke de bulunan bizler memleketimize dönmek için siz Hünkârımızdan müsaade emrini beklemekteyiz. Sizin gerek burada gerekse Cidde'deki valileriniz, bizim Hindistan'a gitmemiz için Bâb-ı Âli'den emir gelmeden müsaade etmiyorlar. Bu hususta acele ferman buyurulmasını sabırsızlıkla

bekliyoruz. Yüksek huzurunuzda hiç bir dilek geri çevrilmez.

«Mektupda bildirildiğine göre, Sultanımız, Allah memleketinde tekrar sükûn ve huzur gösterirse, Hac farızasını eda etmek üzere Mekke'ye gelmek istiyor. Bunu Zât-ı Devletinize arz etmemi kulunuza emretmektedir. Bu hususta, yüksek müsaadelerinizi, geliş ve gidişi esnasında kendisine kolaylık gösterilmesine ferman buyurmanızı dilemektedir.

«Kulunuz emirlerinizi beklemektedir ve üzerine düşen hizmetleri yapmağa amâdedir. Fermân Hünkârımızdır.

17 Zilhicce 942/7 Haziran 1536. Abdul Aziz Âsaf Hân»

Bahâdur Şâh'ın elçisi Umdetül-Mülk⁴ H 934/1536-7'de İstanbul'a varmıştı. Osmanlı Sultanı, o tarihte Edirne'de bulunduğu için, elçi Şâh'ın mektubunu ve hediyelerini Sultan Süleyman Han'a sunmak üzere, oraya gitti ve Sultan tarafından büyük bir iltifatla karşılandı. Elçi, zengin hediyelerin yanı sıra, kıymetinin 600 milyon ducat veya 300.000.000 akçe⁵ olduğu iddia edilen kıymetli taşlarla bezenmiş bir kemer⁶ getirmiş bulunuyordu.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Âsaf Hân'ın mektubu, Moğollar veya Portekizli'lere karşı askeri yardım talebi hakkında bir şey ihtiva etmemektedir. Bahâdur Şâh'ın kendi mektubu bulunabilmiş olsa idi, yeni yeni bilgiler temin edilebilirdi.

Bahâdur Şâh'ın kırallığını yeniden kurduktan sonra, Osmanlı Sultanından Portekizli'lere karşı askeri yardım talep etmiş olabileceği pek muhtemeldir.

Bazı kaynaklara göre, Bahâdur Şâh'ın Hünkâra elçi gönderişinin sebebi, kutsal şehirlerin bekçisi (Hadimü'l-Haremeyn-iş-Şerifeyn) sıfatıyla değil aynı

zamanda, devrin en kudretli Müslüman hükümdarı olması dolayısıyla de Osmanlı Sultanından Moğol ve Portekiz tecavüzlerine karşı yardım rica etmekte. Buna ilâveten, Bahâdur Şâh'ın, donanmanın masrafına katılmaya razı olduğu ve Osmanlı Sultanına kendisinin Mekke'de bulunan hazinelerinden istediği kadar altın alma hakkını verdiği de söylenmektedir⁷.

Bununla beraber, Süleyman Paşa ile Âsaf Hân'ın mektupları, yukarıda görüldüğü gibi, bu hususta bir şey ihtiva etmemektedir. Fakat ileride göreceğimiz gibi, elçinin gelişinden kısa bir süre sonra, Bahâdur Şâh, Portekizli'ler tarafından katledilmiştir (13 Şubat 1537). Bahâdur'un katlinin teyidinden sonra, Mısır valisi Süleyman Paşa, Osmanlı sarayına, Bahâdur'un Mekke'ye gönderdiği mücevherleri ile beraber, 2.450.000 altın ihtiva eden 350 demir sandık göndermiştir. Fakat, Uluğ Hân'ın bu hususta anlattıkları⁸ tamamiyle farklıdır. Ona göre, Bahâdur'un katlinden sonra, 944/1537 - 1538'de, onun veziri Âsaf Hân Edirne'ye gitmiş ve burada Sultan Süleyman Han tarafından saygıyla karşılanmıştır. Görüşmeleri esnasında, Sultan böyle bilgili ve zeki bir münevverin niçin Hindistan Kırallı olmadığına hayret etmiştir. Bu sırada, Âsaf Hân'ın ve Sultan ailesinin vatana dönmesi talebi de kabul edilmiştir.

Sultan, bununla da kalmayarak, ona, yılda bin altın bahşetmiştir. Bununla beraber, onaltıncı yüzyılda yaşamış başka bir tarihçi bu görüşleri paylaşmaktadır. Aksine bazı tarihçiler tarafından, Umdetül-Mülk'ün görüşmesi, Âsaf Hân'ınki ile karıştırılmaktadır.

Bu satırların yazarının fikrine göre, eğer Âsaf Hân'ın Sultan Süleyman ile görüşmesi vukubulmuş ise, bunun başka bir görüşme olması icab eder; Zi-

ra, bildiğimize göre, Âsaf Hân, 943/1536-7 tarihinde İstanbul'a gitmemiş olup, oraya Kanunîname-i Sultan Süleyman Han'da ismi Umdetül-Mülk olarak zikredilen, bir elçi göndermiştir. Bu yüzden, 943'de İstanbul'a gitmiş olması mevzuu bahis olamaz. Çağdaş bir kaynağa⁹ göre, Sultan, Bahâdur'un katli haberini Şevval 944 Şubat 1538 tarihinde Edirne'de almıştır. Haberi oraya, muhtemelen Âsaf Hân götürmüş olabilir.

Kutbüd-Din al-Makkî'ye göre, Osmanlı Sultanı, Hindistan'ın Müslüman hükümdarının Portekizli'ler tarafından hile ile ve hainâne bir şekilde öldürülüşüne çok üzölmüştür. Süleyman Paşa'ya derhal Mısır'a dönüp kuvvetli bir donanma techiz etmesini ve sonra bunu, büyük bir Müslüman ordu ile kâfirlerden intikam almaya göndermesini buyurmuştur¹⁰.

Görünüşe göre Süleyman Paşa, Mısır valiliği esnasında, Süveyş'de daha önce Selmân Reis tarafından inşasına başlanmış olan, donanmanın yaptırılmasına devam etmiştir.

Çağdaş bir Türk kaynağına¹¹ göre, Süleyman Paşa valiliğinin ilk zamanlarında Yemen ve Aden'e bir sefer yapmayı tasarlamış ve bu arzusuna ulaşmak için de Osmanlı Sultanı'nı ikna etmeye çalışmıştır. Görünüşe göre, nihayet, 937 H/1530 - 1531 M. tarihinde Mısır hazinesinden 80 teknelik bir donanma yaptırmak müsaadesini almaya muvaffak olmuştur.

Bu yüzden Bahâdur Şâh'ın talebinin vukubulduğu sırada Osmanlı donanmasının inşaatının ya tamamlanmış ya da son safhasına gelmiş bulunduğu muhakkaktır.

Sultan Süleyman, Portekizli'lerin faaliyetlerinin sadece Hindistan kıyı bölgesine tesir etmekle kalmayıp, onların manevi nüfuzunun artmasının Kızılde-

niz ve 945/1538¹² tarihinde Osmanlı hâkimiyeti altına geçen Basra körfezi ve nihayet Osmanlı hâkimiyetindeki diğer bölgeler için de zararlı olduğunun farkındaydı. Aslına bakılacak olursa, Sultan Süleyman Hindistan'ın iç meselelerine karışmak istemiyordu. Bildiğimiz gibi, Prens Burhân kendisine başvurarak Kuzey Hindistan Hükümdârı Hümâyûn'a karşı askeri yardım talep ettiği zaman, Sultan ona günlük bir harçlık bağlamış, fakat Hümâyûn'a karşı askeri yardımda bulunmayı vaad etmemişti.

Aksine, Bahâdur Şâh'ın elçisi 943/1536-7 yılında Edirne'ye vardığı zaman, Bahâdur Şâh, Sultanlığını yeniden ele geçirmiş bulunuyordu. Şimdi artık Bahâdur Şâh'ın tek bir gayesi vardı : Portekizli'leri Batı Hindistan'dan atmak. Bunun için de İslâm Dünyasının denizlerdeki tek gücü olan Osmanlı Sultanının yardımına ihtiyacı vardı. Osmanlı Sultanı, vaziye-
tin ehemmiyetini idrak ederek, nihayet Hindistan meselelerine karışmaya ve Portekizli'lerin deniz kuvvetini Kat'i olarak ortadan kaldırmaya karar verdi. Bu yüzden, Sultan Süleyman Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya, heybetli bir donanma ile Hint Müslümanlarının yardımına gitmesi emrini gönderdi. Süleyman Paşa bu emri, Bahâdur'un katlinden ancak iki ay önce, Şevval 943/1537 başında almıştı.

Çağdaş bir rivayete göre, Sultan Süleyman Han, Süleyman Paşa'ya şu yazılı emri göndermiştir¹³.

«Hazreti Sultan Süleyman Han kibelinden hükm-i şerif varid olup şöyle buyurmuşlar ki : Sen ki Mısır Beglerbegisi Süleyman Paşasın, Hükm-i şerifim sana vasıl olduğu demden yatı ve yarakın ve baru bungâhın hazır edüb ve evvel Süveyş'de cihad fi-Sebilillah gaza niyetine hazır olup ve müheyya olan gemilere zâd ve zevâda kayup kifayet edecek kadar asker alub

varub Hinde geçüp ve evvel Hind'ün benderlerin alub ve zabt edüb Mekke'nin ve Medine'nin şerefe hüma Allahü-Ta'ala yolun kesüb ve tariken kat eden Portukal (Portakal) kâfirün zararın ellerden def'edüb ve alemin deryâdan def'edesin, di'yü buyurmuşlar.»

Ne yazık ki, Osmanlı yardımı vasıl olmadan, Bahâdur Şâh, Portekizli'ler tarafından katledilmiştir (13 Şubat 1537).

TÜRK AMİRALİ'NİN HAYAT HİKÂYESİ

1538 yılında donanma kumandanı yapılan Süleyman Paşa'nın hayatının kısa bir hikâyesini vermek faydalı olacaktır.

Çağdaş kaynaklar, Paşa'nın hayatının ilk yılları hakkında bilgi vermemektedirler. Bununla beraber, kendisinin Sultan Selim I'ın (1512-1520 M.) kölesi olduğu ve haremden yetiştiği genel olarak kabul edilmektedir¹⁴.

Sultan I. Selim'in Memlûklara karşı 1516-17 yıllarında tertiplelediği Mısır seferinde ona refakat etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Suriye ve Mısır'ın fethinden sonra, Suriye Beylerbeyliği makamına tayin edilmiştir. Fakat bu tayinin tarihi mevzuunda da bilgiye sahip değiliz. İbrahim Paşa, Mısır'ı yeniden teşkilâtlandırdıktan sonra Süleyman Paşa'yı, 22 Şaban 931 H/14 Haziran 1525 tarihinde 22 Şaban 941 H/26 Şubat 1535 tarihine kadar işgal ettiği Mısır Beylerbeyliği makamına tayin etmiştir. Süleyman Paşa'nın Mısır Beylerbeyliğinin sona ermesi üzerine yerine Hüsrev Paşa tayin edilmiş ve 23 Cemaziyel-âhır 943/7 Aralık 1536 tarihine kadar bu vazifede bulunmuştur. Bu sırada, Süleyman Paşa, Kanunî'nin Bağdat seferine iştirak etmiştir. 10 Şevval 941 H/14 Nisan 1535'te Sultan'ın peşinden Tebriz'e yürümüş ve daha sonra, Muharrem 942/22

Haziran 1535'te Anadolu Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Bir kaç yıl sonra, Süleyman Paşa tekrar Mısır Beylerbeyi olmuş ve bu vazifeye ikinci defa olarak, 1 Şevval 943/13 Mart 1537 tarihinde Kahire'de başlamıştır¹⁵.

Paşa, bazı Müslüman ve Hristiyan tarihçiler tarafından şiddetle tenkit edilmekte, zâlim, hilekâr, alçak bir insan olarak gösterilmektedir. Bir Hristiyan rivayetine göre, Süleyman Paşa 80 yaşlarındaydı ve kısa boylu olmasına rağmen o kadar şişmandı ki onu yerinden kaldırmak için dört kişiye ihtiyaç vardı¹⁶.

Bu yüzden genel kanaata göre; böyle bir vazifeye uygun değildi. Bir Arap kaynağa¹⁷ göre de Süleyman Paşa, zâlim, kana susamış ve aynı zamanda hiçbir şahsî kanaate sahip bulunmayan budala bir kimse idi. Üstelik âlicenablık hissinden de mahrumdu. Aynı kaynaktaki anlatılanlara göre, efendisi I. Selim'den, boş yere kan dönmekten başka hiç bir şey öğrenmemişti. Uluğ Hânî'nin fikrine göre¹⁸; Paşa kaba ve nezaketsizdi ve taraftarları bile kendisinin çok kaba hareketleri yüzünden derhal uzaklaşırlardı.

Beri yandan, bir çok tarihçiler ona, iyi, kerim, gayretli ve âdil bir idareci olduğu için itibarederler¹⁹. Her şeye rağmen tarihçilerin çoğu, Süleyman Paşa'nın Beylerbeyliği sırasında Mısır'ın bir gelin gibi güzel olduğunda ve kendine has bir ihtişamı bulduğunda birleşirler. Halkının müreffeh olduğunu kaydedenler²⁰.

Bu yüzden değişik kaynakların gözlem ve görüşlerinin ışığında, Süleyman Paşa'nın bütün hata ve kusurlarına rağmen, kuvvetli bir idareci olduğu neticesine varabiliriz. Kendisinin denizcilik tecrübesi ise, görünüşe göre hiç yoktur.

SULTAN SÜLEYMAN'IN PORTEKİZLİLERE KARŞI TERTİPLEDİĞİ SEFER

Hadım Süleyman Paşa, Sultan Süleyman'ın emirlerine uyararak Hindistan sularında Portekizli'lere karşı yapılacak bir deniz harekâtının gerekli hazırlıklarına girişti. Bütün Müslümanları Mukaddes Harpte kendisine katılmağa çağırdı. Mısırlıların bu haklı dâvada, Paşa ile tam bir işbirliği yaptıkları söylenir.

1537 senesinde, Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Türkleri arasında bir savaş çıktı. Süleyman Paşa bu vaziyetten istifade ederek o sırada İskenderiye'de bulunan bir Venedik ticaret filosunu ele geçirdi. (7 Eylül 1537). Paşa Venedikli esirler arasından, topçuları, kürekçileri, marangozları ve subayları seçerek, donanmanın hazırlanmasına yardımcı olmak üzere Süveyş'e gönderdi ²¹.

Çağdaş kaynaklara göre, yeni Mısır Beylerbeyliğine tayin edilen ve Süleyman Paşa'ya halef olacak olan Davud Paşa, 944/1538 Mayısının sonunda Mısır'a varmıştır. Yeni Beylerbeyinin iyilik sever hem de terbiyeli olduğu söylenmektedir. Sarayda yetişmiş ve birbiri ardından ehemmiyetle mevkiiler işgal etmişti. Yeni görevine tayin edilmeden önce Haznedar idi. Süleyman Paşa, Beylerbeyliği mevkiini halefine devrettikten sonra Portekizli'lere karşı yapılacak olan sefere kumanda etmek üzere Süveyş'e hareket etti ²².

Süleyman Paşa, 15 Haziran 1538 tarihinde Süveyş'e vardı. Burada çadırları kurdu ve sekiz gün dinlendi. Bu arada yolculuk için gerekli hazırlıklar yapılmaktaydı. Bütün seferî kuvvet, 17 kadirga, 27 hafif tekne, 2 kalyon, 4 gemi ve gerisi küçük tekne olmak üzere, 76 tekneden ibaretti. Bunları sefere iştirak etmiş Venedikli bir esir olan Robert Kerr'den öğrenmekteyiz. Bunların yanı sıra, burada korkunç toplar da döktürülmüştü ²³.

Aynı Portekiz kaynağına göre ²⁴ Yeniçeriler ve başkalarından müteşekkil 7000 kişilik silâhlı bir kuvvet bu teknelere bindirilmişti.

Süleyman Paşa, 22 Haziran 1538 tarihinde, Süveyş'in dört mil aşağısında bir mevkiye gemileri yükleme için demir attı. 945 yılı Muharrem ayının sonunda Perşembe günü / 27 Haziran 1538'de, bütün donanma yelken açarak, Portekizli'lerden intikam almak üzere Süveyş'ten hareket etti. O gece, donanma Korondil'e vardı. Ertesi gün (28 Haziran Cuma) Korondil'den ayrılan Türk donanması Tûr'a doğru yol aldı ve aynı günün akşamı orada demirledi.

Daha önce gönderilmiv olan 30 gemi de burada donanmaya katıldı ²⁵.

Donanma Tûr'dan yola çıkıp Kızıldeniz'de iki haftalık bir yolculuk yaptıktan sonra, 11 Temmuz 1538'de Cidde'ye vardı. Türk donanmasının Cidde'ye gelişi, şehir halkını pek korkuttu. Bununla birlikte, Süleyman Paşa'nın askerleri gemilerinden çıkmadılar ²⁷.

Cidde'de iyi su mevcut olmadığı için donanma yağmur suyu ile takviye aldı. Burada ayrılan Türk donanması, Aden'e giderken 20 Temmuz'da, Kamaran'da demirledi ve burada 10 gün kalarak iyi su ve diğer lüzumlu teçhizatı aldı ²⁸.

ADEN VE ŞİHR HÜKÜMDÂRLARINDAN İTAAT ETMELERİNİN İSTENMESİ

Süleyman Paşa'nın daha önce, Ferhat adlı bir kethüdayı mektuplar ve kaftanlar ile Aden Hükümdârı, Şeyh Âmir b. Davud ile Şihr Sultan'ı Badr'a gönderdi. Bu mektuplar da bu hükümdârlardan; Osmanlı Sultanı'na sadakat yemini etmeleri, adına hutbe okutulmasına izin vermeleri, adının paralara konulması ve vergilerin arttırılması istenmekteydi. Aden Hükümdârı, Türk elçisine (murahasına) arzu edilen cevabı vermedi. Buna karşılık Türk elçisi, Şihr'e vardığı zaman samimi bir kabul görmüştü. Sultan Badr ve Askerleri, Türk elçisi ve refakatindekilerle birlikte, fermanı okumak üzere Cami'de toplandılar. Sultan ve Şihr halkı, Osmanlı Sultan'ının emirlerine hürmeten, hükmi Şerifi ayakta dinlediler. Bu toplantıda, Sultan Badr iki kaftanı da giymiş bulunuyordu. Şihr'de Sultan Süleyman Han'ın adına hutbe okunmasına da izin verildi. Türk elçisi, Badr tarafından Sultan Süleyman Han'a yazılmış bir mektup ve Paşa'ya ait bir pırlanta taş ve 500 miskal amberden ibaret hediyeler ile yola çıktı. Elçiye de hediyeler verilmesi ihmal edilmedi. Elçi, dönüşünde tekrar Aden Hükümdârı ile görüşmeyi denedi ama Âmir b. Davud iç bölgelere gitmiş olduğundan buradan hiç bir şey elde edemedi. ayrıldı²⁹.

Süleyman Paşa, Kamaran'a vardıktan sonra, sözü geçen elçi Ferhat'ın emrinde 3 kayığı Aden'e gönderdi. Bunun gayesi, Hindistan'a gitmekte olan Türk donanmasına iyi su ve diğer ihtiyaçları temin etmektir.

Türk elçisi, Aden'e vardıktan sonra, Aden Hükümdârı kaleye girmesine izin vermediği için, bir kaç gün kalenin dışında bekledi. Beşinci gün kapı açıldı. Elçi, Aden Hükümdârına Süleyman Paşa tarafından gönderilen bir hükm-i Şerif verdi. Aynı zamanda, elçi, Şeyh Âmir İbn Davud'a hiç bir şeyden korkmaması hususunda teminat verdi³⁰.

Önceki bölümde söylendiği gibi, Şeyh, Türklerin mükerrer tecavüzlerinden sonra, 1531'de Portekizli'lerle bir sulh muahedesi yapmış ve yılda 10.000 Eşrefi vergi ödemeyi kabul etmişti.

Şeyh'in korkuları bir dereceye kadar mesnetsiz değildi. Türk kumandanlarının Aden Hükümdârlarına karşı nefretleri vardı. O kadar ki, onların fikrine göre, Aden Hükümdârının kötülüğüne son vermek Portekizli'lerin uzaklaştırılmasından çok daha önemli idi³¹.

Türk donanmasının 7 Rebiülevvel/3 Ağustos 1538'de³² Aden'e gelişi ile güç bir durumda kalan Şeyh'in tavrını değiştirdiği fakat kendileri ile şahsen karşılaşmaktan kaçındığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, asillerinden dördünü derhal Paşa'ya hoş geldin demeye göndermiştir. Paşa, Aden asillerini saygıyla karşılamış, onlara kaftanlar sunmuş ve Şeyh'e, hiç bir şeyden korkmadan gemisine gelebileceğini belirten, emniyet vesikası sayılabilecek mektuplar göndermiştir. Buna rağmen, Şeyh, Paşa'yı gemisinde ziyaret etmekte tereddüt etmiş, fakat bütün taleplerini yerine getirmeyi vaat etmiştir. 9 Rebiülevvel/

5 Ağustos 1538 tarihinde Paşa, Yeniçerilere Aden'e çıkarma yapmak için hazırlanmaları emrini verdi. Bununla beraber, evvelâ kethüdasını bir kaç kişi ile beraber, gelip kendisine hoş geldin demesini ihtar etmek için Şeyh'e gönderdi. Şeyh, kethüdanın ısrarları üzerine Paşa'yı şahsen ziyaret etmeyi kabul etti. Şeyh, veziri, kalenin kumandanı ve iki başka asil ile birlikte Paşa'ya hoş geldin demeye gitti. Paşa, Aden kapısının açıldığını görür görmez Yeniçerilere şehre girmek emrini verdi ve Şeyh ile beraberindekiler sancak gemisine ayak basarken tevkif edildiler. Türk askerlerinin kaleye girdikten sonra şehri yağma ettikleri söylenir. Paşa, yağma şikayetlerini işittince, derhal şehre girdi, yağmayı durdurdu ve yağma edilen malların sahiplerine iade edilmelerini emretti. Buna rağmen, umumi kanaata göre, «sadece kumaşların bir kısmı sahiplerine iade edilmiş, para ve mücevherat geri verilmemiştir.»³³

Aden'de gelecekte herhangi bir karışıklık çıkarması için, Şeyh Âmir İbn Davûd, veziri ve üç kişi sahil kapısı yakınında katledildiler³⁴.

Beri yandan, muasır Avrupa kaynaklarına göre, Paşa, Aden Hükümdârından hediyeler ve yardım aldıktan sonra, hasta oldukları bahanesiyle kalabalık birliklerini, silâhları gizlenmiş olarak karaya çıkardı ve bunlar daha önceden kararlaştırılmış olan işaret üzere şehri ele geçirdikleri sırada, Paşa'da Aden Hükümdârını geminin güvertesine astırdı³⁵.

Bununla beraber bu çeşit görüşler; ne Venedikli Subay ne de herhangi bir Arap, ya da Türk kaynakları tarafından paylaşılmamaktadır. Aksine çağdaş Türk kaynakları, Paşa'yı Aden'i, kan dökmeden gerekli tedbirleri alarak ele geçirdiği için takdir etmektedirler³⁶.

Bir talih eseri olarak, Süleyman Paşa'nın Aden'den Sultan Süleyman'a gönderdiği mektup ele geçirilebilmiştir³⁷. Süleyman Paşa, işgalin teferruatlı bir izahatını vermekte ve Yemen Sultanının katlini haklı göstermeye çalışmaktadır :

«Zira, kadimden Suubet ile meşhur olmuş hisa-i hasin ve kal'a-i metin olup bu zamana değin her kim fethü teshirine kasd etse imkân ve derman müyesser olmayub fethi babında mahrum ve naümid gitmişlerdir. Zira ki üç canibin derya ihata edüp ve deryanın üç tarafına cibâli şâmi ve kulei râsih ihâta eylemiştir ki her bürc-i âli bina olunmuştur ki her biri samim-i seb-i şeddat olup güyaki (lem yahluk misleha filbilâd) anın hakkında nazil olmuştur.»

Mektup şöyle devam etmektedir :

«Bihamdillâh devletlü Pâdişah-ı alempenâh hazretlerinin devletinde bir ferdin burnu kanamayub fetih-i asanlık ile müyesser oldu inşaallah eyyam-ı saadet-i pâdişâhide bu cânibler tamam fetih ve zabtolunur, ziraki cemi memleket-i Yemen'in başı Aden olup Mekke-i müşerrefeye varınca hayli vasi memleket olup Zebid ve Taiz ve (Sa'na) nam meşhur kaleler olup bu bende-i bi vücüd hod görmedüm amma efvâh da otuz sancaklık kadar yerdirdiyu söylenür öyle olicak bu denlu vasi memleketi durmayub fetih ve zabd etmek için bir yarar beylerbegi konulmak lâzımdır.»

Bundan başka, Süleyman Paşa bazı tekliflerde bulunmakta ve Osmanlı sultanı'nın Yemen'i nasıl kontrolü altında tutabileceğine dair teferruatlı bilgi vermektedir.

Şeyh Âmir'in tavrı ve arzuları hakkında mektup da şunlar söylenmektedir : «... ve mezkur Aden begünün niyeti ve kasdi kâfir ile bir olmak imiş hatta

yakın zamanda kâfirden kenduye bir kayık gelmiş imiş ve sabıka pâdişah-ı alempenah hazretlerinin nâm şereflerine kesdirrüp Ferhad bendeleri ile dergâh-ı muallâya gönderdiği para heman mahza bir sureti muamele imiş cemi akçesini kendu adına kesdirüb ve hutbeyi kendu adına okutur imiş.»

Mektubun sonunda, 13 Rebiülevvel/9 Ağustos 1538 Cuma günü Sur içindeki bütün camilerde Osmanlı sultanı adına hutbe okutulduğu bildirilmektedir. Bir çok muassır Türk tarihçisi de aynı fikri paylaşmaktadırlar 38.

Aden'de kanun ve düzenin kurulmasından sonra, Süleyman Paşa, burada Emir Behram Bey kumandasında, 500 Türkten ibaret bir kuvvet bırakarak ayrıldı 39.

Ayın 19 unda (Ağustos 1538) Süleyman Paşa 74 kadirga, hafif kadirga ve daha küçük gemiden ibaret heybetli bir donanma ile, Hindistan'a hareket etti. Arkada, Aden limanının muhafazası için üç kadirga bırakılmıştı 40.

Türk donanması müsait rüzgârlarla Hint Okyanusunu geçti ve on yedi günlük yolculuktan sonra, 4 Eylül 1538 de Diu'ya vardı 41.

Seferin tarihini hikâye etmeğe devam etmeden önce ilerideki olayları kolayca anlayabilmemize yardım etmesi için, Bahâdur Şâh'ın katlinden sonraki Hint -Portekiz münasebetleri hakkında kısa bir açıklama yerinde olur.

BAHÂDUR'UN KATLİNDEN SONRA HİNT — PORTEKİZ MÜNASEBETLERİ

Yeni Sultan, Mahmûd'un tahta çıkışından sonra, Hint-Portekiz münasebetleri hasmâne bir şekilde devam etmiştir. Diu devamlı olarak Güceratlılar tarafından muhasara edilmekle beraber askeri kuvvetler şehir civarına yerleşerek malzeme naklini kestiler. Vaziyetin vahametini düşünen Nuno da Cunha, 13 Şubat 1538'de tekrar Diu'ya geldi. Türk donanmasının seferi hakkında hiç bir şey bilinmemekle beraber Portekizli vali, Hindistan'daki, bilhassa Diu'daki vaziyetlerini kuvvetlendirmek için gerekli tedbirleri aldı. Nuno, Diu kalesini kuvvetlendirmekle meşgul bulunduğu sırada, bir tekne ile Hürmüz'den gelen Duarte Catanho adlı bir Venedikli'den Türklerin Hindistan'a yapacakları seferi haber aldı. O sırada, şehri idare ile vazifeli bulunan Türk amirali Hoca Sefer Selmanî, Türk donanmasının Hindistan'a doğru yelken açtığını öğrenince, muassır bir tarihçinin dediğine göre 43; Türk donanması geldikten sonra, Portekizli'ler tarafından hapsedileceğini veya yakalanıp öldürüleceğini düşünerek kaçmayı tasarladı. Bunun üzerine 27 Nisan 1538'de, kadınları, çocukları malları ve köleleri ile gizlice bir tekneye bindi ve kaçtı. Kendisinin kaçıışı Banyalar (Hint tacirleri) arasında bir paniğe sebep oldu. Nuno da Cunha, içlerinden bir

kaç tanesini asarak boş yere onlara engel olmaya çalıştı 44.

Hoca Sefer, Diu'yu terk ettikten sonra Sultan Mahmud'a iltihak etti. Sultan'a kendisine hizmet etmeye âmade olduğunu söyleyerek, onu Portekizli'lerle karşı iyi teçhiz edilmiş bir ordu göndermeye ikna etti ve beklemekte olan Türk donanmasının yardımı ile Portekizli'leri topraklarından atabileceklerine inan dırdı. Bunun üzerine Gücerat Hükümdarı 7000'i Hoca Sefer'in, geri kalanı ise Alu Hân'ın kumandasında bulunan 15.000 kişilik bir kuvveti seferber etti. (Alu Hân'ın ismi Aslında Alam Hân olup, değişmiş olabilir.) Hoca Sefer'in emrindeki kuvvet, Araplar, Habeşîler ve Hint'lilerden müteşekkildi 45.

Diu kalesinin kumandanı olan Antonio da Silveira tehlikeden haberdar olunca, uzun bir muhasara için gerekli olan bütün hazırlıkları yaptı. Muhasaranın başlangıcında, kalede 800 Portekiz askeri ve 800 savaşçı köle bulunduğu, bunun yanı sıra, köleler, zanaatkârlar, kadınlar ve çocuklardan müteşekkil bir kalabalık olduğu anlaşılmaktadır 46.

Türk donanmasının Süveys'ten hareketinden tam üç gün önce 24 Haziran 1538'de Hoca Sefer'in kumandasındaki 7000 kişilik bir Gücerat kuvveti önce Diu'ya vardı sonra kaleyi muhasara etti. Sefer, şehre şiddetle hücum etti ve düşmana hatırı sayılır bir kayıp verdirerek, adayı yarım adadan ayıran boğazın kuzey kıyısını ele geçirdi. Bir talihsizlik eseri olarak, hücumlardan birinde, Hoca Sefer hafifçe yaralandı. Bu, düşmana hücumlar esnasında zedelenmiş olan kale duvarlarını tamir etme fırsatını verdi. Üstelik, bu hücum, Portekizli'lere, karşı yapılan müdafaanın zayıf noktalarını göstermiş oldu.

Bu sırada, Âlam Hân kumandasındaki diğer birlikler de Diu'ya varmıştı (Portekiz ve Arap tarihçileri kendisinden Alu Çâm veya Alu Hân olarak bahsetmektedirler.) Takviye kuvvetlerinin gelişinden sonra, şehir şiddetle topa tutuldu. Tamamiyle hayal kırıklığına uğramış bulunan Silveira, emrindeki küçük kuvvetle şehri muhafaza etmek hususundaki bütün ümidlerini kaybetti. Bu yüzden, 9 Ağustos 1538'de, adamları ile beraber, Diu şehrinden kalenin içine çekildi. Düşman kuvvetleri kaleye çekilirken öyle bir düzensizlik ve bozgun içindeydiler ki arkalarında bazı tekneler, toplar ve cephane bıraktılar 47.

Düşmanın çekilişinden sonra, Hint kumandanları adanın ve civarının hâkimi durumuna geçtiler ve vakit geçirmeden Diu şehrini işgal edip kalenin muhasara edilmesine başladılar. Türk donanması Hindistan sularına girdiği sırada, Hint - Portekiz münasebetleri yukarıda bahsedildiği şekilde idi.

Bu bilgileri aldığımız Venedik kaynağı 48 Türk donanması yaklaştığı zaman, Hoca Sefer'in Gücerat Umumî Valisinin refakatinde bir kadırga ile Paşa'yı ziyarete gittiğini söylemektedir. Paşa, onları büyük bir saygı ile karşılamış ve ikisine de iki kaftan tevcih etmişti. Hoca Sefer, Süleyman Paşa'ya 500 askeri bulunduğunu ve Diu kalesinde de 300 askerin mevcut olduğunu bildirmiş ve Paşa'dan istediği bütün yardımın top ve cephane olduğunu söylemiştir. Kendileri geminin içindeyken, Türk ordusu karaya çıkıp kale önünde gösteri yapmış ve Portekiz garnizonu ile hafif bir çarpışma yapmıştı. Bundan sonra ordu Diu şehrine girmiş ve söylendiğine göre yerlilerin mallarını hatta Gücerat umumî valisinin sarayını yağma etmişti 49. Aynı kaynak anlatmağa devam ederek, o gece, şehirden donanmaya, taze ekmek, fındık, et, haşlan-

miş pirinç ve başka şeyler taşıyan bir geminin geldiğini ve bunların Gücerat sultanı adına getirildiğini söylemektedir. Ertesi gün (15 Eylül) kalabalık sayıda bir yeniçeri birliği sayıları 2000'e düşmüş olan yerli kuvvetlere yardım etmek üzere karaya çıktılar. Zira; geri kalan askerler, Hoca Sefer ve vali ile birlikte gitmişlerdi. Diğer muasır kaynaklar bu görüşü paylaşmadıklarından bu bilgi yanlış gibi gözükmektedir. Faria Y Souza⁵⁰, 5 Eylül'de Paşa'nın 600 iyi teçhiz edilmiş yeniçeri ile birlikte karaya çıktığını ve şehre girerek, işgalci askerler gibi küstahca davrandılar. Kaleye saldırdılar, fakat 300 Portekiz nişancısı tarafından geri püskürtüldüler ve arkalarında 50 ölü bırakarak çekildiler. Fırtına yüzünden Paşa, daha emin bir liman olan Caffarâbâd'a gitmek zorunda kaldı⁵¹. Burada kaldıkları 20 gün içinde de Hoca Sefer'in yardımı ile Türkler bu kaleye saldırılarına devam ettiler.

Onaltıncı yüzyıldaki Arap kaynaklarının⁵² naklettiğine göre, Süleyman Paşa, Diu'ya vardıktan sonra Hoca Sefer'in Kaleye hücum etmekte olduğunu görmüş, onu desteklemek için karaya 400 lük bir müfreze çıkarmıştı. Gâyri müsait rüzgârlar yüzünden karaya top çıkarılamamıştı. Bununla beraber, Caffarâbâd'a gelince toplar karaya çıkartıldı ve Gogala kalesine tekrar hücum edilmesi için Diu'ya gönderildi. On yedinci yüzyılda yaşamış bir Hollandalı tarihçi, Tarih-i Şihri gibi Faria Y Souza'nın görüşlerini ufak bir farkla desteklemektedir⁵³.

Kendisi, Paşa'nın Hoca Sefer ile birlikte yeni tedbirler aldıktan sonra, Diu'nun muhasarasını takviye etmek için Caffarâbâd'dan askerlerini gönderdiğini eklemektedir.

Diu kalesi, aynı adı taşıyan adanın doğu köşesin-

dedir. Batı yanı ise şehir tarafından işgal edilmiştir. Diu kalesi üç yandan denizle çevrilmekte, kara yanında ise çok sağlam surlar bulunmaktadır. Adanın varoşu olan ve Portekizli'ler tarafından «Villa dos Rumes», Müslümanlar tarafından ise «Bender-i Türk» olarak bilinen Gogala ise, Diu adasını, Kathiavar Yarımadasından ayıran körfezin karşı kıyısında bulunmaktadır. Burada, Portekizli'lerin, Juan Francisco Pacheco tarafından kumanda edilen 100 Portekizli, dört top ve bir çok silahın bulunduğu Gogala tabyası vardı⁵⁴. Ayrıca, ada ile Gogala arasında, yelkenli gemilerin geçtiği ara kanalda da büyük bir kaleye sahiptirler. Kalenin Kuzey tarafında Garcia da Sa ve St. Thomas diye bilinen iki tabya (küçük kale) vardı. Körfeze yakın olan bu tabyalar, Diu kalesinin emniyetini temin etmekte idiler. Zira bu taraf(Türklerin birliklerini getirebilecekleri ve tesirli bir şekilde hücum debilecekleri yegâne istikamet idi⁵⁵.

Süleyman Paşa'nın Caffarâbâd'daki ikâmeti sırasında, Gücerat birlikleri Hoca Sefer'in kumandasında Gogala tabyasına mükerrer hücumlar yapmış, Türkler tarafından da desteklenerek, 150 lb. lik demir gülleler atan üç büyük top ile 18 veya 20 gün durmaksızın top atışına devam etmişler ve kulenin bir çok yerlerini zedelemişlerdir. Bu hücumlar esnasında Portekizli'lerin yirmi kadar ölü verdikleri söylenmektedir⁵⁶.

Ayın yirmi sekizinde gemiler kalafattan çıktıktan sonra, Türk donanması Caffarâbâd limanından ayrıldı ve iki günlük bir yolculuktan sonra, bütün kadirgaların sıra ile toplarını boşalttıkları Diu kalesinin arkasına varıldı. Bundan sonra, donanma, kalenin üç mil açığında demirledi⁵⁷.

Gogala kalesini daha fazla elinde tutamayacağını anlayan Portekizli kumandan Francisco Pachero, Hoca Sefer'e bir elçi göndererek sulh istedi ve kaleyi teslim etmeyi teklif etti. Yalnız garnizonun Diu kalesine gitmesine izin verilmesini şart koşuyordu.

Bu sırada, Süleyman Paşa dönmüş bulunuyordu. Bu yüzden, Hoca Sefer, kendisine gelen Portekiz elçisini Süleyman Paşa'ya gönderdi. Elçi, Paşa ile görüşmesinde, kendisinden sulh istedi. Paşa hemen ona bir kaftan verdi ve hem kendisinin hem de garnizonun, kaleye gitmedikleri takdirde, emniyette olacaklarına dair teminat verdi. Elçi kaleye döndükten sonra, Kumandanı Paşa'yı ziyaret edip, teslim şartları üzerinde anlaşmaya varmaya ikna etti. Nihayet, kale kumandanı Paşa'yı ziyaret etti ve kendisine Paşa tarafından bir kaftan verildi. O zaman Francisco, 80 kişilik bir garnizonla beraber teslim oldu. Hepsinin silâhları alındı ve kuvvetli bir muhafaza kuvveti altında bir eve kapatıldılar. Daha sonra, Paşa, teslim olan Portekizli'leri, kadirgamlarda çalışmak üzere dağıtılmalarını emretti ⁵⁸.

Gogala tabyasının teslim olduğu, Türkler için muhakkak ki cesaret ve ümit verici olmuştu. Paşa, o zaman, Portekizli'lerden birini Diu kalesi kumandanı Silviera'ya göndererek kendisine kaleyi teslim etmeye davet etti. Ama Silviera bunu ciddiye almadı ve alay etti ⁵⁹.

Şimdi Süleyman Paşa, Diu kalesine daha büyük bir şiddet ile karadan ve denizden, tekrar taaruz etmeye karar vermişti ⁶⁰. Türk kaynaklarının naklettiğine göre⁶¹, Gogala ve Kat'ın teslim oluşundan sonra, Süleyman Paşa 20 bin seçkin asker ile (ki bu mübalâgalı bir rakam gibi gözükmemektedir) bir çok topu karaya çıkarmış ve Diu muhasarasına başlamıştır.

Süleyman Paşa, Hoca Sefer'in kumandasında hepsi aynı sırada ve birbirinden 60 ilâ 100 adım uzaklıkta bulunan 6 ayrı batarya teşkil ettirdi. Bunların hepsi yüz otuz top ve hepsi de Portekiz kalesine çevrilmiş idiler ⁶². Bu toplardan dokuzunun, 90 lb. nin üstünde ağırlığı olan, demir güllerle atmaya muktedir büyük ve mükemmel silâhlar olduğuna inanılmaktadır. Söylendiğine göre, ilk bataryada, 150 ile 200 lb. arasında demir güller taşıyan 2 muazzam top bulunmaktaydı. Öteki bataryalarda da 300 ilâ 400 lb. ağırlığında demir güller atabilecek kadar büyüklükte birkaç top vardı.

Bu kudretli topçu kuvveti, kaleninkilerden çok üstündü ve susturmaya muvaffak oldu. Top ateşi 4 Ekim de başladı ve ayın sonuna ⁶³ kadar aralıksız devam ederek, Portekiz kalesine büyük zarar verdi.

Garcia da Sa kalesinin kısmen işgâl edilmesi

5 Ekimde, Diu kalesinin doğusunda bulunan Garcia da Sa kalesine ateş açılmış ve altı gün içinde surlar ağır yaralar almış, kalenin kendi duvarlarında çatlamıştı. Ekim ayı boyunca saldırılarına devam eden Türkler, kalenin büyük bir kısmını ele geçirmeye muvaffak olmuşlar, Portekizli'lerde, duvarları tamir edilemeyecek hale gelen kalenin bu bölümünü bırakarak daha iç kısımda savunma hatları inşa etmek zorunda kaldılar. Buna rağmen, asıl tabyanın üçte biri Portekizli'lerin elinde kaldı ve Türkler düşmanı bu kısımdan çıkartamadılar ⁶⁴.

KÜÇÜK ST. THOMAS KALESİ TAHRİP EDİLİYOR

Portekizli'lerin kalesinin Doğu yanında küçük St. Thomas kalesi Türkler tarafından tekrar topa tutuldu ve yerle bir edildi⁶⁵.

İki kalenin Süleyman Paşa tarafından tahrip edilişi çağdaş Türk tarihçileri tarafından da anlatılmaktadır. Bu kaynaklarda söylendiğine göre, Süleyman Paşa, kuvvetlerini ve ağır toplarını karaya çıkardıktan sonra, Gogala ve Kat kalelerine hücum etti⁶⁶. Bu kaleler Diu'nun bitişiğinde bulunmaktaydılar ve Portekizli'lerin elindeydiler. Kesif bir top ateşinden sonra, kaleler ele geçirildi ve aşağı yukarı «bin kâfir öldürüldü»⁶⁷.

Süleyman Paşa, yirmi günlük hücumun neticesinden memnun olamıyarak, düşmana daha fazla tazyik etmeğe karar verdi ve düşmanın teslimine mecbur olması için yeni hücumlarda bulunulmasını emretti.

Venediklinin ifadesine göre, Türkler, 25 Ekimde, hendeği kale duvarlarına kadar yükselen pamuk çuvalı ile doldurdular. Buna rağmen düşman bunu sabahın erken saatlerinde öğrendi ve Türkler harekât için kendilerini hazırlamadan evvel, 60 düşman askeri kaleden dışarı fırladı ve pamuk çuvalarını tutuşturmaya muvafak oldular. Bu pamuk çuvalarının iki gün devamlı olarak yandığı söylenir. Elde ettiğimiz bilgilere göre, ciddi muhareberler esnasında Türkler ağır kayıplara uğramışlardır⁶⁸.

DENİZ İSTİHKÂMINA HÜCUM

Süleyman Paşa, Muhasara etmiş olduğu düşmanın nehir kıyısındaki zayıf mevkiinden haberdar olunca, Diu'dan biraz uzaktaki limanın kıyısında bulunan küçük kalenin ele geçirilmesi için emir verdi. Ayın yirmi dokuzunda içlerinden kâfi sayıda Türk askerinin bulunduğu kırk silâhlı kâyk, Türk topları tarafından harap edilmiş bulunan küçük kaleye tekrar hücum ettiler.

Buraya tekrar tekrar hücum edildi. Fakat düşmanın ağır kayıplar vermek pahasına, bu hücumları her seferinde püskürttüğü anlaşılmaktadır⁶⁹. Artık kalede 250 asker kalmıştı. Gerisi ya ölmüş veya yaralanmıştı.

Süleyman Paşa, mükerrer hücumları ile düşmanı teslim olmaya mecbur edememiştir. Bu, şüphesiz ki, onun mücadeleye devam isteğini tahrik etmekte idi. Nihayet, düşmana son bir hücumla geçerek onu teslim olmak zorunda bırakmaya karar verdi. Kasımın Otuzunda, Türk ve Hint Müslümanlarının birleşmesiyle meydana gelmiş olan 14.000⁷⁰ Müslüman askeri kalenin limana bitişik olan yanına, umumi ve muhtemelen nihai bir hücum yapmak gayesi ile yaklaştılar. Çok sayıda hücum merdiveni de birlikte getirilmişti. Başka bir birlik de kalenin kara tarafındaki duvarının yariğine tırmanmak emrini almıştı. Müslü-

manlar gece taarruza geçtiler, kale duvarlarının dibine gelerek merdivenlerle tırmanmayı denediler. Fakat bu gayretler boşa gitti; Zira düşman şiddetle mukavemet ediyordu.

Ertesi sabah, kesif bir top ateşi ile umumi bir taarruz başladı. İlerideki muhafızlar kalenin her yanından tırmanmaya çalıştılsa da netice alamadılar ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonra surlar şiddetle topa tutuldu. Ortaliğa muazzam bir korku yayıldı ve neticede her iki taraf da ağır kayıplar vererek bozuldu ⁷¹.

Ertesi gün, mağribî isimli bir kumandanın idaresindeki on iki kadirga (ki bu kumandan muhtemelen Hoca Sefer'in damadı idi), küçük kaleye şiddetle taarruz etti ⁷².

Nihayet 20 müslüman kaleye girerek buraya sancaklarını çektiler. Bununla beraber şiddetli bir muharebeden sonra, kaleden çıkartıldılar. Daha sonra, bir çok çarpışmalar oldu. Takviye kuvvetleri ile desteklenen Müslümanlar üçüncü defa olarak kaleyi işgal edip sancaklarını çektiler Ne yazık ki, Hoca Sefer'in damadı olan bu kanadın kumandanı, bir çarpışmada öldürüldü ve askerleri bozularak geri çekildiler. Dört saat süren bu taarruzlarda, Müslümanların, 500 ölü ve 1000 yaralı verdikleri bildirilmektedir. Hristiyan kaynaklarına göre, Portekizli'ler ise sadece 14 ölü ve 200 yaralı vermişlerdir ⁷³.

Başka bir kaynak ⁷⁴ Müslümanların kayıplarını besbelli mübalağa ederek, muharebeler esnasında üç bin Türk'ün telef olduğunu söylemektedir. Hristiyan tarihçiler, muhasara sonunda iş yapabilecek durumda olan 40 kişi kaldığını kabul etmekle beraber, kayıplarının pek az olduğunu ısrar etmektedirler ⁷⁵. Bu, Portekiz kayıplarının az olmadığını açıkça göster-

mektedir. Beri yandan, Müslüman tarihçiler ⁷⁶ Portekiz kayıplarının sayısını 1000 olarak göstermekte ve Müslüman kayıplarından bahsetmemektedirler. Bu yüzden, bu muharebelerde her iki tarafın da kayıplarının ağır olduğunu söylemek mantıklı olacaktır.

Hristiyan tarihçi. «Türk Amirali yeniden taarruz etmiş olsa idi, kalenin mutlaka düşeceğine inandığını» söylemektedir. Zira, düşman yeni bir saldırıya karşı koyabilecek vaziyetten çok uzaktı ⁷⁷.

Bu, yine muvaffakiyetsizlikle sona eren son taarruzdu. Aslına bakılacak olursa, devamlı muvaffakiyetsizlikler Türklerin heyecanını kırmış ve sabırlarını tüketmişti.

Venediklinin ⁷⁸ anlattığına göre, ertesi gün (2 Kasım) bütün Türk birlikleri teknelerine dönmüşler ve büyük toplarını ⁷⁹ sahilde bırakmışlardı. Zira, büyük bir Portekiz donanmasının Diu'ya doğru gelmekte olduğuna dair bir haber alınmıştı. 5 Kasım 1538'de, Türk donanmasından 20 mil uzakta, 20 portekiz teknesi görülmüştü. Ertesi sabah bunlardan sadece üç atnesi gözüktü. Fakat o zamana kadar bütün Türk Donanması denize çıkmış bulunuyordu. Buna rağmen, şafak vakti pek çok sayıda Portekiz gemisi gözüktü, ve top atışına başladılar.

Fakat bu tesir etmedi. Süleyman Paşa, hemen, her kadirgadan üç top atılmasını emretti, sonra borular çalacak, bütün gemiler trinket yelkenlerini yükseltip küreklere asılacaklardı. Nitekim gecenin saat dördünde (6 Kasım 1538) Türk donanması yelken açıp uzaklaştı.

Hollandalı tarihçinin ⁸⁰ anlattıklarından Portekizli'lerin bazı taktikler kullanmış oldukları neticesine varıyoruz. Ona göre, gece Muzaffarâbâd (Caffarâbâd)

yakınlarına varan 16 Portekiz teknesi burada demirlemiştir. Bundan sonra, Portekizli'ler, görünüşteki kuvvetleri ile Türkleri dehşete düşürmek için, her gemiye dört fener asmışlardı. Düşmanın bu tasarısı muvaffak olmuş gibi gözükmemektedir. Zira, bunların Portekiz donanmasının öncüleri olduğunu zanneden Paşa, düşmanla karşılaşmayı göze alamıyarak teşebbüsünden vaz geçmiş ve Yemen'e doğru çekilmiştir.

Mirat-i Sikenderî, Mirat-i Ahmedî, Akbernâme ve onaltıncı yüzyıla ait diğer birçok eserler gibi Müslüman Hindistan'ın meşhur tarihî vakayinameleri bu tarihî muhasaradan bahsetmemişlerdir. Bu hayret verici bir şeydir. Hindistan'ın Müslüman kaynaklarının bu sessizliği, on altıncı yüzyılın iki büyük Müslüman kuvvetinin aralarındaki nifak sebebiyle Portekizli'lerin Hindistan'daki nüfuzunu ortadan kaldırmaktaki başarısızlıklarından bahsetmek veya acı teferruata girmek istemeyişleri ile izah edilebilir.

Bununla beraber, tarihî bir eser olan Firişte'de⁸³ kısa bir izahat bulunmaktadır. Burada şöyle denmektedir: «Bu devirde Sultan Süleyman İbn Selim Rumî, Frenk'leri Hind limanlarından sürmek ve bu bölgele re kendisi sahip olmak arzusunu izhar etmişti.»

Sadece, Müslüman Gücerat tarihçilerinden al-Maâbarî ve Uluğ Hânî, değerli eserlerinde bu tarihî hadiseden bahsetmişlerdir. Tarih-i Şihri, al-Sana al-Bahir, Berkûl-Yamâni gibi diğer çağdaş arap kaynakları ve bir çok başkaları da seferi, teferruatlı bir şekilde anlatmışlardır.

Arap kaynaklarının⁸² bazıları tarafından bildirildiğine göre, Gücerat sultanını, Portekizli'leri Müslüman Hindistan'dan kovmak için bir sefer tertiplemeye ikna eden Hoca Sefer, Süleyman Paşa'ya hediyeler göndermişti ve kendisine de gitmeye niyetli idi.

Fakat, Kethüda, Süleyman'ın refiki ve Süleyman Paşa'nın da güvendiği kimselerden biri olan bir dostu kendisine şöyle demişti: «Bana karşı her zaman iyi davrandınız, size minnettarım. Bu yüzden sizinle hususî olarak görüşmek istiyorum.»

Hususî görüşmede, Sefer, Süleyman Paşa'nın zâlim hareketlerinden, Mısır'da Canım el-Hamzavi ile oğlu Yusuf'un, Aden'de ise Âmir İbn Davud'un öldürülüşünden haberdar edilmişti. Kendisine Paşa'yı ziyaret etmemesi tavsiye edildi. Sefer, arkadaşının nasihatını kabul ederek, uzak kalmaya çalıştı. Zira, bir kere Paşa'nın eline geçerse kurtuluşunun çok zor olacağını anlamış bulunuyordu. Bu halde bile, yine ona hizmet etmekte ve hediyeler göndermekte devam etti. Ama, onun şu ya da bu mesledeki beceriksizliğini de ma'zur görüyordu.

Kutbûd-Din al-Mekkî⁸³ bu hususta şunları kaydetmektedir: «Bunun üzerine Süleyman Sultan Mahmud'a bir kaftan ile bir kılıç gönderdi, fakat Sultan elçiye şöyle dedi: «Efendinize söyleyiniz eğer bu Sultan Süleyman'ın kendisinden ise giyeriz, ama sizden ise, bize bir kaftan sunmak sizin seviyenize uymaz.» Haberci Sultan'a bu sözleri tekrarladığı zaman öfkeye kapıldı ve Mahmud'un vezirinin gitmesine izin verdiği için acı bir pişmanlık hissetti.

«Böylece ikisininde ruhları kötü niyetle dolmuştu ve Sultan Mahmud Hudâvend Hân'a Başa (Paşa) nın geri çekilmesini sağlayacak bir vesile bulmasını emretti. Kendisi bu gayeyle Goa (Kuvvah) daki kumandan (Kabir) larından (Portekizli'lerin) Diu'daki kumandanlarına Frenkçe bir mektup yazdı. Bu sahte bir mektuptu. Mektupda deniyordu ki, «Kuvvetlerimizi topladık ve 300 tekne ve 50 hafif kadirga ile bek-

lemekteyiz. Türk birliklerini yenebilmek için denizde bir hücum yapacağız.» Hudâvend Hân (Hoca Sefer), bir frenk habercisini (kasid) yakaladığını ve mektuplarını ele geçirdiğini yaydı. Süleyman bunu işitince birini göndererek sordurdu. O da buna şöyle cevap verdi : «Mesele işittiğiniz gibidir.» bunun üzerine o korktu, zira kendisi, cesaretini ancak eline düşenlerle esirlere karşı gösteren bir korkaktı. Birlikleri de dağılmıştı, Zira Hindistan halkı onları uzaklaştırmak istiyordu. Bu yüzden rica etti.»

Başka bir muasır tarihçi olan Uluğ Hânî ⁸⁴ şöyle demektedir : «Sene 945'de Süleyman Paşa büyük bir donanma ile Diu'ya geldi. Buradaki Frenk'leri çıkarmak istiyordu. Sultan Mahmûd'a yazarak erzak ve asker istedi. Sultan gereken ihtiyaçlarını temini için emir verdi ve Sefer Selmân Hân'ın emrinde bu ihtiyaçları bir donanma ile gönderdi. Süleyman Paşa ile Sefer Hân buluştuktan sonra muhasara başladı. Süleyman cesur fakat sert bir adamdı. Başkalarına iltifat ve itimad göstermiyordu. Onun bu tutumundan Sefer Hân çekindi ve Sultan'a durumu yazdı. Sultan istişare ettiği adamları topladı ve durumu Sefer Hân'a güvenilir bir adamla bildirdiler. Nasıl hareket etmek daha iyi ise öyle yapması emir edildi. Denize açılma zamanı yaklaşmıştı. Süleyman Paşa'nın erzakı azalmıştı ve yardım ümidi de kesilmişti. Bu sırada Sefer Hân Frenklerin dedikodularını bahane ederek bazı tedbirler aldı ve Sürat'taki vekillerine bir kaç savaş gemisi ve bir binit gemisi hazırlayıp Diu tarafına yazdı (bildirdi.) Uzaktan gemilerin yelkenleri görününce Sefer Hân gemisine bindi ve bu gelen gemilerin yanına gitti. Süleyman Paşa'ya Frenklerin geldiğini haber vermek üzere (Sefer Hân) bir adam gönderdi ve ken-

disi Surat'a gitti. Süleyman Paşa sahilde bulunan kendi top ve silahlarına ehemmiyet vermedi. Adamlarına hareket emri verdi ve kendisi de Yemen'e gitmek üzere derhal yola çıktı. Adamlarından bazıları orada kaldı. Orada kalan Paşa'nın adamlarından Ağa Ferehşâd Türkî, İder kalesini fethettikten sonra Fetih Ceng Hân adını aldı. Ahmedâbâd'da polis müdürü olan Nasr ul-Habeşi de Habeş Hân adı ile anılmaya başladı.

TÜRK KAYNAKLARINA GÖRE SÜLEYMAN PAŞA'NIN SEFERİ

Şimdi Türklerin anlattıklarına geliyoruz. Türklerin o devre ait tarihi eserlerinden çoğunda Süleyman Paşa'nın Hindistan seferi anlatılmaktadır. Bununla beraber, bu tarihçilerden, çoğu, bilhassa Süleyman Paşa'nın Hindistan'daki faaliyetleri hakkında gayet veciz bilgi vermekte ve savaşlar mevzu bahis olduğu zaman teferruata girmemektedirler. Sadece Tarih-i Sultan Süleyman Han'ın⁸⁵ yazarı, Diu muhasarasının teferruatlı bir izahatını yapmaktadır.

Kâtip Çelebi ise bu hususta şunları kaydetmektedir⁸⁶.

«Aden emrinin katlinden sonra korkan Sultan Mahmûd ne kendi geliyor ne de yardım gönderiyordu. Muhasara altında bulunan kâfirler, nihayet Mahmûd'u, cinayetin Süleyman Paşa tarafından işlendiğine ve ona yapacağı her hangi bir iyiliğin ihanetle karşılanacağına inandırdılar. Kâfirlerin bu aldatıcı sözlerine kanan Sultan, yardıma gelenleri kararlı bir şekilde reddetti. Sultanın yardıma gelenleri ve yardım etmeyi reddedişi, Türklere karşı başka meselelerde gösterdiği muhalefetle birleşerek, kâfirlerle yaptığı sulh muahadsinin yanı sıra, Müslümanları, kalenin muhasarasını kaldırmaya mecbur etti. Onların daha sonra uğramış oluşu hayret vericidir. Mevcut delil-

sonra toplarını tekrar gemilerine yüklediler ve Şihr'e doğru hareket ettiler, ve yirmi gün içinde buraya emniyetle vardılar.

Beri yandan bazı Türk tarihi eserleri, 87 olay hakkında doğru bilgi sahibi değilmiş gibi gözükmemektedirler, ve Diu'nun Süleyman Paşa tarafından zabdedildiğinden (teshir) bahsetmektedirler. Halbuki, başkaları 88 kısaca, Paşa'nın Diu kalesinin civarını yağma (gâret) edip, çevreyi ve kasabaları tahrip ettikten, Portekizlilerin topraklarına ağır hasar verdikten sonra, ganimetle yüklü olarak sağ sağımlı döndüğünden bahsetmektedirler.

Süleyman Paşa'nın Hindistan hadiseleri hakkındaki raporu maalesef ne Topkapı Sarayı arşivinde ne de Türkiye'deki başka bir arşivde bulunabilmiştir. Eğer Paşa'nın yukarıda bahsettiğimiz raporunu bulabilmiş olsa idik, Türk donanmasının geri gelişinin gerçek sebepleri hakkında tamamiyle yeni bilgiler elde edebilmiş olacaktık. Maalesef, bu şartlar altında, tamamiyle mevcut başka şartlara bağlı kalmak zorundayız.

TÜRK SEFERİNİN BAŞARISIZLIĞININ SEBEPLERİ:

İslâm dünyasının on altıncı yüzyıldaki en büyük hükümdarı olan Sultan Süleyman tarafından Hint denizlerinde Portekizlilere karşı yapılan Türk seferinin başarısızlığının sebeplerini, olayları gerçek yönleriyle görmek suretile tekrar gözden geçirebiliriz.

İyi techiz edilmiş bir ordu, üstün bir topçu kuvveti ve oldukça büyük ölçüde toplar tarafından desteklenen heybetli donanmaya rağmen, on altıncı yüzyılın en büyük Müslüman deniz kuvvetlerinin Hint Okyanusundaki Portekiz nüfuzunu yok etmekte başarısızlığa uğraması hayret vericidir. Mevcut delil-

lerin mukayesesi neticesinde, bu başarısızlığın bir çok sebeplere dayandığı görülmektedir.»

Müslüman Hint Hükümdârının Diu'da bir Osmanlı sömürgesi kurulabileceği mevzuundaki korkusu, Uluğ Hânî'nin sözleri, Türk kaynağı Tarih-i Sultan Süleyman Han'ı desteklemektedir. Süleyman Paşa'nın müteffiklerine karşı insafsızca davranışı, keyfi hareketleri, Sultan'ın emirlerini dinlemeyişi, iki müttefik arasında işbirliğinin mevcut olmayışı ve kalenin düşman tarafından inatla müdafaa edildişi.

Sultan Süleyman, Portekiz donanmasının aranması ve tahrip edilmesi emrini vermişti. Ama, Paşa emirleri dinlemedi, aksine başka bir yol takip etti. Eğer kendisi Sultan'ın emirlerine uymuş ve Diu'yu muhasara edecek yerde, Goa'da Portekiz donanmasına hücum etmiş olsa idi, düşmanın nüfuz ve kudretini ortadan kaldırmaya muvaffak olabilirdi.

Çağdaş kaynaklardan aldığımız bilgilere göre, Türk topçu kuvveti çok üstündü ve bu toplardan bazıları 90 lb. den fazla ağırlıkta demir güllerle atabilecek büyüklükte idi. Topların bir kaçı ise, 300 lb. deri 400 lb. ye kadar ağırlıktaki demir güllerle atabilecek güçteydi.

Portekizlilerin Türklerden daha iyi denizciler olmalarına karşılık, Türk topçularının istisnâi derecede iyi eğitim görmüş oldukları ve onların ağır toplarının, düşmanın her hangi bir silahını mağlup edip susturacak güçte olduğu belirtilmektedir.

Bu yüzden, eğer Paşa düşman donanmasını aramış olsa idi, heybetli topçu kuvveti ile muhtemelen düşman filosunu tahrip etmiş olabileceğine inanılmaktadır. Paşa, Diu'ya vardıktan sonra, uygunsuz rüzgârlar yüzünden Caffarâbâd'a gitmiş ve burada

demirlemişti. Caffarâbâd, Diu'dan 20 mil uzakta olan bir limandı.

Kendisinin Caffarâbâd'da üç hafta kalışı, muhakkak ki Portekizlilerin tahkimatlarını kuvvetlendirmek fırsatını vermiştir. Kıymetli vaktini Caffarâbâd'da harcayacağı yerde, Diu'dan başka bir yeri muhasara etse idi, bu bile, düşmana karşı girişeceği daha sonraki hareketler için bir temel teşkil etmiş olacaktı. Paşa, bütün sefer boyunca takdire lâayık bir şekilde hareket etmemiş gibi gözükmeştir.

İKİ MÜTTEFİK ARASINDAKİ AYRILIKLAR

Türk donanmasının Diu'ya varışından sonra, 5 Eylül 1538 de 500 yeniçeri karaya çıkmıştı. Bunların Diu şehrini, hatta Gücerat Umumî valisinin sarayını yağma ettikleri söylenmektedir. Türk donanmasının ilk geldiği gün yapılan bu meş'um hareket, Hint Müslümanları arasında muhakkak ki memnuniyetsizlik ve kötü niyete yol açmıştı. Üstelik Süleyman Paşa'nın Diu şehrinin mahalli otoritelerini, Diu camilerinde okunacak hutbede Osmanlı Sultanı'nın isminin söylenmesine zorladığına inanılmaktadır⁸⁹.

Beri yandan Gücerat birliklerinin kumandanı Âlam Hân, Portekizlilerin defedilmesini ve Diu'nun Gücerat Sultanı adına yeniden ele geçirilmesini istemektedir. Bu yüzden, Diu camilerinde okunan hutbe-ye Osmanlı Sultanı'nın adının dahil edilmesini reddetti⁹⁰.

Türk teknelerinden birinin parçalanması, Kambay körfezinin Kathiavar kıyılarına yüksek sayıda süvari eğerlerinin yayılmasına sebep oldu. Bu da, Paşa'nın Batı Hindistan'da Osmanlı hâkimiyetini temin etmek için muhtemelen bir kara seferi tasarladığını düşünen Gücerat asillerinin şüphelenmesine yol açtı. Önerilerinde, Osmanlı topçularının desteği ile 8000 kişilik bir ordu; 50.000 asker ve 1000 filden ibaret büyük bir orduyu yenerek Kuzey Hindistan'ı fetheden İmparator Babur misali vardı⁹¹.

Selmân Reîs'in eski bir kölesi olan, Türk yiğidi Hoca Sefer 1531 de Behram ile birlikte Hindistan'a gelmiş ve buradaki Türklerin koruyucusu olmuştu. Portekizlileri Müslüman Hindistan'dan atmak için onlara karşı sefer yapmaya Sultan'ı ikna eden de kendisiydi. O, gerçekten, Portekizli'lerin Hint topraklarından çıkartılmasını arzu etmekteydi.

Sefere iştirak edip olayların görgü şahidi olan Venedikli tarihçiye göre, Hoca Sefer, Paşa'yı ziyaret etmiş ve kendisine mevcut durum hakkında bilgi vererek Portekizli'leri defetmek mevzuundaki müstakbel arzularından bahsetmişti⁹². Bu görüş ünlü bir tarihî eserin müellifi olan Uluğ Hânî⁹³ tarafından da kabul edilmektedir. Buna rağmen, bir çok Müslüman tarihçiler⁹⁴ Hoca Sefer'ın Süleyman Paşa ile görüşmesinden bahsetmemektedirler. Aksine, farklı bilgi vermektedirler. Daha doğrusu bu kaynaklara göre, Hoca Sefer dostu tarafından, Paşa'nın zâlim hareketlerinden haberdar edilince, onunla şahsen karşılaşmaktan çekinmiş fakat kendisine hediyeler göndermekte devam ederek uzaktan hizmet etmiştir.

Kanaatımızca ilk bilgi daha doğru gibi gözükmektedir. Zira, bütün Avrupa kaynakları, Hoca Sefer'in bu harekâta faal bir rol oynadığında hatta, bir kanadın kumandanı olan damadının nihai hücumda öldüğünde birleşmektedirler.

SÜLEYMAN PAŞA TARAFINDAN SULTAN MAHMÛD'UN VEZİRLERİNE HAKARET EDİLMESİ

Çağdaş kaynaklardan öğrendiğimize göre, Sultan Mahmûd, kutsal savaşta kendisine yardım edebilmek gayesi ile Süleyman Paşa'ya bir vezir göndermişti. Fakat Paşa Güceratlı asılzadeyi istihfafla karşılaşmış ve kendisine oturma müsaadesi bile vermemişti. Paşa'nın bu tavrı Vezir'i son derece rahatsız etmiş ve Türk amirali hakkında Sultan'a şikâyetle bulunmuştu.

SULTAN'A KAFTAN GÖNDERİLMİŞTİ

Türk Amirali Süleyman Paşa, aynı zamanda Osmanlı Sultanı Halife'nin veziri olarak görevlendirilmiş bulunuyordu. Bu yüzden, bir «Serdar» olarak onun bütün kudretini temsil ettiğinden, bir çok eski hükümdârların baş eğmelerini istemekteydi. Kendisi bu yüzden, şüphesiz ki; Osmanlı İmparatorluğunun menfaati için, bunlardan bir çoğunu öldürmüştü. İleri gelen kimselere de kaftan vererek şeref bahşetmekteydi. Bu da Osmanlı vezirlerinin her zaman ki adetleri idi. Bu sebepten, Diu'ya varınca Gücerat Sultanı'na bir kaftan ile bir kılıç göndermiştir. Daha önce söylediğimiz gibi, Sultan bunları kabul etmeden önce, Kaftanın Sultan tarafından mı yoksa Süleyman Paşa tarafından mı gönderildiği hakkında haberciden izahat istemişti. Paşa'nın bu sorudan büyük ölçüde alındığı anlaşılmaktadır.

BAHÂDUR'UN HAZİNELERİNE EL KONULMASI

Üstelik, Bahâdur Şâh'ın Mekke'ye gönderdiği, 2.450.000 altın ve mücevherleri ihtiva eden 350 kutuya, Bahâdur Şâh'ın vârisi bulunmadığı bahanesi ile el konulmuş ve bunlar Osmanlı sarayına gönderilmişti. Paşa'nın bu hareketinin de Gücerat Sultanı ve asillerini sinirlendirdiği anlaşılmaktadır.

ÂMİR'İN KATLEDİLİŞİ VE ADEN'İN İLHAKI

Âmir İbn Davud'un katledilişi ve Aden'in Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edilişi besbelli Osmanlı Sultan'ın emri ile değil, Süleyman Paşa'nın hainane ve keyfi bir hareketi sonucu olmuştur. Bu vaziyet Batı Hindistan'ın Müslüman idarecilerini korkuttu ve neticede Paşa'ya itimatsızlık duygularına sebep oldu.

İki müttefik arasında işbirliği yapılmamasıyla sonuçlanan, on altıncı yüzyıldaki iki müslüman kuvvet arasındaki bölünmelerin ana sebepleri muhtemelen bunlardır.

Türk Amiralî, mütehakkim metodları, mahalli kumandanlara kötü muamele edişi ve gayri siyasi davranışı yüzünden müttefikleri arasında şüphe uyandırmış ve onları tedirgin etmiştir.

Görünüşe göre, muvaffakiyetsizliğin başlıca sebebi, Osmanlıların sadece yardım etmek yerine bu topraklara hükmetmek arzusunu duymuş olmalarıdır. Bu istek mahalli hükümdâr ve müşavirleri tarafından anlaşılınca Osmanlıların ricatına yol hazırlamışlardır. Süleyman Paşa askeri bakımdan muvaffak olsa idi, her şey değişebilirdi.

Muhasara edilen düşman, Türk ve Hint Müslümanları arasındaki ayrılıklar dolayısıyla büyük avantajlar sağlamıştır. Bununla beraber Paşa'nın, düşmanın takviye ve erzâğını bloke etmek için kesin tedbirler almadığı da inkâr edilmez bir gerçektir. Aksine, düşman gemileri devamlı olarak gelip gitmekteydiler⁹⁵.

Venedikli bir kaynaktan aldığımız bilgiye göre, bir keresinde, bir Portekiz kadırgası, hiç bir mukavemet görmeden, Diu limanına girmiştir⁹⁶.

Nihayet Batı Hindistan'ın Müslüman şefleri Paşa'nın arzularının bir fiziksel imparatorluğun çekirdeği olmasından şüphelenerek ona erzak tedarik etmekten vazgeçmişlerdir⁹⁷.

Türk tarihçileri de aynı görüşü paylaşmakta ve Türk Amiralinin başarısızlığını sadece erzak kıtlığına ve Hint Müslümanlarının Türklerle işbirliği yapmayışlarına atfetmektedirler⁹⁸.

İki Müslüman müttefik bir birine o kadar itimat etmiyorlardı ki, Portekiz donanmasının gelişi Paşa'yı son derece korkuttu ve Portekiz donanmasından haber getirmek için bir kaç tekne göndermek zahmetine bile katlanmayarak, hemen ricat etmeyi hem daha emniyetli hem de daha doğru buldu. Belki de o anda, askeri bakımdan yapılabilecek en iyi şeyde buydu.

Muassır bir Arap tarihçisi olan Uluğ Hânî⁹⁹ şöyle demektedir : «Paşa'nın tutumunun kötü olduğu haberi geldiği zaman Mücâhid Hân, Diu'dan üç fersah uzakta bulunan Nevanager'de hazırlıklı bulunuyordu. Bu görünüş Paşa'ya yardım için ise de hakikatte Paşa'nın şerrinden memleketi korumak içindi.»

Dergâh-ı muallâ'ya 1 Şaban 945/23 Aralık 1538 tarihinde, Şihr Beyi tarafından gönderilen bir mektupta¹⁰⁰ Paşa'nın Diu'dan çekilişi takdir edilmekle kalmayıp, kendisi basiretli harekâtından dolayı methedilmektedir. Mektup, aynı zamanda Paşa'nın Diu'dan döndükten sonra Hint Müslümanlarına karşı duyduğu nefreti izhar ettiği intibahı vermektedir. Mektup şöyle demektedir :

«... müşarünileyh veziri arz-ı Hind'e sefer edüb Allahü-taalâ'nın hıfzında selâmetle Diu benderinde

varubanda müteaddit kaleler ile... müşriklerin muh-kem kavi burçlarını bulub bazısını yıkûb yer ile bera-ber edüb mümkün olduğu denlû kâfirleri esir edüb bâki kalan burçda az kâfir kalub nihayet dercede cehd ve cihad etmişlerdir. Ehl-i Hind'in gönülleri kâfir ile bir olub anlara musaid mutevehhim olub bu muhak-kakdır ki dar-ı Hind dar-ı Şirk ve nifakdır. Ehl-i Hind'in cümle ef'alinden biri budur ki askeri mansurun if-sadına kasd etmişlerdir. Allahü-taalâ, müşarünileyh veziri muazzama ilham edüb askerî anda durdurma-da hüsn-i tedbir ve fıkr-i sâkib eyleyüb donanmayı Hind vilâyetinden çıkardılar...»

Süleyman Paşa'nın Gücerat Sultanı'nın vezir-i azamına gönderdiği 14 Recep /6 Aralık 1538 tarihli mektupta ¹⁰¹, Paşa'nın kendisi ile işbirliği yapmadık-ları için Hind Müslümanlarından intikam almaya ni-yet ettiğini açıkca göstermektedir. Mektup şöyledir:

«Koca Sefer (Cafer) den yardım görmediğimden donanma ile çekildim. Fakat hiç olmazsa Portekizli'-lerden Gogala kalesini aldım. İntikâm almak için tek-rar döneceğim. Uyanın! Dostunuz kimdir, düşmanınız kimdir bilemediniz.»

Buna rağmen, daha önceki olayların neticesinde, Paşa'nın vaziyete akıllıca hâkim olmayı beceremeyi-şi ve Hind Müslümanlarının işbirliği yapmayışları do-layısıyla Portekizli'lerin Hindistan sularından sürül-mesinin mümkün olmadığı sonucuna varabiliriz. As-lına bakılacak olursa, bu teşebbüs bir fiyasko ile son bulmuştu.

Eğer Osmanlı Sultanı, Hayreddin veya Turgut Reîs gibi devrin en büyük Müslüman amirallerinden birini göndermiş olsaydı, Hint bölgesi, gelecek âsır-larda Portekizli'lerin veya başka Hristiyan deniz kuv-vetlerinin nüfuzu altında kalmazdı.

SÜLEYMAN PAŞA'NIN DÖNÜŞTE MOHA VE ZEBİD'İ İŞGAL EDİŞİ

Recep 945/27 Kasım 1538 Perşembe günü Sü-leyman Paşa, Hindistan'dan dönüş yolculuğunda, Şihr limanına vardı. Halk önce kendilerini Frenkler sana-rak dehşete kapıldı. Şihr emiri Paşaya hoş geldiniz demeye geldi ve Osmanlı Sultanı'nın hükümdârlığını kabul etti. Paşa daha sonra resmî mektuplarda Şihr Beyi ¹⁰² ünvanını kullanan Sultan Badr'ı yılda 10.000 eşrefi vergi ödemeye mecbur etti. Şihr'de Paşa'nın talebi üzerine himaye edilmiş olan Portekizli'ler ken-disine teslim edildi ¹⁰³.

1 Aralık 1538'de Türk donanması Aden'e doğru yelken açtı ve 5 Aralık gecesi saat dokuzda buraya demirledi ¹⁰⁴. Paşa, Aden'de 100 parça top, büyük miktarda cephane ve 500 Türk ile bir sancağı; şehri, ilerde vuku bulacak bir isyandan korumaları için bıraktı ¹⁰⁵.

Paşa Aden'deki vaziyeti yoluna koyduktan son-ra, Buradan 23 Aralık 1538'de ayrıldı ve Bâb'ül-Men-deb körfezini geçerek Moha'ya vardı. Paşa, buradan, Zebîd Hükümdârı Nâhudâ Ahmed'e bir elçi vasıta-sıyla bir kaftan ve bir mektup gönderdi. Kendisine Sultan'a hoş geldin demeğe gelmesini emrediyor-du ¹⁰⁶. Mektupta Nâhudâ'ya aynı zamanda itaat ettiği takdirde himaye edileceği ve Yemen vilâyetinde Os-

manlı Sultanı'nın naibi olarak kalmasına izin verileceği hususunda teminat verilmekte idi ¹⁰⁷.

Görünüşe göre, Nâhudâ, Âmir İbn Davud'un haince öldürülmesinden korkmuştu ve Paşanın sözlerine güveni yoktu. Süleyman Paşa, itaat etmeyi reddettiği takdirde ilk fırsatta Nâhudâ'nın başının kesilmesine dair gizli bir emirle tekrar Kethüdasını gönderdi. Kethüda, Nâhudâ ile karşılaşınca onu, Paşa'yı ziyaret için ikna etmeye çalıştı ¹⁰⁸. Buna rağmen, Nâhudâ haraç vermeyi ve kendisine gönderilen sancağı kabul etti, fakat; Paşa'yı ziyaret edemeyeceğini beyan ederek özür diledi ¹⁰⁹.

O zaman Süleyman Paşa, Nâhudâ'nın hizmetinde bulunan Türk memurlara mektup yazarak, onları Nâhudâ'ya karşı kendisi ile birleşmeye davet etti.

Paşa, Moha'da 29 gün kaldıktan sonra, Kameran'a oradan da Gubbetül-Salif (al-Salif) e gitti. Oradan da Zebîd'e doğru yola çıktı.

Paşa nihayet plânında muvaffak oldu; zirâ mektupları iyi karşılanmış ve Ciddeli Sinan ile Veli Bey taraftarları ile birlikte Nâhudâ'yı terkederek Paşa'ya iltihak etmişlerdir.

Bir çok Türklerin ihanetine uğradığını gören ve geri kalanların da sadakatine güvenemiyen Nâhudâ nihayet hâkimiyetini tanımak arzusunda olduğunu bildiren mektupları adamları ile Paşa'ya gönderdi ¹¹⁰.

Bu arada Paşa, birlikleriyle Zebîd'e varmış bulunuyordu. (5 Şevval/24 Şubat 1539) ¹¹¹. Nâhudâ Ahmed, derhal Paşa'yı karşılamaya gitti. Paşa kendisi ile karşılaşır karşılaşmaz onu azarladı ve Nâhudâ Ahmed'in maiyetinden iki kişi ile birlikte başı kesilerek katledilmesi emrini verdi. Süleyman Paşa'nın mektubuna göre, âsinin ölümünden sonra, Zebîd böl-

gesi, çevresi, bütün köy, kasaba ve şehirleri ile birlikte ikinci defa Osmanlı Sultanı'nın vasıtasız hâkimiyeti altına girmişti ¹¹². Zira, bildiğimiz gibi, Selmân Reis'in teşebbüslerinden sonra, Yemen 9 Şevval 945/28 Şubat 1539 tarihinde Osmanlı hâkimiyetini kabul etmişti. Mektup devam ederek, camilerde muhteşem imparator adına hudbe okunduğunu ve para basıldığını söylemektedir. Paşa'nın, Nâhudâ'nın öldürülmesinden sonra kaçmış bulunan ve miktarları 200 civarında olan köleleri için af ilân ettiği söylenmektedir. Bununla beraber, daha sonra, bu köleler Paşa'ya hizmet etmek üzere silâhsız olarak teslim oldukları zaman öldürülmüşlerdir ¹¹³. Bütün bunlardan sonra, Paşa Yemen'de yeni bir Osmanlı rejimi kurdu. Bu bölgenin idaresini Pâdişahın kölelerine tevdi etti. Bunlar kahramanlıkları bilinen kimselerdi. Bir de Mustafa Beyi tayin etti ki kendisi daha önce Gaza nâibi idi ve Bıyıklı'ya göre Doğu Anadolu fatihi ve eski Diyarbakır Beylerbeyi Mehmet Paşa'dır ¹¹⁴.

Paşa ayrıca bölgenin işgalini önlemek için, Zebîd'de 1000 kişilik bir garnizon ve büyük miktarda cephane bıraktı ¹¹⁵. Bu tedbirlerle, Paşa, şüphesiz ki Türklerin Kızıldeniz'deki vaziyetinin terakkisini sağlamıştı. Bu, istikbalde, Müslüman gemilerini Portekizli'lerin tasallutundan kurtarmak gayretlerine devam etmeleri bakımından çok avantajlıydı. Kızıldeniz'de Stratejik bir merkez olan Aden'in işgali, devrin en büyük Müslüman Sultanı'nın şöhreti için çok zararlı olmuştu. Buna rağmen, Paşa, Portekizli'lere karşı ikinci ve çok daha şiddetli bir hücumun yolunu hazırlamıştı ¹¹⁶.

PORTEKİZ ESİRLERİNİN ÖLDÜRÜLMESİ

Süleyman Paşa 10 Mart 1539'da yola çıkmadan önce 140 Portekizli'nin başlarının kesilmesini emretti ve bunların başları, kulakları ve burunları torbalara konarak İstanbul'a gönderildi ¹¹⁷.

Bundan sonra, Paşa, 15 Martta, Gubbetül - Salif'den ayrılarak Cidde'ye hareket etti ve ayın 31 inde oraya vardı ¹¹⁸. Ertesi gün (1 Nisan 1539) karaya çıktı ve şehrin dışında çadır kurdu. Nisanın yedisinde, donanmanın Süveyş'e gitmesini emrederek karayolundan Hacca gitti ¹¹⁹.

Paşa, Hac görevini ifa ile Hazret-i Muhammed'in Mukaddes mezarını ziyaret ettikten sonra, 17 Zilhicce 945/6 Mayıs 1539 da Mısır'a hareket etti ve buradan İstanbul'a doğru yoluna devam ederek 946 Recep/Kasım 1539 yılı içinde oraya vasil oldu ¹²⁰.

Söylendiğine göre, İstanbul'da, Divan-ı Hümayûn, Paşa'dan seferinin teferruatlı bir raporunu sunmasını istemiştir. Vezirlerden bazılarının Paşa'nın bir çok hareketlerini tenkit bile etmiş oldukları anlaşılmaktadır ¹²¹.

Uluğ Hânî, meşhur eserinde, Bahâdur Şâh'ın eski veziri Âsaf Hân tarafından, Gücerat Kırallı Sultan Mahmûd III'ün veziri Deryâ Hân'a yazdığı bir mektubun ¹²² metnini vermektedir. Bu mektuplardan bir çok ilgi çekici bilgiler edinmekteyiz. Âsaf Hân, mektubunda şöyle demektedir :

«Süleyman Paşa Diu'dan dönüşünde Mısır'a geldiği zaman ilk fırsatta Diu'ya karşı silâhlanacağını söyledi. Bu haber hemen o derece yayıldı ki Sultan kendisine çok kızmış ve şöyle hitap etmiş: «Seni sadece Frenkleri Diu'dan sürmen ve şehrin valisine yardım etmen için gönderdim. Hindistan'daki Müslümanlara karşı müstebitçe davranman veya Zebîd'deki gibi hareket etmen, ya da Aden Emir'i Âmir İbn Davud'a yaptığını yapman için değil. Tabii, yine de onun Diu'ya sefer yapması mümkündür. Zaten, Mısır'da bir donanma hazırlanması için emirler vermiş. Ama hazine den bir şey alamadığına göre, muhakkak ki bu yıl Mısır'dan ayrılamıyacaktır. Buna rağmen taktikte olmanız en iyisidir.»

Paşa'nın mukaddes Mekke ve Medine şehirlerinden dönüşünde, Mısır'a uğradığı sırada, Diu'ya başka bir sefer yapmak arzusunu izhar ettiği anlaşılmaktadır. Böyle düşünceler, Paşa'nın 14 Recep 945/6 Aralık 1538 tarihinde Gücerat Vezirül-vüzerası'na yazdığı mektupta da ¹²³ izhar edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi mektupda «İntikam almak için tekrar döneceğim» denmektedir.

Âsaf Hân'ın mektubundan da, Hint Müslümanlarının hâlâ Paşa'nın korkusu içinde bulundukları açıkça anlaşılmaktadır. Bundan başka, Âsaf Hân'ın mektubu Müslüman memleketlere karşı Osmanlı sultanı'nın umumî siyasetini anlatmaktadır. Bu yüzden, Sultan Süleyman Han'ın İmparatorluğunu doğuda genişletmek ve bu bölgelerde yaşayan Müslümanları hâkimiyeti altına almak arzusunda olmadığını açıkça görmekteyiz. Burada bir soru doğmaktadır. Sultan Süleyman niçin Aden ve Zebîd topraklarını terketmemiştir?. Muhtemelen kendisi, Aden ve Zebîd şehirlerini terk ettiği takdirde Portekizli'lerin bu şehir

leri işgâl edeceğini veya bu şehirlerde yaşayan Arapların, memleketlerini Osmanlı Türklerinin gelecekteki muhtemel bir hücumundan korumak için, Portekizli'lerle ittifak yapmalarının gerekli olduğunu düşüneceklerini hesap etmiştir. Bu yüzden, muhakkak ki Sultan Süleyman Han, Kızıldeniz ticaretini korumak ve Portekizli'lerin bu bölgelere sızmalarını önlemek için Yemen bölgesini tutmakta haklıydı.

Görünüşe göre; Paşa, nihayet Sultan Süleyman Han'ı yaptığı işlerin yararlılığı hususunda ikna etmeye muvaffak olmuştur. Yemen Fatihisi Süleyman Paşa'nın hizmetleri Osmanlı Sultanı tarafından takdir edildi ve kendisi önce vezir sonra sadrazam yapıldı. 30 Nisan 1541 den 28 Kasım 1544'e kadar, üç buçuk yıldan fazla bir müddet Sadrazamlık mevkiini işgal etti 124.

Olaylardan habersiz oldukları açıkça belli olan Hristiyan kaynakları, Paşa'nın daha sonraki faaliyetleri hakkında yanlış ve yanıltıcı bilgi vermektedir. Bu kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre, Süleyman Paşa, İstanbul'a döndükten sonra, Sultan onun hareketlerinden memnun kalmayarak rütbesini elinden almıştır. Paşa daha sonra ya intihar etmiş ya da katledilmiştir 125.

SONUÇ

Osmanlı Sultanı ile Müslüman Hint Hükümdarları arasındaki ilk diplomatik münasebetler, Fatih Sultan Mehmet devrinde başlamıştır. Bu devirde iki Müslüman memleket arasındaki münasebeti kuvvetlendirmek için, her iki taraf da birbirine elçiler ve iyiniyet mektupları göndermekteydi.

Sultan Süleyman zamanında, dünyanın en kuvvetli İslâm Devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, aynı zamanda İslâm ülkelerini tehdit eden tehlikeler karşısında yegâne sığınılacak ve yardım talebinde bulunulacak devlet olarak kendini kabul ettirmiş bulunuyordu. İslâm ülkelerini himayeyi aslî vazifesi olarak kabul eden Osmanlı Devleti, Portekiz tehdidi karşısında Doğu Afrika, Arabistan ve Hindistan sahillerindeki Müslüman Devletlerini himayeyi bir mecburiyet olarak duyuyordu.

Şüphesiz; Osmanlılar, İslâm âlemi üzerinde nüfuz kurma arzusu ile birlikte ağır basan ekonomik faktörlerin etkisi altında idiler.

Gerçekten doğu ticareti mühim rol aynamaktıydı. Hint Müslümanları ise Portekiz tehlikesi karşısında, ümitlerini Osmanlı İmparatorluğundan gelecek yardıma bağlamıştı. Süleyman Paşa'nın tutumu, onu Gücerat'ta Osmanlıların hiç olmazsa, yüksek hâkimiye-

tinii kurmak amacını beslediğini göstermektedir. Sadece yardım bekleyen Gücerat hükümetini bu tutum şüpheye düşürmüştür. Bu durumdan istifade etmesini bilen Hristiyan âlemi sadece iktisadî ve ticaret hakimiyeti kurmakla kalmamış, orada yakın zamana kadar süren siyasî hâkimiyetlerini de yerleştirerek memleketi her bakımdan sömürmüşlerdir.

Diğer taraftan Süleyman Paşa'nın müttetiklerine karşı istihfaf dolu tavrı, Bahâdur Şâh'ın hazinelerine el konması ve Aden Emiri'nin öldürölüşü, iki Müslüman ülkenin dostça münasebetlerinin gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Böylece, Türk seferi neticesiz kalmış ve Portekiz nüfuzu yok edilmemiştir. Bundan başka, iki Müslüman ülke arasındaki münasebetler Hristiyan Devletler lehine ciddi şekilde zedelenmiş ve istikbalde müşterek düşmanlara karşı birlikte yapılabilecek bir hareket ümidi zayıflamıştır. Bu sebeple, Hristiyan deniz kuvvetlerine, gelecek yüzyıllar boyunca, Müslüman Hindistan'ı esaretleri altında tutmak fırsatı verilmiş oldu.

DİP NOTLAR VE AÇIKLAMALAR

BİRİNCİ BÖLÜM

1 F. C. Danvers, The Portuguese in India, London, 1894 cilt I. s. 29-23; R. B. Serjeant, The Portuguese off the South Arabian Coast, Oxford 1963, s. 4 C. F. Beckingham, The Red Sea in the Sixteenth Century, J. E. O. S. University of Manchester, 25 (1947 - 53) s. 33.

2 Annals of the Honourable East India Company (cilt 1, s. 41) den naklen Major B. D. Basu, the Rise of the Christian Power in India, second Edition R. Chatterjee Calcutta, 1931 s. 20.

3 Bk., H. İnalcık, Bursa, Belleten, sayı 93. 1960 vesika No: 3. 12. 40.

4 Bernard Lewis, «The Mughals and the Ottomans», Pakistan Quarterly, c. VIII. No. 2, s. 5

5 Riyazul - Insha, telif eden Dr. G. Yazdani Hyderabad Deccan 1948, s. 33 - 36, 201 - 205, 391 - 306.

6 Bk. Sarı Abdullah Efendi, Münşeât-i Farsi, Esad: 333, 46a - 47a, Yp 73a - 76b; Feridun Ahmet Bey, Münşeât-üs-Selâtin Revan N. 1375, Yp. 174 - 177a, Mekatib Hûlefa ve Selâtin, Revan No. 1272/1959 Yp. 279a - 283a; Mervâridi Abdullah b. Muhammed, Münşeât N. O. Ktb. Nu. 4298, Yp. 149a - 155a; İnşa Hoca Cihân Mahmûd Gâvân, Millet Genel ktb. Fatiha İstanbul Feyzullah Uftadi Nu. 1606, Yp. 198a - 199a.

7 Mekatib Hûlefa ve Selâtin, Yp. 326a - 328a Münşaatvel - Müfessli'l-Mulûku'l-Osmaniye Revan - 1282/1939, Yp. 140a - 144a, Münşeâtü's-Selâtin, Revan H. 1375, Yp. 207 - 208b.

8 S. Lane Poole, Mediaeval India. s. 184, Enc. of Islam London 1927, cilt II. s. 182. tafsilât için bak. H. K. Sherwani,

Studies in Muslim Political Thought and Administration, Lahore 1959, s. 241 - 242.

9 Yusuf'un menşei hakkında Firîşte (Bak: Imperial Gazetteer of India, New Edition Oxford, 1908 cilt. VIII, sayfa 186 - 187) onun Osmanlı Sultanı II. Murad'ın küçük oğlu olduğunu Sultanın ölümünden sonra kardeşi II. Mehmed tarafından öldürüldüğünden korkarak annesinin yardımıyla kaçtığını kaydetmektedir. Bir çok maceralardan sonra Hindistan'a geldiği ve Ahmedabad kiralının yanında vazife aldığı söylenmektedir. Buna rağmen Türk kaynakları onun, Sultan II. Murad'ın oğlu olduğundan bahsetmemektedirler. Firîşte'nin rivayeti yanlış gözükmektedir. Tafsîlât için bak. H. Y. Bayur, Hindistan tarihi, cilt. I. s. 432 - 437.

10 Bak. Encyclopaedia of Islam cilt. I, s. 697, H. Bayur, ad. eser, cilt I. s. 436. Ayrıca S. Lane Poole, (Mediaeval India s. 184) İmad-ül-Mülk'ün 1448 yıllarında kiral olduğunu yazmaktadır.

11 Bak. Encyclopaedia of Islam cilt I, s. 659 - 660, cilt II. s. 174.

12 Bak. Mirat-i Ahmedi (Farsça metin). I. s. 44

13 Encyclopaedia of Islam, cilt II. s. 179 - 180, F. C. Danvers, The Portuguese in India, cilt I. London 1894, s. 2, R. B. Serjeant, aynı eser, s. 12.

14 Imperial Gazetteer of India cilt X, s. 942, XVII, s. 56. F. C. Danvers, aynı eser. cilt I. s. 28, R. B. Serjeant, aynı eser, s. 12.

15 B. D. Basu, aynı eser. s. 20.

16 R. B. Serjeant, aynı eser. s. 12 f.

17 A. Rahim, The Mughal Diplomacy From Akbar to Aurangzeb (Ph. D. Thesis) School of Oriental and African Studies 1932 s. 22. R. B. Serjeant aynı eser s. 12.

18 Imperial Gazetteer of India, cilt IX, s. 289

19 E. G. Ravenstein, A. Journal of the First Voyage of Vasco da Gama in 1497 - 1499, translation in Portuguese Voyages in 1498 - 1663 by Charles David Ley s. 222 The Cambridge History of British Empire cilt IV. s. 2. R. B. Serjeant, aynı eser, s. 13

20 Kutbüd-Din, Berkül-Yemânî YP. 7a; A Journal of the First Voyage of Vasco da Gama, s. 27; F. C. Danvers,

(aynı eser c. I. s. 48) İbn Mâcid'in isim söylememektedir. Bak. R. B. Serjeant aynı eser. s. 156 G.R. Tibbetts Arab Navigation in the Red Sea, Geographical Journal CXXVIII. 3. London September 1961, s. 322.

21 A. Journal of the First Voyage of Vasco da Gama, s. 27 ayrıca Bk. The Camb Hist. of Br. Empire, C. IV, s. 3.

22 İbid, s. 27; F. C. Danvers, C. I, s. 49

23 F. C. Danvers, aynı eser, I, s. 49 - 50.

24 F.C. Danvers, aynı eser, C. I. s. 56.

25 F. C. Danvers, aynı eser, c. I, s. 60.

26 İbid, 38

27 İbid, I, s. 61 - 64 Imperial Gazetteer of India C. IX s. 293.

28 B. D. Basu, aynı eser, s. 19, F. C. Danvers, aynı eser, C. I, s. 65 - 69.

29 F. C. Danvers, aynı eser, c. I, s. 70, R. B. Serjeant, aynı eser, s. 14.

30 İbid, c. I. s. 75

31 F. C. Danvers, aynı eser, s. I, s. 77

32 Bunlar Müslümanlar olması ihtimaldir

33 F. C. Danvers, aynı eser, c. I, s. 79 - 85

34 Imperial Gazetteer of India, c. IX, s. 293

35 F. C. Danvers, aynı eser, c. I, s. 89 - 95

36 F. C. Danvers, aynı eser, s. 97 - 99

37 F. C. Danvers, aynı eser, s. 102 - 114

38 F. C. Danvers, aynı eser c. I, s. 118 - 120

39 B. D. Basu, aynı eser, s. 19 - 20, M. Edwardes, aynı eser, s. 144.

40 C. F. Beckingham: The Red Sea in the Sixteenth Century, J. E. O. S. University of Manchester, 25 (1947 - 1953) s. 33.

41 Stripling, The Ottoman Turks and the Arabs, 1511 - 1574, Urbana, 1942, s. 29, F. C. Danvers, C. I, s. 92 L. O. Schuman, Political History of the Yemen at the beginning of the Sixteenth Century, s. 54.

42 Tarih-i Şihri çeviren R. B. Serjeant: The Portuguese off the South Arabian Coast, London, 1963, s. 43; Sir George Birdwood: Report of the old Records of the India Office, 167, (Bk. G. W. F. Stripling, aynı eser, s. 29) göre 1502 den evvel Portekizliler tarafından bazı Mısır gemileri batırılmıştır.

- 43 G. W. F. Stripling, aynı eser, s. 29
- 44 R. B. Serjeant, aynı eser, s. 15
- 45 J. Osorio'dan naklen Schefer, *LeVoyage D. Outremer* de Jean Thénau, *Introduetris* s. XLVII - XLIX, ayrıca Bak L. O. Schusman aynı eser. s. 54. Bizim kullandığımız Arapça ve Türkçe kaynaklarda çağdaş tarihçiler tarafından bu vakkadan bahsedilmemektedir.
- 46 Sir William Muir: *The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt 1260 - 1517* A. B. London 1896, s. 192.
- 47 Schuman, aynı eser, s. 56.
48. İbid, s. 54.
- 49 *Journal de Priuli dans les Diarii*: (s. 174) den istinaden G. W. F. Stripling aynı eser. s. 29
- 50 İbid, s. 187 - 188. Bizim kullandığımız Arapça, Farsça ve Türkçe tarihi kaynaklarda bu vaka anlatılmamıştır.
- 51 İbn İyâs (Badâ'i Üz-Zuhur Kahire 1960, c. IV. s. 84 - 96, 286 - 287. Bk. David Ayalan, *Gun Powder and Fire arms in the Mamluk Kingdom*, London 1966, s. 50.
52. İbn İyâs, aynı eser, s. IV. s. 82, 84, 95, 286 - 287. Tahkimat için bk. R. B. Serjeant aynı eser s. 160 - 162.
53. İbn İyâs aynı eser, c. IV. s. 84, 85, 95, 286, 287.
- 54 İbid. c. IV. s. 151 - 152 Bk. David Ayalan, aynı eser dip not s. 113 F. C. Danvers c. I, s. 155 - 156.
- 55 De Barros II Book 2, Chap 6 dan naklen Dames, *The Book of Duarte Barbosa*, London, 1918, dipnot s. 133; L. O. Schuman aynı eser s. 59 İbn İyâs, aynı eser cilt IV. s. 91 - 120.
- 56 İbn İyâs, aynı eser, c. IV. s. 118 - 123 ayrıca bak. L. O. Schuman aynı eser. dipnot s. 60 - 61
- 57 F. C. Danvers, aynı eser c. I, s. 155 - 156 G. W. F. Stripling aynı eser s. 30
- 58 *Enc. of Islam* s. 326
- 59 Tarih-i Şihri (28 b) Bk. R. B. Serjeant aynı eser s. 43 - 44
- 60 Priuli (aynı eser, s. 201 - 206) den naklen C. W. F. Stripling, aynı eser, s. 31
- 61 İbn İyâs, aynı eser, c. IV. s. 109.
- 62 Zeynü'd-Din el-Ma'barî, *Tohfutul-Mujahideen*, London 1833, s. 92.
- 63 Ad-Deyba'dan naklen E. D. Ross, *The Portuguese in*

India and Arabia between 1507 and 1517, J. R. A. S. October 1921 s. 549.

- 64 Uluğ Hânî'den naklen E. D. Ross, aynı eser s. 449
- 65 Kutbü'd-Din el-Mekkî Berku'l-Yemânî, *Köprülü Ktb.*
- 66 İbn İyâs aynı eser c. IV s. 182 - 183
- 67 İbid c. IV. s. 185
- 68 İbn İyâs aynı eser c. IV. s. 287
- 69 Priuli, (aynı eser s. 164 - 165) den naklen Schefer aynı eser s. LVI. Bizim elimizde geçen Arapça ve Türkçe kaynaklarda bu mevzu dair Zamorin'e gönderilen el-Gürî'nin elçisi hakkında bir kulis bulmağa muvaffak olmadık.
- 70 Bu türlü gemiler için Bk. R. B. Serjeant, aynı eser s. 134 Henry Kahane, Renée Kahane Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin* Univ. of Illinois Press, Urbana, 1960.
- 71 Abu Mahreme Kiladetü'l Nahr fi vefiyyat â'yân'id-dahr İngilizce tercümesi, L. O. Schuman, *Political History of the Yemen at the beginning of the Sixteenth Century* Djambatan - Amsterdam 1961 s. 9.
- No. 1013, Yp, 80 Ayrıca Bk. E. D. Ross aynı eser, s. 552
- 72 Tarih-i Şihri Yp. 18 b Tercüme eden R. B. Serjeant aynı eser s. 44
- 73 Faria Y Souza, *The Portuguese Asia*, London 1695. s. 134 - 135.
- 74 Bak. İbn İyâs c. IV s. 95 - 96, Schuman aynı eser s. 61.
- 75 Uluğ Hânî den naklen E. D. Ross aynı eser J.R.A.S. Ocak. 1922, s. 550.
- 76 De Barros (Dee II. Liv. VII. Copt. G - f 109) dan naklen Schuman, s. 6
- 77 Ad-Deyba'dan naklen E. D. Ross aynı eser s. 50
- 78 Abu Mehreme (Y. P. 192) Tercüme eden L. O. Schuman, aynı eser s. 9
- 79 Tarih-i Şihri (Yp. 28 b) tercüme eden R. B. Serjeant, aynı eser s. 43 - 44
- 80 Faria Y Souza, aynı eser, s. 138, De Barros (Dac II ii, 9 dan naklen Dames: *The Portuguese and the Turks in the Indian Ocean in the Sixteenth Century* J. R. A. S. Jan 1921. s. 6.
- 81 Uluğ Hânî, aynı eser c. I. s. 37

- 82 Faria Y Souza aynı eser, s. 135.
83 Faria Y Souza. aynı eser s. 135
84 Uluğ Hânî aynı eser s. 37
85 Faria Y Souza aynı eser s. 136 İbid s. 136
86 Faria Y Souza aynı eser s. 136 - 137
87 Faria Y Souza aynı eser s. 137 - 138
88 Uluğ Hânî, aynı eser s. 37
89 Zeynüd-Din, Rowlandson'un tercümesinde s. 93
90 Faria Y Souza, aynı eser, s. 138. F. C. Danners (aynı eser I. s. 130) aynı izahat Faria Y Souza'dan iktibas edilmiş görünüyor.
91 Uluğ Hânî, aynı eser, s. 38
92 Uluğ Hânî, aynı eser s. 38
93 Zeynüd-Din, Rowlandson'un tercümesinde s. 93 - 94
94 İbn İyâs, aynı eser, c. IV. s. 142
95 Zeynüd-Din, Rowlandson'un tercümesine, s. 95
96 Zeynüd-Din, Rowlandson'un tercümesinde s. 95 Danvers aynı eser I. s. 139, 100 Malabarlı yazar.
97 Danvers, aynı eser. I. s. 140
98 K. G. Jayne, Vasco da Gama, s. 75
99 Gois'den naklen E. D. Ross, aynı eser, dipnot s. 548.
100 C. B. Beckingham R. B. Serjeant'in aynı eser dipnot s. 44
101 R. B. Serjeant, aynı eser dipnot s. 45
102 İbid, s. 45
103 İbn İyâs, aynı eser, cilt IV. s. 156.
104 E. D. Ross. The Camb. Hist. of India, IV. s. 10.
105 The Commentaries of the Great Alfonso dalboquerque, tercüme eden Walter de Gray Birch, s. 19.
106 De Barros (dec. III, i, 6, f, 6, verso) dan naklen M. L. Dames, Book of Barbosa, dipnot 1, s. 48 - 49.
107 De Barros (aynı eser) den naklen M. L. Dames, aynı eser, s. 49
108 İbid, s. 49
109 M. L. Dames, aynı eser, s. 48
110 İbn İyâs, aynı eser, c. IV, s. 95 - 109 ayrıca bak R. B. Serjeant aynı eser, Appendix VI, The Mamluke Fortification at Jeddah s. 160 - 161
111 G. W. F. Stripling, aynı eser, s. 32
112 İbn İyâs, aynı eser, IV, s. 156, Fevzi Kurtoglu: XVI

- Asırda Hind Okyanusunda Türkler ve Portekizliler, II Türk Kongresi İstanbul, 20 - 25 Eylül 1937, s. 917
113 Fevzi Kurtoglu, aynı eser, s. 917, Fisher, aynı eser s. 106 Ayrıca bk. M. T. Gökbilgin, «Korkut» İA s. 856 - 57
114 Bk. Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin. İst. 1274 H, s. 347 - 351, 354 - 58. T. S. M. A. vesika no. E. 5464 Kansuh el-Gûrî'nin Beyazid'e Korkut hakkında mektubu, ayrıca Bk. M. T. Gökbilgin, İ. A. VI, s. 857
115 Fevzi Kurtoglu, aynı eser, s. 918
116 Molin'den naklen Fisher, aynı eser, s. 106
117 Piero Zen ve Lodovico Valdrim'den naklen Fisher, aynı eser. s. 101
118 Lodovico Valdrim'den naklen Fisher, aynı eser, s. 101
119 Ayâs Kalesi İskenderun Körfezinde, Bak. Piri Re'is, Kitab-ı Bahriye s. 749.
120 İbn İyâs, aynı eser, IV, s. 191 - 192
121 İbn İyâs, aynı eser, IV, s. 195
122 İbid, IV, 191
123 Anadolu'dan Mısır'a tahta, ağaç, zift gibi ağır maddeler eskiden beri Antalya limanından sevkediliyordu (Bk. Prof. Dr. Halil İnalçık, Bursa and the Commerce of the levant, Journal of E.C.O. and Hist. Of the orient, Vol, III - 2, 1961 s. 143 - 145). Bu sebeble Emir Mehmed'in götürdüğü malzeme Antalya limanından alınmış olmalıdır.
124 Priuli (aynı eser s. 210 - 213, 216 - 18) den naklen G. W. F. Stripling aynı eser, s. 32 - 33; Fevzi Kurtoglu II. Tarih Kongresi, s. 918.
125 Pelegrim Venier'den naklen Fisher, aynı eser, s. 102
126 İbn İyâs aynı eser, IV, s. 201. Ayrıca bk. D. Ayalon, aynı eser, s. 78, 124; Fevzi Kurtoglu, aynı eser s. 918.
127 Belleten XXI - 83, 1957 s. 504
128 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No. E. 6472.
129 Bütün gayretlerime rağmen kendisinin hayatı hakkında hiç bir yerde hiç bir teferruat bulamadım.
130 İ. H. Uzunçarşılı, Tacü't-tevârih (s.....)'e göre, Mustafa Paşa, 1511 yılının Eylül ayında, Sultan II. Bayezid tarafından, saltanatı sona ermeden hemen önce, sadrazam yapılmıştır.
131 Hâmid Re'is, Sultan Selim tarafından olduğu gibi

Sultan Bayezid tarafından da iltifat görmüştü. Bak. F. Kurt-oğlu, ad. eser, s. 918.

- 132 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV, s. 220
- 133 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV. s. 220
- 134 Danvers, ad. eser, s. 199, 204
- 135 Ad. eser, s. 210
- 136 Danvers, aynı eser, s. 228.
- 137 Michael Edwarders, A. History of India, London 1961
- s. 144 Stripling, ad. eser, s. 33
- 138 Danvers, ad. eser, s. 229
- 139 Ad. eser, s. 241, Ross, ad. eser, s. 11
- 140 Danvers, ad. eser, I, s. 268 - 271
- 141 De Barros, II, Liv, VII, Bölüm 9'da, donanmanın 9 Şubat 1513'de yola çıktığını söylemektedir. (Ross, ad. eser, s. 554'de iktibas ediliyor.) Oysa, Danvers, Albuquerque'nin 8 Şubat'ta hareket ettiğini söyler. s. 264.
- 142 E. D. Ross, The Cambridge History, s. 11; J. R. A. S. 1922, s. 555; Danvers, ad. eser, I, s. 265'de 1700 Portekizli ve 830 yabancı bk. Serjeant, ad. eser, s. 47.
- 143 E. D. Ross, ad. eser, s. 554.
- 144 F. C. Danvers, ad. eser, I, s. 265
- 145 Schuman, ad. eser, s. 12; Serjeant, ad. eser. s. 47 - 48; Danvers, ad. eser. s. 265.
- 146 Danvers, ad. eser, s. 265.
- 147 De Barros, ad. eser, E. D. Ross, ad. eser, s. 554'de iktibas.
- 148 Abu Mahreme, tercüme eden Schuman, ad. eser, s. 13
- 149 De Barros, ad. eser, E. D. Ross, ad. eser, s. 554'de iktibas ediyor.
- 150 Tarih-i Şihri, f. 35 b, tercüme eden Serjeant, ad. eser, s. 48. Abu Mahreme, tercüme eden Schuman, ad. eser. s. 13
- 151 De Barros, ad. eser, E. D. Ross, ad. eser, s. 555 de iktibas
- 152 Abu Mahreme, ad. eser, Tercüme, s. 13
- 153 Bak. E. D. Ross, ad. eser, s. 555, De Barros, ad. eser, bölüm 9'a atıf.
- 154 Abu Mahreme, ad. eser, s. 13, ve Ad-Deyba (Yp. 198 b - 199 a Schuman, s. 68 ve E. D. Ross, s. 558'de iktibas) Emir Mircan'ın, şehirde tek süvarî olduğunu söylemektedir.

- 155 E. D. Ross, The Cambridge History of the British Empire, cilt V, s. 11 - 12. Danvers ad. eser s. 267.
- 156 Danvers ad. eser, s. 268.
- 157 Tarih-i Şihri (ff. 35 b) tercüme eden Serjeant, ad. eser s. 47.
- 158 Bak. E. D. Ross, ad. eser, s. 558, Uluğ Hânî ve ad-Deyba'ya atıf yapılmaktadır.
- 159 Abu Mahreme, tercüme eden L. O. Schuman, ad. eser, s. 13.
- 160 Abu Mahreme, ad. eser, s. 14, Ahmet Raşit, ad. eser C. I. s. 21; E. D. Ross, ad. eser s. 558.
- 161 E. D. Ross, ad. eser, s. 556, Danvers ad. eser, s. 270.
- 162 Abu Mahreme, ad. eser, tercüme eden L. O. Schuman ad. eser, s. 14; E. D. Ross, s. 558.
- 163 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV. s. 307
- 164 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV. s. 308; Bk. Ayalon, ad. eser. s. 79.
- 165 Abu Mahreme, ad. eser, Tercüme eden L. O. Schuman, ad. eser, s. 14.
- 166 De Barros, ad. eser, E. D. Ross, ad. eser, s. 556 - 557 de iktibas ediyor.
- 167 Ad. eser, s. 557, Ahmet Raşid; ad. eser, s. 21, Danvers, ad. eser; s. 276.
- 168 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV. s. 359.
- 169 Ad. eser, IV. s. 365 - 366; Bk. D. Ayalon, ad. eser, s. 78.
- 170 İbn İyâs, ad. eser, cilt IV, s. 383.
- 171 Bak. Danvers, ad. eser, s. 304 - 305.
- 172 Portekizlilerin, yarı mitolojik bir şahsiyet olarak kabul ettikleri Habeşistan için kullandıkları isim.
- 173 İbn İyâs, ad. eser, IV. s. 436.
- 174 Ad. eser, cilt IV. s. 458.
- 175 İbid, IV. s. 460
- 176 Danvers, ad. eser, s. 312, 317
- 177 Ad. eser, s. 318.
- 178 E. D. Ross, The Camb. Hist, of India, cilt V, s. 12; Danvers, ad. eser, s. 288.
- 179 Ad. eser, s. 289; E. D. Ross, ad. eser, s. 12; The Commentaries of the Great Alfonso Dalboquerque, tercüme eden Walter De Gray Birch, s. 207

- 180 Albuquerque'in Şâh İsmail'e mektubu, Danvers, s. 320 - 321 de iktibas ediyor.
- 181 Cf. E. D. Ross, The Camb. Hist. of British India, cilt V. s. 12.
- 182 F. C. Danvers, ad. eser, I, s. 325 - 327
- 183 İbn İyâs, ad. eser, IV. s. 466; Karşıla, D. Ayalon, ad. eser, s. 79 - 80.
- 184 İbn İyâs, ad. eser, IV. 467; bak. D. Ayalon, ad. eser s. 80; Karşıla, Schuman, ad. eser, s. 77 - 78; Whiteway, The Rise of Portuguese Power in India 1497 - 1550, London 1899, s. 183 de «Süleyman Süveys'ten 1515 yılının Ekim ayının ilk günlerinde, 27 gemi ve 6000 kişi ile ayrılmıştır ...4 Kasım'da Cidde'ye varmış ve ayın 19 unda bir kale inşa etmek için se-kiz ay kaldığı Kamaran'a gelmiştir...»
- 185 Fevzi Kurtoğlu, ad. eser, s. 918; Abdus-Samed'den bahsediliyor.
- 186 İbn İyâs, ad. eser, IV. s. 365 - 366.
- 187 Ad. eser, IV. s. 472.
- 188 Zeynüd-Din, Tohfut-ul-Mujahideen, tercüme eden Rowlandson, s. 96.
- 189 Abu Mahreme, ad. eser. s. 17, 18; bak. Tarih-i Şihri, tercüme eden Serjeant, ad. eser, s. 48, 49
- 190 İbn İyâs, Cilt V. s. 83.
- 191 Berku'l Yemânî, Yp. 8a, 9b, 10a, Köprülü Ktp. No. mükerrer 1013: karşıla Müneccimbaşı s. 215. Bu bilgilerin Berku'l-Yemânî'den alındığı anlaşılmaktadır.
- 192 Bak. İbn İyâs, ad. eser, cilt V. s. 83.
- 193 Abu Mahreme, ad. eser, tercüme eden Schuman, ad. eser, s. 19 - 20; Karşıla, A. Raşid, ad. eser, Cilt, I, s. 27.
- 194 İbn İyâs, Süveys'te 200 Osmanlı bulunduğunu söyle-mektedir, IV, s. 365, s. 458. Bak. cilt V. s. 83.
- 195 İbn İyâs, ad. eser, cilt V. s. 83.
- 196 Ad. eser, s. 21; E. D. Ross, ad. eser, s. 560; karşıla A. Raşid ad. eser, s. 29; F. Kurtoğlu, ad. eser, s. 918.
- 197 Abu Mahreme, ad. eser, s. 21 - 22; Müneccim Başı, ad. eser, s. 215.
- 198 A. Raşid, ad. eser, s. 29; Bk. Arabic Hist. of Guja-rat, cilt I, s. 44
- 199 İbn İyâs, cilt V. s. 83
- 200 Abu Mahreme, ad. eser. s. 22 - 23.

- 201 A. Raşid, ad. eser, s. 30.
- 202 İbn İyâs, Cilt V. s. 83
- 203 Abu Mahreme, ad. eser, s. 23; E. D. Ross, ad. eser, s. 561; Kutbüd-Din al Mekki, ad. eser, ff. 10 a; Müneccim Ba-şı, ad. eser, s. 215
- 204 Ad. eser, s. 23; E. D. Ross, ad. eser, s. 561; A. Raşid, ad. eser, s. 30 - 31, yanlış tarihler vermektedir.
- 205 Abu Mahreme, ad. eser, s. 23.
- 206 A. Raşid, ad. eser, s. 31; E. D. Ross, ad. eser, s. 561; Bak. L. O. Schuman ad. eser, s. 79. İsa b. Lutfullah ve ad-Deyba'dan bahsediyor.
- 207 Abu Mahreme, ad. eser, s. 23; bak. Ad-Deyba, L. O. Schuman, ad. eser, s. 80'de iktibas ediyor.
- 208 Abu Mahreme, ad. eser, s. 24.
- 209 Ad. eser, s. 24 - 25.
- 210 Abu Mahreme, ad. eser, s. 25; Zeyn-üd-Din ad. eser, s. 96.
- 211 İbn İyâs, cilt V. s. 115.
- 212 Ad. eser, s. 25.
- 213 E. D. Ross, ad. eser, s. 561
- 214 Müneccim Başı, ad. eser, cilt III, s. 215; karşıla Cen-giz Orhonlu, XVI. asrın ilk yarısında Kızıldeniz sahillerinde Osmanlılar. Tarih Dergisi, XII-16 Eylül 1962, s. 5.
- 215 Abu Mahreme, ad. eser, s. 26.
- 216 Müneccim Başı, ad. eser, cilt III. s. 215.
- 217 İbn İyâs, ad. eser, cilt V. s. 190.
- 218 Kutbüd-Din el-Mekki, ad. eser, ff. 8a, Uluğ Hânî, ad. eser s. 218, Karşıla E. D. Ross, JRAS, Ocak 1922, s. 2 - 3
- 219 Uluğ Hânî, Hist. of Gujarat, Cilt I, s. 218; karşıla, E. D. Ross, JRAS, Ekim, 1921, s. 560; bak. E. D. Ross, JRAS, Ocak 1922, s. 2 - 3.
- 220 E. D. Ross, JRAS, Ekim 1921, s. 560 ,Gois'e atfı ya-pıyor.
- 221 A. Raşid, ad. eser, c. I, s. 17, bak. E. D. Ross, JRAS, Ekim, 1921, s. 561 - 562.

2. BÖLÜM

1 Ibn İyâs, «An Account of the Ottoman Conquest of Egypt», Çeviren W. H. Salmon, Londra 1921, s. 115; Müneccim Başı, Sahâif ül-ahbâr, Cilt III, s. 67; Prof. Dr. Halil İnalçık, T. İ. Teş. Ta. s. 71; İ. H. Uzunçarşılı, O. Tarihi, Cilt II, dipnot s. 290.

2 25 Rebi ül-evvel 923/15 Nisan 1917 tarihli Selmân Reis' in mektubuna bakınız. Topkapı Sarayı Müzesi, Arşivi, Vesika No. E. 8337.

3 Arnold, «The Caliphate», Oxford, 1924, s. 148.

4 Sadeddin, Tacü't-tevârih, Cilt II, s. 371 - 372, Prof. Dr. Halil İnalçık, aynı eser, cilt, s. 71 - 72, İ. H. Uzunçarşılı, aynı cilt II, s. 292.

5 T. S. M. A. No. E. 8337. Buna ek olarak, Yavuz Sultan Selim'in emriyle Hindistan Hükümdârı Muzaffer Şah'a (1511 - 1525) bender naibi Kasım Şirvânî tarafından yazılan mektuba bakınız. T. S. M. A. nu E. 8931, Sahâifül-ahbâr cilt II, s. 215 - 216; Stripling aynı eser, s. 88; Whiteway, aynı eser, s. 184.

6 R. S. Whiteway, aynı eser, s. 184; Prof. Dr. Cengiz Orhonlu, Tarih Dergisi XII, s. 5 - 6.

7 R. S. Whiteway, aynı eser, s. 182; Stephens (Albuquerque, Oxford, 1912, s. 171), 1517 de 3000 askerin kırk tekneye Kızıldeniz'e doğru yola çıktığını, F. C. Danvers, aynı eser, I, 334 de ve E. D. Ross «The Cambridge History» Cilt IV, s. 13 de hareket tarihini 8 Şubat 1516 olarak vermektedirler. Mısır donanmasının Aden'e 1516 Haziranında vardığını ve Portekiz donanmasının şehre Mısır donanmasının ayrılışından son-

ra vardığını bildiğimize göre, Danvers ve E. D. Rose yanlışmış gibi gözükmektedir.

8 Aynı eser, s. 182, C. F. Danvers'de 1200 Portekizli ve 800 Malabarlı asker.

9 R. S. Whiteway, aynı eser, s. 182; C. F. Danvers, aynı eser, I, s. 333 E. D. Ross The Cambridge History», cilt IV, s. 13

10 C. F. Danvers, aynı eser, I, s. 335; E. D. Ross, aynı eser, Cilt IV, s. 13.

11 Abu Mahreme, L. O. Schuman'ın tercümesi, aynı eser, s. 50 Tarih-i Şihri (ff. 46 b), R. B. Serjeant, aynı eser, s. 50. Tarih-i Şihri'nin yazarı bu bilgiyi Abu Mahreme'den almış gibi gözüküyor.

12 T. S. M. A. nu: E. 8337.

13 F. C. Danvers, aynı eser, I, s. 335.

14 T.S.M.A. no: E. 8337.

15 İbid, Nu: E. 8337, iki gün F. C. Danvers'da, aynı eser, I, s. 335 ve on bir gün R. S. Whiteway'de, aynı eser, s. 184.

16 Danvers, aynı eser, s. 335; Whiteway, aynı eser, s. 184; E. D. Ross, «The Cambridge History», Cilt IV, s. 13.

17 Abu Mahreme, aynı eser, tercüme eden L. O. Schuman, aynı eser, s. 32; Tarih-i Şihri, tercüme eden R. B. Serjeant aynı eser, s. 50 - 51.

18 C. F. Beckingham, R. B. Serjeant'ın «The Portuguese off the South Arabian Coast» unda, dipnot, s. 170; Whiteway, aynı eser, s. 185.

19 Whiteway, aynı eser, s. 185.

20 Danvers, aynı eser, s. 335; C. F. Beckingham, Serjeant' da aynı eser, s. 170.

21 C. F. Beckingham, aynı eser, s. 170; Abu Mahreme, aynı eser, s. 32; Tarih-i Şihri, aynı eser, s. 51.

22 Longworth Dames, aynı eser, J. R. A. S. Kısım I, Ocak 1921, s. 13; E. D. Ross «The Camb. Hist.», IV, s. 13; Danvers, aynı eser, s. 335.

23 Longworth Dames, aynı eser, s. 13 - 14; Cengiz Orhonlu, aynı eser, s. 6, Whiteway, aynı eser, s. 185.

24 T. S. M. A. Nu. 8337

25 Feridun Bey, Mecmua Müneşatü's-Selâtin, cilt I, s. 491; karşıla. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt II, s. 298.

26 İbid, s. 498; İ. H. Uzunçarşılı, aynı eser, s. 298. Bu-

nunla beraber, F. Kurtoğlu, (II. Tarih Kongresi, İstanbul. 1937, s. 918) Selmân Re'is'in, Portekizlilerin çekilmesinden sonra Kahire'ye gidip Yavuz Sultan Selim'in hizmetine girdiğini söylüyor. Onun kanaatine göre, Selmân Re'is bir süre sonra, Mısır Valisi Hayri Bey tarafından tevkif edilerek İstanbul'a gönderilmiştir. (Ocak 1518). Haydar Çelebi Ruznamesi'nin (Münşeât üs-Selâtin Cilt I, s. 298) Yukarıdaki fikri kesinlikle reddettiği göz önünde tutulacak olursa, bu beyan yanlış gibi görünmektedir.

27 T. S. M. A. Nu. E. 8337, Feridun Bey, aynı eser, I, s. 498; Fevzi Kurtoğlu, II. Tarih Kongresi, s. 918.

28 T. S. M. A. Nu. E. 8931; Mektubun bazı kısımları çok kötü durumdadır ve bazı yerleri okunmamaktadır.

29 Osmanlı kaynaklarında, Savakin'in fethinden bahsedildiğini aradıkça da bulamadım. Bununla birlikte, J. F. E. Bloss (The History of Suakin, Sudan Notes and Records, XIX, 1936, s. 187 de) hatalı olarak, Şavakin, Massava ve Cidde'nin, Osmanlı generali Sinan Paşa tarafından, 1516 da fethedildiğinden bahsetmektedir. A. Paul ise (A. History of the Beja Tribes of the Sudan, Camb. 1954, s. 77 de) bu tarihi 1520 olarak vermektedir. R. B. Serjeant, aynı eserin 18. sayfasında çok ilgi çekici bir bilgi vermektedir. Söylediğine göre, 1520'deki Diogo Lopes de Sequeira seferinden sonra, bir elçi Massava'ya çıkarak Negüs'e gitti. Bu görev Osmanlı Türkleri arasında vehimlere yol açtı ve karşı bir tedbir olarak, Savakin ve Zayla'yı işgal ettiler. Bk. Prof. Dr. C. Orhonlu, aynı eser, dip not, s. 2.

30 Castanheda, IV, 18 ve IV, 41 (M. L. Dames. J. R. A. S. Ocak 1921, s. 13 de) der ki: Selim Süveys'de büyük bir donanma yapılmasında ısrar etti fakat bunun gerçekleştirildiğini görece kadar yaşayamadı.

31 Hindistan Gücerat hükümdarı Muzaffer Şah'dan Sultan Selim'e gelen mektubun kopyası, Münşeât üs-Selâtin, Feridun Ahmet Bey, T. S. M. A. Nu. Revan H. 1375, Yp. 306 b. - 307 a dadır.

32 Melik Ayâz'dan Sultan Selim'e (yanlışlıkla Süleyman olarak) gelen mektubun kopyası, Münşeât üs-Selâtin, Revan H. 1375, Yp. 307 a-b dedir.

33 Bernard Lewis, The Mughals and the Ottomans, Pakistan Quarterly, VIII, sayı 2, s. 5.

34 Kutbüd-Din, Berkül-Yemânî, Köprülü Ktb. Sayı: Mükerrer 1013, Yp. 17 a; Ahbâru'l-Yemânî, Yp. 15 b.

35 Abu Mahreme, aynı eser, s. 28; Berkül Yemânî de (E. D. Ross, JRAS, Ocak 1922, s. 4 e bakınız) Şubat 1517.

36 Aynı eser, cilt I, s. 36 da şöyle der: 923 Muharrem'in sonunda, Emir Barsbay Taiz'e doğru yola çıktı ve Sutlan mukavemet etmeden İbb'e kaçtı.

37 Abu Mahreme, aynı eser, s. 28, Müneccim Baş, aynı eser, cilt III, s. 216; A. Raşid, aynı eser, I, s. 36.

38 İbid, s. 28; A. Raşid, aynı eser, s. 36; Berkül Yemânî de (E. D. Ross, aynı eser, s. 4) ve M. Baş, III, s. 216 - 217 de Beni Hübeys'in öldürdüğü söyleniyor.

39 Abu Mahreme, s. 29; A. Raşid, s. 36; Müneccim Baş, c. III, s. 217; Ross, s. 4.

40 Abu Mahreme, s. 29 - 30; A. Raşid, s. 37 - 38

41 Müneccim Baş c. III, s. 217; A. Raşid, 39; TSMA, sayı: E. 8931; Stripling, s. 88 - 89.

42 Müneccim Baş, s. 217; A. Raşid, s. 41; Stripling s. 89. Bununla beraber, İbn İyâs, cilt V, s. 409 (Karşıla Schuman, aynı eser, s. 93) İskender'in Yemen Valiliğine tayininden bahsetmemekte ve onun Osmanlı hakimiyetini kabul ettiğine de temas etmemektedir.

43 Berkül-Yemânî, Köprülü Ktb. sayı: 1013, yp. 17 a; Müneccim Baş, aynı eser, cilt III, s. 217; E. D. Ross, JRAS, Ocak 1922, s. 5

44 Kutbüd-Din, Berkül-Yemânî, yp. 17 a Ahbâru'l-Yemânî, yp. 15 b.

45 Tarih-i Şihri, Tercüme eden R. B. Serjeant, aynı eser, s. 51; Abu Mahreme tercüme eden Schuman, aynı eser, s. 36

46 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 15 b; Stripling, aynı eser, s. 89; E. D. Ross, JRAS Ocak 1922, s. 5.

47 Abu Mahreme, tercüme eden Schuman, aynı eser, s. 36

48 Danvers, aynı eser, cilt I, s. 346 - 347; Gois iv 45, (R. B. Serjeant, aynı eser, s. 170 - 171 de) Portekiz donanmasının 11 büyük gemi, 2 kalyon, 5 kadirga, 4 büyük armalı gemi (Square rigged ships), 2 brigantin ve 2 Karavelden müteşekkil 26 teknedden ibaret olduğu bildirilmektedir. Abu Mahreme, aynı eser, s. 36 da ise 20 tekne demekte.

49 C. F. Beckingham, Serjeant, aynı eser, dip notu s. 171 de.

50 Abu Mahreme, (aynı eser, s. 40) Serjeant, aynı eser, s. 52.

51 Danvers, aynı eser, cilt I, s. 347; C. F. Beckingham, Serjeant, aynı eser, dip not, s. 171 de. Arap Kaynakları (Abu Mahreme s. 40, Tarih-i Şihri, s. 52) tarafından bildirildiğine göre, Portekiz donanması, dönüştü Aden'i ziyaret etmiş ve Emir Mircan kendilerine su ve erzak vermiş ve esirlerden bazılarını (fidye vererek) onların elinden kurtarmıştır. Abu Mahreme, aynı eser, s. 40 Tarih-i Şihri, aynı eser, s. 52.

52 Longworth Dames, aynı eser, JRAS, 1921 Ocak, s. 13.

53 TSMA, Sayı E. 6455.

54 Kutbüd-Din, Berkü'l-Yemânî, yp. 16 a; M. Baş, aynı eser, cilt III, s. 217 - 218; E. D. Ross, J.R.A.S., Ocak, 1922, s. 5.

55 İbn İyâs: Beda'i Üz-Zuhûr fî Vekâi id-Duhûr cilt V. 409, (karşıla. Schuman, aynı eser, s. 83).

56 Kutbüddin, Berkü'l-Yemânî, yp. 18 a; Emir Ramazan'ın büyük bir medrese yaptırarak buna Cemaliye adı verdiği söyleniyor.

57 Levent kelimesi İtalyanca bir kelime olan Levantino'dan aktarılmış gibi gözükmektedir. (Cevdet Paşa tarihi, cilt I, s. 60 ve Mehmet Şükrü, Esfâr-ı Bahriye- Osmaniye, İstanbul, 1306, s. 151 - 152 ye bakınız.) Bununla beraber, İ. H. Uzun Çarşılı uzun çalışmalardan sonra, kelimenin muhtemelen Farsça'ya da başka Şark lisanından alınmış olacağını söylüyor. Levend için bak. İ. M. Cezar, Levendler, İstanbul, 1963. İslâm ansiklopedisi, «Levend» cilt 7, s. 46 - 48 ye bakınız.) Osmanlı İmparatorluğunun ilk devirlerinde, bu isim Osmanlı Ordusunun bir parçası addedilen Milislere verilirdi. 16 Yüzyılda, umumiyetle, asker olarak donanmada çalıştırılırlardı (Leventler). (Mhimme defteri, sene 967/1559 - 1560 sayı 3, s. 473'e bakınız). Teferruat için İslâm Ansiklopedisi, cilt VII, s. 46 - 48 e bakınız.

58 Kudbüd-Din, Ahbârul-Yemânî, yp. 16 b.

59 Kudbüd-Din, aynı eser, yp. 16 b, 18 a, Müneccim Baş, aynı eser, cilt III, s. 218.

60 Danvers, aynı eser, cilt I, s. 352 - 354.

61 İbid., I, s. 354.

62 C. F. Beckingham, Serjeant, aynı eser dip not s. 171 de.

63 Aynı eser, s. 171; Danvers, aynı eser, s. 354.

64 C. F. Beckingham, aynı eser, s. 172.

65 Tarih-i Şihri, (yp. 54 b) R. B. Serjeant, aynı eser, s. 52 53 de.

66 Ahbârul-Yemânî, yp. 18 b. Ahmet Raşit, aynı eser. cilt I, s. 50.

67 Şeyhül-İslâm Mehmet Efendi, İbtihâcü't-Tevâtîh, Hüsrev Paşa Ktb. no: 321, yp. 321 b. Karşıla Prof. Dr. C. Orhonlu, aynı eser, s. 9.

68 Ahbârul-Yemânî, yp. 18 b; Müneccim baş, aynı eser, cilt, III, s. 218, karşıla. Prof. Dr. C. Orhonlu, aynı eser, s. 10.

69 E. D. Ross, aynı eser, sayfa 8 e bakınız.

70 Ahbar ul-Yemânî, yp. 18 b; 19 a; Müneccim Baş, III s. 218, karşıla E. D. Ross, aynı eser, s. 8

71 İdem yp 18 a, Hammer V. s. 40.

72 Hammer, V. s. 43, İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi s. 320.

73 Peçevi, I, s. 84; İ. H. Uzunçarşılı, II, s. 320.

74 İbid, I, s. 84; Hammer, V. s. 44; Lutfi Paşa Tarihi s. 316 Ahbârul-Yemânî, yp. 19 b. dip not için bk. yp. 15 a.

75 Türklerde olduğu gibi Portekizlilerde de, bazı Çağdaş veya buna yakın çevreler, Selman Re'is ile Süleyman'ı birbirlerinden ayıramamaktadırlar. Bunların, Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa ile Selman Re'is'i karıştırdı. Karıştırmakta oldukları meydandadır. Peçevi'de (I, s. 84) Süleyman Re'is, Solak zâde'de (s. 350) Süleyman Paşa; Hammer'de (V. s. 204) Süleyman Re'is bahis mevzuu edilmektedir. Halbuki, diğer muasır kaynaklar, Kutbüd-Din al-Mekki, Berku'l-Yemânî (yp. 21 b); Kâtip Çelebi Tuhfet ül kibar (S. 25) Şeyh ül-İslâm Mehmet Efendi ibtihâcü't-Tevâtîh (yp. 147 b), Âli. Künhül-Ahbâr (yp. 226 b); Ulug Hânî (I, s. 220); Abu Mahreme (46 b) de ise Selman Re'is denilmektedir.

76 Celâl zâde Mustafa, Tabakâtül-Memâlik, YP. 237 b; karşıla. Prof. Dr. C. Orhonlu, s. 10.

77 Selman Re'is'in Layihası T.S.M.A. Sayı E. 6455. Layihanın yeni Türkçe nüshası (Deniz Mecmuası, 1935, cilt 47, sayı 335, s. 68-73) F. K. Oğlu tarafından tercüme edilmiştir ve yanlışlar ile yanlış yorumlar (okunuşlar) ihtiva etmektedir.

78 Ahbârul-Yemânî, yp. 22 b.

79 İbn İyâs, aynı eser, IV, s. 365 - 366.

80 İbn İyâs, aynı eser, cilt IV, s. 365-366.

81 Bununla birlikte, çağdaş yazarlar, bu rakamı 20 olarak vermektedirler. Ama bunun yanlış olduğundan şüphe yoktur. (Bak) Mehmet Efendi, İbtihacüt-Tevârih yp. 147 b. Âli, Künhü'l-Ahbâr, yp. 226 b. Peçevi, I. s. 84; Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibâr s. 24-253 burada tekne sayısı 20 olarak verilmiştir.

82 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 22 b.

83 Kâtip Çelebi, aynı eser, s. 25.

84 Ahbâru'l-Yemânî, ff. 22 b. Kâtip Çelebi, aynı eser, s. 25 ve Peçevi, cilt 1, s. 84'de Selmân'ın donanmasının yola çıkış tarihini H.932/M.1525--1526 olarak vermektedirler.

85 Tercüme an-Nuzhat as-Saniye yp. 347 b; B.M. no: Add. 7846.

86 Hammer, Cilt V, s. 45.

87 Encyclopaedia of Islam s. 102, Ahbâru'l-Yemânî, yp. 22 b.

88 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 23 a, Müneccim Başı, III, s. 219.

89 Berku'l-Yemânî, yp. 23 a;

90 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 26 b; 27 a.

91 Kâtip Çelebi, aynı eser, s. 25.

92 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 27 a; karşıla. E. D. Ross, aynı eser, s. 9

93 Ulug Hânî, An Arabic History of Gujarat, Vol. I, E.D. Ross tarafından yayınlanmıştır, aynı eser, s. 9.

94 Ulug Hânî, aynı eser, cilt 1, s. 220; karşıla, E.D. Ross, aynı eser, s. 10; an-Nur as-Safir yp. 200 b (B. Mus. Add. 16648, 1) de bu ölümün tarihi 935 dir (R.B. Serjeant, s. 51 e bakınız.) Kutnüd-Din ise (Ahbârül-Yemânî, s. 27 a;) tarihi 934 sonu/ Ağustos 1529 olarak veriyor. Müneccim Başı (III, s. 220) sadece 934/1927-1928 diyor.

95 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 27 b; 28 a.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1 Ahbâru'l-Yemânî, yp. 27 b. 288 a.

2 An Arabic History of Gujarat, 1, s. 220.

3 Berku'l-Yemânî, yp. 29 b; Müneccim Başı, III cilt, s. 220.

4 F.C. Danvers, aynı eser, I, s. 385

5 An-Nur as-Safir, yp. 71 b, (B. Mus. Add. 16648, I).

6 F.C. Danvers, aynı eser, 1, s. 398-399; R.S. Whiteway, aynı eser, s. 227; M.L. Dames, aynı eser, s. 14.

7 F.C. Danvers; aynı eser, 1, s. 398-400; C.F. Beckingham (R.B. Serjeant, aynı eser, s. 172'de).

8 Tarihi-Şihri (yp. 68 b) R.B. Serjeant, aynı eser, s. 56-57'de.

9 Aynı eser, (68 b) R.B. Serjeant, aynı eser, s. 57-58'de.

10 Berku'l-Yemânî, yp. 29 b; Ulug Hânî, aynı eser, 1, s. 220.

11 Tarihi-Şihri, (68 b) R.B. Serjeant, aynı eser, s. 57-58'de.

12 Ulug Hânî, aynı eser, 1, 220; Berkû'l-Yemânî, yp. 224 a-b.

13 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 225; C.F. Beckingham (R. B. Serjeant, dip not s. 59'da); F.C. Danvers, 1, s. 400; Tarihi Şihri'de (Serjeant s. 59). 300 tekne; John Briggs, History of the Rise of the Mahomedan Power in India, IV. dip not s. 132'de Portekiz kuvvetlerinin sayısı 15.600 olarak verilmiştir.

14 Aynı eser, s. 225.

15 Burada üç küçük ada vardır. (Şial Bet, Savai Bet ve Bensla Rock) adalar Diu'nun 26 veya 28 mil kadar doğusundadır.

da bulunmaktadır. Sözü geçen adayı ayırtetmek mümkün değildir. Bununla beraber, bu trajik hâdise, bu üç adadan birinde vuku bulmuştur.

16 F.C. Danvers, aynı eser, 1, s. 401 de, aralarında Eitor da Silveria'nın da bulunduğu sadece dokuz Portekizlinin öldürüldüğü R.S. Whiteway, aynı eser, s. 226-227 de 150 Portekizlinin telef olduğu, Tarih-i Şihri (R.B. Serjeant, aynı eser, s. 59) da ise 200 kişilik garnizonun toptan öldürüldüğü ve Portekizlilerin 500 ölü verdiği söylenmektedir.

17 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 227, R. B. Serjeant, aynı eser, s. 18; F.C. Danvers, aynı eser, 1, s. 402.

18 Zeynüd-Din al Ma'bari, Tuhfetül-Mucâhidîn, (Hakim S. Şemsullah Kadri tarafından yayınlanmış), s. 36.

19 An Arabic History of Gujarat, 1, s. 220

20 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 227; F.C. Danvers, aynı eser, 1, s. 401

21 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 227 - 228; John Briggs, aynı eser, dip not, 132; Zeynüd-Din, Rowlandson'un tercümesi, s. 36, Watson, Hist. of Gujarat, s. 41; Elphinstone, The hist. of India, s. 745.

22 An Arabic History of Gujarat, 1, s. 220; bak. E.D. Ross,

23 R.B. Serjeant, aynı eser, s. 59.

24 Uluğ Hânî, aynı eser, 1, s. 220

25 İbid, aynı eser, s. 220; Tarih-i Şihri (yp. 68 b) R.B. Serjeant, aynı eser, s. 60 da; Ahbaru'l-Yemânî yp. 28 b.

26 Uluğ Hânî, s. 220.

27 Mirat-ı Ahmedi, Bölüm 1 (Farsça metin, Syed Navab Ali tarafından yayınlanmış, Oriental Institute, Baroda, 1928), s. 73-74; Seyyid Muhammed İbn Münevver ül-Mülk, iç meselelerinden habersiz olarak yanlış bilgi vermektedir. Bak. Briggs'in Firişte, IV'ü, s. 133-134. Biker'in Portekiz (Hint) Antlaşmaları (1505-1542) Cilt 1, s. 97 de, Hümâyûn'un saldırısının sebebi, hatalı olarak, Bahâdur Şâh'ın silâhlı bir tecavüze geçmiş bulunduğu Çitor kraliçesinin isteği olarak gösterilmektedir. Hümâyûn Şâh, Bahâdur Şâh'a Çitor'a saldırması için haber göndermiş ve bu istek Bahâdur Şâh tarafından tabiatıyla reddedilmiştir. Hemen o anda, Hümâyûn Şâh Çitor kiralığını, Mandu'yu ve Gücerat'ın büyük kısmını ele geçirmeye karar vermiştir.

28 Elliot, aynı eser, V, 191, 192; Uluğ Hânî, aynı eser, I, s. 232. J.W. Watson, History of Gujarat, Bombay, 1886, s. 42.

29 Tarih-i Selâtin-i Gujarat. yp. 13 a; Mirat-i Ahmedi, aynı eser, s. 74; Tarih-i Şihri, R. B. Serjeant, aynı eser, s. 60 da, An Arabic History of Gujarat, I, s. 243 - 256.

30 Uluğ Hânî, aynı eser, I, s. 243; Elliot, aynı eser, V, s. 193; Tarih-i Şihri, R.B. Serjeant, aynı eser, s. 60 da.

31 F.C. Danvers, aynı eser, I, s. 404; Briggs'in Firişte, IV, s. 133.

32 Biker'in Portekiz antlaşmaları (1507-1542), Cilt I, Original antlaşmaların tercümeleri. I.O. Lib.Ms.No.125 (Tombo da Estada da India 01, 180 V), s. 96.

33 F.C. Danvers, aynı eser, S. s. 405.

34 Biker'in Portekiz antlaşmaları (1507-1542) aynı eser, s. 98-101; R.S. Whiteway, aynı eser, s. 239-240; F.C. Danvers, aynı eser, I, s. 416-417.

35 Biker'in Portekiz antlaşmaları, aynı eser, s. 102-105.

36 An Arabic History of Gujarat, I, s. 258.

37 Briggs, aynı eser, s. 134; Elphinstone, aynı eser, s. 745; Watson, aynı eser, s. 42.

Mirat-i Ahmedi'nin yazarı, Bahâdur Şâh'ın Avrupalıların entrikalarından tedirgin olduğunu ve Diu adasında inşa ettikleri kale hakkında kendileri ile münakaşa ederek devamlı olarak onları uzaklaştırmak yollarını aradığını söylemektedir. s. 250. Farsça metin Kısım I, s. 75.

38 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 242.

39 P. Baldaeus, A. Description of..... Coromandal in Churchill's «A collections of voyages, and Travels» III, s. 592.

40 Briggs, aynı eser, IV, s. 134; P. Baldaeus, aynı eser, III, s. 592.

41 TSMA. No. E.1351.

42 R. S. Whiteway, ad. eser, s. 243 - 244.

43 «The Porteguese Asia» da (Briggs, aynı eser, s. 137 de atf yapıyor) 13 kişi, Abu Turab (Tarih-i Gujarat), s. 32 da 19 kişi Mirat-i Sikenderi'de 5 veya 6 kişi denildiği halde, Mirat-ı Ahmedi ve Abul Fazl'ın Akbarnâme'sinde nedimlerin sayısında bahs edilmemektedir. Bak. R.S. Whiteway, aynı eser, s. 246-247; M.S. Commissariat, aynı eser, I, s. 376-377.

44 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 247.

45 The Portuguese Asia, Briggs tarafından atıf yapıyor, aynı eser, IV, s. 137-138; Baldaeus, aynı eser, III, s. 593-594; Erskine, aynı eser, II, s. 93; M.S. Commissariat, aynı eser, s. 378.

46 Âsaf Hân'ın aracılığı halk için bk. bölüm IV.

47 R.S. Whiteway, aynı eser, s. 250, F.C. Danvers, aynı eser, I, s. 240; Erskine, aynı eser, II, s. 93.

48 Firişte, Briggs'in tercümesi, s. 142; C. F. Danvers, aynı eser, I, s. 420-421 de 2 milyon altın.

49 Mirat-i Sikenderi'ye göre (Barley'in tercümesi, s. 337) Kathiawar'ın güneyindeki Unah yakınındaki Delwada da Navanagar adı altında elden gitmiştir.

50 Ione de Tombo c. Clause, Bölüm I, Mucs, vesika 73, Biker'in tercümesi, Cilt I, I.O. Lib. Ms. No: 124, s. 108-114.

51 Firişte, Briggs'in tercümesi, IV, s. 142-144; Mirat-i Sikenderi, Barley'in tercümesi, s. 399, 402-408, Abu Talib Vali Shah, A. History of Gujarat, Londra 1909, s. 38-40.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1 Tarih-i Şihri (81 b) Serjeant, The Portuguese off the South Arabian Coast, Oxford, 1963 S. 71-72'de; The Cambridge History of the British Empire, Vol. IV, British India.1497-1858 Cambridge 1929, S. 14-15; M.S. Commissariat, A History of Gujarat, London, 1938 cilt I, S. 391.

2. TSMA. Sayı 10895, Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'dan divana arıza, karşılan F. Kurtoğlu, Belleten, sayı 13, S. 60 - 61, Commissariat, aynı eser, S. 392

3 TSMA, No. 1351.

4 Kânun-nâmei Sultan Süleyman Hân, Veliyuddin Efendi Kütüphanesi No. 1970, Yp. 14 a! Başka hiç bir kaynak elçinin adından bahsetmemektedir.

5 Tarih-i Peçevî, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1283 H, I, S. 220; Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Viyana Ms.) Yp. 250 a-b; Hammer, D.O.T. (Ata Bey), tercümesi V, 205-6; Hammer, Memoirs on the diplomatic Relations... JRAS, London, cilt II, 1830 s. 463, Tarih-i Sultan Süleyman Hân'ın yazar (ff. 246 a-b) Burhân Beg, İbn Sultan Sikender, Delhi Sultanı adlı bir Hintli Prens'in İstanbul'a geldiğini söylemektedir. Moğol ordularından kaçan prens 942/1536'da Kanunî Sultan Süleyman'ın sarayına sığınmıştır. Kendisine İmparatorun elini öpmek hakkı bahşedilmiş ve günde 300 akçe maaş bağlanmıştır. Buna rağmen, bu hadise hiç bir Hintli Müslüman tarihçi tarafından zikredilmemektedir. Zaten, Müslüman Hindistan'ın tarihçileri onaltıncı yüzyılda Osmanlı-Hindistan münasebetleri ile alâkadar olmamışlardır. O kadar ki, Süleyman Paşa'nın seferinden dahi bahsedilmemiştir. Hindistan'ın Afgân prenslerinden hiç-

birinin bey ünvanını kullanmadıklarını da belirtmek gerekir. Buna rağmen Prof. Abdur Raşid (Osmanlı-Moğol münâsebetleri, yayınlanmamış makale, S. 3); bunun, iki ay hükümdârlık yaptıktan sonra, Moğol İmparatoru Babur'un İbrahim Ludî'yi yendiği 1526 yılında öldürülen Güceratlı Sikender'e atfolunabileceği söylenmektedir. Burhân, muhtemelen, Hümâyûn'un Gücerat'ı işgâl ettiği sırada memleketten sürdüğü prenslerden biridir.

6 Mirat-i Ahmedî (Farsça metin, s. 73)'ye göre; Çitor muhasarası esnasında, Bahâdur'a, Vikramaditya oğlu Rânâ Sangâ incileriyle süslü kemerin de dahil bulunduğu muazzam bir servet sunulmuştur. Şu anda, bu kemer, ikinci Dünya Savaşı esnasında hazine ile birlikte Ankara'ya gönderilen demir kutulardan birinde durmaktadır ve anahtarlar kaybolmuş olduğu için kemeri ihtiva eden kutu, 1951 yılında büyük güçlüklerle açılabilmiştir. (Bak. Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1951).

7 Lûtfî Paşa, Tevârih Âl-i Osman, İstanbul, 1341 H. S. 357-8; Ahbarûl-Yemânî, Yp. 34 b; Baldaeus. ad. eser, sayfa 592'de Bahâdur'un Hümâyûn'a karşı askerî yardıma karşılık altı yüz bin İngiliz lirası teklif ettiğini söylemektedir. Correa (cilt II, ss. 570, 792, 794, 795. Stripling, aynı eser, s. 89 da ıktibas ediyor), Bahâdur Şâh'ın 10.000 kişilik bir seferde asker ücretlerini ödemeyi teklif ettiğini söylemektedir. Bahâdur'un Mekke'de bulunan hazineleri hakkında, Lûtfî Paşa (s. 358) sandık sayısını 250 olarak verdiği halde, Tarihi Sultan Süleyman Hân'da 300 demir sandık denmektedir. Uluğ Hânî, 1 s. 385 de demir sandık sayısı 700 olarak belirtilmiştir. Buna rağmen, Süleyman Paşa'nın Sultan Süleyman Hân'a yazdığı mektupta (TSMa 10895 cf, ve F. Kurdoğlu Belleten 13 ss. 60-61) verilen 350 sayısı muhakkak ki doğrudur.

8 An Arabic History of Gujarat, I, ss. 386-7; E.D. Ross, yayınlanmayan evrakında Sultan'ın Asaf Hân ile görüşmesini anlatmıştır (Bak. A. Rahim: The Mughal Diplomacy/doktora tezi/S. 173); yazar, Londra'daki ikâmeti sırasında boş yere bu yayınlanmamış evrakı bulmaya çalışmıştır.

9 Tarihi Sultan Süleyman Hân, (Vienna Ms.) Yp. 278 a.

10 İlam bi-âlâm beyt-ullah il-harâm, Köprülü ktb. 205/2. Yp. 184 b-185 a; Berku'l-Yemânî (B. Mus. Ms.) Yp. 24 b.

11 Peçevî Tarihi, I, s. 219; Süleyman Paşa'nın 937/1530-31

yıllarında donanmanın inşaatına tekrar başlandığı görüşünü desteklemek için, şu anda Cunâgarh kalesinde bulunan Süleyman'a ait topun üstündeki yazı da başka bir ispat vesikasıdır. Top, 17 ayak uzunluğundadır, kuyruk kapağının daire çevresi 7,5 ayaktır ve ağzının kutru 9,5 inç'dir. Yüz kilodan fazla ağırlıkta bir gülle atabilecek kapasitededir. Üstünde şu yazı vardır:

«Bu top 937 H/530131 M. tarihinde, Selim Han'ın oğlu, Arabistan ve Acemistan Hükümdârı Süleyman Han tarafından, Hint topraklarını istila eden mel'un ve putperest Portekizli'leri mağlup etmek için yaptırılmıştır. Muhammed İbn Hamza tarafından dökülmüştür.»

(Bak. Mirat-i Mustafâbâd, Shaikh Ghulam Muhammad Abidin, Urdu lisanında, Junagadh Devleti tarafından yayınlanmış, S. 202-3; Ayrıca Bak., M.S. Commissariat, ad. eser., I, S. 408; Prof. Dr. C. Orhonlu, XVI Asrın ilk yarısında Kızıldeniz sahillerinde Osmanlılar, İ.Ü.Ed.Fak. Tarih Dergisi, Sayı 16, 1962, S. 13. Yazar, 1964'de, Londra'daki çalışmaları esnasında, Londra Kulesinde başka bir Türk topu görmüştü. Bu top da 937 H/1530-1531 M. tarihinde Muhammad İbn Hamza tarafından dökülmüştü. Üstünde ise aynı yazı bulunmakta idi. R.B. Serjeant, aynı eser, s. 130'da Mr. Kinnard'a göre, bu Türk topu, 1839'da Kaptan Smith tarafından kumanda edilen Aden seferine götürülmüştür. Bu mevzudaki başka bir vesika da 937/1530-1 tarihli Süveyş hassa gemilerinin masrafları muhasebesi defteridir. Başvekâlet Arşivi, Kâmil Kepecioğlu Tesnifi fihristi no. 5638). Ne yazık ki Başvekâlet arşisinde yanlış bir yere konulmuş olduğundan bulmak mümkün olamamıştır. Halbuki, bize bu mevzuda yeni bilgiler temin edebilirli.

12 Bak. İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II, s. 352-353.

13 A History of Egypt (Mısır Tarihi), Hasan İbn Tulu, Türkçe tercüme (an-Nzhat as-Saniye fi Zikri hulafâ val-Muluk al Mısıriye), Arapçadan Abdus Samed b. Seyyidi Ali b. Daud ed-Diyarbakırlı tarafından tercüme edilmiştir. B. Mus. Ms. Add. 7846, Yp. 353 b. Bak. Ross. ad. eser. s. 13.

14 Berkû'l-Yemani, (B. Mus. Ms.), Yp. 25 a; The Portuguese Asia, I, s. 433.

15 Tercüme an-Nuzhat... Yp. 347 b; 347 a, 352 a; Hammer, v.s. 329 da ruzname-i Süleymanî...ye atıf yapar. Bak. F.K. oğlu No.13, s. 59. Abdülkerim Abdurrahman Tarih-i Mı-

sır, Süleymaniye Genel Kütüphanesi, Hekim oğlu Ali Paşa kitaplığı, No: 705, yp. 8 a-b'de Süleyman Paşa'nın Mısır'daki birinci Beylerbeyliği 22 Şa'ban 931 (14 Haziran 1525)'den 17 Şa'ban 941 (22 Şubat 1535) tarihine kadar söylemektedir. İkinci tayin ise de 21 Receb 943 (4 Ocak 1537)'den Muharrem 945 (Mayıs 1538) tarihine kadar belirtilmiştir.

16 Faria Y Souza: The Portuguese Asia I, s. 433.

17 Berku'l Yemânî, B. Mus. Ms. Or. 1183, Yp. 24 b, 25 a karşıla: Ahmed Raşid, Tarihi Yemen ve San'a, cilt I, s. 70, 73.

18 An Arabic History of Gujarat I, 266. Bak. M. S. Commissariat, I, 407.

19 Tercüme an-Nuzhat as-Saniye, Yp. 351 b, 352 a-b, 353 a; Peçevi, I. s. 219: Tarihi Sultan Süleyman Hân, (Vienna Ms.), Yp. 308 b-315 a; Hammer (Türkçe tercüme) V, ss. 204-205.

20 Berku'l-Yemânî, B. Mus. Ms. Or. 1183, yp. 25 a; Tercüme an-Nuzhat as-Saniye Yp. 352 a-b.

21 The Expedition of Solyman Pacha, «A General History and Collection of Voyages and Travels», Edinburg, 1812, cilt IV, s. 259'da, Süleyman Paşa'nın Diu'daki Portekizli'lere karşı, Süveyş'ten Hindistan'a yaptığı sefere hususî bir ehemmiyet atfedilmektedir. Yazar, Venedikli esirler arasında idi ve bu olayların görgü şahidi olmuştur. Venedikli Tarihçi seferin tarihleri hakkında çok kesin bilgiler vermektedir. Faria Y Souza, The Portuguese Asia, I. S. 434. R.S. Whiteway, ad. eser, S. 257, kadırgalardan on tanesinin emrinde 800 hür Hristiyan bulunan, Fransisco adlı bir Venedikli'nin kumandasında olduğunu söylemektedir.

22 The Expedition of Solyman Pacha, ss. 260-261 F. Kurtoğlu İkinci Tarih Kongresi, İst. 1937, S. 919. Tarih-i Şihri (88 b), Serjeant (S. 79) da 80 gemi; Tarih-i S.S. Hân, Yp. 283 a, 310 b, Peçevi I. SS. 219-223, Melzig aynı eser, S. 67 Torre do Tonbo'ya atıf yaparak Gavetas 20-7-36, 80 gemi; The Portuguese Asia, I, 434'da 70 yelkenli, Berku'l-Yemânî, ff. 25 ve Al-Mâbarî Tohfetü'l-Mujahideen, İngilizce tercüme, S. 142'de 100 tekne; Rüstem Paşa Tarihi, Yp. 205 b'de ise 70 yelkenli ve Tabekatü'l-Memâlik (B. Mus. Ms. Add. 7855)'de 20 gemi, Kâtip Çelebi aynı eser, Yp. 27 a'da 30 kadırga. Bu rakamın yanlış olduğu açıkça bellidir. Evliya Çe-

lebi, (Seyahatname, Cilt X, S. 701) bize donanmanın 300 teknelik bir kuvvete sahip olduğunu söylemektedir, ki Süleyman Paşa'nın seferi hakkında söyledikleri sadece yanlış olmakla kalmayıp aynı zamanda yanıltıcıdır. Başka bir yerde ise (Cilt 10. S. 220) besbelli yanlış olarak 200 tekne denmektedir.

23 Faria Y Souza (Aynı eser I. C. 438) 130 Türk topu bulunduğunu ve bunlardan 90 tanesinin 90 lb'nin üstünde ağırlıkları olan demir güllerini atabilecek kadar büyük olduklarını söylemektedir. Bir Venedik kaynağı (The Expedition of Solyman Pacha, S. 272) bu toplardan bir kaçının 300 veya 400 lb'lik demir güllerini atabilecek kadar kuvvetli olduğunu söylemektedir. Ahbarul-Yemânî, aşağıda görüleceği gibi 110 topdan bahsetmektedir:

«20 vukiyye dane istimal eder, 20 bal yemez top ve 30 meyan 40 ziyade darbozan ve klonborna toplarını döktürüp...»

24 Faria Y Souza, The Portuguese Asia, I, S. 434. Çağdaş Türk kaynakları; Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 238 a, 310 a, Peçevi Tarihi, I, S. 223; Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibar (Aya Sofya No. 3126) Yp. 27 a, birliklerin asker sayısını 20.000 olarak vermektedir. 7000'i Yeniçeri olarak gösterilen bu sayı mubalağalı gibi gözükmektedir. Tarih-i Şihri (R. B. Serjeant, S. 79'da) bu sayı'yı 40.000'e yükseltmektedir. Buna rağmen, daha sonraki hadiselerin ışığında, Faria Y Souza'nın verdiği rakam daha doğru gibi gözükmektedir.

25 Çağdaş tarihçiler ya bu seferin tarihinden bahsetmemekte ya da yanlış tarih vermektedirler. Bir talih eseri olarak, bazı vesikalardan ve çağdaş metinlerden, bu seferin gerçek tarihini tespiti muvaffak olduk.

Süleyman Paşa'nın Sultan Süleyman Hân'a Cidde'den yazdığı mektup, aşağıda görüldüğü gibi yola çıkış tarihini göstermektedir.

«... işbu sene hamse arbain ve tis'amie mah-ı muharrem'in Selhindeki Yevmül hamistir, Süveyş'den hassa donanma gemileriyle çıkılıp Korondil nam mahalle konulup yarın-dası yevmül-Cuma ki mah-ı Seferin gurressidir mahalli mezbur olan göç olub Tur limanına konulup anda Tur'da mukaddema sulamağa irsal olunan otuz pare hassa gemilerine mülâki olunub...»

TSMA No. 10895 Karşıla. F. Kurtoğlu Belleten No. 13, s. 64

Süleyman Paşa'ya refakat eden Venedikli subay (S. 261) da aynı tarihi vermektedir. (Perşembe 27 Haziran 1538). Üstelik Süleyman Paşa, mektubunda, ertesi günün 1 Safer 945 Cuma olduğunu söylemektedir. Ya Süleyman Paşa'nın ertesi gün yeni ayı gördüğü ya da 945 Muharreminin 29 gününü saymış oldukları bellidir. Bu yanlış bir hesap olmuş olabilir ve Hicrî Takvimde böyle yanlışlar her zaman varittir. Vaziyet ne olursa olsun, yola çıkış tarihinin 945 Muharreminin sonu olan Perşembe/27 Haziran 1538 olduğu bu iki vesika tarafından teyid edilmektedir. Bu yüzden, Türk donanmasının hareket tarihinin 27 Haziran 1538 Perşembe olduğu kesindir. Bu tarih, bir çok çağdaş tarihçi tarafından da kabul edilmektedir. Âli, Cilt I. Yp. 63 a, Celâlzâde-Yp. 268 a da, yola çıkış tarihini Muharrem sonu olarak göstermektedirler. Yakın çağ Türk Tarihçisi Ahmed Raşid, (Aynı eser. I. S. 71) kaynak adı vermeden 945 Muharrem sonu tarihini verir. Kâtip Çelebi ise, bu tarihi 940 Muharrem sonu diye belirtmektedir. Bu sene muhakkak ki yanlıştır. Buna rağmen Peçevî (I. S. 221), Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Viyana, MS. Yp. 310 b), Hammer (Ata tercümesi V, S. 206), 15 Muharrem 945/13 Haziran 1538 tarihini yola çıkış tarihi olarak vermektedirler ki bu tasırların yazarına göre, bu tarih, Süleyman Paşa'nın Beylerbeyliğini Davud Paşa'ya devrettiği tarihtir. Görünüşe göre, Paşa hemen Kahire'den ayrılmış ve iki gün sonra, 15 Haziran 1538'de Süveyş'e vasil olmuştur.

26 The Expedition of Solyman Pacha S. 262: Süleyman Paşa'nın mektubu, TSMA, No. 10895, kesin tarihten bahsetmemekle beraber Donanmanın Tûr'da 4 gün kaldığını ve buradan Cidde'ye aşağı yukarı 8-9 günde gidildiğini söylemektedir. Böylece Cidde'ye varış tarihini 10 veya 11 Temmuz 1538 olarak hesaplayabiliriz.

27 Berku'l-Yemânî (B. Mus. Ms.) Yp. 28 b. Buna rağmen, Faria Y Souza I, S. 434 da Süleyman Paşa'nın Cidde'de Sultanı ele geçirmek fikrinde olduğu fakat Sultanın kaçtığı söylenmektedir. Bu fikir yanlış gibi gözükmektedir.

28 The Exp. of Solyman Pacha S. 263-4

29 Tarih-i Şihri (87 b), Serjeant S. 77-79'da; TSMA No. 6454; karşıla Belleten sayı 113, S. 65-69.

30 TSMA, No. 6454, Karşıla: F.K. oğlu, Belleten, sayı 13, S. 66; The Expedition of Solyman Pacha, S. 264.

31 Selmân Re'is'in Layihası, TSMA, No. E, 6455.

32 TSMA No: 6454; The Expedition of Solyman Pacha, S. 264; Âli, Ü ktb. Yz. 2377, Yp. 268 a-b, Peçevî, I. S. 222 ve Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Viyana Ms) Yp. 311 b'de Safer sonu deniliyor ki, muhakkak yanlış bir tarihtir.

33 Ba Mahreme, R.B. Serjeant, aynı eser, S. 84'de; Kutbûd-Din al-Mekkî, Berku'l Yemânî (B. Mus. OR. 1183) Yp. 28 b, Al-Sana al-Bahir (Yp. 279 a) Serjeant ad. eser, S. 96-7 de.

34 TSMA. No. 6454, karşıla F. Kurtoglu, Belleten Sayı 13, 66 - 67; Serjeant, aynı eser, S. 95.

35 Faria Y Souza, I, S. 434, Baldaeus, III, S. 600; Venedikli tarihçi G. Sagredo Hatıralar... (Memorrie... Ottomani), 1679, S. 231-33, Melzig, ad. eser, S. 17 - 19'dan iktibas edilmiş.

36 Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Viyana Ms.) Yp. 311 b Solakzade, ad. eser, S. 500; Âli Künhû'l-Ahbâr, cilt I, Yp. 63 a (Ü. Ktb. Ty. 2377), Rüstem Paşa Tarihi, (Ü. Ktb. Ty. 2438) Yp. 217 a.

37 TSMA No. 6454, karşıla F. Kurtoglu Belleten Sayı 13, S. 67-69.

38 Âli ad. eser, Yp. 63 a; Celâlzâde, ad. eser. Yp. 268 a-b; Solâkzâde, ad. eser, S. 500.

39 TSMA No. 6454; R.B. Serjeant, ad. eser, S. 84, 95'de The expedition of Solyman Pacha, S. 266; Celâlzâde, ad. eser, Yp. 268 a-b; Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Viyana Ms.) Yp. 311 b, 312 a; Solâkzâde ad. eser, S. 500, Âli ad. eser, Yp. 63 a.

40 The Expedition of Solyman Pacha, S. 266

41 Aynı eser, S. 267; R.S. Whiteway, The Rise of the Portuguese Power in India, London 1899, S. 257. Tarih-i Sultan Süleyman Han, Yp. 312 ve Peçevî I, S. 222'de Türk donanmasının Diu'ya varış tarihi Rebülevvel/Temmuz 1538 başı olarak verilmektedir. Besbelli bu yanlıştır. Zira, Süleyman Paşa'nın mektubunda (TSMA 6454) 13 Rebül-evvel'de Aden'de hutbe okunduğu söylenmektedir. Bu tarihçilerin anlattıklarının doğru olduğunu fakat tarihlerin tamamıyla yanlış olduğunu söylemek gerekmektedir.

42 R.S. Whiteway, aynı eser, S. 254.

43 Tarih-i-Şihri (Yp. 92 a) R.B. Serjeant, aynı eser. S. 87-88'de.

44 R.S. Whiteway, aynı eser, S. 255.

45 Faria Y Souza, The Portuguese Asia, I, S. 435, Baldaeus, ad. eser, III, S. 593'de 19.000 kişi deniyor.

Muasır Arap ve Portekiz kaynakları, Hint kumandanı isminden Alu Hân olarak bahsetmekte (bk. Berkûl Yemânî, Yp. 39 b) ve onun Sultan Mahmûd'un hocası Alu Çam olduğu belirtilmektedir. (ad. eser, S. 435; keza aynı eser, 594).

Mirat-i Ahmedî'nin yazarı (Farsça metin, S. 77-80) Mahmûd Hân'ın hocası Alu Hân'dan bahsetmemektedir. Beri yandan, Sultan'ın hocasının adı, Âlam Hân olarak geçmektedir. Aynı Âlam Hân, 950/1453-44 yıllarında Gücerat kuvvetlerinin başkumandanlığı ile görevlendirilmiştir.

Karşıla. M.L. Dames, The Portuguese and the Turks in the Indian Ocean in the sixteenth century, JRAS, Jan. 1921, S. 16 ve M.S. Commissariat, History of Gujarat, I. S. 402. Kanaatimizce Alu Hân, muhtemelen Âlam Hân'ın değişikliğe uğramış şeklidir.

46 R.S. Whiteway, aynı eser, S. 256; The Expedition of Solyman Pacha, S. 263; 500 asker ve 300 tayfa daha, The Portuguese Asia, I, 441'de; 600 asker, Tarih-i-Şihri (Yp. 92 a) R.B. Serjeant, S. 91'de.

47 Faria Y Souza, I, S. 536, geri çekildikten sonra, Silveira'nın Hindistan'a gelmekte olan Türkler hakkında haber almak için Michael Vaz'ı gönderdiğini söylemektedir. Michael Vaz donanmayı görmüş ve daha iyi bir fikir edinebilmek için donanmaya o kadar yaklaşmıştır ki gemisi düşman menziline girmiştir. Hemen yola çıkmış ve haberi Goa'daki valiye götürmüştür. Ne var ki, M. L. Dames, hiç bir otoriteye atfı yapmadan onun, 45 kadirge ve bir kaç daha küçük tekne gördüğünü söylemektedir.

48 The Expedition of Solyman Pacha, S. 267. Fakat bu olay başka bir kaynak tarafından nakledilmemektedir. Aksi-ne, bir çok kaynaklar, Hoca Sefer'in Paşa ile görüşmekten kaçındığını söylemektedir. Bunlar ileride münakaşa edilecektir.

49 The Expedition of Solyman Pacha s. 268.

50 The Portuguese Asia, I, S. 436-7.

51 Limanın eski adı Muzafferâbâd idi ve bütün muasır

kaynaklar bu mevkiden Muzafferâbâd olarak bahsetmektedirler. Bu limana şimdi Caffarâbâd adı verilmiştir ve Kathiavar sahilinde bulunmaktadır.

52 Tarih-i-Şihri (Yp. 92 a) R.B. Serjeant, ad. eser, S. 90'da.

53 Baldaeus, ad. eser, III, S. 594.

54 The Expedition of Solyman Pacha, S. 270-1; Tarih-i Şihri (Yp. 92 a) R.B. Serjeant, aynı eser, S. 90'da. Buna rağmen R.S. Whiteway, aynı eser, S. 271'de 70 veya 80 kişi denmektedir.

55 The Expedition of Solyman Pacha, S. 270-271; Tarih-i Şihri (Yp. 92 a) Serjeant, S. 90-91; R.S. Whiteway, S. 262.

56 Ad. eser, S. 270 Faria Y Souza I, S. 437'de Müslümanların 150 ölü verdiği söylenmekte, Portekiz ölüleri hakkında rakam verilmemektedir. Baldaeus ise, III, S. 594'de 20 Türk'ün öldürüldüğünü söylüyor; Serjeant, Tarih-i Şihri, S. 90'da Portekizli'lerin 100 ölü verdiği belirtiliyor.

57 The Exjedition of Solyman Pacha, S. 270-71; The Portuguese Asia I, S. 437; Tarih-i Şihri, Serjeant S. 90'da.

58 The Expedition of Solyman Pacha, S. 271! The Portuguese Asia, I, 438.

59 The Portuguese Asia, I, S. 438.

60 Baldaeus, aynı eser, III, S. 594.

61 Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 313 a; Peçevi, I, S. 220; Kâtip Çelebi, Yp. 29 a.

62 Faria Y Souza, ad. eser, I, S. 438; Ahbârul-Yemânî, yp. 34 a'da değişik şekillerle 110 top.

63 The Expedition of Solyman Pacha, S. 272; Faria Y Souza (I, S. 438) bombardmanın 4 Ekim'de başladığını ve yirmi gün devam ettiğini söylüyor ki bunun yanlış olduğu açıkça bellidir; Tarih-i Sultan Süleyman Hân, (Yp. 313 a) bir aylık bir süreden bahsetmektedir.

64 Faria Y Souza I, S. 438; R.S. Whiteway, S. 263.

65 Danvers, ad. eser, I, S. 433.

66 Muhtemelen küçük St. Thomas kalesi.

67 Peçevi (I, 222); Tarih-i Sultan Süleyman Hân (Yp. 312 a-b) yanlış olarak, Gogala ve Kat'ın Muzaffarâbâd (Caffarâbâd) civarında olduğunu söylemektedir. Kâtip Çelebi (Yp. 27 a) ise, isimlerden Goa ve Karı olarak bahsediyor ki besbelli yanlıştır. Türk kaynakları tarafından Portekiz

kayıpları hakkında verilen rakam yanlış gibi gözükmemektedir. Zira bütün öteki kaynaklar, Portekizli'lerin verdiği ölü sayısının bahsetmeye değmeyecek kadar az olduğunda fikir birliğine varmış bulunmaktadırlar. Buna rağmen kanaatımızca bu rakam, muhasara esnasındaki bütün Portekiz kayıpları için verilmiş olabilir.

68 The Portuguese Asia I, S. 440, The Expedition of Solyman Pacha, S. 272'de Türkler 90 ölü ve aynı sayıda yaralı kaydettikleri halde Portekizli'lerin yalnız iki ölü verdiği söyleniyor.

69 The Portuguese Asia, I, S. 441-2; The Expedition of Solyman Pacha, S. 273. İkinci kaynak bir çok kayıgı içindeki Türklerle birlikte battığını ve hatırı sayılır sayıda Türk'ün yakalanarak kalenin mazgalları arasındaki siperlerde asıldığını söylemektedir.

70 Faria Y Souza, (I, S. 434, 442) Türk birliklerin sayısından 7.000 olarak bahsetmiş bulunmaktadır. Bu yüzden ilâve 7.000 askerin Paşa'ya Portekizli'lere karşı savaşında iştirak eden Hint Müslümanları olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

71 Faria Y Souza, I, S. 442; The Expedition of Solyman Pacha, S. 274'de Türklerin ölü sayısı 400 olarak belirtiliyor.

72 Aynı eser, S. 443-443; The Expedition of Solyman Pacha, S. 274, 11 kadurga.

73 Faria Y Souza, I, S. 444! Danvers I, S. 435'de 38 ölü ve 200 yaralı.

74 Baldaeus, ad. eser, III, S. 594.

75 Ad. eser S. 594; Faria Y Souza I, S. 444; R.S. White-way, ad. eser, S. 265.

76 Peçevî I, S. 222; Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 312; Kâtip Çelebî, Yp. 27 a.

77 Faria Y Souza, I, S. 444.

78 The Expedition of Solyman Pacha, S. 274.

79 Berku'l-Yemânî (Yp. 30 a)'da Kutbüd-Din bu topların sayısını altı olarak vermektedir.

80 Baldaeus, ad. eser, III, S. 594.

81 Farsça metin, II, 372, L. Dames, ad. eser, JRAS, S. 19'da iktibas ediliyor.

82 Berku'l-Yemânî, Yp. 29 a-b; al-Sana al-Bahir B. Mus. Ms. Add. 16648 Yp. 279 a Serjant, ad. eser S. 96-7'de.

83 Ad. eser, 29 a-b karşıla, al-Sana al-Bahir, 273 a (Serjeant, S. 96-97'de).

84 An Arabic History of Gujarat, I, S. 266-7.

85 Tarih-i Sultan Süleyman Hân'ın Diu muhasarası hakkında verdiği malûmat için bk. yp. 312a - b, 313a - b.

86 Kâtip Çelebî, Tuhfetü'l-Kibâr, Aya Sofya, No. 3126, Yp. 27 a-b; Karşıla: Peçevî tarihi, I, S. 223.

87 Rüstem Paşa Tarihi, Yp. 217 b-217 a; Celâlzâde, Revan Kütüphanesi, No. 298 Yp. 269 b.

88 Âlî, Kühû'l-Ahbâr I.Ü. Ktb.yz. 2377, Yp. 63 b; Solâkzâde, I, S. 501.

89 R.S. Whiteway ad. eser, S. 258.

90 Aynı eser, S. 258.

91 Vekayı Babur'un Hatıratı, Cilt II (T.T.K. Basımevi, Ankara, 1946) S. 302, 351, 382, 418, 420; M. Edwardes, A. History of India, London 1961, S. 132; Y.H. Bayur. Hindistan Tarihi, cilt II, S. 21'de Babur'un ordusundaki asker sayısı 10-15.000 İbrahim Lüdi'ninki ise 100.000 olarak gösteriliyor.

92 The Expedition of Solyman Pacha, S. 267-268.

93 An Arabic History of Gujarat, cilt I, S. 266.

94 Berku'l-Yemânî, B. Mus. Ms. Yp. 29 a-b; al-Sana al-Bâhir, Yp. 279 a-Serjeant, S. 96-97'de.

95 R.S. Whiteway, ad. eser, S. 263.

96 The Expedition of Solyman Pacha, S. 271.

97 Uluğ Hânî, ad. eser, I, S. 267.

98 Kâtip Çelebî ad. eser, (Ayasofya No. 3126) Yp. 27 a; Tarih-i Sultan Süleyman Hân, ad. eser, Yp. 313 a-b.

99 An Arabic History of Gujarat, I, S. 267.

100 TSMA, No. 6704, karşıla: F. Kurtoglu, Belleten Sayı 13, S. 69-70.

101 Torro do tombo Corpo Chronologico 3-14-44, Melzig, ad. eser, S. 68'de iktibas ediyor.

102 Bak. TSMA No. 6704.

103 The Expedition of Solyman Pacha, S. 275; Serjeant, S. 85-86, 95-96'da (S. 86) Tarih-i Şihri'de, 4 Recep Perşembe denmektedir ki bu mutlaka yanlış basılmıştır. Zira, Perşembe Recebin beşine gelmektedir. Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 314 a; TSMA No. 6704, Şihr Beyinden rikab-ı Hümâyün'a mektup karşıla: F. Kurtoglu Belleten Sayı 13. S. 69-70.

104. Ad. eser, S. 276. Bak. Gücerat Sultanı'nın Vezir-i azam'ına Süleyman Paşa tarafından gönderilen mektup, ad. eser; Melzig, S. 64'de Paşa, «14 Receb tarihinde Aden'e vardım,» demektedir. Şüphesiz 5 Aralıkta 13 Recebe düşüyor. Fakat Müslümanlar tarihi akşam ayın doğmasıyla tesbit ettiklerine göre, Paşa'nın 14 Receb deyişi bundandır.

105 Ad. eser, S. 277.

106 The Expedition of Solyman Pacha, S. 277; Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 314 a.

107 Berkûl-Yemânî, Yp. 30 a-b.

108 TSMA, No. 6704; karşıla: F. Kurtoğlu, Belleten sayı 13, S. 71-72.

109 The Expedition of Solyman Pacha, S. 277.

110 The Expedition of Solyman Pacha, S. 279.

111 TSMA, No. 6704, The Expedition of Solyman Pacha, S. 279'da 20 Şubat 1539, Berkûl-Yemânî'de (Yp. 30 b) Nahuda'nın ölüm tarihi 8 Şevval/27 Şubat olarak gösteriliyor.

112 TSMA No. 6704.

113 The Exp. of S. Pacha, 279; Berkûl-Yemânî yp. 30 b.

114 Tarih-i Sultan Süleyman Hân, Yp. 314 b; Berkûl-Yemânî, Yp. 30 b, Kâtip Çelebî, 27 b; Peçevî I, S. 225; Rüstem Paşa Tarihi, Yp. 216 b-217 a.

115 The Expedition of Solyman Pacha, S. 280.

116 Stripling ad. eser, S. 91; David Hannay, Two Red Sea Expeditions, Black Wood's Magazine, cilt CCXIII, Ocak, Haziran 1923, S. 122.

117 The Expedition of Solyman Pacha, S. 280, Faria Y Souza ad. eser, I, S. 445; Tarih-i Şihri, R.B. Serjeant, ad. eser, S. 72, 80, 94'de.

118 Müslüman tarihçiler Türk donanmasının Cidde'ye geldiği tarih üzerinde görüş birliğine varamamışlardır. The Expedition of Solyman Pacha, S. 282; Berkûl-Yemânî, (Yp. 31 b) 20 Zilkade 945/9 Nisanı 1538 derken, Peçevî ve Tarih-i Sultan Süleyman Hân'ın yazarı bu tarihi 22 Şevval/13 Mart olarak vermektedirler. Kâtip Çelebî (Yp. 27 b) 20 Şevval/11 Mart'tan bahsetmektedir. Bizim fikrimize göre Venedikli'nin tesbit ettiği tarih pek muhtemelen doğrudur. Zira; onun kronolojik bilgileri umumiyetle Paşa'nın birer vesika

mahiyetinde bulunan mektuplarına ve diğer muasır kaynaklara uymaktadır. ad. eser, S. 280, 282.

119 The Expedition of Soleyman Pacha, S. 280, 282.

120 Rüstem Paşa Tarihi, Yp. 216 a; Kâtip Çelebî, Yp. 27 b; Tarih-i Şihri (Yp. 92 a) R.B. Serjeant, S. 93'de.

121 Peçevî, I, S. 225.

122 An Arabic History of Gujarat, I, S. 388-389 karşıla. E.D. Ross, JRAS Ocak 1922, S. 14-15.

123 Torro do Tombo Corpo Chorologico, 3-14-14. Melzig, ad. eser S. 68'de iktibas ediyor.

124 Rüstem Paşa Tarih-i 216-a 220-b; Lûtfî Paşa S. 385-433, Solâkzâde, S. 501, Peçevî, 223-225; Tarih-i Sultan Süleyman Hân yp. 334 a-b; Kâtip Çelebî, Takvim el-Tevarih s. 176. Karşıla: Cengiz Orhonlu, Hadım Süleyman Paşa (Basılmamış makale) s. 5-6.

125 The Portuguese Asia, I, S. 446.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDUL MAJID, SYED. H. R. : The Muslim International Law, Quarterly Review, Vol. 28, No. CIX. January, 1912.
- ABDÜLKERİM BİN ABDURRAHMAN : Târih-i Mısır, Süleymaniye Genel Kütüphanesi, Hekimoğlu Kitaphı No: 705.
- ABU MAHREME : Kilâdatün-Nahr fî vefiyyât âyân i'd-dahr.
- İNGİLİZCE TERCÜMESİ : Schuman, L. O., Political History of the Yemen at the beginning of the Sixteenth Century, Djambatan - Amsterdam 1961.
- ABU TURAB, MIR VALİ : A History of Gujarat (Farsça). Edited by E. D. Ross Calcutta 1909.
- AFZAL IQBAL : Diplomacy in Islam, Institute of Islamic Culture, Club Road Lahore (Lahor), 1962.
- AHMET FERİDUN BEY : Münşeâtü's-Selâtin.

Yazması :

- 1 — Fatih Ktb. Nu. 4070
 - 2 — Nuruosmaniye Ktb. Nu. 3135
 - 3 — TSMA Revan Ktb. Nu. H. 1375
 - 4 — Reîsü'l-Küttâb Nu. 892, 895
- Münşeât ve bazı vakâi'i Sultan Süleyman Hân. Ms. H. O. 50 Nat. Bib. Vienna Basması : İstanbul, 1274.

- ALFONSO DALBOQUERQUE : The Commentaries of the great Alfonso D'albuquerque, translated by W. De G. Birch 4. Vols. London, 1875.
- ALI MUHAMMED KHAN : Mirât-i Ahmedi (Farsça'da Güccerat Tarihi) Edited by Sayed Navab Ali: Gaekwad's Oriental Series vol. XXXIII. Institute, Baroda, 1928. İngilizce Tercümesi: James Bird.
- ALI MUSTAFA YAZMA : The Political and Statistical History of Gujarat London, 1835
- ÂLİ, MUSTAFA YAZMA : Künhü'l-Ahbâr
- 1 — Hasan Fehmi Paşa, (Bayazıt Ktb.) Nu. 14024
 - 2 — Esad Efendi Ktb. No. 2162
 - 3 — Fatih Ktb. No. 4465
 - 4 — Hâlet Efendi Ktb. No. 598.
 - 5 — Hamidiye Ktb. No. 914
 - 6 — Hakimoğlu Ali Paşa Ktb. No. 796
 - 7 — Nuruosmaniye Ktb. No. 3406, 3407, 3409.
 - 8 — Üniversite Ktb. No. 5959.
- ALLEN, W.E.D. : Problems of Turkish Power in the Sixteenth Century, London. 1963
- ANDRADA J, F, de : The Life of Dom John de Castro, İngilizce tercüme: Sir Peter Wyche, London 1693.
- ARNOLD, T. W. : The Caliphate, Oxford 1924.
- ÂSAF HÂN, ABDÜLAZİZ : 17 Zilhicce 942/7 Haziran 1536 tarihli ve Âsaf Hân Abdülaziz imzalı Kanunî Sultan Süleyman'a gelen mektubu. T.S.M.A. No. E. 1351.
- ASHRAF, K. M. : Life and Conditions of The People of Hindistan (1200 - 1550 A. D.) (Unpublished Ph. D. Thesis) School of Oriental and African Studies, London 1931 - 1932.

- AYALON, DAVID : **Gun powder and Fire arms in the Mamluk Kingdom**, London, 1956.
- : **Studies on the Structure of the Mamluk army**. BSOAS, XV, London, 1953.
- BABUR, GAZİ ZAHİRÜD-DİN MUHAMMAD : **Vekayi: Doğu Türkçesinde çeviren: Prof. Reşat Rahmeti Arat**, Cilt I - II Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. 1943, 1946.
- BALDAEUS, PHILIP : **A True and Exact Description of the Most Celebrated East India Coasts of Malabar and Coromandel** in Churchill's «A Collection of Voyages and Travels», vol. III. London, 1704.
- BARBOSA, DUARTE : **The Book of Duarte Barbosa**, translated and edited by M. L. Dames, vol. I, London (Hakluyt Society), 1918.
- BAYUR, Y. HİKMET : **Hindistan Tarihi**, I-II cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1946 - 1947.
- BASU, MAJOR, B. D. : **Rise of the Christian Power in India**. Second Edition. R. Chatterjee, Calcutta 1931.
- BECKINGHAM, C. F. : **The Red Sea in the Sixteenth Century**, J.E.O.S. University of Manchester, 25 (1947 - 1953).
- BIKER : **Biker's Portuguese (Indian) Treaties (1507 - 1542)** vol. I. (Translation of the Original treaties) India Office Library No. 125.
- BIRCH, W.de G. : **The Commentaries of the great Alfonso D'albuquerque**, 4 vols, London 1875.
- BLOSS, J. F. E. : **The History of Suakin**, Sudan Notes and Records XIX (1936).

- BOSTAN : **Tarih-i Sultan Süleyman Hân**. (Tam nuhsası)
1 — M. S. H. O. 420 Nat. Bib Vienna.
2 — Ayasofya Ktb. No. 3317
(18 Şevval 926 Kanunî'nin Cülûsundan 942 Saferi sonuna kadar).
3 — Türk Tarih Kurumu Ktb. No. 33 sıra 18 ci yazma.
- BOXER, C. R. : **Four Centuries of Portuguese Expansion, 1415 - 1825**. Succint Survey. Wit Watersrand University Press, 1960.
The New Camdridge Modern History Vol, II Camb U. P. 1958.
- CELÂLOĞLU KOCA NİŞANCI MUSTAFA ÇELEBİ : **Tabakatü'l-Memâlik fi derecâtü'l-Mesâlik**.
Yazması :
1 — British Museum MS. Add. 7855.
2 — Ayasofya Ktb. No. 3295 - 3319
3 — Fatih Ktb. No. 4422 - 4423.
4 — Fazıl Ahmed Paşa Ktb. No. 245.
5 — Hakimoğlu Ali Paşa Ktb. No. 778 - 779.
6 — T.S.M.A. Revan No. 298.
7 — Üniversite Ktb. T. Y. No. 5997.
- CEZAR, İ. M. : **Levendler**, İstanbul, 1963.
- COMMISSARIAT, M. S. : **A. History of Gujarat**, Longmans, Green Co. Ltd. London 1938.
- CORREA, GASPAR : **The Three Voyages of Vasco da Gama, and his Viceroyalty**, from the Lendas da India of Gaspar Correa, translated by E. J. Stanley. in Hakluyt, vol 42. London, 1899.

- DAMES, M. D. : *The Portuguese and Turks in the Indian Ocean in the Sixteenth Century.* J.R.A.S. London Part I, January 1921.
- : *The Book of Duarte Barbose,* London 1918.
- DANVERS, F. C. : *The Portuguese in India,* vol. I, London, 1894.
- DOSABHAI, EDALJI : *A. History of Gujarat,* Ahmedabad 1894.
- EDWARDES, MICHAEL : *A. History of India,* London, 1961
- EDWARD, UPHAM : *History of the Ottoman Empire its establishment till the year 1828,* Edinburgh 1829.
- ELLIOT, SIR H. M. : *The History of India*
Edited by Prof. John Dowson, vol. V, London 1873.
- ELPHINSTONE, M. : *The History of India,* 5th ed. by Cowell, 1866.
- ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM : «Süleyman Pasha»
- ERSKINE, W. : *A. History of India.* Vol. II. London, 1854.
- ERZİ, ADNAN SADIK : *Türkiye Kütüphanelerinden notlar ve vesikalar.* T.T.K. Belleten, cilt XIV, sayı 53, 54, 55, 56. Ankara, 1950.
- EVLIYA ÇELEBİ : *Seyahat-name,* cilt IX, İstanbul, 1938.
- FARIA Y SOUZA : *The Portuguese Asia,* vol. I, London, 1695.
- FEHMI, ALI : *Muslim Sea Power in the Eastern Mediterranean* London, 1950.
- MUHAMMED : *History of the Rise of the Mahomedan Power in India.* Translated by John Briggs vol. IV. Calcutta, 1910.

- FISHER : *The Foreign Relations of Turkey 1481 - 1512,* Urbana, 1948.
- FREDERIZ, C. L. : *The Mediterranean Spice Trade, Further Evidence of 1st revival in the Sixteenth Century,* American Historical Review XLV, New York, 1940.
- GÂVÂN, MAHMUD : *İnşa-i Hâce-i Cihân Mahmûd Gâvân.*
Yazması :
Millet Ktb. Fatih İstanbul, Feyzulah Uftâdi No. 1606.
Basması :
Riyâzu'l-Insha, Edited by Dr. G. Yazdânî, Hyderabad Deccan, 1948.
- GLADWIN : *The History of Hindostan,* Calcutta, 1788.
- GOTTINGEN, H. K. : *The Foundation of Islamic International Jurisprudence,* J.P.H.S., vol. III. Part iv, October, 1955.
- GÖKBİLGİN, M. : *Süleyman I, İslâm Ansiklopedisi,* Cüz III, s. 99 - 155.
- TAYYİB : *Geschichte des Osmanchin Reiches,* vol- II, Pesth, 1834. Türkçe tercümesi : Mehmed Ata, *Devlet-i Osmaniye Tarih-i Cilt,* V, İstanbul, 1330.
- HAMMER, J. VON : *Memoir on the Diplomatic Relations between the Courts of Delhi and Constantinople in the Sixteenth and Seventeenth Centuries.* J.R.A.S. London vol. II. 1830.
- HAMMER, J. De : *Two Red Sea Expeditions,* Blackwood's Magazine, vol CCXIII, January-June 1923.
- HANNAY, DAVID : *An-Nuzhat as-Saniyye fi ahhâr Hulafâ val Mulukü'l-Misriyya.* Türkçe Tercümesi: Abdüs-Samad İbn Seyyidi Ali İbn Dâud ad-Diyarbakrî, British Museum, No. Add, 7846.

- HENRY KAHANE, : The Linqua Franca in the Levant,
ANDREAS TIETZE : Turkish Nautical terms of Italian
and Greek origin, Urbana 1960.
- _____ : Hindistan Denizinde Hristiyanla
harp etmeğe tâyin edilen Hamid
Reis hakkında kubbe vezirlerine
Mehmd İbn Abdullah'ın mektubu.
T.S.M.A. No. E. 6472 Tarih H. 918/
1512.
- HINZ, W. : Islamische Masse und gewichte,
Leiden, 1955.
- HOGARTH, D. G. : Arabia, Oxford 1922.
- İBN AD-DEYBA : al-Fadl al-Mazid Ayasofya Ktb.
No. 2988
- İBN MAHREME : Tarih-i Sâgr-ı Aden, Edited by
Oscar Löfgren, Uppsala 1936.
- İBN RAZİK, SALİL : History of the Imams and Sayyids
of Oman From A. D. 661 to 1856,
İngilizce tercümesi: George Percy
Badger, vol. 44 of Hakluyt, London
1871.
- İBN İYÂS, : Badâ'üz-Zuhûr fi Vekâ'id-Duhûr,
MUHAMMED İBN : Nşr. Muhammad Mustafa, Kahire
AHMED : 1379 H. cilt IV.
- _____ : An Account of the Ottoman Con-
quest of Egypt. A. H. 922 (A. D.
1516) Translated by Lieut. Colonel
W. H. Salman, London 1921.
- AL-İDARUS, : An-Nur as Safir... British Museum
ABDUL-KADİR : Add. 1664, I.
- _____ : Imperial Gazetteer of India, vol.
VIII - XII, Compiled by, Sir Wil-
lam Wilson, Oxford 1907 - 1909.
- İNALCIK, : Bursa and the Commerce of the
Prof. Dr. H. : Levant Journal of Economic and
Social History of the Orient vol.
III. Part A (1960).
- _____ : Ottoman methods of Conquest,
Studia Islamica vol. II, 1954.

İNCİ, TEVFIK

JAYNE, G. G.

KÂTİB ÇELEBÎ

- _____ : The Ottoman Empire, The Classi-
cal Age: 1300 - 1600, Weidenfeld
(Publishers) Ltd. London'
- _____ : Bursa I, XV. asır Sanayi ve Ticaret
Tarihine dair Vesikalar, Belleten
cilt XXIV. sayı 93 (Ocak 1960)'dan
ayrı basım, T.T.K. Basımevi, An-
kara, 1960.
- _____ : Türk İdari Teşkilât Tarihi Sened-i
İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayûn
(basılmamış notlar).
- Ayalon, David : Gunpowder and
Firerams in the Mamluk kingdom,
a challenge to a Madiaeval Society,
London 1956. Bk. Bibliyografya,
Belleten, cilt XXI, sayı 883, (1957)
Türk Tarih Kurumu Basımevi An-
kara.
- _____ : Ghulâm, Encyclopedia of Islâm.
- _____ : Hadım Süleyman Paşa'nın Hind
Seferi, Resimli Tarih Mecmuası,
sayı 60. Aralık 1954.
- _____ : Vasco da Gama And His Succes-
sors, 1460 - 1580, London, 1910.
- _____ : Kansuh el-Gurî'nin Sultan Baye-
zid'e Korkut hakkında yazdığı
mektup.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No:
E. 5464.
- _____ : Kanûn nâme Sultan Süleyman
Hân, Veliyuddin Efendi Ktb. No :
1970 baskısı, M. Afif TOEM, ilâve.
- _____ : Tuhtetü'l-Kibâr fi esfâr'l-bihâr.
Yazması :
1 — Ayasofya Ktb. No. 3126.
2 — Damad İbrahim Paşa Ktb. No.
908.
3 — Esad Efendi (Süleymaniye
Ktb) No. 2170.

- 4 — Lala İsmail Ktb. No. 304.
5 — Mihrişah Sultan Ktb. No. 304.
6 — Nuruosmaniye Ktb. No. 3219-3221.

7 — Yahya Tevfik Ktb. No: 259.

Basması :

- 1 — Müteferrika Basımı. İst. 1141.
2 — Matbaa-i Bahriye İstanbul, 1329.

İngilizce Tercümesi :

James Mitchell, *The History of the Maritime Wars of the Turks*, London, 1831.

KERR, ROBERT

- : *Viaggio et impresa the fece Soleyman Bassa del 1538 Contra Portoghese per racquistar la citta di Diu in India.*

Bak. Manuzio (A) *Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana 1543.*

- : *Des Soleyman Bascha Reise von Suez nach Indien bei Seinem Faldzuge wider die Portugiesen in Diu von 1537. Beshrieben von einem officier der venetianischen Galeeren. Aus dem Italienischen Übersetzt. Bak. Schwabe (S.J.) Allgemeine Historie der Reisen etc. Bd. I. 1747. etc. Leipzig.*

- : (İngilizce tercümesi) *Particular Relation of the Expedition of Solyman Pacha from Suez to India against the Portuguese at Diu, in A General History and Collection of Voyages and Travels, vol. VI, Edinburg. 1812.*

KNOLLS, R.

- : *The Turkish History Comprehending the origin of that Nation and the Growth of the Ottoman Empire vol. I, London 1704.*

KOSAL, NEJAT

- : *Hind yolu ve Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul, 1936.*

KURTOĞLU, FEVZİ

- : *XVI asırda Hind Okyanusunda Türkler ve Portekizliler, II Tarih Kongresi İst. 1937.*

- : *Meşhur Türk Amirali Selmân Reis Lahiyası. Deniz Mecmuası cilt 47. sayı 335,, I. İkinci Kanun 1935.*

- : *Hadım Süleyman Paşanın Mek-tupları ve Belgradın muhasara plânı, Belleten cilt, IV. sayı 13, T. T. K. Ankara, 11 Kanun 1940.*

KUTBÜD-DİN AL-MEKKÎ

- : *Berkü'l Yemânî fî fethi'l-Osmânî. Yazması :*

1 — British Museum Ms. No. OR. 1183.

2 — Köprülü Ktb. No. 1013 Mükerrer 1013.

Türkçe Tercüme :

Âli, *Abbâru'l-Yemânî*, Hamidiye Ktb. Nu. 886 Not: Türkçe tercümesinde bazı yerlerde ilâve de edilmiştir).

- : *İlâm bi â'lâm beledü'l-Allâh al-harâm Köprülü Ktb. No. 205/2 Türkçe Tercümesi: (Özet şeklinde) T.S.M.A. Revan Ktb. No. 1475.*

- : *İlm bi benâ' al-mescimü'l-harâm. British Museum Ms. No. OR. 4633. Basması: Kahire. 1303.*

LANE POOLE, STANLEY

- : *Mediaeval India under Mohammedan Rule, A. D. 712 - 1764, London, 1926.*

LEWIS, BERNARD

- : *The Ottoman Archives as a source of the Arab Lands, J.R.A.S. London Oct. 1951.*

- : *The Mughals and the Ottoman, Pakistan Quarterly, vol. VIII. No. 2.*

LEY, C. D.

- : *Portuguese Voyages (1498 - 1663), London, New York 1947.*

- LÜTFİ PAŞA : Tevârih'i Âl-i Osman.
Yazması : Türk Tarih Kurumu Kütüphanesindedir.
Basması : İstanbul, 1341 H.
- LYBYER, A. H. : The Government of the Ottoman Empire in the Times of Suleiman the Magnificent. Harvard University Press, 1913.
- MEHMET EFENDİ, ŞEYHÜL İSLÂM : İblihâcü't-Tevârih.
Hüsrev Paşa Ktb. No: 321.
- _____ : Mekâtib Hulefâ ves-Selâtin T.S.M. A. Revan Ktb. No. 1959.
- MELZIG, HERBERT : Büyük Türk Hindistan Kapılarında Kanuni Sultan Süleyman devrinde Amirâl Hadım Süleyman Paşa'nın Hint seferi.
Selabi Sertoğlu Kitabevi. İstanbul 1943.
- MERRIMAN, R. B. : Suleiman the Magnificent, Harvard University Press, 1944.
- MERVÂRİD ABDULLAH İBN MUHAMMAD : Münşeat, Nuruosmaniye Ktb. No. 4298.
Staatschresben der Timuri denzeit, Das Şaraf Nâmâ des Abdullah Marvarid, yayımlayan H. R. Roemer Wresbaden, 1952.
- MOOKERJİ, RADHA KUDUM : Indian Shipping, Bombay, London 1912.
- MUIR, SİR WILLIAM : The Mameluke or Slave dynasty of Egypt (1260 - 1517), London, 1896
- MORELAND, W. H. : The Shiis of the Arabian sea about A. D. 1500, Bk. J.R.A.S., 1939.
- MUGHUL, M. YAKUB : Concept of State in İslam, Journal of the Muslim History Society, vol. I, University of Sind, Hyderabad, 1962.

MUHAMMAD AL-AMİN

MUHAMMAD İBN ABDUL-MUTİ AL-ISHAKİÜL-MENUFİ

- : Portekizlilerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi hakkında bir vesika, Türk Tarih Belgeleri Dergisi 1965 (C. II. sayı 3 - 4'den ayrı basım) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara - 1967.
- : Early Relations of the Ottoman Sultans with the Muslim Rulers of the Into-Pakistan Sub-Continent, Sind University Research Journal, Arts Series Humanities and Social Science vol. IV, Hyderabad-1967.
- : Turkish Relations with Muslims of Into-Pakistan: A Historical Survey, Sind University Gazette, Nov. Dec. 1968.
- : The Expedition of Süleyman Pasha al-Khadim to India (1538), Journal of the Regional Culture Institute, vol. 2, No. 3, Tehran Summer 1969.
- : The Beginning of the Ottoman Domination in the Red Sea: The way to India, Sind University Research Journal, Arts Series Humanities and Social Science vol. IX. Hyderabad, 1970.
Sultan Bahadur Shah of Gujerat, (Unpublished research article)
- : Hulasatü'l-Âsâr-ı Arab, British Museum Ms. No. OR. 16.
- : Letâifu ahbâri'l-uvel fi men tasarafa fi Misre mine'd-Düvel. British Museum Ms. No. OR. 4582.

- _____ : Muzaffer Şah'a (Gücerat Sultanı) Kasım Şirvani'nin Yemen'in ilhaki, Sultan Kansuh el-Gurî ve Toman Bay hakkında mektubu. T.S.M.A. No. E. 8931.
- MÜNECCİM BAŞI, DERVİŞ AHMED DEDE İBN LUTFULLAH : **Cam"ü'd-Düvel.**
1 — T.S.M.A. Revan Ktb. No. H. 1345.
2 — Nuruosmaniye Ktb. Nu. 3171 - 3172.
Türkçe Tercümesi : **Şahâifü'l-ahbâr**, Matbaa-ı Âmire İstanbul, 1285 H.
- _____ : **Müşefâtü'l-Mufasalat Li Mulûü'l-Osmaniye** T.S.M.A. Revan Ktb. No. 1939,
The use of Cannon in Muslim India, Islamic Culture, XII (1938).
- NADVI, SYED ABU ZAFER : **Nuhbetü't-Tevârih-i Ve'l-ahbâr.** Başlangıçtan II Osman'a kadar Osmanlı Pâdişahların tafsîlâtı tarihidir, (yp. 86 - 296).
- _____ : **Hadım Süleyman Paşa'nın Diu Muhasarı**, Eylül 1538. Deniz Mecmuası cilt. 64, sayı 401. Ekim 1952.
- OKAN HÜSNÜ : **XVI. Asrın ilk yarısında Kızıldeniz sahillerinde Osmanlılar İ. Ü. E. Fak. Tarih Dergisi.** Cilt XII, sayı. 16. İst. E. Fak. Matbaası, 1962.
- _____ : **Süleyman Paşa, Hadım (? - 1547)** (Basılmamış makale).
- ORHONLU, CENGİZ : **XVI. Asrın ilk yarısında Kızıldeniz sahillerinde Osmanlılar İ. Ü. E. Fak. Tarih Dergisi.** Cilt XII, sayı. 16. İst. E. Fak. Matbaası, 1962.
- _____ : **Süleyman Paşa, Hadım (? - 1547)** (Basılmamış makale).
- OMAN, SIR CHARLES : **A. History of the Art of War in the Sixteenth Century.** New-York (No. date).
- _____ : **Hadikatü'l-Vuzera ve Zeyllesi**, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul, 1271 H.
- OSMANZÂDE, TAİB AHMED : **Hadikatü'l-Vuzera ve Zeyllesi**, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul, 1271 H.

- PANIKKAR, K. M. : **Malabar and the Portuguese**, Bombay, 1929.
- _____ : **Asia and Western Dominance**, London, 1955.
- PARRY, V. J. : **The Ottoman Empire 1481 - 1520.** Bk. The New Cambridge Modern History vol. I. Camb. U. P. 1957
- PAUL, RICAUT : **History of the Present State of the Ottoman Empire**, London, 1686.
- ÖZBARAN, SALİH : **XVI. Asırda Basra Körfezinde Osmanlı Portekiz Mücadelesi**, İ. Ü. Ed. Fak. Mezuniyet Tezi. No.: 658, 1962 - 63.
- PEÇEVİ, İBRAHİM EFENDİ : **Târih-i Peçevi**
Yazma :
1 — T.S.M.A. Renan Ktb. Nu. H. 1331.
2 — Ali Emiri (Tarih) Ktb. Nu. 108, 109.
3 — Bağdatlı Vehbi Ktb. Nu. 1129.
4 — Bayezit Ktb. No. 4966.
5 — Esad Efendi Ktb. No. 2094.
6 — Hamidiye Ktb. No. 895.
7 — Hakimoğlu Ali Paşa Ktb. No. 692, 763.
8 — Nuruosmaniye Ktb. Nu. 3062, 3090, 3092.
9 — Ragıp Paşa Ktb. No. 981.
10 — Reisül Kuttap Ktb. Nu. 603.
11 — Veliyeddin Efendi Ktb. Nu. 2353.
Basma :
Matbaa-ı Amire I. II. Cilt. İstanbul, 1283 H.
- POTTER, G. R. : **The New Cambridge Modern History**,
Vol. I. Camb. U.P. 1957.
- PROCTOR J. H. : **Islam and International Relation**, E. J. Brill, N. V. Leiden, 1965.

- PURCHAS, SAMUEL, B. D. : Purchas His Pilgrimes, Vol. VIII Glasgow, 1905.
- RAHİM, A. : Purchas's «Pilgrimage» and «Travels of Von Linschoten» Bak. Early Travels in India, Calcutta, 1864.
- RANKE, LEOPOLD : Mughal Diplomacy From Akbar to Aurangzeb, (Unpublished Ph. D. Thesis), School of Oriental and African Studies, London, 1932.
- RAO, R. P. : The Ottoman and the Spanish Empires in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Translated from German by W. K. Kelly, London, 1743.
- RÂŞİD, AHMED : Portuguese rule in Goa, 1510-1961, London 1963.
- RİF'AT, AHMED : Tarih-i Yemen ve Sanâ cilt 1, 2, Basiret Matbaası, İstanbul, 1291 H.
- ROSS, E. D. : Revzatü'l-Aziziye, İstanbul.
- : The Portuguese in India and Arabia between 1507 and 1517 J.R.A.S. London, October 1921.
- : The Portuguese in India and Arabia, 1517 - 1538 J.R.A.S. Part I, January 1922.
- : The Portuguese in India, bk. The Camb. Hist. of the British Empire vol IV. Cambridge 1929.
- RÜSTEM PAŞA : Rüstem Paşa Tarih-i Yazması. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. Y. No.: 2438.
- : Almanca Tercümesi : L. Forrer, Ottoman Chronicle, Leipzig, 1923:
- SÂDEDDİN, HOCA ŞEYHÜ'L-İSLÂM, İSFAHÂNÎ : Tacü't - Tevârih. 2. cilt. Yazması: T.S.M.A. Rean Ktb. No: H. 1346
- : Basması: İstanbul - 1279 H.

- SAFVET BEY : Bir Osmanlı Filosunun Sumarta Seferi, Tarih-i Osmanî Encümen Mecmuası, Sayı 10-11 İstanbul, 1329 (Ekim Aralık 1911):
- SARI ABDULLAH EFENDİ : Münşeât-ı Farsi
- : 1 — Süleymaniye Ktb. No: Esad 3333.
- : Düstürül - inşa.
- : 1 — Süleymaniye Ktb. Esad 3332.
- : 2 — T.S.M.A. Revan Ktb. No: 1285, 1940.
- : 3 — Ms. H.O. 167, nat. Bib. Vienna. Schefer, ch. V le Voyaga D'outremer de Jean Thenaud, Paris 1864.
- SCHEFER, CH : Le Voyage D'outremer de Jean Thenaud. Publie par ch. Schefer. Paris 1864.
- SCHUMAN, L. O. : Political History of the Yemen at the beginning of the Sixteenth Century, Djam batan - Amsterdam. 1961. (Tarih Şihri'nin tercümesi).
- SELMÂN RE'İS : Selmân Re'is (Cidde beyi) den I. Selim'e Portekiz gemilerinin Aden'e geldiklerine dair arıza. T.S.M.A. No: E. 8337
- : Tarih H. 923-1517.
- : Kızıl Deniz ve Hind Okyanusu kıyılarındaki limanlar ve Portekizlilerin vaziyeti ve Yemen'in ahvaline dair yazdığı rapor. T.S.M.A. No.E. 6455.
- SERJEANT, R. B. : The Portuguese off the South Arabian Coast. Hadremi Chronicles. Oxford, 1963.
- SHERWANI HAROON KHAN : Studies in Muslim Political Thought and Administration. Muhammad Ashraf. Kashmiri Bazar, Lahore, Third Edition Revised and Enlarged, 1959.

- SEYYİD MUHAMMED : Tarih-i Selâtin-i Gücerat, Bodleian Library Oxford Ms. Caps Or. c. 10.
- SİKENDER : Mirat-i Sikenderi (Farsça) İngilizce tercümesi: Bayley, **The Local Muhammadan Dynasties**, Gujarat 1886.
- SOLÂKZÂDE, MEHMED HEMDEMİ ÇELEBİ : Tarih-i Solâkzâde. Yazması:
1 — T.S.M.A. Renan Ktb. No. 199
2 — Hamidiye Ktb. No. 906
3 — Nuruosmaniye Ktb. No. 3137, 3138.
- STANFORD, J. SHAW : **Cairo's Archives and the History of the Ottoman Egypt**. Washington 1958.
- STEPHENS, H. MORSE : **Albuquerque**, Oxford, 1912.
- STRIPLING, G. W. F. : **The Ottoman Turks and the Arabs, 1511-1574**. The University of Willinios, Urbana, 1942.
- SUPHI Y. LABIB : **Kandelsgeschichte Agyptens im Spätmittelalter, (1171-1517)** (Kapitel x : Die Entdeckung Des Kaps Der Guten Hoffnung und ihre Handelspolitischen Auswirkunggen). 1. Tezimi hazırlarken çıkmış bulunan bu kitap 1517 ye kadar Kızıldeniz Portekiz faaliyetleri için zikredilir.
- ŞÜKRÜ MUHAMMAD : **Esfar-ı Bahriyei Osmâniye**, cilt, 1 İstanbul 1306.
- : **Tarih-i Al-i Osman**, T.S.M.A. Revan Ktb. No. 1099.

- TIBBETTS, G. R. : **Arab Navigation in the Red Sea**, Geographical Journal, CXXVIII. 3. (London, September 1961)
- ULUĞ HÂNÎ, HÂCÎ AD-DABİR ABDULLAH MUHAMMAD : **An Arabic History of Gujarat**, Vol. I. Edited by E.D. Ross. London 1910. İngilizce tercümesi: M. L. Lokhandwala Oriental Institute of Baroda, 1965.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. : **Osmanlı Tarihi** II. cilt, 2. baskı Türk Tarih Kurumu Basımevi - Ankara 1964.
- : **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1948.
- VARTHEMA, DI LUDOVICO : **The Travels of Ludovico Di Vartehema**, Translated by. Jones, John Winter and Edited by George Percy Badger, London, 1863.
- VOUGHAN, D. M. : **Europe and the Türk, A. Pattern of Aliances 1350-1700** Liverpool, 1954.
- WATSON, COLONEL, J. V. : **History of Gujarst**, Bombay, 1886.
- WHEELER, J. T. : **The History of India** London 1867.
- WHITEWAY, R. S. : **The Rise of Portuguese Power in India 1497-1550**, London, 1899.
- WYCHE, SIR PETER : **The life of Dom John de Castro The Fourth vice - Roy. of India**. Written in Portuguese by Facinto Freire de Andrada London, 1693.
- ZAFRULLA KHAN MUHAMMAD : **Islam and International Relations**, Islamic Review, Woking (London) July 1956.
- ZEYNUD-DİN AL-MÂBARÎ : **Tuhfetül - Mucahidin** (Arapça) Edited by. Hakim Sayyid Shamsullah, Hyderabad Deccan (no date). (İngilizce Tercümesi) Rowlandson, Lieut. M.J.

- _____ : Tohfut-ul Mujahideen, London, 1833.
 _____ : Portekizce Tercümesi : David Lopes, Historia dos Portugueses no Malabar Por Zinadim, Lisboa, 1889.

KISALTMALAR

B.M.	:	British Musuem.
B. Mus. Ms.	:	British Musuem Manuscript.
B. Mus. Ms. Add.	:	British Musuem Manuscript Additional.
BSOAS	:	Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London,
The Camb. Hist.	:	The Cambridge History.
D.O.T.	:	Devlet-i Osmaniye Tarih-i
Enc. of Islam	:	Encyclopaedia of Islam.
İ. A.	:	İslâm Ansiklopedisi
I. O. Lib. Ms.	:	India office Library Manuscript.
J. Eco. and Hist. of Orient	:	Journal of Economic and Social History of the Orient, Leiden.
J. E. S. H. O.	:	
J. E. O. S.	:	Journal of the Egyptian and Oriental Society.
J. P. H. S.	:	Journal of Pakistan Historical Society, Karachi.
J. R. A. S.	:	Journal of the Royal Asiatic Society.
Nat. Bib.	:	National Bibliothegue
N.O. Ktb.	:	Nurosmaniye Kütüphanesi
P. Q.	:	Pakistan Quarterly.
S. I.	:	Stvdia Islamica.
T. D.	:	Tarihi Dergisi, İstanbul.

T. O. E. M.	:	Tarih-i Osmanî Encümen Mecmuası.
T. S. M. A.	:	Topkapı Sarayı.
T. T. K.	:	Türk Tarih Kurumu, Ankara.
Ad. eser	:	Adı geçen eser.
bk. — bak.	:	Bakınız.
C.	:	Cilt.
cf.	:	compare (karşıla).
ed.	:	edition (baskı).
ff.	:	folio (yaprak).
Krş. - Karşıla.	:	Karşılaştırınız.
Ktb.	:	Kütüphane.
No. - nr. - nu.	:	Numara.
S.	:	Sahife
vol.	:	Volume (cilt).
vols.	:	Volumes (ciltler)
yp.	:	Yaprak.

ÇIKACAK ESERİMİZ

«BENİM DEVLETİM»

Tİ M U R

(TÜZÜKAT-I Tİ M U R'İN ve CENGİZ YASASI)

Türk tarihinin belli bir kesimine yeni bir bakış açısı getirecek muhteşem eser.

Osmanlıca nüshasından Türkçeleştiren:

Alemdar YALÇIN

UMUMİ İNDEKS

A

- Abdullah ibn Hüseyin, Fa-
kih : S. 56.
Abdul Vahhâb : S. 67, 69.
Abdül-Melik : S. 69, 72, 96.
Abdüs-Samad, Diyarbakırlı :
S. 66.
Abu Mahreme : S. 40, 55, 56,
58, 67, 68, 70, 72, 86.
Acemistan : S. 199.
Ad - Dayba : S. 39, 56.
Aden : S. 12, 17, 41, 54 - 61,
70, 71, 73, 77, 80, 83, 86 - 87,
96, 100, 103, 123, 135 - 140,
153, 156, 164, 167, 169, 171,
174, 186, 190, 199, 203.
Aden Körfezi : S. 38.
Âdil Şâhî : S. 21.
Âdil Şâh : Bak, Yusuf Âdil
Hân.
Afgân : S. 197.
Afrika : S. 18, 28, 29, 32.
Ağa Ferehşad Türki : S. 155.
Agra : S. 115.
Ahmedâbâd : S. 121, 155, 176.
Ahmet Bey : S. 103.
Ahmet ibn Mâcid : S. 26, 177.
Ahmet Nagar : S. 21.
Ahmet, Nâhudâ : S. 167 -
168.
Ahmet oğlu Aydın Çelebi : S.
52.
Ahmet Paşa : S. 90.
Ahmet Râşid : Bak, Râşid.
Akaba Kalesi : S. 37.
Akbarname : S. 152.
Akdeniz : S. 10.
Âlam Hân : S. 142, 143, 159,
204.
Alân : Bak, Emir Alân.
Alâud-Dün, Behmen Şâh :
S. 19.
Albuquerque : S. 31, 38, 46,
52 - 53, 57 - 59, 62 - 66, 77.
Alfonso da Albuquerque :
Bak, Albuquerque.
Ali Bey, Tavil : S. 88.
Alparslan, Doç. Dr. Ali : S.
15.
Alman : S. 36.
Âmir ibn Davud : 67 - 70,
72 - 74, 85, 87, 89, 136 -
139, 153, 164, 168, 171.
Ammare Kabilesi : S. 97.
Âmirî : S. 71.
Âmiriler : S. 71, 73.
Âmir bin Abdül Vahâb : S.
39.
Anadolu : S. 8, 10, 181.

Anadolu Beylerbeyliği : S. 133.
 Ankara : S. 198.
 Antalya : S. 181.
 Antonio Betelho : S. 103.
 Antonio da Silveria : S. 112, 119, 142.
 Arabistan : S. 17, 34, 82, 85, 173, 199.
 Arap : S. 17, 31, 55, 133, 138, 143, 152, 165, 172, 190.
 Arap Kaynakları : S. 56, 57, 65.
 Arap memleketleri : S. 14.
 Arap tüccarları : S. 24, 28, 31.
 Arap ülkeleri : S. 97.
 Araplar : 142.
 Arıkan, Doç. Dr. Muzaffer S. 15.
 Âsaf Hân : S. 115, 116, 119, 123, 125, 128 - 129, 170 - 171.
 As-Salif : S. 101, 168, 170.
 Asya : S. 18.
 At-tabakatü'l-Hâmise : S. 58, 66.
 Avrupa : S. 14, 17, 18.
 Ayas Körfezi : S. 50.

B

Bâb-ı Âli: S. 20 - 21, 126.
 Babur, Gazi Zahirüd-Din Muhamdad : S. 9, 11, 159, 198, 207.
 Bâbü'l-Mendeb : S. 57, 72, 97.
 Bâbü'l-Mendeb Körfezi : S. 167.
 Bâbü'l-Nahl: S. 69.
 Badr : S. 104, 136, 167.
 Bagaa : S. 70.
 Bağdad : S. 23, 132.

Bahâdır Şah: Bak, Bahâdır Şah.
 Bahâdur Şah : S. 104, 106, 108 - 9, 111 - 120, 123, 125, 127 - 131, 140 - 1, 163, 170, 174, 194 - 5, 198.
 Bahrein : S. 89.
 Bailul : S. 97.
 Balkanlar : S. 20.
 Baloch, Prof. Dr. N. A. : S. 15.
 Banyalar (Hint tacirleri) : S. 141.
 Barîd Şâhî : S. 22.
 Barsbây : S. 70, 83, 189.
 Basra : S. 54.
 Basra Körfezi : S. 12, 130.
 Bassein : S. 44, 112, 114, 117, 120.
 Batı Hindistan: S. 30, 33, 112, 116, 130.
 Battikala : S. 29.
 Bayezid II. Osmanlı Pâdişâhı : S. 10, 20, 37, 48 - 50, 181 - 2.
 Behmenî Sultanlığı : S. 9.
 Behmenlî Devleti : S. 19, 21, 23.
 Behmenlî Krallığı : S. 20.
 Behram : S. 160.
 Bender-i Türk : S. 145.
 Beni Tâhir : S. 85.
 Bensla Bet : S. 193.
 Berar : S. 21.
 Berkü'l Yemânî : S. 152.
 Bete : S. 105.
 Bete Çalagan : S. 120.
 Bey'ül-Fakih : S. 69.
 Bicâpûr : S. 21-22, 52, 63.
 Bidar : S. 22.

Boluğur Latif : S. 15.
 Bombay : S. 42.
 Bruce : S. 17.
 Burhân Beg ibn Sultan Si-kender : S. 130, 197 - 8.
 Burhânîpûr : S. 121.
 Burhân Şah : S. 22.
 Burlus : S. 51.
 Bursa : S. 9.

C

Cabral, Alvarez : S. 28.
 Cafer : Bak, Hoca Sefer.
 Cagat : S. 114.
 Caffarâbâd : S. 144-5, 151, 157 - 8.
 Calicut: Bak, Kaliküt.
 Cândâriyye : S. 66.
 Canim el - Hamzavi : S. 153.
 Cannanore : Bak. Keynna-nor.
 Castanheda : S. 46.
 Cavilhão, João Peres de : S. 17.
 Cezayir : S. 10.
 Chual : Bak, Çaul.
 Cidde : S. 17, 36 - 7, 40 - 1, 47, 55, 57 - 62, 66 - 8, 72 - 3, 77 - 81, 83, 85, 87, 90, 96, 99 - 100, 126, 170, 184, 188, 201 - 2, 208.
 Cizan : S. 67, 69.
 Cizanlı : S. 91.
 Cochîn : Bak, Koçin.
 Correa : S. 87.
 Cuna : 49.
 Cunagor : Bak, Cunâgarh.
 Cunâgarh : S. 42, 199.

Ç

Çampanir : S. 108, 111, 117.
 Çaul : S. 42, 44.

Çitor : S. 108 - 9, 112, 194, 198.

D

Dabul : S. 45.
 Da Gama: Bak, Vasco da Grama.
 Dahakan : S. 82.
 Dahlak : S. 86, 96.
 Dalaka : S. 61.
 Daman : S. 112, 120.
 Damarlar : S. 85.
 Davud Paşa : S. 134, 202.
 De Barros : S. 46 - 7, 54 - 5, 58.
 Dekkan : S. 21.
 Delhi : S. 19, 197.
 Delwada : S. 196.
 Demirdağ : S. 66.
 Dergâh-ı Muallâ : S. 165.
 Deryâ Hân : S. 170.
 De Sequeria : S. 86, 188.
 Dimyat : S. 59.
 Diogo Lopes de Sequeira : Bak, De Sequeria.
 Diu : S. 12, 23, 41 - 2, 44 - 6, 54, 61, 94, 104 - 110, 112 - 117, 119 - 121, 123, 140 - 147, 149, 151, 154, 156 - 159, 162, 165, 171, 193, 195, 200, 203, 207.
 Divân-ı Hümâyûn : S. 80.
 Doğu Afrika : S. 173.
 Doğu Akdeniz : S. 34.
 Don Aleixo de Menez : S. 89.
 Don Francisco de Almada : S. 32, 42, 44.
 Don Garcia Countinho : S. 89.
 Don Lorenzo : S. 42 - 3.
 Don Luiz : 8. 89.

Don Duarte de Menez: S. 89.
Don Manuel I.: S. 54.
Duarte Barbosa: S. 47.
Duarte Catanho: S. 141.
D.T.C. Fakültesi: S. 12, 13.

E

Ebu Bekir: S. 68.
Ebu'l-Berekât: Bak, Şerif Berekât.
Ebu Numey: S. 76, 99.
Edirne: S. 49, 127 - 130.
Ehl-i Hind: S. 166.
Eitor de Silveira: S. 103, 143, 194, 204.
El - Mabârî: Bak, Zeynüd-Din.
Emir Alân: S. 48-9, 126-7.
Emir Ali b. Muhammed el-Be'dani: S. 67.
Emir Behram Bey: S. 140.
Emir Erkmas: S. 58.
Emir Hüseyin el-Kürdi: S. 37 - 42, 44 - 7, 60, 62, 66 - 70, 73 - 4, 77, 80, 85.
Emir Hüseyin al - Rûmî: S. 83, 85 - 7, 90 - 91, 100.
Emir Kasım Şirvânî: S. 80, 83, 85.
Emir Mehmed Bey: S. 49, 181.
Emir Mircan: S. 41, 55 - 6, 78, 182.
Emir Mustafa bin Behram: S. 100 - 104, 106 - 111.
Emir Ramazan: S. 85, 88, 190.
Endonezya: S. 9.
Evlâdün-nas: S. 35.

F

Facote: S. 61.

Faria Y Souza: S. 40, 42 - 44, 119, 144.
Fatih Sultan Mehmet: Bak, Mehmet II.
Ferdinant, İspanya Kralı: S. 35.
Ferhat: S. 124, 136 - 7.
Fetava-i Cihândâri: Bir kitap ismi, S. 8.
Fetih Ceng Hân: Bak. Ağa Ferehşâd Türkî.
Fevzi Kurdoğlu: S. 11, 81.
Firişte: S. 152.
Fra Mauro: S. 35.
Francisco Pachero: S. 145, 146.
Frenk: S. 50, 56, 66, 82, 90, 154.
Frenkler: S. 41, 49, 57, 59, 67, 69, 79, 92, 108, 114.
Filistin: S. 76.

G

Garcia da Sa: S. 145, 147.
Gaza: S. 169.
Gısân limanı: S. 61.
Gilân: S. 9.
Goa: S. 17, 19, 46, 52 - 54, 65, 94, 104 - 105, 108, 117, 153, 157, 204, 205.
Gogala: S. 145 - 146, 148, 166, 205.
Gois: S. 46, 74.
Göge: S. 94.
Gubbetü'l-Salif: Bak, As-Salif.
Gûci: S. 95.
Gulburga: S. 19.
Gücerat: S. 10, 42, 45, 81 - 82, 104, 106, 109, 111, 113 - 116, 120 - 121, 141 - 145,

152, 159, 162, 170 - 1, 174, 188, 194, 204.
Güceratlı: S. 161.
Güceratlılar: S. 115.
Güney Doğu Asya: S. 95, 98.
Güney Kızıldeniz: S. 102.
Gvalyar: S. 109.

H

Habeş Hân: Bak, Nasru'l-Habeş.
Habeşistan: S. 17, 86, 97, 142.
Hadimül - Heremeyn - iş Şerifen: S. 76.
Hadramaut: S. 104.
Halep: S. 76.
Halife-i Rûyi Zemîn: S. 11.
Hamid Re'is: S. 51 - 52, 181.
Hamidullah, Prof. Dr. Muhamammad: S. 15.
Handeş: S. 121.
Hassekiyye: S. 66.
Hâyir Bey: S. 85.
Hayri Bey: S. 188.
Hayrud-Din Hamzâ: S. 99 - 101.
Hind: S. 12, 14, 19, 30 - 31, 39 - 40, 60, 95, 131, 140 - 141, 143, 149, 152, 157, 159 - 160, 164 - 166, 171, 173, 204, 206.
Hindistan: S. 8 - 12, 14, 17 - 21, 23 - 24, 26, 29, 31 - 34, 36, 38, 40 - 42, 44, 46 - 47, 49, 51, 53 - 54, 59, 62, 65 - 66, 68 - 69, 71 - 78, 82 - 83, 87 - 89, 94, 96 - 97, 102, 104, 111, 116, 119 - 122, 126, 128 - 130, 134, 137, 140, 152, 154, 156, 159 - 160, 164 -

167, 711, 173 - 174, 176, 188, 197, 200.
Hindistan Yarımadası: S. 83.
Hind Okyanusu: S. 11 - 12, 17 - 18, 30 - 31, 33 - 35, 40 - 41, 48, 50, 52, 66, 75, 92 - 93, 96 - 99, 140.
Hind - Türk İmparatorluğu: S. 9.
Hint: Bak, Hind.
Hint Denizi: S. 59.
Hoca Sefer: S. 101, 104, 106, 108, 118 - 119, 141 - 142, 144 - 147, 150, 152 - 154, 160, 166, 204.
Hodeida: Bak, Hudeybe.
Hollanda: S. 144.
Hollandah: S. 151.
Hollandalılar: S. 30.
Hudavend Han: Bak, Hoca Sefer.
Hudyede: S. 57.
Hukkat: S. 41.
Huma: S. 52.
Hümâyûn Şah: S. 109 - 111, 114, 123, 130, 194, 198.
Hürmüz: S. 17, 38, 44, 54, 63, 65 - 66, 86, 88 - 89, 94, 141.
Hüseyin Müşeref: Bak, Emir Hüseyin el-Kürdi.
Hüsrev Paşa: S. 123 - 124, 132.

I - i

İbak Murat: S. 15.
İbb: S. 189.
İbn İyâs: S. 37 - 40, 44, 46 - 51, 58 - 60, 62, 67, 69 - 70, 73 - 75, 87, 93.

İbn Mâcid : Bak, Ahmed ibn Mâcid.
İbrahim Ludi : S. 198, 207.
İbrâhim Paş : S. 91 - 92, 99.
İder Kalesi : S. 155.
İmâd Şâhî : S. 21.
İmâd-ul-Mülk : S. 121.
İnalcık, Prof. Dr. Halil : S. 13, 15, 51.
İndonezya : Bak, Endonezya.
İngiltere : S. 12.
İran : S. 9, 14, 63.
İran Körfezi : S. 17, 94.
İskender : S. 83, 85, 88, 189.
İskender Bey Karamanî : S. 88, 91.
İskenderiye : S. 48 - 49, 59.
İskenderun : S. 50.
İslâm dünyası : S. 76, 120.
İslâm Medeniyeti : 23.
İstanbul : S. 15, 20 - 21, 81, 99, 126 - 127, 170, 172.
İzû'd-Din Şerif : S. 70, 91.

J

João Peres de Cavilhão : Bak Cavilhão.
Julius, Papa II : S. 35

K

Kabe : S. 34, 63 - 65.
Kahire : S. 17, 34, 48, 51, 55, 64, 77, 85, 92, 98 - 99, 133, 188.
Kaliküt : S. 17, 23 - 24, 26 - 27, 31 - 32, 39, 53, 94 - 95.
Kamaran : S. 41, 57 - 61, 66 - 69, 79 - 80, 87, 90 - 91, 101 - 103, 135, 137, 184.
Kambay : S. 23, 111, 159.

Kansuh el-Gûrî : S. 35 - 40, 44, 46, 48 - 50, 58, 62, 66, 68, 70, 72 - 73, 75, 82, 87, 93, 179.

Kanun name-i Sultan Süleyman Han : S. 129.

Kanunî Sultan Süleyman : Bak, Süleyman Han.

Karaman : S. 10 - 11.

Karı : S. 205.

Kasım Barîd : S. 22.

Kat : S. 146, 148, 205.

Kathiawar : S. 145, 159, 196, 205.

Katip Çelebi : S. 156.

Kayrat : S. 89.

Kemal Bey : S. 87 - 88.

Kerr, Robert : S. 14, 135.

Keynnanor : S. 17, 29 - 31, 42, 44, 63.

Kızıldeniz : S. 10, 12, 34, 36, 38, 47, 53 - 54, 57, 59, 76 - 77, 83, 89 - 90, 92 - 94, 96 - 99, 135, 172, 186.

Kilvah : S. 29, 32.

Kosa Sefer : Bak, Hoca Sefer
Koçin : S. 23, 30 - 32, 95, 104.

Kolatiri, Keynnanor Racası : S. 23.

Kollam : S. 32.

Korkut, Osmanlı Şehzâdesi : S. 48 - 49.

Korondil : S. 135, 201.

Kudüs : S. 54, 64.

Kutadgu bilig : S. 8.

Kutbûd-Dün el-Mekki : S. 39, 68, 74, 99, 101, 129, 153.

Kuzey Hindistan : S. 130, 159.

L

Levend : S. 10, 85, 99, 190.

Leventler : S. 88.

Lewis, Prof. Dr. Bernard : S. 15, 20.

Lizbon : S. 27, 31 - 32, 36.

Londra : S. 14 - 15, 199.

Lopo Soares : S. 77 - 80.

oLpo Soares de Algabaria : S. 32.

Ludi Hânedânî : S. 19.

Luhaiyah : Bak, Luhayya.

Luhayya : S. 68, 80.

Lüker, Mehmet : S. 15.

M

Mâbarî : Bak, Zeynü'd-din al-Mâbarî.

Mağribî : S. 150.

Mağribiler : S. 69, 86.

Mahmûd Gâvân,

Hoca İmadü'd-din : S. 9, 19 - 21.

Mahmûd Şah,

Behmenî Sultanı : S. 20 - 22.

Mahmûd Şah, Gücerat Sultanı : S. 39, 42, 44, 46 - 47.

Mahmûd Hân : Bak, Mahmud III, Gücerat Sultanı.

Mahmûd III. Gücerat Sultanı : S. 121, 141 - 142, 153, 156, 161, 170.

Malabar : S. 23 - 24, 33 - 34, 42.

Malabarlı : S. 194.

Malabarlılar : S. 54, 105, 108.

Malacca : Bak, Malakka.

Malakka : S. 53, 95.

Malaya : S. 53.

Malindi : S. 26 - 27, 32.

Mandasor : S. 109, 111.

Mandu : S. 82, 111.

Manglor : S. 120.

Manuel, Portekiz Kralı : S. 35, 56, 60.

Manuel de Souza : S. 115, 117 - 118.

Marmaris : S. 92.

Martin Alfonso : S. 112.

Massava : S. 61, 86, 188.

Matina : S. 41.

Mavr : S. 68.

Medine : S. 36, 47, 57, 76, 171.

Mehmet II. Osmanlı Pâdişâhı : S. 6, 9, 20, 173, 176.

Mehmet Çelebi : S. 52.

Mehmet İbn Abdulah : S. 51.

Mehmet Paşa : S. 169.

Mekke : S. 36, 47, 50, 57, 62, 73, 76, 87, 99 - 100, 113, 115, 119, 123, 128, 131, 139, 163, 171, 198.

Melik : Bak, Abdül Melik, Sultan Âmir'in kardeşi.

Melik Ahmed : S. 21, 61.

Melik Âyâz : S. 42 - 43, 45, 47, 83, 88, 106.

Melik Togan : S. 106, 108 - 109.

Memlûk : S. 10, 46, 59, 62, 64, 70, 74, 77, 82, 90, 92 - 93.

Memlûk donanması : S. 44, 93.

Memlûklar : S. 33, 37, 50, 57, 70, 73 - 74, 132.

Memlûklular : Bak, Memlûklar.

- Memlûk Sultanlığı : S. 35 - 36, 48 - 51.
 Mısır : S. 10, 31, 33 - 34, 36, 38 - 39, 48, 50 - 52, 57, 67, 69, 71, 73 - 76, 81 - 83, 85, 90 - 92, 95, 98, 99, 123, 129, 132 - 134, 153, 170, 171, 177, 181, 188, 191, 200.
 Mısırlılar : S. 134.
 Mısır Beylerbeyliği : S. 130, 132, 134.
 Mısır donanması : S. 39, 45, 63, 66 - 67, 72, 75, 77, 83, 186.
 Mısır filosu : S. 67.
 Mirat-ı Ahmedî : S. 152.
 Mirat-ı Sikenderi : S. 152.
 Mircan al Zafiri : Bak, Emir Mircan.
 Mir Hoçem : Bak, Emir Hüseyin el-Kürdi.
 Miran Muhammed Şâh : S. 121.
 Mirza Muhammed Zaman : Bak, Muhammed Zaman.
 Mivadirü'l - Tevarih : S. 66.
 Moğol : S. 24, 128, 197 - 198.
 Moğollar : S. 127.
 Moha : S. 41, 57, 73, 167.
 Molin : S. 48.
 Mozambik : S. 25, 32.
 Mücâhid Hân : S. 165.
 Mughul, Muhammed Yakub : Yazar, S. 11 - 13, 15.
 Muhaim : S. 44 - 45, 108.
 Muhammed (S. M.) : S. 35, 54, 170.
 Muhammed ibn Hamza : S. 199.
 Muhammed Şâh III. : S. 19, 20, 21.
 Muhammed Zaman Mirza : S. 109, 119 - 121.
 Muhim : Bak, Muhaim.
 Murad, I. Osmanlı Pâdişahı : S. 176.
 Mustafa Paşa, Veziri Azam : S. 51, 181.
 Mustafa, Rûmî Topçu : S. 11.
 Muscat : S. 89.
 Muteyna : S. 69.
 Muzaffer Şâh, Gücerat Sultanı : S. 39 - 40, 81 - 82, 126, 188.
 Muzaffarâbâd : S. 151, 204, 205.
 Müneccim Başı : S. 73.

N

- Nahl : S. 37, 69.
 Nahl Vadi : Bak, Nahl.
 Nasim Zia : S. 15.
 Nasir : S. 52.
 Nasru'l - Habeyş : S. 155.
 Nasuh Ağ : S. 81.
 Navanagar : S. 165, 196.
 Negüs : S. 188.
 Nil kıyısı : S. 54.
 Nuno da Cunha : S. 105, 107, 112 - 113, 117 - 118, 120, 141.
 Nuru'd-Din Hoca : S. 3.

O

- Orhonlu, Prof. Dr. Cengiz : S. 12, 15.
 Oruç Re'is : S. 75.
 Osmanlı : 9, 10, 13 - 14, 20, 38, 50, 59, 63, 69, 76, 79 - 81, 88, 90 - 93, 95 - 100, 103, 108, 116, 122, 125, 127 - 131, 136, 140, 157, 159, 162 -

- 163, 166, 169, 171 - 173, 176, 188 - 189.
 Osmanlı Devleti : S. 50, 173.
 Osmanlı donanması : S. 95, 97, 129.
 Osmanlı filosu : S. 94.
 Osmanlı - Hindistan münasebetleri : S. 197.
 Osmanlı - Hint münasebetleri : S. 21.
 Osmanlı İmparatorluğu : S. 49, 98, 164, 173.
 Osmanlı Sarayı : S. 52, 95.
 Osmanlılar : S. 11 - 12, 14 - 20, 48 - 49, 52, 74, 76, 92, 101, 164, 173.

Ö

- Ömer al - Cebartî : S. 67.
 Özbaran S. 12.

P

- Pakistan : S. 13.
 Palm : S. 63.
 Paris : S. 14 - 15.
 Portekiz : S. 12 - 14, 17, 25, 29 - 30, 33, 35, 40, 42, 44, 46, 48, 53, 55 - 56, 63 - 64, 73, 75, 77 - 79, 82, 87 - 89, 91, 94 - 95, 99, 102, 107 - 108, 113, 115, 117 - 118, 128, 135, 140 - 143, 146 - 147, 150 - 152, 157, 165, 173, 193, 204 - 206.
 Portekiz Donanması : S. 26, 31, 44 - 45, 47, 54 - 55, 57, 59, 78 - 81, 86, 89, 103, 107, 186, 189 - 190.
 Portekiz filosu : S. 108, 112.
 Portekizli : S. 17, 40, 50, 54, 74, 86, 88 - 89, 91, 93, 98 -

- 99, 105, 112 - 113, 116 - 117, 119 - 120, 127, 146, 170 - 172, 187.
 Portekizliler : S. 10, 12, 14, 18 - 19, 23 - 24, 26, 28, 30 - 38, 40 - 42, 44 - 45, 48 - 49, 51 - 52, 55 - 58, 60, 62 - 63, 65 - 66, 73, 75, 77 - 80, 86 - 87, 90, 94 - 97, 101, 104, 107, 109 - 111, 113 - 115, 117 - 118, 121 - 122, 130, 134, 137, 142, 145, 147 - 148, 150, 152 - 153, 157, 159 - 160, 166 - 167, 177, 182, 188, 191, 194, 200, 206.
 Portukal : S. 131.
 Priuli : S. 38, 50.

R

- Rahip John : S. 17, 54, 61 - 62.
 Raner : S. 108.
 Raşid, Ahmed : S. 70, 74.
 Re'is Hamid el-Magribi : Bak, Hamid Re'is.
 Reyze Bates : S. 114.
 Ridâniye : S. 77, 80.
 Riyazü'l-İnşa : S. 20.
 Rızâulhak : S. 12.
 Robert Kerr, Bak, Kerr, Robert.
 Rodos : S. 50.
 Rodos şovelyeleri : S. 49.
 Rubak : S. 72.
 Rûmî : S. 10 - 11, 53, 69, 103.
 Rûmî donanması : S. 55, 59.
 Rûmîler : S. 59, 61, 86.

S

- Safavi : Bak, Şâh İsmail.
 Safvet Bey : S. 11.

Sait Emin, S. 123.
 Sana: S. 139.
 al-Sana al-Bahir: S. 152.
 Savai Bet: S. 193.
 Savakin: S. 41, 57, 82, 96, 188.
 Sefa Camii: S. 120.
 Sefer Selman Han: Bak, Hoca Sefer.
 Sefer Selmanî. Bak, Hoca Sefer.
 Selim (Yavuz) I.: Osmanlı Pâdişâhı; II. Bayezid'in oğlu: S. 11, 73, 76, 80 - 81, 83, 85, 88, 132 - 133, 181, 188, 199.
 Selman Re'is: S. 11, 59 - 60, 62, 66 - 75, 77 - 81, 87, 90 - 92, 95, 98 - 102, 107, 129, 160, 169, 188, 191 - 192.
 Seydi Ali al-Rûmî: S. 103.
 Seylan: S. 95.
 92, 95, 98 - 102, 107, 129, 188, 199.
 Sikenden, Gücerath: S. 198.
 Sikender Ludî: S. 19.
 Silveira, Diu Kalesi Kumandanı: S. 146.
 Simão de Andrade: S. 89.
 Sinan, Ciddeli: S. 168.
 Sinan Paşa: S. 188.
 Sind: S. 121.
 Sind Üniversitesi: S. 13, 15.
 Sira adası: S. 61.
 Smith, kaputan: S. 199.
 Sohar: S. 89.
 Sokotra: S. 38, 54.
 Sultan Âmir: Bak, Âmir ibn Davud.
 Sultan Badr: Bak, Badr.
 Sultan el-Gûrî: Bak, Kan-suh el-Gârî.

Sumatra: S. 95.
 Surat: S. 23, 108, 154 - 155.
 Surath: S. 113.
 Suriye: S. 37, 76, 92, 132.
 Suriye Beylerbeyliği: S. 132.
 Süleyman Han: S. 11, 81, 85, 88, 116, 125, 127 - 130, 132, 134, 136, 139, 152, 157, 171 - 173, 197, 199, 201.
 Süleyman Paşa: S. 111, 121 - 122, 128 - 130, 132 - 137, 139 - 140, 144, 146 - 149, 151 - 157, 160 - 162, 164, 166 - 168, 170 - 171, 173, 184, 191, 197 - 202.
 Süveys: S. 37, 58 - 60, 62, 66, 73, 90, 92, 97, 99, 129, 130, 134 - 135, 142, 170, 184, 200 - 201.
 St. Thomas: S. 145, 148.

S

Şâh İsmail: İran'da Safavî hânedânı'nın kurucusu, S. 37, 63 - 65.
 Şahkulu: S. 11.
 Şam: S. 76.
 Şayatun al-balad: S. 90.
 Şerif Berekât: S. 50, 57, 76, 78, 96.
 Şeyh Âmir ibn Davud: Bak, Âmir ibn Davud.
 Şial Bet: S. 193.
 Şihr: S. 103 - 104, 123, 136, 165, 167.
 Şir Şâh Sûrî: S. 115.

T

Tabara: S. 97.
 Tağrı Birdi: S. 37 - 38.
 Tahirî: S. 85.

Taiz: S. 83, 88, 100, 139, 189.
 Tarih-i Sultan Süleyman Han: S. 156.
 Tarih-i Şanbal: S. 46.
 Tarih-i Şihri: S. 89, 108, 152.
 Tebriz: S. 132.
 Tekindağ, Prof. Dr. Şehabeddin: S. 15.
 Timar: S. 52.
 Timur İmparatorluğu: S. 12.
 Toman bay: S. 85.
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: S. 78, 81.
 Trablus: S. 49.
 Tirastão da Cunha: S. 38.
 Tuğluk Şâhinler: S. 8.
 Tuheyta: S. 69.
 Tunuslu: S. 75.
 Tûr: S. 135, 201 - 202.
 Turgut Re'is: S. 166.
 Türk: S. 13, 49, 51, 53, 70, 73, 77, 99, 106, 108, 110, 117, 129, 132 - 133, 136 - 138, 140, 146, 148 - 151, 156 - 157, 164 - 165, 172, 174, 199, 201, 205 - 206.
 Türk donanması: S. 53, 137, 140 - 143, 159, 167, 202 - 203, 208.
 Türk Kağanlık: S. 9.
 Türkler: S. 29, 42, 55, 69, 79, 86, 103 - 104, 134, 147 - 148, 151 - 152, 156, 160, 165, 188, 191, 204.
 Türkmen: S. 62.
 Türkmenler: S. 36, 69.
 Türk - Moğol: S. 113, 115.

U

Uluğ Hânî: S. 14, 39, 42, 44,

56, 106 - 107, 114, 121, 127, 128, 133, 152, 154, 157,, 160, 165, 170.
 Umman (Uman) Denizi: S. 34, 36.
 Umdetü'l-Mülk: S. 129.
 Unah-: S. 196.
 Uslu, Mustafa: S. 15.

V

Vasco da Gama: S. 17, 25 - 27, 29 - 31, 33.
 Veli Bey: S. 168.
 Venedik: S. 36 - 37, 49, 134, 138, 143.
 Venedikli: S. 14, 134 - 135, 141, 151, 160, 165, 200, 202.
 Venedik ticaret filosu: S. 134.
 Vicente Soodre: S. 31.
 Vicerte Sarte: S. 34.
 Viceyanagar: S. 23.
 Vikramaditya oğlu Rânâ Sangâ: S. 198.
 Villa dos Rumes: S. 145.
 Vinfu: S. 61.
 Viyana: S. 14.

Y

Yakub Mughul: Bak, Mughul M. Yakub.
 Yavuz Selim: Bak, Selim I.
 Yemen: 37, 39, 68 - 69, 74, 82, 85 - 86, 88, 90 - 91, 95, 97, 100 - 103, 129, 139, 152, 155, 167, 169, 172, 189.
 Yemen Krallığı: S. 75.
 Yemenli: S. 67.
 Yeniçeri: S. 159, 201.

Yeniçeriler : S. 135, 138, 144.
Yeşbek : S. 66.
Yunus,
Zebîd emiri : S. 100.
Yunus al-Adîlî : S. 50.
Yusuf Âdil Hân, imâdüt-
Mülk : S. 21, 52 - 53, 153,
176.

Z

Zamorin : S. 23 - 24, 26 - 32,
39, 179.

Zamurî : Bak, Zamorin.
Zayla : S. 58, 61, 70, 72, 80,
188.
Zebîd : S. 67, 70, 83, 85, 87 -
88, 91, 97, 100, 139, 167 -
168, 171.
Zeydiye : S. 69.
Zeynüd-Din al-Mâbarî : S.
14, 39 - 40, 44, 74, 152.
Ziyaeddin Baranî : S. 8.
Zul- Kadr : S. 37.

KİTAP HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

A FEW WORDS ABOUT THE BOOK

Edebiyat Fakültesi,
İstanbul,

27/4/1394: 20/5/1974.

I have had the opportunity of being in touch with the present doctorate thesis of my young colleague Mr. M. Y. Mughul, when it was under preparation.

The subject has an international attraction: it interests Turks, Indo-Pakistanis and the Portuguese directly, not to speak of the international repercussions of the events treated here, which naturally interest all the students of world history. The score of years, 1517 to 1538 have been crucial in world history: the Christian Europe had become expansionists, and the Muslim world was threatened in its very existence both from the point of view of politics and culture (religion).

The author has spent long years, 1962-7, on the research, and the material in different languages he found in the libraries of Turkey and other countries, has been utilized intelligently. And the reader is not only satisfied with the story told here, but even feels that this pioneer work opens vast perspectives for a new interpretation of the East-West tug of war which began shortly before the period covered in this book and whose consequen-

ces have not yet been completely wiped out even in these last decades of the 20th century.

Hailing from Sindh (Pakistan), his family name testifies to the fact that he is not a complete stranger to Turks, whose language he manipulates with ease. He is a useful member of our staff, and is received as a welcome colleague on all hands.

I hope that the present important piece of research will soon be available in at least Urdu, Gujarati, English and Portuguese, followed by other contributions by the same author in the field of science which are rightly expected from his youthful energy and devotion to letters, particularly in the field of linguistics and cultural relations between the old Turkey and the young Pakistan.

Prof. Dr. Muhammad Hamidullah
Islamic Research Institute,
Faculty of Letters,
Istanbul University,
Istanbul - Turkey.

● KİTAP HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

Genç meslektaşım M. Y. Mughul ile bu doktora tezinin hazırlanışı sırasında temas halinde olmak fırsatına sahip olmuş bulunuyorum.

Konu, milletler arası cazibeye sahiptir. Bütün dünya tarihi araştırmacılarını tabii bir şekilde ilgilendiren ve burada ele alınan hadiselerin milletler arası akisleri bir tarafa, konu doğrudan doğruya Türkleri, Hind-Pakistan Yarımadası mensuplarını ve Portekizlileri alâkadar etmektedir. 1517-1538 yılları arasındaki zaman, dünya tarihinde mühim bir devredir: Hristiyan Avrupa, yayılma siyasetine girmiş ve İslâm dünyasının hem siyasî ve hem de kültür (din) bakımından öz varlığı tehdid altına alınmıştır.

Yazar, 1962-1967 yılları arasını alan uzun senelerini araştırma üzerinde geçirmiş, gerek Türkiye gerekse diğer memleketlerdeki kütüphanelerde muhtelif dillerde bulmuş olduğu malzemeler dikkatli bir şekilde kullanılmıştır. Okuyucu, burada anlatılan hikâyeden sadece tatmin edilmemekte, aksine aynı zamanda bu öncü eserin, tezde ele alınan ve neticeleri yirminci asrın son yıllarında bile tamamen izale edilmemiş olan Doğu-Batı harp mücadelesinin yeni bir tefsiri için geniş bir bakış açısı sunduğunu hissetmektedir.

Pakistan'daki Sind bölgesinden olan yazarın soyadı, dillerini kolaylıkla kullandığı Türklere tamamen yabancı olmadığı hakikatını gösterir. Kendileri faydalı bir öğretim üyesidir ve herkes tarafından iyi bir meslektaş olarak hüsnü kabul görmektedir.

Bu mühim araştırma eserinin en kısa zamanda hiç olmazsa Urdu, Gücerati, İngiliz ve Portekiz dillerinde neşir edilmesini, genç enerjisinden ve bilim alanına kendini vakf edişinden haklı bir şekilde beklendiği üzere ilim sahasında ve bilhassa eski Türkiye ile genç Pakistan arasındaki lisan ve kültür münasebetleri sahasında aynı yazar tarafından yapılacak daha başka eserlerin takip etmesini ümit ederim.

Prof. Dr. Muḥammad HAMIDULLAH

İslâm Araştırmaları Enstitüsü,

İ. Ü. Ed. Fakültesi, İstanbul

Bilindiği üzere Vasco da Gama'nın, İbn Mâcid'in rehberliği ile Ümid Burnu'nu keşfedip Hindistan'a kadar ulaşması sonunda merkezi Goa olan Portekiz Umumî Vâililiğinin kurulması, ateşli silâhların tesirinden uzak bir saha olan Uzak Doğu için büyük bir tehlike teşkil etmiş, Portekiz Umumî Vâlisi Albuquerque'in Kızıl Deniz'e kadar gelerek bu bölgeyi tehdidi ise hem Memlûkluk Sultanlığını hem de Hindistan'da yeni kurulmuş Müslüman sultanlıklarını haklı olarak endişeye düşürmüştü idi. Bu yüzden önce II. Bayezid, sonra da Yavuz Sultan Selim tarafından sağlanan eleman ve malzeme yardımı gören Memlûkların, Portekizlilerle Hind sularında ve Kızıl Deniz'de giriştikleri deniz savaşlarını sonradan Osmanlılar da devam ettirmişlerdir. Nitekim, Barbaros Hayreddin Paşa'nın Preveze Deniz Savaşına hazırlandığı bir sırada Mısır vâlisi Hadım Süleyman Paşa'nın emrinde bulunan bir Türk filosu Diu önlerine kadar ilerliyerek bu şehri kuşatmıştır.

Osmanlılar, Doğu ve Batı Müslümanlarını desteklemek maksadı ile Portekizlilerle denizlerde olduğu gibi karada da çarpışmışlardır. Türk denizcileri zaman zaman Gücerat'a giderek orada Türk deniz ananesini devam ettirdikleri gibi, Osmanlı yardım filoları da Sumatra'ya kadar uzanan deniz seferleri tertip-

lemişlerdir. Bu arada Cezayir vâlisi Ramazan Paşa'nın Vâdi'ü's-seyl'de Portekiz kralını yenerek bu deniz imparatorluğunun çökmesine sebep olduğunu da belirtmek isteriz. Fakat, ne varki, Batı Avrupa'nın Charles - Quint sonra da oğlu II. Philippe devrinde kuvvetlenerek Osmanlılarla karada ve denizde savaşmaları üzerine, Osmanlıların Hind politikası başlangıçtaki canlılığını kaybetmiştir.

İşte Yakub Mughul'un büyük bir mesaî sonunda hazırladığı ve Osmanlıların Portekizlilerle giriştikleri deniz savaşlarını, dolayısıyla tâkip ettikleri Hind politikasını belirtmek gayesiñi güden bu eseri, şüphesiz, büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Yeniçağ Tarihi Kürsü Profesörü
Prof. Dr. Şehabeddin Tekindağ

Kendisini iki yıldan beridir tanıdığım Pakistanlı Dr. Yakub Mughul'un Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak devri olan XVI. Yüzyıldaki Türk-Hind-Müslüman ilişkilerine dair hazırlamış bulunduğu bu eser, şimdiye kadar sâdece yerli kaynaklarımıza dayanan bilgileri, bu konu ile ilgili muhtelif ölkelerdeki vesika ve eserlere de dayanılarak genişletmiştir. Müellifinin bu hususta göstermiş olduğu büyük gayret ve ilmi titizliği eserin hemen her sahifesinde görmek mümkündür. Dr. Yakub Mughul'u, tarihimizin nisbeten az bilgiye sahip olduğumuz bir devresini aydınlatmak gayesiyle kaleme alınmış bulunan ve bu konuda başarılı sayılabilecek bu eserinden dolayı tebrik ederken, bunu yenilerinin takip etmesini candan dilerim.

Edebiyat Faköltesi Dekanı
Prof. Dr. Tahsin Yazıcı

Bir tarihçi için eski tarihi olaylara ait araştırma yapıp ayrıntılı bilgi toplamak sıkıcı bir iş ise de yine de zevkli bir çalışma sayılır.

Aralarında kültür ve düşünce birliği bulunan Türkiye ile Hint Müslümanlarının geçmişteki ilişkilerine dair vesikaları bulup çıkarmak zor olmakla beraber lüzumlu ve faydalı bir uğraşıdır. Bu alanda çalışacak olanlar için aşağıdaki konular birer araştırma mevzuu olabilir :

- (a) Fatih Sultan II. Mehmed'in Güney Hindistan'daki Behmenî sülâlesinin Hocai Cihan namıyla meşhur Veziri Hoca Gavan'a maaş bağlanması keyfiyeti.
- (b) Fatih Sultan'ın katlettirdiği kardeşlerinin arasından kurtulan Şehzade Yusuf'un Hindistan'da kurduğu söylenen Adil Şahi sülâlesinin tarihi.
- (c) Hindistan'daki Türk-Moğol sülâlesinin kucusu Zahirüddin Babur Şah'ın 1526'da Panipat meydan savaşında rakibi İbrahim Lodi'nin fillerle takviye edilmiş olan ordusunun Mustafa Rûmî ve Ali Kuli adındaki iki Türk ustasının döktüğü topları kullanmak suretiyle bozguna uğratması.

- (d) Babur Şah'ın oğlu Hümayun'un Şir Şah'ın hücumlarına dayanamayarak, Hindistan'ı terk edip İran'a sığınmasına rağmen Kanunî Sultan Süleyman'dan yardım istemesi.
- (e) Hindistan'daki Gücerat Padişahı Bahâdur Şah'ın Portekizlilere karşı Kanunî Sultan Süleyman'dan yardım istemesi üzerine Kanunî'nin emriyle Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa'nın yaptığı Hind Deniz Seferi.
- (f) Babur Şah'ın torunu Şah Cihân'ın (1627-1658) çok sevdiği eşi Mümtaz Mahal için Hindistan'ın Agra şehrinde Tac Mahal adındaki eşsiz anıtı yaptırmak için çeşitli ülkelerden ve bu meyanda Türkiye'den de bir mimar istemesi ve Sinan'ın çırağı İsa Efendi'nin Hindistan'a gitmesi ve güzelliği ile dillere destan olan bu yapıtı meydana getirmesi.
- (g) Hindistan'daki Türk İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, İngilizlere karşı bir kurtuluş savaşı vermek isteyen Meysor Sultanı, Tipu Sultan'ın I. Abdül Hamid ve III. Selim'e sefaret heyetleri göndermesi ve İngilizlerden Hindistan'ın kurtarılması için yaptığı plânlar ve bu plânları uygulamak için Türkiye'ye ittifak teklif etmesi.
- (h) II. Abdül Hamid zamanında Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa hakkında Hint Müslümanları arasında uyanan sevgi ve alâka ve Hint Müslüman Prenslerinin yaptığı teberrurlar.
- (i) Balkan Harbinde Hint Müslümanlarının Doktor Muhtar Ahmet Ensari idaresinde Türkiye'ye gönderdikleri Kızılay Heyetinin buradaki icraatı.

- (j) I. Cihan Savaşından sonra Türk-Hint Müslümanları ilişkileri.
- (k) Türk İstiklâl Savaşında Hint Müslümanlarının Türkiye'ye yaptıkları malî yardım.

Pakistan'ın Sind Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Dr. Yakub Mughul, bu konulardan Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferini, 1967'de yazdığı Doktra Tezi için konu olarak ele almış ve bu sefere ait ayrıntılı bilgileri toplamak için, eserin sonundaki bibliyografiden de anlaşılabilecek vechiyle, İstanbul, Paris, Londra ve Viyana gibi dünyanın belli başlı şehirlerindeki kütüphanelerde mevcut bu konu ile ilgili bütün kitapları birer birer incelemiş ve bu makaleyi hazırlamıştır. Yazar konusuna ait, bütün bilgileri yorulmak bilmez bir gayretle bir araya getirmiş ve her olaya dair mehz göstermiştir. Bundan başka, bu sefere ait Arabî yıl, ay ve günleri Miladi'ye çevirerek, eserin zaman bakımından, kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Bu iş ise, ayrıca yorucu bir çalışmayı zorunlu kılmıştır.

Dr. Mughul, bu seferden arzu edilen sonucun neden elde edilemediğini de araştırmış ve başarısızlığın, Hadım Süleyman Paşa'nın Arabistan ve Hindistan halkı ve prenslerini iyi idare edememesinden ileri geldiğini belirtmiştir.

Dr. Mughul'un bu makalesi, Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferine ait çok geniş bilgi ihtiva ettiğinden, okuyucuların merakın ve tarihî olaylara dair araştırma yapmak isteyenlerin ihtiyacını karşılayabilecek derecede tafsilâtı ihtiva eden çok kıymetli bir vesika mahiyetindedir.

Zafer Hasan Aybek

Harp Akademileri Öğretim Üyesi (Emekli)

Osmanlı İmparatorluğu devrinden gelen ve bugün Türkiyemizin arşivlerinde saklanıp sayıları milyonlarla gösterilen resmî vesikalara bizâtihi iftihar edilecek birer mîras gözüyle bakmak kâfi gelmemektedir. Bu resmî vesikaların işâret ettiği altı yüzyıllık Osmanlı tarihine âit gerçekler, şimdi önümüzde asıl iftihâr edilecek noktalar olarak durmaktadır. Elli yıllık cumhuriyet devrinde Türkiye'de yapılan şey, bu mîrasın mümkün mertebe muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması için imkânları işletmek şeklinde gelişmişse de, bu vesâikin tasnifi, tetkiki ve Osmanlı tarihinin gerçek yönlerinin gün ışığına çıkarılması tarzında asıl yapılması lâzım gelen mesâî, maalesef tam manâsıyla henüz gerçekleştirilmiş değildir. Türkiyemizde yetişen araştırmacılar gelen bazı teşekküre şayan ferdî gayret ve emekler bir yana, resmî makamların meselye hâkim olup millî tarihimizden bize gelen bu arşiv muhteviyatının değerlendirilmesinde Devlet otoritesine dayanan gayret ve teşebbüsler, halâ kifâyetsiz bir seviyede durup durmaktadır.

İster İstanbul Başbakanlık Arşivi, ister Topkapı Sarayı arşivi ve isterse İstanbul Şerî Siciller dairelerinde bir vesile ile çalışanlar pek iyi bilirler ki buraların müdavim araştırmacıları, umumiyetle Batı'dan gelen Osmanlı-Türk tarihi yahut Orta ve Yakın Doğu

mütehassısları olmuştur ve olmaktadır. Sevinilecek bir nokta olarak son senelerde ortaya çıkan yeni durum, bu müdâvimler arasına Doğu'dan gelen, çeşitli Arap ülkelerinden, İran'dan veya Hind Kıt'asından gelen araştırmacıların da katılmış olmasıdır. Gerek Ankara ve gerekse İstanbul Üniversitelerinde doktora çalışmaları yapan Pakistanlı kardeşlerimiz bu konuda gerçekten semereli mesâî göstermiş durumdadırlar.

Son olarak yurdumuza 1962 yılında gelip Osmanlı-Müslüman Hind münasebetlerinin tarihî başlangıcı ve bunun gelişmesi üzerinde kıymetli bir araştırma yapan Dr. Yakub Mughul'un dört buçuk sene süren bir tetkik sonucu ortaya koyduğu doktora tezi, hem bizim millî tarihimizi aydınlatma ve hem de Orta Doğu tarihi ile Hind Okyanusunda Portekiz ve İngiliz hâkimiyetinin ortaya çıkışı, şartları ve bu hâkimiyetin geçirdiği safhalar bakımından gayet önemli gerçeklere işâret etmektedir.

Konuyu, bu münâsebetleri başlatan Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren ele alan Dr. Mughul, İkinci Bâyezit, Halife Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devrine kadar götürmekte ve nihayet Portekizlilerin Hind Okyanusu kıyılarında hangi şartlar tahdında hâkimiyetlerini kurduklarını pek güzel ve tarihî delilleriyle birlikte gözlerimiz önüne sermektedir.

Pakistanlı kardeş araştırmacıların müşterek tarihi-miz üzerinde başlattıkları bu kıymetli ilmî mesâî'nin başkaları tarafından da devam ettirilmesini temennî eder, Türkçemize kazandırdığı bu tarihî tetkiki dolayısıyla Dr. Mughul'u can ü gönülden tebrik ederiz.

Doç. Dr. Salih Tuğ
İslâm Araştırmaları Enstitüsü,
i. ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul

